ISSN 2229-1997

jsn Journal

Vol. 6 No. 1 June 2016

วารสารวิชาการของสมาคม
ญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

JSAT

JAPANFOUNDATION

Japan Watch Project

ที่ปรึกษา (Editorial Advisory Board)
ศ.ดร.ไชยวัฒน์ ค้ำชู *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ *มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*

บรรณาธิการ (Editor)
รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*

บรรณาธิการผู้ช่วย (Associate Editor)
คุณเอกสิทธิ์ หนุนภักดี *โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น*

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)
ศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
รศ.ดร.สุรางค์ศรี ตันเสียงสม *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
รศ.ปราณี จงสุจริตธรรม *มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
รศ.วรินทร วูวงศ์ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ผศ.ดร.ชมนาด ศีติสาร *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ผศ.ดร.เตวิช เศวตไอยาราม *สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*
ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ *มหาวิทยาลัยขอนแก่น*
พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ *สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์*
ผศ.ดร.บารนี บุญทรง *มหาวิทยาลัยนเรศวร*
อ.ดร.ปิยวรรณ อัศวราชันย์ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*

กรรมการกลั่นกรองประจำฉบับ (Reviewers)
ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ *มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
รศ.ดร.สร้อยสุดา ณ ระนอง *มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
รศ.ดร.อรรถยา สุวรรณระดา *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
รศ.วรินทร วูวงศ์ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
ผศ.ดร.สุพัฒนา เอื้อทวีเกียรติ *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ผศ.ดร.บารนี บุญทรง *มหาวิทยาลัยนเรศวร*
ผศ.ดร.เตวิช เศวตไอยาราม *สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*
ผศ.ดร.น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ผศ.ดร.ยุพกา ฟูกุชิม่า *มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
ผศ.ดร.คมกริช การินทร์ *มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*
ผศ.ดร.โสภา มะสีนาริ *มหาวิทยาลัยนเรศวร*
ผศ.ดร.นันท์ชญา มหาขันธ์ *มหาวิทยาลัยบูรพา*
พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ *สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์*
อ.ดร.ปิยะนุช วิริเยนะวัตร์ *คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
อ.ดร.สุนทรี คันธรรมพันธ์ *มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*
อ.ดร.ภัทร์อร พิพัฒนกุล *มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*
อ.ดร.ศิริวรรณ มุนินทรวงศ์ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
อ.ดร.วินัย จามรสุริยา *มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*
อ.สรัญญา คงจิตต์ *มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
อ.มนวัธน์ พรหมรัตน์ *มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
คุณเอกสิทธิ์ หนุนภักดี *โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น*

jsn Journal

เจ้าของ :
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
ห้อง 606 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
URL: jsat.or.th, e-mail: jsn.jsat@gmail.com

กำหนดออก : ปีละ 2 ฉบับ มิถุนายน และ ธันวาคม
วารสารออนไลน์ : https://www.tci-thaijo.org/index.php/jsn

พิมพ์ที่
บริษัท แก่นสาระ จำกัด
15/4 หมู่ 3 ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม 73210

ISSN 2229-1997

วัตถุประสงค์ในการพิมพ์

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา (jsn Journal) เป็นวารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

2. เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาระดับปริญญาโทและเอกได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ใช้วารสารเป็นแหล่งต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติในเชิงบูรณาการ

3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายทางการศึกษาในวงกว้างและเสริมสร้างความร่วมมือทางวิชาการในแขนงญี่ปุ่นศึกษาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

jsn Journal ประกอบด้วย บทความรับเชิญ บทความวิจัย บทความวิชาการที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน บทวิจารณ์หนังสือ บทความปริทัศน์ และรายงานสัมมนา โดยทุกบทความต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วารสารมีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มและเผยแพร่แบบออนไลน์ บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการและการทบทวนโดยผู้รู้เสมอกันด้วยระบบปกปิดชื่อ ข้อความและข้อคิดเห็นต่างๆ ในบทความเป็นของผู้เขียนบทความนั้นๆ ไม่ใช่ความเห็นของกองบรรณาธิการหรือของวารสาร jsn Journal

Aim and Scope

The "jsn Journal" is an academic journal of the Japanese Studies Association in Thailand, and is published once a year. The journal has following objectives:

1. To be a channel for the dissemination of research outputs related to Japan in the humanities and social sciences.

2. To be a platform for scholars, practitioners, and graduate students to share their knowledge and experience, as well as utilize the journal as a source to enhance the body of knowledge that benefits our society and nationally-integrated development.

3. To expand the network as well as strengthen academic cooperation in the area of Japanese studies.

The "jsn Journal" consists of invited papers, original research papers, academic articles, review articles, book reviews and conference reports. Each paper must have an abstract in both Thai and English. The journal is published in simultaneous print and electronic editions. All research articles in this journal have undergone rigorous peer review, based on initial editor screening and double-blind peer review. Any views expressed in the articles are the views of the authors only.

jsn Journal
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มิถุนายน 2559

สารบัญ

หน้า

บรรณาธิการแถลง v

บทความวิจัยและบทความวิชาการ

ญี่ปุ่นกับการจัดการเชิงสถาบันสำหรับการให้และรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรม: กรณีศึกษาเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการในปี 2011 1
ศิริพร วัชชวัลคุ

Locality in Japanese Animation: Transboundary Interactions between the Animation *Tamayura* and Takehara City in Hiroshima, Japan 21
Masayuki Nishida

การอุปถัมภ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ช่วง ค.ศ. 1970-1980 39
ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย

ญี่ปุ่นกับการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่: บทบาท แรงจูงใจ และความท้าทาย 57
นิรินธร มีทรัพย์นิคม

ลักษณะการประสมและความหมายคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย 74
ณัฏฐิรา ทับทิม

ความชัดเจนในการพูดแสดงความเห็นโต้แย้ง: การศึกษาเปรียบเทียบผู้พูดชาวญี่ปุ่นกับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย 95
ภรณีย์ พินันโสตติกุล

โหมโรงซากุระ : สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์ 114
นภดล ทิพยรัตน์

ความต้องการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทยและนโยบายรัฐบาลญี่ปุ่น ในการรับนักศึกษาต่างชาติ 132
ฮิโรนากะ โทมิตะ
ทาโร โมจิซึคิ

การบ่อนเซาะอัตลักษณ์ความเป็นชาติในงานวรรณกรรมของโอเอะ เคนสะบุโร 147
วรัญญา มหาจุนทการ

ภาพไทยใน ซะโยะนะระอิท์ซุกะ: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนวนิยาย และภาพยนตร์ 161
ภีมภัทร บัวระภา
ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย

The Role of Linguistic Relativity for the Teaching of Japanese Language 173
Hideo Maruyama

บรรณาธิการแถลง

สวัสดีท่านผู้อ่านทุกท่าน

วารสาร jsn Journal หรือ วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ฉบับนี้เป็นฉบับปีที่ 6 เล่ม 1 (มิถุนายน 2016) ซึ่งมีความหนากว่าเล่มที่ผ่านๆ มา เนื่องจากมีทั้งบทความทั่วไป และบทความที่ได้มีการนำเสนอปากเปล่าในที่ประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 9 วันที่ 17-18 ธันวาคม 2558 ณ โรงแรมเซ็นทาราหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ในวารสารฉบับนี้ มีบทความวิจัยและบทความวิชาการรวม 11 เรื่องเป็นบทความด้านสังคมศาสตร์ 3 เรื่อง ด้านภาษา 4 เรื่อง ด้านวรรณคดีและสื่อบันเทิง 3 เรื่อง และดนตรี 1 เรื่อง ประเด็นที่อยู่ในความสนใจของนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในปัจจุบัน มีความหลากหลายมากขึ้น อาทิ เรื่องการจัดการมหาภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ญี่ปุ่นประสบ ญี่ปุ่นกับมาตรการริเริ่มเชียงใหม่ อิทธิพลของการ์ตูนอะนิเมะ การอุปถัมภ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่น แนวคิดวิเคราะห์บทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น ทางด้านภาษาญี่ปุ่นมีบทความที่ศึกษาเปรียบเทียบภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทยในเชิงโครงสร้างคำและความหมาย การใช้ภาษาในการสื่อสารเชิงโต้แย้ง ทฤษฎีภาษาศาสตร์สัมพัทธภาพที่เน้นความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรม มีทั้ง การศึกษาวรรณกรรมของเคนสะบุโร โอเอะ นักเขียนรางวัลโนเบลปี ค.ศ. 1994 ภาพไทยที่สะท้อนในนวนิยายและภาพยนตร์ญี่ปุ่นร่วมสมัย ตลอดจน การวิเคราะห์เกี่ยวกับความสอดคล้องของนโยบายรับนักศึกษาต่างชาติของรัฐบาลญี่ปุ่นกับความต้องการของผู้เรียนชาวไทย

บทความแต่ละเรื่องได้รับการประเมินอย่างเข้มข้นจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายสถาบัน กองบรรณาธิการใคร่ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการกลั่นกรองให้คำแนะนำ ขอขอบคุณ Dr. Bruce Lloyd Leeds ที่ตรวจสอบคุณภาพบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และขอขอบคุณ อาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการปรับปรุงบทความจนเสร็จสมบูรณ์

เนื่องในโอกาสที่ทีมงานกองบรรณาธิการได้เข้ารับการอบรมการใช้ระบบออนไลน์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre : TCI) ทำให้วารสารฉบับนี้ได้ทดลองใช้ระบบออนไลน์ในการรับส่ง รวมทั้งประเมินบทความอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทั้งผู้นิพนธ์บทความและผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านผู้อ่านสามารถเข้าถึงบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารได้ทาง https://www.tci-thaijo.org/index.php/jsn/index เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งช่องทาง ท่านที่สนใจส่งบทความมาเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ฉบับปีที่ 6 เล่ม 2 (ธันวาคม 2016) สามารถติดต่อมาผ่านระบบออนไลน์ได้ตั้งแต่บัดนี้ถึงเดือนกันยายน 2016

สุดท้ายนี้ ขออนุญาตใช้พื้นที่นี้ในการประชาสัมพันธ์ การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 10 ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 15-16 ธันวาคม 2559 ซึ่งสมาคมฯ จัดร่วมกับสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สมาชิกสมาคม และผู้ที่สนใจด้านญี่ปุ่นศึกษาจะร่วมแรงร่วมใจกันส่งผลงานที่ต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้แก่วงการการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยกันอย่างอุ่นหนาฝาคั่ง หวังว่าจะได้พบกับทุกท่านในงานประชุมวิชาการครั้งที่ 10 นี้

รองศาสตราจารย์ ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ
บรรณาธิการวารสาร jsn Journal

ญี่ปุ่นกับการจัดการเชิงสถาบันสำหรับการให้และรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรม : กรณีศึกษาเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการในปี 2011

ศิริพร วัชชวัลคุ*

บทคัดย่อ

บทความนี้พยายามอธิบายถึงการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรของญี่ปุ่น ในการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินในเรื่องการรับความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม ในเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการในปี 2011 เนื้อหาหลักของบทความคือ การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน หลักการ และโครงสร้างองค์กร ในเรื่องการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศ เพื่อให้การรับความช่วยเหลือดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการเชิงสถาบันของการรับความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยในปี 2011 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) โดยวิธีการศึกษาเป็นการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสำรวจสถานการณ์ในพื้นที่ที่ประสบมหาภัยพิบัติด้วย ในส่วนของกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่อง อำนาจอธิปไตยของรัฐ กฎหมายและวิธีปฏิบัติระหว่างประเทศในเรื่องการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมระหว่างประเทศ Cluster Approach และการจัดการสถาบันแบบยืดหยุ่นตามแนวคิดของ Handmer & Dovers (2013)

ผลจากการศึกษาพบว่า รัฐบาลญี่ปุ่นได้ปรับเปลี่ยนหลักการและปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อตอบสนองต่อการรับความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ปัญหาของการรับความช่วยเหลือของญี่ปุ่นมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องหลักการ สถาบัน และองค์กรเท่านั้น หากยังมีปัญหาในเรื่องการประสานงานการรับความช่วยเหลือด้วย โดยเฉพาะการประสานงานกับองค์การเอกชนต่างประเทศ (NGOs) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

คำสำคัญ

ญี่ปุ่น, การจัดการเชิงสถาบัน, การให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรม, มหาภัยพิบัติ 3 ประการปี 2011, การประสานงานการให้-รับความช่วยเหลือ

* รองศาสตราจารย์ ดร., คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200,
อีเมล: mirtu06@yahoo.com

Japanese Institutional Arrangements for Disaster Relief and Humanitarian Operation: A Case Study of Triple Disasters in 2011

Siriporn Wajjwalku*

Abstract

This article is an attempt to study the Japanese institutional arrangements and organizational setting for emergency management and humanitarian aid operation during the triple disasters in 2011. The main argument focuses on the efficiency of existing institutions and organizations in terms of facilitating the international disaster relief and humanitarian operations during emergency.

The study applied several concepts to explain the situations in Japan, namely, the state's sovereignty, the international law and customary law on international humanitarian relief and operations, the cluster approach, and the resiliency of the institution and society. The research method was a combination of documentary research and interviews, as well as field research in the affected areas in Japan.

The results of the study showed that the Japanese government with its institutions and organizations had adapted the "openness and adaptability" type of resilience which could respond to a large scale of emergency well. However, the country still faces the problem of aid coordination which is a key factor for efficiency, particularly regarding the coordination with NGOs, both domestic and international.

Key words

Japan, Institutional arrangement, Disaster relief and humanitarian operation, Triple disaster 2011, Aid coordination

* Associate Professor Dr., Faculty of Political Science, Thammasat University, 2 Prachan Road, Pranakorn, Bangkok 10200, email: mirtu06@yahoo.com

1. บทนำ

ภัยพิบัติไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือ ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ มักจะก่อให้เกิดความเสียหายขนาดใหญ่และมีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และในหลายกรณีเป็นสภาพการณ์ที่เกินความสามารถของรัฐรัฐหนึ่งในการจัดการ ซึ่งภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว รัฐมีความจำเป็นที่ต้องรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนการจัดการและบรรเทาความทุกข์ยากของประชาชน และเพื่อให้การรับความช่วยเหลือดังกล่าวเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด การจัดการเชิงสถาบันและองค์กรเพื่อรองรับการดำเนินการดังกล่าวถือเป็นเรื่องจำเป็น

ในกรณีของญี่ปุ่นในปี 2011 ประเทศเผชิญมหาภัยพิบัติ 3 ประการ คือ แผ่นดินไหว Tsunami และการระเบิดของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ซึ่งทั้งสามสถานการณ์เกิดขึ้นภายในระยะเวลาอันสั้น แต่ส่งผลเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อประชาชนและประเทศในภาพรวม สถานการณ์ฉุกเฉินและความเสียหายขนาดใหญ่นี้ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นไม่มีทางเลือกที่จะปฏิเสธการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในการจัดการปัญหาและบรรเทาทุกข์ได้ อย่างไรก็ตาม จากการที่ญี่ปุ่นไม่มีประสบการณ์ของการรับความช่วยเหลือมาก่อน ส่งผลให้เกิดคำถามเรื่องการประสานงานการรับความช่วยเหลือซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินการดังกล่าว

“มหาภัยพิบัติ 3 ประการ” ในเดือนมีนาคม 2011 ได้เปลี่ยนประเทศญี่ปุ่นจากสถานะของประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ มาเป็นประเทศผู้รับความช่วยเหลือ โดยเฉพาะความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมในภาวะฉุกเฉิน แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีประสบการณ์ของการเป็นประเทศผู้ให้มาเป็นเวลายาวนาน ทั้งการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาและการให้ความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม รวมทั้งมีการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรในเรื่องนี้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ แต่ญี่ปุ่นไม่มีประสบการณ์ของการเป็นผู้รับความช่วยเหลือโดยเฉพาะความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมที่ต้องการการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรในลักษณะที่แตกต่างจากการให้ และการรับความช่วยเหลือในรูปแบบอื่น อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นได้ใช้ประสบการณ์ของการเป็นประเทศผู้ให้ของตนมาปรับใช้ในการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรเพื่อตอบสนองต่อการรับความช่วยเหลือ/ปฏิบัติการมนุษยธรรมในภาวะฉุกเฉิน โดยเฉพาะการประสานงานการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

บทความนี้เป็นการอธิบายถึงการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรของญี่ปุ่นในการรับความช่วยเหลือ เพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมภายใต้ภาวะฉุกเฉิน โดยให้ความสำคัญแก่ประเด็นเรื่อง พัฒนาการและการปรับตัวเชิงสถาบันและองค์กรในเรื่องการรับความช่วยเหลือ ปัญหาและความท้าทายที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาภายใต้ภาวะฉุกเฉินในเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการในปี 2011

2. ญี่ปุ่นในฐานะประเทศผู้รับความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม : การจัดการเชิงสถาบัน

“มหาภัยพิบัติ 3 ประการ” ที่เกิดขึ้นในเดือนมีนาคม 2011 นอกจากจะสร้างความเสียหายแก่ประเทศญี่ปุ่นเป็นอย่างมากแล้ว ภัยพิบัติในครั้งนี้ยังเปลี่ยนสถานะของประเทศจากประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือให้กลายเป็นประเทศผู้รับความช่วยเหลืออีกด้วย อันที่จริงแล้ว การประสบภัยพิบัติขนาดใหญ่เช่นนี้ไม่ใช่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาญี่ปุ่นก็ไม่เคยร้องขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเลย

จนกระทั่งหลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เมืองโกเบ ในปี 1995 (Great Hanshin Awaji Earthquake 1995) ญี่ปุ่นจึงมีแนวคิดที่จะรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในภาวะฉุกเฉิน และในช่วงเหตุการณ์ภัยพิบัติในปี 2011 ญี่ปุ่นก็ได้ประกาศขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นครั้งแรก (Ames & Ames, 2012) และเนื่องจากญี่ปุ่นไม่เคยเป็นประเทศผู้รับมาก่อน ประกอบกับว่าความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และการปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมนั้นมีความแตกต่างจากความช่วยเหลือในรูปแบบอื่น การจัดการเชิงสถาบันและองค์กรเพื่อรองรับกับการดำเนินการดังกล่าวจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญ

จากการที่ญี่ปุ่นมีประสบการณ์ของการเผชิญภัยพิบัติมายาวนาน ญี่ปุ่นจึงมีกระบวนการในการจัดการภัยพิบัติที่ชัดเจนและเป็นระบบทั้งในเรื่องของการจัดการสถาบันและองค์กร ในเชิงสถาบัน Suzuki & Kaneko ได้รวบรวมข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลญี่ปุ่นนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สร้างกฎระเบียบที่รองรับการจัดการภัยพิบัติของประเทศไว้อย่างครอบคลุม อันที่จริงแล้วข้อมูลแสดงให้เห็นว่ากฎหมายฉบับแรกๆ ของประเทศเกี่ยวกับภัยพิบัติสามารถย้อนถอยหลังไปได้ถึงปลายศตวรรษที่ 19 แม้ว่ากฎหมายส่วนใหญ่จะออกมาในช่วงหลังสงครามก็ตาม นอกจากนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นยังปรับแก้ หรือออกกฎหมายใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ภัยพิบัติที่เปลี่ยนไป หรือ เกิดขึ้นใหม่ด้วย (Suzuki & Kaneko, 2013, 36-38) ตารางที่ 1 ซึ่งถอดความมาจากการรวบรวมข้อมูลของ Suzuki & Kaneko แสดงให้เห็นถึงการแบ่งประเภทและพัฒนาการเชิงสถาบันของการจัดการภัยพิบัติในญี่ปุ่น โดยที่ Suzuki & Kaneko ได้แบ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติออกเป็น 4 ประเภท คือ กฎหมายพื้นฐาน (Basic Act) มีจำนวน 7 ฉบับ, กฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและเตรียมการสำหรับภัยพิบัติ (Disaster Prevention and Preparedness) จำนวน 18 ฉบับ, กฎหมายเกี่ยวกับการตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉินของภัยพิบัติ (Disaster Emergency Response) จำนวน 7 ฉบับ และกฎหมายเกี่ยวกับการฟื้นฟูบูรณะและมาตรการทางการเงินสำหรับการฟื้นฟูภัยพิบัติ (Disaster Recovery and Reconstruction and Financial Measure) จำนวน 23 ฉบับ ซึ่งกฎหมายทั้งหมดเหล่านี้ครอบคลุมการจัดการภัยพิบัติที่เกิดจากธรรมชาติและอาจเกิดจากการกระทำของมนุษย์ด้วย เช่น ภัยพิบัติที่เกิดจากนิวเคลียร์ เป็นต้น

นอกจากกฎหมายซึ่งเป็นโครงสร้างเชิงสถาบันแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้สร้างองค์กรและโครงสร้างการจัดการองค์กรเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินและการจัดการภัยพิบัติด้วย Suzuki & Kaneko ตั้งข้อสังเกตว่า ในญี่ปุ่น กระทรวงหรือหน่วยงานของรัฐในทุกระดับ ไม่มากก็น้อยจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ ดังนั้น การประสานงานเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก และเพราะการตอบสนองต่อภัยพิบัติไม่ใช่เรื่องที่สามารถจัดการได้ด้วยรัฐบาลกลางเพียงลำพัง ดังนั้น ตัวแสดงต่างๆ เช่น รัฐบาลท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งทำให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยที่หน่วยงานแต่ละหน่วยก็จะปฏิบัติการตามกรอบโครงสร้างเชิงสถาบัน คือ กฎระเบียบที่กำกับการทำงานของหน่วยต่างๆ เหล่านั้น โดยที่มีกฎหมายพื้นฐาน คือ “Disaster Countermeasures Basic Act” เป็นกรอบที่สำคัญ (Suzuki & Kaneko, 2013, 25)

กฎหมาย Disaster Countermeasures Basic Act ได้แบ่งประเภทของการจัดการภัยพิบัติออกเป็น 3 ช่วง คือ การตอบสนองต่อสถานการณ์

ตารางที่ 1 รายชื่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติต่างๆ

ปี	Basic Act
1961	Disaster Countermeasures Basic Act
1970	Act on Prevention of Marine Pollution and Marine Disaster
1975	Act on Disaster Prevention in Petroleum Industrial Complexes and Other Petroleum Facilities
1978	Act on Special Measures for Large-scale Earthquake
1999	Act on Special Measures Concerning Nuclear Emergency Preparedness
2002	Act on Special Measures for Promotion of To-Nankai and Nankai Earthquake Disaster Management
2004	Act on Special Measures for Promotion of Disaster Management for Trench-type Earthquakes in the Vicinity of the Japan and Chishima Trenches
ปี	**Disaster Prevention and Preparedness**
1897	Erosion Control Act
1950	Building Standard Law
1951	Forest Act
1952	Act on Temporary Measures for Disaster Prevention and Development of Special Land Areas
1952	Meteorological Services Act
1956	Seashore Act
1958	Landslide Prevention Act
1958	Act on Special Measures for Disaster Prevention in Typhoon-prone Areas
1962	Act on Special Measures for Heavy Snowfall Areas
1964	River Act
1969	Act on Prevention of Steep Slope Collapse Disaster
1973	Act on Special Measures for Active Volcanoes
1980	Act on Special Financial Measures for Urgent Earthquake Countermeasures Improvement Project in Areas for Intensified Measures
1995	Act on Special Measures for Earthquake Disaster Countermeasures
1995	Act on Promotion of the Earthquake-proof Retrofit of Buildings
1997	Act on Promotion of Disaster Resilience Improvement in Densely Inhabited Areas
2000	Act on Promotion of Sediment Disaster Countermeasures for Sediment Disaster-prone Areas
2003	Specified Urban River Inundation Countermeasures Act

ปี	Disaster Emergency Response
1947	Disaster Relief Act
1947	Fire and Disaster Management Organization Act
1948	Japan Coast Guard Act
1948	Fire Services Act
1949	Flood Control Act
1954	Police Act
1954	Self Defense Force Act
ปี	**Disaster Recovery and Reconstruction, and Financial Measures**
1937	Forest National Insurance Act
1947	Agriculture Disaster Compensation Act
1950	Housing Loan Corporation Act
1950	Act on Interim Measures for Subsidizing Recovery Project for Agriculture, Forestry and Fisheries Facilities Damaged Due to Disasters
1950	Small - Medium Business Credit Insurance Act
1951	Act on National Treasury Share of Expenses for Recovery Project for Public Civil Engineering Facilities Damaged Due to Disasters
1951	Public Housing Act
1952	Fishing Boat Damage Compensation Act
1952	Agriculture, Forest and Fisheries Finance Corporation Act
1953	Railway Improvement Act
1953	Act on National Treasury Share of Expenses for Recovery of Public School Facilities Damaged Due to Disasters
1955	Act on Interim Measures for Financing Farmers, Woodsmen and Fishermen Suffering from National Disasters
1956	Airport Improvement Act
1956	Small-Scale Business Equipment Installation Financial Support Act
1962	Act on Special Financial Support to deal with Extremely Severe Disasters
1964	Fisheries Disaster Compensation Act
1966	Act on Earthquake Insurance
1972	Act on Special Financial Measures for Group Relocation Promotion Projects for Disaster Mitigation
1973	Act on Payment of Solatia for Disaster Victims
1995	Act on Special Measures for Reconstruction of Disaster Stricken Urban Areas
1995	Act on Special Measures for Reconstruction of Jointly Owned Buildings in Disaster-stricken Areas
1996	Act on Special Measures for Preservation of Rights and Profits of the Victims of Special Disasters
1998	Act on Support for Livelihood Recovery of Disaster Victims

ที่มา: Itoko Suzuki and Yuko Kaneko. (2013), 36-38.

ฉุกเฉิน การป้องกันและการเตรียมการ และการฟื้นฟูบูรณะหลังภัยพิบัติ โดยที่ในแต่ละช่วงเวลากฎหมายได้ออกแบบขั้นตอนของปฏิบัติการ และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเอาไว้แล้ว โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบมีทั้งในระดับนโยบายในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น นั่นคือ The Central Disaster Management Council และ The Local Disaster Management Council และในกรณีที่ภัยพิบัติมีขนาดใหญ่หรือร้ายแรง รัฐบาลสามารถจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ได้ คือ An Ad Hoc Major Disaster Management Headquarter หรือ An Ad Hoc Extreme Disaster Management Headquarter เป็นต้น ซึ่งในกรณีของมหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 นั้น The Ad Hoc Extreme Disaster Management Headquarter ถูกจัดตั้งขึ้นภายในเวลา 30 นาทีหลังเหตุการณ์ Tsunami โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ในส่วนของหน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับปฏิบัติการก็มีทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นเช่นเดียวกัน ซึ่งประกอบด้วย หน่วยผจญเพลิง (Fire Fighters) ซึ่งมี 2 หน่วยงานอยู่ภายใต้หน่วยงานนี้ คือ Emergency Fire Response Team และ Volunteer Fire Corps, กองกำลังตำรวจ, กองกำลังป้องกันตนเอง (SDF), ทีมแพทย์ (Disaster Medical Assistance Team-DMAT), Council for Social Welfare และ Nuclear Emergency Response System ที่ประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติของประเทศ ในขณะที่แผนภาพที่ 1 และ 2 แสดงให้เห็นถึงระบบและโครงสร้างองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดการภัยพิบัติ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีกลไกโครงสร้างและการจัดการทั้งเชิงสถาบันและองค์กรในการจัดการภัยพิบัติที่ชัดเจนและเป็นระบบ แต่โครงสร้างเชิงสถาบันและองค์กรเหล่านี้มิได้แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นมีการจัดการเกี่ยวกับการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ หรือปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน ในจำนวนกฎหมายทั้งหมด 55 ฉบับ ที่เป็นโครงสร้างสถาบันที่รองรับการจัดการภัยพิบัตินี้ จนกระทั่งถึงปี 1995 ไม่ได้มีการระบุถึงการรับความช่วยเหลือหรือปฏิบัติการด้านมนุษยธรรมจากต่างประเทศเลย แต่แน่นอนว่าการจัดการความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวภายในประเทศได้มีการดำเนินการภายใต้กรอบเชิงสถาบัน คือ ตามกฎหมาย Disaster Relief Act ที่มีมาตั้งแต่ปี 1947 ในขณะที่การรับความช่วยเหลือและปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรม และการบรรเทาทุกข์จากต่างประเทศ ได้รับการกล่าวถึงและจัดการให้อยู่ในโครงสร้างเชิงสถาบันในรูปกฎหมายหลังปี 1995 นั่นคือหลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เมืองโกเบ ในปี 1995 แล้ว

ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีความรับผิดชอบในเรื่องการประสานงานการรับความช่วยเหลือและปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมในเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ปี 2011 ได้อธิบายถึงกฎระเบียบอันเป็นโครงสร้างเชิงสถาบัน การปฏิบัติการภายใต้ภาวะฉุกเฉิน และองค์กรที่เกี่ยวข้องว่า แผนการพื้นฐานในการจัดการภัยพิบัติได้ถูกเปลี่ยนแปลงหลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เมืองโกเบ ในปี 1995 เพื่อให้มีการออกแบบขั้นตอน-กระบวนการในการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ และให้การสนับสนุนปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศในช่วงภาวะฉุกเฉิน ซึ่งแผนการดังกล่าวนี้ได้กล่าวถึง

ตารางที่ 2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการในภาวะฉุกเฉินเพื่อจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ

ลำดับที่	หน่วยงาน
1.	The Fire Fighters 1.1 Emergency Fire Response Team 1.2 Volunteer Fire Corps
2.	The National Police Agency
3.	The Self-Defense Forces
4.	The Disaster Medical Assistance Team (DMAT)
5.	The Councils of Social Welfare

ที่มา: Itoko Suzuki and Yuko Kaneko (2013), 30-36.

แผนภาพที่ 1 ระบบการจัดการภัยพิบัติ

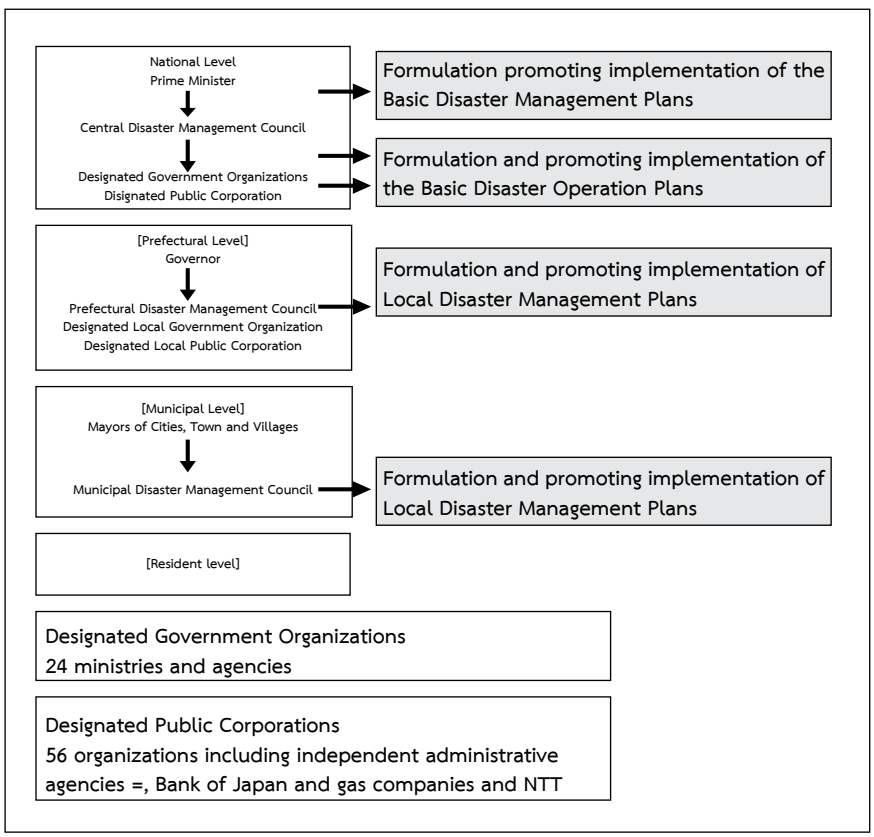

ที่มา: Cabinet Office, Disaster Management in Japan

แผนภาพที่ 2 องค์กรระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ

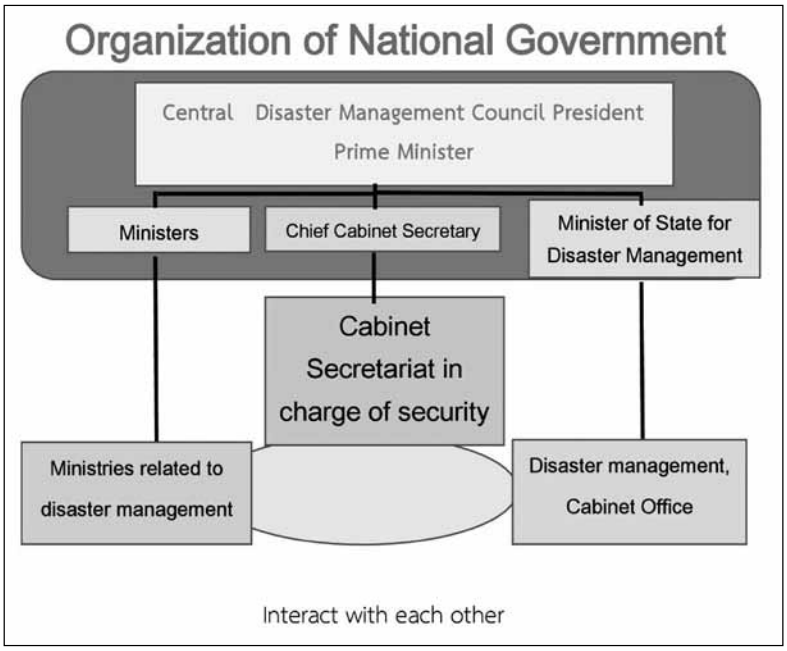

ที่มา: Cabinet Office, Disaster Management in Japan

ขั้นตอนในการรับความช่วยเหลือและการสนับสนุนปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศว่า ในช่วงของการป้องกันภัยพิบัติ รัฐบาลควรที่จะเตรียมการในแง่ของขั้นตอนการปฏิบัติที่จำเป็นในการรับความช่วยเหลือและสนับสนุนปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศ ส่วนในช่วงของการตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉิน เมื่อได้รับข้อเสนอของการให้ความช่วยเหลือและปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศแล้ว กระทรวงการต่างประเทศต้องแจ้งแก่ The Central Government Disaster Management Headquarter ถึงรูปแบบของความช่วยเหลือ ขนาด (ปริมาณ) วันเวลาที่คาดว่าความช่วยเหลือหรือปฏิบัติการดังกล่าวจะมาถึงประเทศญี่ปุ่นและปลายทางของการรับความช่วยเหลือ จากนั้น The Central Government Disaster Management Headquarter จะพิจารณาและตัดสินใจว่า จะรับความช่วยเหลือหรือไม่ เมื่อ The Central Government Disaster Management Headquarter ตัดสินใจรับความช่วยเหลือและปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศแล้ว แผนการในการอำนวยความสะดวกแก่การรับความช่วยเหลือจะถูกจัดเตรียมตามแนวทาง/นโยบายที่วางไว้แต่เดิม รวมถึงการแจ้งแก่ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือและกระทรวง/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย (Murakami, สัมภาษณ์ 2014)

นอกเหนือจากโครงสร้างเชิงสถาบันแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้ทำข้อตกลงระหว่างกระทรวง/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกในกระบวนการรับความช่วยเหลือ และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศอีกด้วย โดยที่มีการจับคู่กันระหว่างกิจกรรมการรับความช่วยเหลือกับหน่วยงานที่จะ

ทำหน้าที่ประสานงานหรืออำนวยความสะดวก กล่าวคือ การค้นหาและช่วยชีวิต (SAR) รวมทั้งการดูแลสุนัขช่วยชีวิต อยู่ในความรับผิดชอบของกองกำลังตำรวจแห่งชาติ, หน่วยผจญเพลิงและการจัดการภัยพิบัติ, กระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง (สำหรับตรวจสอบคุณภาพพืช-สัตว์) และกระทรวงยุติธรรม (สำหรับการตรวจคนเข้าเมือง); ทีมแพทย์อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการสังคม และกระทรวงยุติธรรม (สำหรับการตรวจคนเข้าเมือง); อาหารอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง; น้ำอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการสังคม; เครื่องอุปโภคบริโภคประจำวันอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม; และความช่วยเหลือทางการเงิน อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักเลขานุการคณะรัฐมนตรี

ในระดับปฏิบัติการศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลางเป็นหน่วยที่จะพิจารณาการรับ-ไม่รับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ในภาวะฉุกเฉินและทีมค้นหา/ช่วยชีวิตจากต่างประเทศ และเมื่อศูนย์บัญชาการตัดสินใจที่จะรับความช่วยเหลือแล้วก็จะสั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติการในขั้นตอนต่อไป เนื่องจากการบรรเทาทุกข์ในภาวะฉุกเฉินประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ บุคคล ซึ่งหมายถึง ทีมค้นหา/ช่วยชีวิต แพทย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และสิ่งของสำหรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ ซึ่งทั้งสองประการนี้มีขั้นตอนในการผ่านแดนที่แตกต่างกัน และต้องการการประสานงานที่มีประสิทธิภาพจากฝ่ายประเทศผู้รับความช่วยเหลือในการดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่สำคัญคือ ประเทศผู้รับความช่วยเหลือ คือ ประเทศที่ประสบภัยพิบัติและอยู่ในภาวะ ฉุกเฉิน ดังนั้น การประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นเรื่องที่คาดหวังได้ยาก ซึ่งญี่ปุ่นในสถานการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการก็เผชิญปัญหานี้เช่นเดียวกัน นั่นคือ ประสิทธิภาพของการประสานงาน แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีการจัดการเชิงสถาบันและโครงสร้างองค์กรที่เป็นระบบก็ตาม

ข้อมูลจากสำนักงานคณะรัฐมนตรี อธิบายถึงขั้นตอนการรับและกระจายความช่วยเหลือจากต่างประเทศ รวมทั้งทีมค้นหา/ช่วยชีวิต และสิ่งของบรรเทาทุกข์ว่า ในกรณีของบุคคลที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งได้แก่ทีมค้นหา/ช่วยชีวิต และแพทย์ ศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลางจะพิจารณาคุณสมบัติและความสามารถของทีมค้นหา/ช่วยชีวิตก่อนที่จะมาถึงประเทศญี่ปุ่น และเมื่ออนุญาตให้เข้ามาดำเนินการในประเทศได้ ศูนย์บัญชาการจะสั่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มาประสานงานและสนับสนุนในขั้นตอนต่อไป ซึ่งก็คือ การผ่านแดน อันเป็นหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรม หลังจากนั้นบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติการเหล่านี้จะถูกส่งไปยังพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ โดยการประสานงานและอำนวยความสะดวกของหน่วยผจญเพลิงและการจัดการภัยพิบัติ (FDMA) และกองกำลังตำรวจแห่งชาติ (NPA) ทีมค้นหา/ช่วยชีวิต ที่ได้รับการประสานงานให้เข้าไปปฏิบัติการในประเทศญี่ปุ่นได้ในขณะนั้น คือ เกาหลีใต้ สิงคโปร์ เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา จีน สหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ เม็กซิโก ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส ไต้หวัน รัสเซีย มองโกเลีย แอฟริกาใต้ ตรุกี และอินเดีย

ในส่วนของสิ่งของบรรเทาทุกข์ก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์เข้ามายังท่าเรือ หรือสนามบิน ศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลางจะทำหน้าที่ประเมินความต้องการความช่วยเหลือของพื้นที่ประสบภัยแต่ละพื้นที่ เพื่อจัดสรรความช่วยเหลือให้ตรงกับความจำเป็น (need assessment and demand-supply matching) หลังจากนั้นก็จะอำนวยความ

สะดวกในการขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์นั้นไปยังพื้นที่ที่ประสบภัยและถูกเลือกให้รับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ โดยมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแบ่งตามประเภทของสิ่งของบรรเทาทุกข์ตามที่อธิบายไปก่อนหน้านั้นแล้ว เช่น อาหารจะอยู่ภายใต้การประสานงานและอำนวยความสะดวก โดยกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง; น้ำ อยู่ภายใต้การอำนวยความสะดวกและการประสานงานของกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการสังคม เป็นต้น ข้อมูลในตารางที่ 3 แสดงถึง ประเทศผู้ให้และสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่ได้รับการประสานงานและจัดส่งโดยหน่วยงานของญี่ปุ่น ในช่วงภาวะฉุกเฉิน

นอกจากการประสานงานระหว่างศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลางกับประเทศผู้ให้แล้ว เนื่องจากปฏิบัติการจริงจะเกิดในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติที่มิใช่ความรับผิดชอบของรัฐบาลกลางเท่านั้น ดังนั้น การประสานงานกับรัฐบาลท้องถิ่น และองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น นับเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างมากในภาวะฉุกเฉิน ในเชิงโครงสร้างสถาบัน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติมีความครอบคลุมถึงอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่น รวมทั้งในระดับท้องถิ่นเองก็มีกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติและการตอบสนองต่อสภาวะฉุกเฉินอยู่เช่นเดียวกัน ในด้านของโครงสร้างองค์กรที่จำเป็นต้องมีเพื่อเป็นหน่วยปฏิบัติการในภาวะที่เกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินจากภัยพิบัติ รัฐบาลท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ก็ได้จัดตั้งองค์กร หรือแบ่งส่วนหน้าที่ระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้สามารถปฏิบัติการตอบสนองต่อสภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติได้ (Suzuki & Kaneko, 2013)

ในส่วนของการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และการกระจายความช่วยเหลือในระดับท้องถิ่น The Disaster Countermeasures Basic Act ทำหน้าที่ในเชิงโครงสร้างสถาบันที่กำกับการให้-รับ-และกระจายความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ในภาวะฉุกเฉินภายในประเทศระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่นของพื้นที่ที่

ตารางที่ 3 ประเทศผู้ให้กับสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่มอบให้

ประเทศ	สิ่งของ
Israel	Coats
Republic of Korea	Socks
Vietnam	Underwear and Socks
Republic of Korea, Thailand	Water
Singapore	Retort food packages
Thailand	Corn flakes
Kazakhstan, Indonesia	Canned foods
Sri Lanka	Tea bags
Tanzania	Coffee beans
Thailand	Masks
Vietnam	Towels
Mongolia, France, Turkey, Republic of Korea, Thailand	Blankets

ที่มา : Takeo Murakami (2011). “Coordination of International Disaster Relief during the Great East Japan Earthquake - A perspective from the Government Headquarter”. Powerpoint Presentation for the expert group meeting on the Great East Japan Earthquake, 16-18 December 2011, Tokyo/Iwate

ประสบภัย และระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นอื่นๆ ที่ไม่ได้ประสบภัยกับรัฐบาลท้องถิ่นของพื้นที่ที่ประสบภัย ซึ่งการประสานงานการรับความช่วยเหลือนี้ รวมไปถึงความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ที่มาจากต่างประเทศด้วย โดยหลักการสำคัญสำหรับการให้-รับความช่วยเหลือระหว่างจังหวัดต่างๆ ในประเทศก็คือ การร้องขอจากจังหวัด/ท้องถิ่นที่ประสบภัยพิบัติและการตอบสนองต่อความต้องการอันจำเป็นอย่างยิ่ง ณ ช่วงเวลานั้นในพื้นที่นั้น ซึ่งเป็นหลักการสากลของการให้-รับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรม

ในระดับปฏิบัติการ การรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมในภาวะฉุกเฉินจากต่างประเทศ หลังจากที่ศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลางประสานงานกับประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ความช่วยเหลือทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งของจะถูกส่งไปยังพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติบนหลักการของความต้องการอันจำเป็นอย่างยิ่ง และโดยการประสานงานกับรัฐบาลท้องถิ่นและองค์กรที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาลท้องถิ่นให้ทำหน้าที่ดังกล่าว แผนภาพที่ 3 และ 4 แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนการประสานงานระหว่างประเทศผู้ให้ ศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลาง หน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง และรัฐบาลท้องถิ่น นับตั้งแต่ ประเทศผู้รับ คือ ญี่ปุ่น ร้องขอรับความช่วยเหลือ และประเทศผู้ให้ตกลงที่จะมอบความช่วยเหลือ กระบวนการต่างๆ ไปจนกระทั่งความช่วยเหลือไปถึงยังพื้นที่ที่ประสบภัย

จากการจัดการเชิงสถาบัน โครงสร้างองค์กรและกระบวนการในการให้-รับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมของญี่ปุ่นจะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นเคารพและปฏิบัติตามหลัก “การสร้างความเข้มแข็งให้แก่การประสานงานสำหรับความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมในยามฉุกเฉินของสหประชาชาติ” (Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations) ตาม UN Resolution A/RES/46/182 ที่ผ่านความเห็นชอบของที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในปี 1991 ทั้งนี้เพื่อให้อำนาจอธิปไตยของรัฐได้รับการเคารพและในเวลาเดียวกัน เมื่อรัฐเผชิญสถานการณ์ฉุกเฉินอันไม่สามารถจัดการได้โดยลำพัง การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้ บนพื้นฐานว่า ความช่วยเหลือนั้นเป็นส่วนประกอบในการช่วยสนับสนุนรัฐในการช่วยชีวิตและบรรเทาทุกข์ของประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติ โดยที่อำนาจในการตัดสินใจทั้งสิ้นเป็นของรัฐที่ประสบภัยพิบัติ (UN General Assembly 1991)

นอกจากนั้น การจัดการเชิงสถาบันและการประสานงานขององค์กร/หน่วยปฏิบัติการต่างๆ ในภาวะฉุกเฉินของญี่ปุ่นยังสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักการการประสานงานแบบ Cluster ในระดับประเทศอีกด้วย (http://cluster.humanitarianresponse.info/) กล่าวคือ สิ่งของบรรเทาทุกข์แต่ละประเภทจะได้รับการจัดการและอำนวยความสะดวกในการรับและกระจายไปยังพื้นที่ประสบภัยแยกตามประเภทของสิ่งของและมีหน่วยงานที่รับผิดชอบแบ่งสรรหน้าที่ตามความถนัดหรือรับผิดชอบโดยตรงของแต่ละหน่วยงาน เช่น อาหาร อยู่ภายใต้การจัดการของกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง น้ำดื่ม อยู่ภายใต้การจัดการของกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการสังคม เป็นต้น แต่เนื่องจากรัฐญี่ปุ่นมิได้อยู่ในสถานะรัฐล้มเหลวภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน และความสามารถในการประสานงานยังคงมีอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว ดังนั้น การประสานงานแบบ Cluster โดยหน่วยงานของสหประชาชาติ (UNOCHA) จึงไม่ได้เกิดขึ้น

แผนภาพที่ 3 ระบบการประสานงานเพื่อสนับสนุนทีมค้นหาและช่วยชีวิต

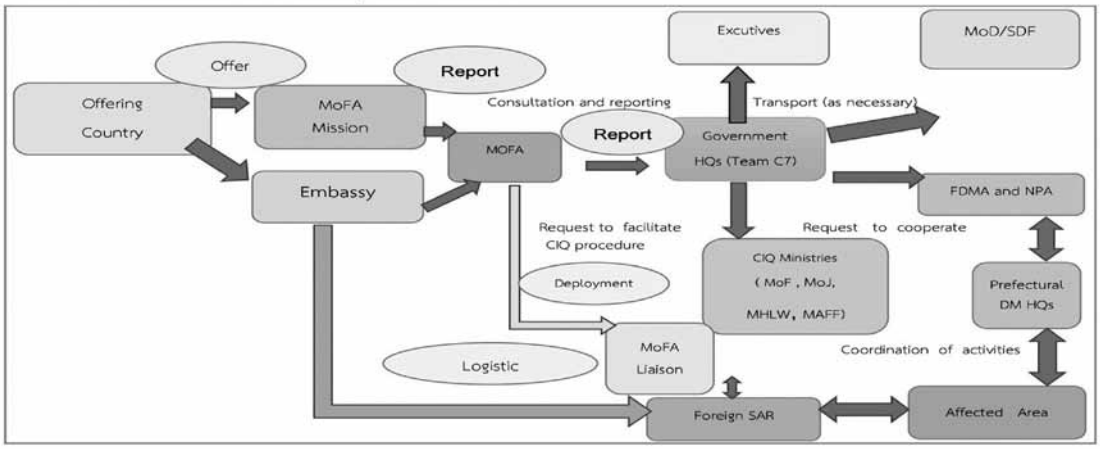

ที่มา : Takeo Murakami (2011), “Coordination of International Disaster Relief during the Great East Japan Earthquake - A perspective from the government headquarter”, เอกสารนำเสนอในการประชุม The Second Expert Meeting on the Great East Japan Earthquake 16-18 December 2011, Tokyo-Iwate

แผนภาพที่ 4 ระบบประสานงานเพื่อสนับสนุนการมอบสิ่งของบรรเทาทุกข์

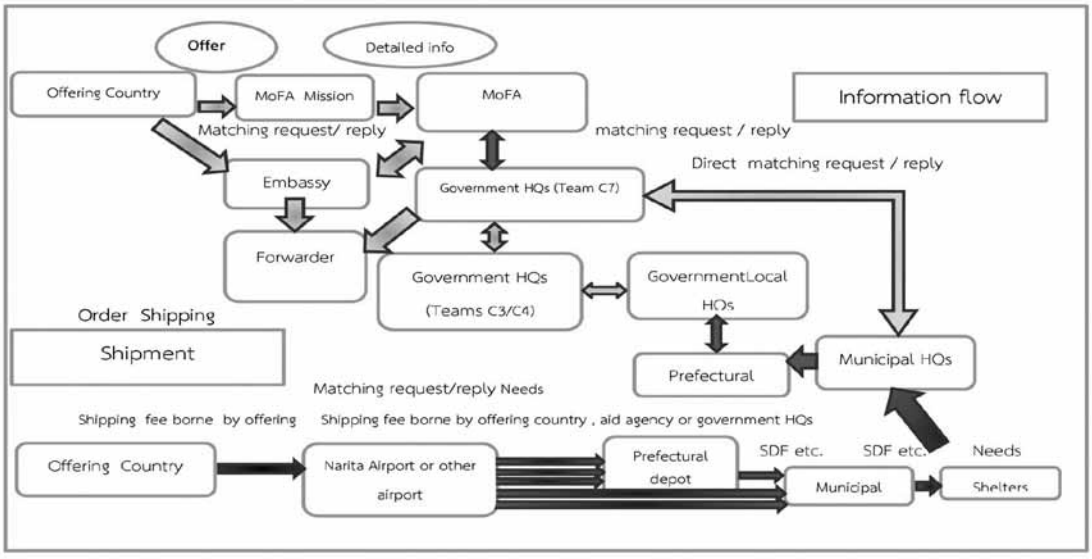

ที่มา : Takeo Murakami (2011), “Coordination of International Disaster Relief during the Great East Japan Earthquake - A perspective from the government headquarter”, เอกสารนำเสนอในการประชุม The Second Expert Meeting on the Great East Japan Earthquake 16-18 December 2011, Tokyo-Iwate

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีการจัดการเชิงสถาบันที่เป็นระบบ มีโครงสร้างองค์กรและการประสานงานที่ชัดเจน แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้ประกันว่ากระบวนการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศในภาวะฉุกเฉินของญี่ปุ่นจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด เหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 ได้สร้างความท้าทายต่อการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดของประสบการณ์ในการปฏิบัติการและการประสานงาน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ข้อมูลจากสำนักงานคณะรัฐมนตรีได้สรุปปัญหาของปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมและการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์จากต่างประเทศไว้หลายประการ โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก กล่าวคือ การจัดการที่เกี่ยวกับบุคลากรที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือกับการจัดการสิ่งของเพื่อบรรเทาทุกข์ ในส่วนของการจัดการเกี่ยวกับบุคคลซึ่งก็คือ ทีมค้นหาและช่วยชีวิต และทีมแพทย์ โดยที่ปัญหาหลักมี 3-4 ประการคือ ประการแรก คือ การประเมินความต้องการและการจัดสรรความช่วยเหลือให้ตรงกับความต้องการที่จำเป็นและเร่งด่วนอย่างยิ่ง เนื่องจากในช่วง 72 ชั่วโมงแรกภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกิดจากภัยพิบัติขนาดใหญ่ เป็นเรื่องยากมากที่จะประเมินสถานการณ์ดังกล่าว และจัดส่งทีมค้นหา/ช่วยชีวิต ไปในพื้นที่ที่ประสบภัย เพราะไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่าพื้นที่ไหนมีสถานการณ์รุนแรงกว่ากัน และมีความต้องการการช่วยเหลือที่เร่งด่วนกว่ากัน นอกจากนั้นเนื่องจากทีมค้นหา/ช่วยชีวิตมีหลายทีมจากประเทศผู้ให้หลายประเทศ การประสานงานเพื่อกระจายทีมค้นหา/ช่วยชีวิตไปในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เป็นเรื่องสำคัญเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการกระจุกตัว หรือ การขาดความช่วยเหลือในบางพื้นที่ แต่เรื่องนี้ก็ทำได้ยากเช่นเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าว ประการที่สอง ระบบสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้แก่ทีมค้นหา/ช่วยชีวิต เมื่อมาถึงประเทศญี่ปุ่น และเมื่อจะเดินทางเข้าไปในพื้นที่ เนื่องจากการเข้าเมืองของบุคคลเหล่านี้เป็นกรณีเร่งด่วน ดังนั้น กระบวนการตรวจคนเข้าเมืองจำเป็นต้องได้รับการออกแบบไว้เป็นพิเศษเพื่ออำนวยความสะดวกและความรวดเร็วในการปฏิบัติการ ซึ่งในเรื่องนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขั้นตอนหลังจากนั้น คือ การเข้าไปในพื้นที่ของทีมค้นหา/ช่วยชีวิตจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากระบบขนส่งในประเทศ ซึ่ง ณ ขณะนั้น การดำเนินการของหน่วยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะมุ่งเน้นการปฏิบัติการภายใต้ความรับผิดชอบหลักของตนเองมากกว่าการอำนวยความสะดวกให้แก่ทีมค้นหา/ช่วยชีวิตที่มาจากภายนอกประเทศ ประการที่สาม การประสานงานระหว่างสำนักงานเฉพาะกิจของกระทรวงการต่างประเทศในพื้นที่กับหน่วยงานต่างๆ ในระดับท้องถิ่นของพื้นที่ที่ประสบภัยยังมีความไม่ชัดเจนหรือ มีความสับสนอยู่มาก โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการประสานงานกับทีมค้นหา/ช่วยชีวิต ที่มาจากต่างประเทศ และประการสุดท้าย ปัญหาเรื่องความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรมของบุคคลที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือและบุคคลที่รับความช่วยเหลือ ทำให้การประสานงานและการปฏิบัติการมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน รวมทั้งประชาชนที่รับความช่วยเหลือก็มีความกังวลใจ หรือ ไม่มั่นใจอันเป็นผลมาจากความไม่เข้าใจ หรือ ความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรมด้วย

ในด้านของการจัดการสิ่งของบรรเทาทุกข์จากต่างประเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็มีลักษณะเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการบุคคล กล่าวคือ ประการแรก การประเมินความต้องการสิ่งของบรรเทาทุกข์และจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ให้ตรง

กับความต้องการที่จำเป็นเร่งด่วนในแต่ละพื้นที่ เป็นความท้าทายอย่างมาก และความต้องการในแต่ละพื้นที่ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในเวลาเดียวกันสิ่งของบรรเทาทุกข์ถูกให้อยู่บนพื้นฐานการคิดของประเทศผู้ให้ และการมีข้อมูลจำกัดเรื่องความต้องการของผู้รับ ทำให้การจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ให้ตรงกับความต้องการของผู้รับทำได้ยากมาก ยังไม่รวมถึงปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องคุณภาพ รสชาติ รูปแบบ ของสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่แตกต่างไปจากสิ่งของที่คุ้นชินของคนญี่ปุ่น ทำให้การรับความช่วยเหลือเป็นเรื่องยากที่จะดำเนินการ ประการที่สอง การขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์เข้าไปในพื้นที่ ซึ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้มี 2 เรื่อง คือ เวลาที่ใช้ในการขนส่ง และค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ในเรื่องของเวลานั้น เนื่องจากการขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์จากต่างประเทศมายังญี่ปุ่นและจากสนามบินไปยังพื้นที่ประสบภัยใช้เวลาค่อนข้างมาก ในขณะที่ความต้องการสิ่งของบรรเทาทุกข์ในพื้นที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ในบางครั้ง สิ่งของมาถึง เมื่อความต้องการไม่มีอยู่อีกแล้ว เพราะประชาชนในพื้นที่นั้นได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งอื่นไปแล้ว ในขณะที่ประเด็นเรื่องค่าใช้จ่ายในการขนส่งก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกันว่า หน่วยงานใดจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าขนส่ง โดยเฉพาะค่าขนส่งสิ่งของที่เป็นสิ่งของจากต่างประเทศไปยังพื้นที่ที่ประสบภัย อันที่จริงแล้วญี่ปุ่นมีกฎหมาย เรื่อง Disaster Relief Act อยู่ แต่ว่ากฎหมายนี้ไม่ครอบคลุมถึงสิ่งของที่มาจากต่างประเทศและสำหรับสถานการณ์ในเดือนมีนาคม 2011 นั้น เงินสำรองของสำนักงานคณะรัฐมนตรีถูกพิจารณานำมาใช้ แต่ก็มีอุปสรรคอยู่มาก ในที่สุดประเทศที่มอบสิ่งของบรรเทาทุกข์เป็นผู้จ่าย หรือขนส่งสิ่งของเหล่านั้นเข้าไปในพื้นที่เอง ดังนั้น การคำนึงถึงและวางแผนล่วงหน้าสำหรับการจัดหาค่าใช้จ่ายสำหรับการขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์เข้าไปยังพื้นที่ที่ประสบภัยเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง ประการที่สาม การคัดเลือกและจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ให้ตรงกับความต้องการของผู้ประสบภัยในพื้นที่เป็นเรื่องที่ต้องใช้เจ้าหน้าที่/บุคลากรที่ทำงานเป็นจำนวนมากและต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายมากในการจัดหาบุคลากรจำนวนดังกล่าวภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน และ ประการสุดท้าย เนื่องจากญี่ปุ่นมีวิธีการและขั้นตอนในการรับสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่เป็นแบบแผนของตนเองและมีความต้องการสิ่งของบรรเทาทุกข์ในรูปแบบเฉพาะ การประกาศให้ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือทราบเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิด ความสับสนและการปฏิเสธการรับความช่วยเหลือ ซึ่งในสถานการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 นั้น เรื่องนี้นับเป็นความท้าทายมากเพราะญี่ปุ่นไม่เคยมีประสบการณ์ของการรับความช่วยเหลือมาก่อน (Murakami 2011)

ปัญหาเรื่อง การประสานงานและประสิทธิภาพของการจัดการความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมจากต่างประเทศที่ญี่ปุ่นเผชิญนี้ สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Handmer & Dovers ที่ว่า ปัญหาหลักของการจัดการสถาบันในสภาวะฉุกเฉิน ประกอบด้วย การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ความเป็นเจ้าของต่อนโยบายโดยคนกลุ่มเล็กซึ่งนำไปสู่การครอบงำ หรือ ชี้นำโดยความคิดที่คับแคบ การสร้างและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ไม่ดีพอ การแทรกแซงทางการเมือง ความไม่สามารถในการตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ซับซ้อนและมีความไม่คงที่สูง การขาดความยืดหยุ่น การพึ่งพิงที่มากเกินไปต่อระบบอาสาสมัครที่ได้รับการสนับสนุนไม่เพียงพอ การขาดทรัพยากรมนุษย์ และความจำกัดในการเชื่อมโยงกับท้องถิ่น (Handmer & Dovers, 2013, 165) และบนความท้าทายดังกล่าวนี้ Handmer & Dovers ได้เสนอว่า การจัดการ

สถาบันควรจะเป็นการยอมให้มีการประสานงานข้ามองค์กร สถาบันที่ถูกสร้างขึ้นควรสะท้อนหลักการและแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้ และสร้างสมดุลระหว่างความพยายามในการยึดมั่นสิ่งเดิม (การดำเนินการรูปแบบเดิม) กับความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวหรือความยืดหยุ่น สถาบันควรสร้างเงื่อนไขสำหรับการเปิดกว้างและการปรับตัวทั้งในเรื่องวิธีการและขอบเขตของปฏิบัติการ แต่ก็ต้องมีคุณสมบัติที่สามารถพยากรณ์ได้ เพื่อความน่าเชื่อถือและไว้วางใจด้วย สถาบันจำเป็นต้องสนับสนุนการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในกระบวนการถกเถียงทางสังคมและนโยบาย และการดำเนินนโยบาย (Handmer & Dovers 2013, 171-174) ซึ่งเขาก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่าความท้าทายที่สำคัญของการออกแบบสถาบัน ก็คือ ความสามารถในการเชื่อมโยงและประสานงานระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกันมาก แต่จำเป็นสำหรับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน รวมถึง การเชื่อมโยงระหว่างประเทศ การประสานงานกับโลกธุรกิจ และ NGOs ต่างๆ (Handmer & Dover, 2013, 174)

Handmer & Dovers ได้เสนอตัวแบบของความยืดหยุ่นของสถาบัน (Institutional Resilience) 3 แบบ คือ การขัดขืนและรักษาของเดิม การเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย และการเปิดกว้างและความสามารถในการปรับตัว สำหรับสถานการณ์ฉุกเฉิน 3 แบบ คือ สถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดขึ้นประจำ (บ่อยครั้ง) สถานการณ์ฉุกเฉินที่ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำ และสถานการณ์ฉุกเฉินขนาดใหญ่ (ร้ายแรง) สำหรับในกรณีของเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการของญี่ปุ่นในปี 2011 อาจจัดได้ว่าเป็นสถานการณ์ฉุกเฉินขนาดใหญ่ที่ต้องการการจัดการสถาบันแบบเปิดกว้าง และมีความสามารถในการปรับเปลี่ยน (ปรับตัว) ได้สูง ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้พยายามในการจัดการสถาบันในลักษณะดังกล่าว ทั้งในระหว่างสถานการณ์ฉุกเฉินและระยะหลังจากนั้น (ช่วงของการฟื้นฟูและเตรียมการ) ตัวอย่างของการปรับตัวในเชิงสถาบันที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การปรับแก้กฎหมายในปี 2012 และการทบทวนแผนการพื้นฐาน ในการเตรียมการสำหรับภาวะฉุกเฉินในเดือนธันวาคม 2011 และการสร้างระบบสำหรับจัดตั้งและจัดส่งทีมตำรวจสำหรับการจัดการภัยพิบัติ (Police Disaster Dispatch Team) ในปี 2012 ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้-รับ และการกระจายความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ในประเทศก็ได้มีการแก้ไขกฎหมายที่สำคัญในปี 2012 คือ The Disaster Countermeasure Basic Act โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ การพิจารณาถึงวิจารณญาณและการตัดสินใจของฝ่ายผู้ให้ (Donor's Judgment) ในการให้ความช่วยเหลือ กล่าวคือ

"ในสภาวะฉุกเฉิน เทศบาลสามารถร้องขอความช่วยเหลือจากจังหวัดได้ และจังหวัดสามารถร้องขอความช่วยเหลือที่จำเป็นจากรัฐบาลกลางได้ มากกว่านั้นในกรณีที่คิดว่าจำเป็นรัฐบาลท้องถิ่นระดับจังหวัด (จังหวัดอื่นที่มิใช่จังหวัดที่ประสบภัย) และรัฐบาลกลางสามารถส่งความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์เข้าไปในพื้นที่ที่ประสบภัยได้ โดยไม่จำเป็นต้องมี หรือ รอการร้องขอ (จากจังหวัดที่ประสบภัย)" (Suzuki & Kaneko, 2013, 47)

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีนัยสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการจัดการเชิงสถาบันที่เกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตยของจังหวัด ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจในการจัดการตนเอง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ เป็นประเด็นสำหรับการจัดการภายในประเทศเท่านั้น ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์จากต่างประเทศ

มากกว่านั้น แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีความพยายามในการปรับตัวเชิงสถาบันเพื่อรองรับหรือตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อให้ปฏิบัติการดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ความท้าทายประการสำคัญของการจัดการเชิงสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการให้-รับ และการกระจายความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมทั้งภายในและจากต่างประเทศที่ญี่ปุ่นยังเผชิญอยู่ก็คือ การเชื่อมโยงและประสานงานกับกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะกับองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs) และภาคประชาสังคม

การศึกษาของ Sakamoto แสดงให้เห็นว่าองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs) ของญี่ปุ่นเติบโตและมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทในการจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน ที่ไม่สามารถรอการดำเนินการหรือการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐได้ทันเวลา การเกิดและขยายตัวนี้เห็นได้ชัดเจนมากนับตั้งแต่ปี 1995 หลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เมืองโกเบ และรัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้นปฏิบัติการล่าช้าในการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉิน ทำให้ประชาชนตระหนักถึงความจำเป็นในการพึ่งพิงตนเองมากขึ้น ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว สิ่งนี้กลายเป็นแรงผลักดันให้ NGOs เติบโตขึ้นอย่างมากและภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉินในปี 2011 NGOs จำนวนมากก็ได้ปฏิบัติการทั้งในระหว่างและหลังสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบภัยในพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัด

ในส่วนของภาครัฐ ในการจัดการเชิงสถาบันเพื่อรองรับกับการเกิดขึ้นและขยายตัวของ NGOs รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกกฎหมาย The Law to Promote Specified Nonprofit Activities (NPOs) ขึ้นในปี 1998 เพื่อเป็นกรอบทางกฎหมายในการสนับสนุนการทำงานของ NGOs ในเวลาเดียวกัน อาสาสมัครรายบุคคลก็มีบทบาทเช่นเดียวกันในการปฏิบัติการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดยที่สภาเพื่อสวัสดิการสังคมจะทำหน้าที่ในการประสานงานกับเหล่าอาสาสมัครรายบุคคลเหล่านี้ในการปฏิบัติการผ่าน “ศูนย์อาสาสมัครเพื่อจัดการภัยพิบัติ” ที่จะถูกจัดตั้งขึ้นในพื้นที่ประสบภัยพิบัติอย่างเร็วที่สุด หลังจากสถานการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้น ซึ่ง NGOs ที่เข้าไปปฏิบัติการในพื้นที่ก็สามารถใช้ศูนย์ฯ นี้เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติการและประสานงานได้เช่นเดียวกัน

สำหรับการจัดการเชิงสถาบันในระดับท้องถิ่น รัฐบาลท้องถิ่นได้มีข้อตกลงกับสภาเพื่อสวัสดิการสังคม ว่าเมื่อเกิดภัยพิบัติ สภาเพื่อสวัสดิการสังคมจะเป็นผู้จัดตั้งศูนย์อาสาสมัครขึ้นโดยการสนับสนุนของรัฐบาลท้องถิ่น และศูนย์ฯ นี้จะทำหน้าที่ประสานงานระหว่างอาสาสมัครรายบุคคลกับหน่วยอื่นๆ ของรัฐในการเข้าไปปฏิบัติการในพื้นที่ รวมทั้งประสานงานกับ NGOs/NPOs ด้วย อย่างไรก็ตาม ในกรณีของสถานการณ์ฉุกเฉินในปี 2011 นั้น ศูนย์อาสาสมัครฯ นี้ไม่สามารถถูกจัดตั้งขึ้นได้ในระยะเวลาอันสั้น เพราะความเสียหายจากเหตุการณ์ภัยพิบัติมีความร้ายแรงมาก ซึ่งความล่าช้าในการจัดตั้งศูนย์อาสาสมัครฯ นี้มีผลต่อการระดมอาสาสมัครและการประสานงานต่างๆ ด้วย ในทางกลับกัน NGOs/NPOs สามารถที่จะปฏิบัติการได้รวดเร็วกว่า เพราะมีเครือข่ายและความพร้อมมากกว่า ในการระดมอาสาสมัครและการประสานงาน

ในเชิงโครงสร้างองค์กร สำหรับการประสานงานการให้-รับ ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ในยามฉุกเฉิน รัฐบาลได้จัดตั้ง Japan Platform (JPF) ขึ้นในปี 2000 เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรผู้ประสานงานระดับกลางระหว่าง NGOs/NPOs กับกระทรวงการต่างประเทศ (MOFA) และ Keidanren ในการระดมความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และส่งไปช่วยเหลือประเทศกำลัง

พัฒนา หรือประเทศผู้ประสบภัยอื่นๆ สถานการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการในปี 2011 เป็นเหตุการณ์สำคัญสำหรับ JPF ซึ่งต้องทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่าง NGOs ทั้งในและต่างประเทศกับหน่วยงานของรัฐบาลญี่ปุ่นในเรื่องการรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมสำหรับสถานการณ์ฉุกเฉินภายในประเทศญี่ปุ่นเองอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก

นอกเหนือจาก JPF แล้ว เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในเรื่องของการแลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลข่าวสาร การสร้างเครือข่ายของ NGOs/NPOs เป็นเรื่องจำเป็นภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉินด้วย ดังนั้น NGOs/NPOs จึงได้สร้าง Japan Civil Network (JCN) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยง/ประสานงานระหว่าง NGOs/NPOs ด้วยกัน ในช่วงปลายเดือนมีนาคม 2011 ซึ่งการเกิดขึ้นของ JCN นี้นับเป็นครั้งแรกที่ NGOs/NPOs ในญี่ปุ่นได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ JCN นอกจากจะทำหน้าที่ประสานงานระหว่าง NGOs/NPOs ด้วยกันแล้ว ยังทำหน้าที่ประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ อีกด้วย (Sakamoto 2012, 30) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินในเหตุการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 ญี่ปุ่นมีการจัดการเชิงสถาบันและโครงสร้างองค์กรทั้ง 3 ระดับ คือ อาสาสมัครบุคคล (ศูนย์อาสาสมัครฯ), NGOs/NPOs (JPF) และเครือข่ายของ NGOs NPOs (JCN) นอกจากนั้น ในระดับปฏิบัติการในการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่นในการกระจายสิ่งของบรรเทาทุกข์นั้น NGOs/NPOs ได้ใช้ระบบการประสานงานโดยผ่านการประชุม 4 ฝ่าย หรือ 3 ฝ่าย ระหว่างศูนย์ปฏิบัติการของรัฐบาลในพื้นที่ SDF รัฐบาลท้องถิ่นและตัวแทน NGOs/NPOs โดยการแบ่งงานกันทำในระหว่าง 4 ฝ่ายนี้ ก็สะท้อนการประสานงานแบบ Cluster ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยหน่วยงานของ UN เช่นเดียวกัน (Sakamoto 2012, 32)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรที่ชัดเจนและเป็นระบบสำหรับรองรับการดำเนินการของ NGOs/NPOs เพื่อรับความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการมนุษยธรรมในภาวะฉุกเฉินทั้งในประเทศและจากต่างประเทศ แต่การศึกษาของ Nakamura ก็ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการจัดการเชิงสถาบันและองค์กรดังกล่าว โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการประสานงานการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจาก NGOs/NPOs ต่างประเทศ ซึ่งการขาดระบบในการประสานงานที่มีประสิทธิภาพนี้นำไปสู่ความไม่สามารถในการใช้ประโยชน์จากความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ที่ได้รับมาได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น เขาจึงได้เสนอว่า สิ่งที่สำคัญมากที่สุดของการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินก็คือการสร้างระบบการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและควรเป็นระบบการประสานงานที่ข้ามองค์กรเพื่อรองรับความช่วยเหลือหรือปฏิบัติการจำนวนมากที่มาจากต่างประเทศด้วย (Nakamura, 2012)

3. บทสรุป

สถานการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 ได้เปลี่ยนประเทศญี่ปุ่น จากที่เคยเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมแก่ประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศที่ประสบภัยพิบัติประเทศอื่นๆ ให้กลายเป็นประเทศที่รับความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน และจากการที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ให้มาก่อน ญี่ปุ่นจึงได้ใช้ประสบการณ์ดังกล่าวในการจัดการเชิงสถาบันและโครงสร้างองค์กรให้รองรับการเป็นประเทศผู้รับได้ อย่างไรก็ตาม การมีการจัดการเชิงสถาบัน และ โครงสร้างองค์กรที่เป็นระบบชัดเจนก็ไม่ได้เป็นเครื่องมือที่ประกันประสิทธิภาพของการ

รับความช่วยเหลือในระดับปฏิบัติการจริง หากการจัดการสถาบันและองค์กรนั้นไม่สามารถพาไปสู่การประสานงานที่มีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น ปัญหาหลักของญี่ปุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินในปี 2011 จึงไม่ใช่การขาดการจัดการเชิงสถาบันและโครงสร้างองค์กร รวมทั้งไม่ใช่การขาดการปรับตัวของสถาบันและองค์กร แต่เป็นปัญหาเรื่องการประสานงานระหว่างองค์กรมากกว่า โดยเฉพาะการประสานงานระหว่าง NGOs ซึ่งการจะเพิ่มประสิทธิภาพของการประสานงานระหว่างองค์กรนี้อาจจำเป็นต้องมีการปรับตัวเชิงสถาบันอีกในอนาคต

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักก็คือ สถานการณ์มหาภัยพิบัติ 3 ประการ ในปี 2011 นั้นเป็นสถานการณ์ที่ร้ายแรงมาก ยากแก่การตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าประเทศจะมีความพร้อมและการเตรียมการที่ดีเพียงใดก็ตาม ในเวลาเดียวกัน ความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้าไปในประเทศญี่ปุ่นก็มีเป็นจำนวนมหาศาลเช่นเดียวกัน ซึ่งความช่วยเหลือจำนวนมหาศาลนี้มีความแตกต่างทั้งจากแหล่งที่มา รูปแบบ และคุณภาพ ประกอบกับประเทศผู้รับแบบญี่ปุ่น ที่มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูง มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากประเทศอื่น ทำให้การจัดการเรื่องการรับและกระจายความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และปฏิบัติการเพื่อมนุษยธรรมของญี่ปุ่น มีความท้าทายเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

Ames, Chris and Yuiko Koguchi-Ames (2012). *"Friends in Need: "Operation Tomodachi" and the politics of US military disaster relief in Japan" in Jeff Kingston* (ed.) (2012). Natural Disaster and Nuclear Crisis in Japan: Response and recovery after Japan's 3/11. London: Routledge.

Handmer, John and Stephen Dovers (2013). *Handbooks of Disaster Policies and Institutions: Improving Emergence Management and climate change adaptation.* London: Routledge.

Humanitarian Response. *Clusters* from http://cluster,humanitarianresponse.info/

Ministry of Foreign Affair of Japan. (2014). *Emergency Grant Aid* from http://www.mofa.go.jp/policy/emergency/assistance3.html

Murakami, Takeo (2011). *"Coordination of the International Disaster Relief during the Great East Japan Earthquake - A perspective from the government headquarter"*, Powerpoint Presentation at the 2nd Expert Group Meeting on the Great East Japan Earthquake, 16-18 December 2011, Tokyo/Iwate.

Nakamura, Yasuhide and Masako Ishii (eds.) (2012). *Solidarity and Sympathy across the Borders: A Comprehensive Survey on Support from Overseas in Response to the Great East Japan Earthquake.* Japan Platform Report.

Nakamura, Yasuhide (2012). "Empowerment of Local Communities by Global Humanitarian Support", in Yasuhide Nakamura and Masako Ishii (eds.). (2012). *Solidarity and Sympathy across the Borders: A Comprehensive Survey on Support from Overseas in Response to the Great East Japan Earthquake.* Japan Platform Report.

Prime Minister of Japan and His Cabinet from http://www.kantei.go.jp/inciden/index/html

Sakamoto, Mayumi (2012). "The Rise of NGOs/NPOs in Emergency Relief in the Great East Japan Earthquake", *Japan Social Innovation Journal*, Vol.2 No.1, 2012, 26-35.

Suzuki, Itoko and Yuko Kaneko (eds.) (2013). *Japan's Disaster Governance: How was the 3.11 crisis managed?* New York: Springer.

UN. General Assembly (1991). Resolution 46/182, *Strengthening of the Coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations.*

ผู้ให้สัมภาษณ์

1. ***Mr. Otsuru Tetsuya***
   Director, Second North America Division
   Former Official of Policy Coordination Division
   Foreign Policy Bureau, Ministry of Foreign Affairs
2. ***Mr. Shinichiro Oe***
   Deputy Director, Institutional Office for Disaster Management, Cabinet Office
3. ***Mr. Murakami Takeo***
   Ministry of Land, Infrastructure and Transportation, and Tourism
4. ***Mr. Masaru Harada***
   Principal Deputy Director,
   Humanitarian Assistance and Emergency Relief Division International Cooperation Bureau, Ministry of Foreign Affairs
5. ***Prof. Setsuko Kawahara***
   Faculty of Law, Hitotsubashi University
   Former Director of Humanitarian Assistance and Emergency Relief Division,
   International Cooperation Bureau,
   Ministry of Foreign Affairs
6. ***Ms. Makiko Ohashi***
   Program Coordinator Domestic Affairs Division
   Japan Platform
7. ***Ms. Akiko Takai***
   Deputy Secretary General
   Save the Children Japan
   Tohoku Relief Operation
8. ***Mr. Masaki Watabe***
   Head of Office / Humanitarian Affairs officer
   UNOCHA, Kobe Office
9. ***Mr. Nagami Kozo***
   Export staff (Disaster Reconstruction)
   Project / Management Professional
   JICA Tohoku
10. ***Ms. Sayaka Matsumoto***
    Public Relations Planning and Public Relations Office
    Japanese Red Cross Society
11. ***Assoc. Prof. Tamiyo Kondo (Ph.D)***
    Dept. of Architecture,
    Graduate School of Engineering,
    Kobe University
12. ***Dr. Mayumi Sakamoto***
    Chief Research Scientist
    Disaster Reduction and Human Renovation Institution
13. ***Mr. Masahara Nakagawa***
    Secretary General Ishinomaki Disaster Recovery Assistance Council Inc.
    Ishinomaki City, Miyagi Prefecture
14. ***Ms. Tomoko Otsuka***
    Staff, Ishinomaki Disaster Recovery Assistance Council Inc. Ishinomaki City, Miyagi Prefecture
15. ***Prof. Noriko Okubo (Ph.D)***
    Graduate School of Law and Politics,
    Osaka University

การกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของการ์ตูนญี่ปุ่น: ปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่าง การ์ตูนอะนิเมะ “ทะมะยุระ” กับ เมืองทาเคฮาระ ในจังหวัดฮิโรชิมา ประเทศญี่ปุ่น

มาซายูกิ นิชิดะ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของตัวการ์ตูนญี่ปุ่นในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการ์ตูนอะนิเมะกับสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน โดยยกตัวอย่างเรื่อง “ทะมะยุระ” ภาพยนตร์อะนิเมะที่ฉายเป็นตอนต่อเนื่องทางโทรทัศน์ ซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กหญิงระดับมัธยมปลายที่อาศัยอยู่ในเมืองทาเคฮะระจังหวัดฮิโรชิมามา เป็นกรณีศึกษา บทความนี้ศึกษาวัตถุประสงค์และกระบวนการในการพยายามสร้างการ์ตูนอะนิเมะของญี่ปุ่นให้กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 โดยมีสองลักษณะ คือ การนำอะนิเมะไปอยู่โลกแห่งความจริง และการนำโลกแห่งความจริงไปไว้ในอะนิเมะ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของการ์ตูนญี่ปุ่นทำหน้าที่เปรียบเสมือน “คลังข้อมูล” ที่ทำให้ผู้ชมสามารถก้าวข้ามพรมแดนไปมาระหว่างโลกจำลองเสมือนจริงกับโลกแห่งความเป็นจริง

คำสำคัญ

การ์ตูนอะนิเมะ, การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ที่ปรากฏในสื่อประเภทต่างๆ, การบริโภคคลังข้อมูล, “ทะมะยุระ”, การกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น

* อ.ดร., ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง เชียงใหม่, อีเมล: nishida.masayuki@gmail.com

Locality in Japanese Animation: Transboundary Interactions between the Animation *Tamayura* and Takehara City in Hiroshima, Japan

Masayuki Nishida*

Abstract

This study explores the locality of Japanese animation in the context of the interaction between contemporary Japanese society and animations. It focuses on the TV animation series *Tamayura* (たまゆら), which illustrates the emotional growth of high school girls in Takehara City in Hiroshima Prefecture. The study illustrates why and how Japanese animations have sought locality since the 1990s according to two aspects: the penetration of animation into the real world and the penetration of the real world into animation. It concludes that locality can function as a "database" to allow the audience to have transboundary interactions between the virtual and real worlds.

Key words

Animation,
Contents tourism,
Database consumption,
Tamayura,
Locality

* Dr., Lecturer, Japanese Studies Center, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, 239 Huay-Kaew Rd., Tumbon Su-Thep, Muang District, Chiang Mai, email: nishida.masayuki@gmail.com

1. Introduction

Japanese products, as well as Japanese animations and TV dramas, have been characterized as “culturally odorless”, for not conveying cultural characteristics or locality (Napier 2005: 24-25; Iwabuchi 2002).[1] However, over the last two decades, Japanese animations have been gradually featuring a connection with a set of local characteristics to represent a certain local place, or “locality”. Locality is a core factor in the interaction between the worlds of animation and reality. It is also utilized as a cultural resource to instill animations with a “cultural odor” and to create a transboundary for interaction between the two worlds, broadening the space to form a new imaginary community centering on the animation.

To examine why Japanese animations have sought locality since the 1990s, and how changes in animation have transformed the interrelationship between reality and the animation world by using locality, this study uses the TV animation series *Tamayura* (created by Junichi Sato in 2010),[2] which has a close connection with its locality in reality. This animation illustrates the emotional growth of high school girls in the heart-warming community of Takehara City in Hiroshima Prefecture (see Figure 1). This charming old city is reproduced in detail in the animation. The citizens of Takehara have positively received *Tamayura* and now employ images from it as a symbol of their city and as a cultural resource for local development.

Figure 1 Takehara City as depicted in *Tamayura.*
Source: TYA/Tamayura Production Committee (2013)

[1] Susan J. Napier (2005: 24-25) notes that Japanese commentators discuss the weak national identity in Japanese animation by using the term *mukokusekisei* (無国籍性), or “culturally odorless”. For example, Iwabuchi (2002) uses *mukokusekisei* to explain that Japanese products including animations do not evoke images of Japan or ideas of the Japanese lifestyle.

[2] Animation director Junichi Sato (1960-) has worked on many famous animations, including *Sailor Moon, Sgt. Frog (Keroro Gunsou* in Japanese), *Kaleido Star* and *Aria.*

This study focuses on locality from two aspects: the penetration of the real world into animation, and the penetration of the world of the animation into the real world. First, the penetration of reality can be seen in the development of methods to show the landscapes or local symbols of the real world as the background of the animation. Before the 1990s, the setting of animations was thought to be an imaginary location, and both the creators and the audience generally did not pay attention to location. However, locality is now used in story making and marketed to animation fans, much like film locations. Furthermore, through their original magic-realistic methods, animations have succeeded in enhancing the attractive features of a location by the power of story and fantasy.

Second, the penetration of animation into the real world means that animation fans, the animation company, and the local community create channels to approach the animation world in reality by involving the elements of the animation and transforming the local identity in the real world. The "media-mix" or "mixed media" advertising approach to Japanese animation, which sells the animation itself or related products by using various media, has widely prevailed since the 1980s in Japan. It also propelled the phenomenon of "contents tourism", or *Seichi Junrei* (聖地巡礼, literally "pilgrimage"), that is, visiting the locations featured in animations or TV dramas. Animations have become cultural resources for the local governments of the locations they feature. Local governments also link with animations to create new channels to the imaginary world in order to draw the attention of animation fan tourists and businesses.

This study illustrates why Japanese animations have started to feature geographic locations and how locality is utilized to communicate between the animation world and reality for various stakeholders. The locality in animation can be a channel to the freedom to experience the real and imaginary world simultaneously.

2. Emerging Creative Consumers and Connections to Locality

Before discussing *Tamayura* and locality, this study examines theories of the transboundary interrelationship between animation and reality in contemporary Japanese society. Since the 1990s, Japanese society has faced a rapid and unstable transformation of lifestyle and mentalities not only due to the economic depression and the Aum Shinrikyo Cult's terrorism, but also due to the transformation of global ideological environments.

Many Japanese scholars point out the transformation of animation consumers' perception of the relationship between the real and imaginary worlds during the 1970s to 1990s. Hiroki Azuma (2001) analyses Japanese behaviors of consuming *Otaku* culture such as animations, games or light novels since 1995 as behavior seeking to substitute "small narratives" for the collapse of the "grand narratives" of the 1970s. In his book, *Otaku: Japan's Database Animals,* Azuma argues that in the 1970s, modern industrial societies still had "grand narratives" or "dominant thoughts" that should be shared by all members in a society, namely global hegemonic ideologies or value systems such as capitalism, socialism, democracy, development or revolution.[3] After the 1970s, these grand narratives had declined with the collapse of mass social movements in the world. Instead, a post-modern society without dominant thoughts started to appreciate the self-determination of individuals and the diversity of values. Therefore, since 1995, people have no longer been seeking "grand narratives" of ideologies that can be shared by everyone, but solitarily and passively they have to consume "small narratives" of games, animations or mangas, which are individual and fragmentary.

Azuma (2007) proposes the concept of "database consumption", which means when people consume many "small narratives", they actually consume a combination of various elements from the database, namely the worldview (世界観 *sekaikan*). Thus, the audience does not simply consume the stories and characters when they are watching animations or reading light novels, but also accesses the database behind the characters. Consequently, characters can retain their identities even if they appear in derivative works such as novels or cosplays. Azuma's "database consumption" also leads to the death of the author, who had the dominant power over the readers or consumers. The consumers gain the power to create their own small narratives by combining elements from the database. In this situation, both authors and consumers have equal power to consume and produce works with weak discrimination between the original and derivative works.

Interestingly, consumers are now assuming the role of creators to produce their own derivative small narratives based on a "database." Eiji Otsuka (2012) focuses on the consumer's desire to publicize their narratives, which they create by combining small extracts from the "world view",

[3] Azuma (2007) argues that these "dominant thoughts" should not be considered by a specific ideology like "capitalism" or "socialism". When these thoughts, which were once regarded as "grand narratives", lost their dominant position, they were transformed into "small narratives", or thoughts with partial and temporary correctness.

which is a similar concept to Azuma's "database,"[4] such as collecting game cards, characters' goods or creating derivate story books called *dōjinshi* (同人誌, literally "fan's magazine"). Through a detailed study of Kadokawa Corporation's marketing strategies for Otaku, Otsuka (2012) argues that consumers started to change themselves into "creative consumers", paying money not only to consume narratives, but also to create their own narratives by arranging small narratives from the "database" or "world view".

The studies of Azuma and Otsuka mainly focus on the autonomy of "characters", but they do not consider the settings of the animations. A focus on characters links to the database created by the imagination of original and derivative works, whereas a focus on location reorganizes the interaction between imagination and reality since the concept of location is deeply embedded in the physical geography of the real world. Sociologist Kensuke Suzuki (2013) also examines the interaction between the virtual and real worlds through the field of Information and Communication Technology (ICT) by using the term *takōka* or "porousness", which means that ICT creates numerous channels in the real world to connect with virtual space. Providing examples of smartphones, TV or advanced mapping technology in the internet, Suzuki (2013) shows how the reality of our lives at a location is overlaid with various meanings of the location from both real and virtual spaces.

The location can be an important node of information in the "database" in the same manner of consuming "characters". Information about a certain location from animations also reorganizes its locality by providing new meanings for the location. The new locality becomes the channel between the real and imaginary worlds. The locality in the animation has been featured in a mass social movement, called *Seichi Junrei*, or "pilgrimage", since 2007. With the great popularity of the animation *Lucky Star (Raki☆Suta* in Japanese), produced by Kyoto Animation in 2007,[5] many fans rushed to Washinomiya Shrine in Kuki City, Saitama Prefecture, which became a model of the imaginary shrine where the protagonists of the animation live. Journalists sensationally broadcasted this movement and scholars also started to focus on the interrelationship between real and imaginary worlds.

[4] Otsuka (2012:49, 2014:24) regards the "database" and "world view" as the same concept.

[5] Several works of Kyoto Animation also strengthened the *Seichi Junrei* movement after *Lucky Star*. For example, Nishinomiya City in Hyogo Prefecture featured in *The Melancholy of Haruhi Suzumiya* in 2007, and Tomisato City in Shiga Prefecture featured in *K-on!* in 2009.

Okamoto (2011) explains the *Seichi Junrei* movement of *Lucky Star* in terms of community development. At first, animation fans gradually contributed to community development by empowering local festivals or collaborating events. After the success of *Lucky Star*, other local communities in Japan started to accept the use of real names of locations in animations for the development of contents tourism.

Furthermore, some communities directly invite animation production companies to create an animation related to their location for their community development (Okamoto 2011; Horiuchi et al. 2014). Although there are numerous studies on the *Seichi Junrei* movement in the context of local community development, most studies do not rigorously analyze creative consumers' behaviors through the interaction between imaginary content and locality in the real world.

In summary, theoretical studies on animation have shown that "creative consumers" try to make their own small narratives by arranging various elements from the database of real and virtual worlds. Against this background, the present study further explores the meanings of locality in the interaction between these two worlds, reality and animation.

3. The Penetration of "Reality" into Animation

Through a discussion of *Tamayura*, this study examines several techniques for creating "reality" in an amination that features locality to enable interaction between the animation world and the real world. It then examines techniques for inserting fantasy into the "realistic" expression of the animation to be an attractive feature of Takehara in the animation, and also in reality.

The heroine of *Tamayura* is Fuu Sawatari, a high school student who loves to take pictures (see Figure 2). The storyline mainly focuses on her everyday life among her friends and the local community of Takehara City. This animation can be categorized as *nichijō-kei* (literally "everyday life type") animation.[6] *Nichijō-kei* animation is defined as "an animation in which the protagonist's striving for growth or the description of conflict is minimal" (Cinema Junpo Film Research Institute 2011:10). There are no large events in the story of Tamayura, such as the destruction

[6] In contrast to *sekai-kei* (literally "world type") animation, in which personal matters like romance between the hero and the heroine tend to develop into a large event such as the destruction of the world, *nichijo-kei* animations simply illustrate the "realistic" ordinary life of protagonists.

Figure 2 Fuu Sawatari with her camera.
Source: The opening credit of *Tamayura-Hitotose*

of the world or passionate love. Junichi Sato and his production team are famous for producing *nichijō-kei* animation. They also produced the science fiction fantasy animation *Aria* (2005-2008) (HMV Online 2011), which features three girl trainers who hope to be professional gondola navigators in the city of *Neo-Venezia* on the planet *Aqua*, formerly Mars, which was terraformed into a habitable planet. The calm pacing, weak storyline and optimism in *Aria* were well accepted by fan as "healing animation". Sato also repeatedly says that the themes of *Tamayura* are the kindness of the people and the warm hometown feeling represented by the greeting *okaerinasai* (welcome back). *Tamayura* was intentionally planned as a *nichijō-kei* or healing animation like *Aria*.

Despites the simple storyline, the whole series of *Tamayura* also has a realistic high school theme. The first Original Video Animation (OVA) series focuses on Fuu's recovery from the loss of her father. This was followed by the first TV series, *Tamayura-Hitotose,* which shows how Fuu builds new friendships and trust with surrounding adults. The second TV series *Tamayura-Moagressibu* focuses on her and her friends' efforts to envision their future lives. Each theme is rooted in their everyday life and each series also has a realistic conclusion without any miracles.

This animation is set in Takehara City without changing its name or local characteristics. Beautiful historical buildings, old Japanese-style townscapes and traditional festivals are drawn in detail by digitally tracing photos. It is also utilized for story making, as the heart-warming story of the imaginary character Fuu is interwoven in the virtual reproduction of Takehara City.[7] By digital techniques, Fuu's life in virtual Takehara was well associated with Takehara city in the real world we live. However, there are still some visual gaps between Fuu, imaginary character, and townscapes of digital-traced Takehara city in the texture

[7] Digital tracing is also one of the favorite techniques of the *Aria* production team of HAL Film Maker, which merged to become TYO Animations with director Junichi Sato after creating Tamayura in 2009 (Cinema Junpo Film Research Institute 2011:100). The production team developed their unique expression by employing digital photo tracing techniques in animation, such as their depiction of Shimo Kitazawa Ward, Tokyo, in *Someday's Dreamers: Summer Skies* (in Japanese: *Mahōtsukai ni Taisetsu na Koto: Natsu no Sora*) in 2008 (Cinema Junpo Film Research Institute 2011:100).

of drawing. Yohei Kurosawa (2009) points out this as "a noise of imaginary world" that is caused by introducing the digital tracing techniques into the animation. He also argues the noise becomes a mechanism to lead fans to search the information of the connection with the animation in real world.

The "reality" in *Tamayura* is also created by a framing technique. Since most of the scenes in *Tamayura* were composed of the viewpoints of Fuu or her friends, the eye level is set lower than that of the surrounding adults (see Figure 3). Therefore, the audience also looks up to reliable adults such as mothers, school teachers and shop owners from the children's viewpoint. Framing technique by low angle shot stimulates the nostalgia of audiences based on their real childhood experiences of their hometown.

Figure 3 Utilization of low angle shot.
Source: Sato and TYA/Tamayura Production committee (2011)

As the above discussion suggested, *Tamayura* is a work that shows the "realistic" life of an imaginary protagonist, Fuu Sawatari. However, seeking "reality" in animation does not mean avoiding the use of elements of fantasy. Fantasy is sometimes used as a means to express the "reality" of human beings under certain possible conditions. Otsuka (2012) and Azuma (2009) explain that animations or manga in Japan have had a tendency to seek the "reality" of human beings in their imaginary works since Osamu Tezuka's manga work after the Second World War. Since Japanese animation and manga characters are expressed with their "real" body and soul, the body is wounded, bleeds and dies fighting. We can imagine and wish that the protagonists worry about their lives or identities as we do, even though they are imaginary characters in a fantasy world.

For the audience, elements of fantasy do not affect the "realism" expression of the animation. In creating *Tamayura,* Sato explained that he planned to add more "reality" into the worldview with several elements of fantasy that he used for *Aria.* The audience of a Japanese animation accepts such elements of fantasy as the fiction in the "reality" of

an animation, as an *oyakusoku* (お約束, literally "promise"). The audience accepts certain actions, events or imaginary objects as typical expressions or conventions of the animation world.

Fantastic expression is sometimes used to express invisible emotions. The title *Tamayura* means a small ball of light, which sometimes appears in Fuu's photos (see Figure 4). Taking photos with *tamayura* is one of her objectives. *Tamayura* is not explicitly explained but several hints are mentioned throughout the series. Showing a photo of Fuu's father with many *tamayura*, the photo shop owner explains that "the gentle emotion between Fuu and her father might have appeared as *tamayura* in this photo".[8] The existence of these imaginary light balls expands this animation to fantasy to some extent. However, Fuu's neighbors and friends naturally accept the existence of *tamayura* as the appearance of her gentle emotion even though it is totally a creation of fantasy. They just appraise her photo with *tamayura* by saying, "Yes, I love this photo", or "This can makes us gentle". Nobody questions the existence of these extraordinary objects. Thus, the "reality" of the animation is created by *oyakusoku*.

Another element of fantasy is a humorous pink cat called Momoneko-sama

Figure 4 Photo of Fuu's father with *tamayura*.
Source: Volume 1, *Tamayura* OVA series

(see Figure 5). This cat is usually wandering in the street, but when Fuu tries to take a photo of him, he quickly runs away from her camera. While the *tamayura* is usually invisible and appears in her photos occasionally, Momoneko-sama usually stays near the protagonists but is invisible in photos. This is naturally accepted as one of the significant elements of constructing the world of the animation.

Figure 5 Momoneko-sama.
Source: Sato and TYA/Tamayura-Sotsugyo-shashin Production Committee (2015)

[8] This is mentioned in the volume one of OVA series. In addition, in the volume one of *Tamayura-Hitotose*, the narration by Fuu explained that "while we are feeling happy, the children of small lights appear in photos. These are *Tamayura*. The person who taught it to me is my father".

In this way, Fuu's camera, which is a keepsake from her father, plays an interesting role in the interrelationship between reality and the "reality" of the animation. In this story, the camera is no longer a tool to reflect the reality of things or events objectively. Rather, it is a tool to show Fuu's mindscape, connecting with her childhood memories of when she lived with her father. Through taking photos of Takehara, she remembers her fatherand finds new meanings of the photos. It effectively reunites her with the community of Takehara. The city is overlapped in her mindscape with a mini fantasy of gentleness.

In summary, *Tamayura* is set in three parallel dimensions of Takehara. As seen in Figure 6, the virtual Takehara in the animation crosses the border into the real Takehara by the narratives of the everyday life of high schoolers and the digital tracing techniques that reproduce it. Furthermore, fantasy and memories extend into Fuu's mindscape of Takehara. The audience shares the experience of these three dimensions simultaneously by watching the animation, which overlaps with the real geographic location of Takehara City. As a result, the interaction creates a new attractive feature for the location as channel to connect between reality and the animation.

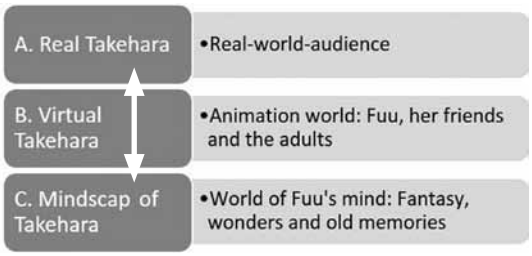

Figure 6 Three dimensions of the *Tamayura* world.

4. The Penetration of Animation into Reality

The world of animation also penetrates into the real world in three phases. First, fans consume the imagination of the animation for their satisfaction in the real world by exploring channels connecting them to the animation world by visiting Takehara, buying related products and uploading their experience on their SNS or websites. Through these activities, fans create their small narratives. Second, animation studios or production companies seek to make profit by collaborating with local communities with mixed-media strategies, which sell the animation content through various media. Third, the local community of Takehara also consumes the locality of the animation for local development such as tourism or new product-making.

Seichi Junrei has attracted much media attention. "Wow, this is the same as the animation", a young male fan excitedly exclaimed to an NHK (Japan Broadcasting Corporation) interviewer. "I came here to picture how protagonists in the animation

thought and felt while seeing this scenery".[9] After *Tamayura* was broadcast in 2010, the number of visitors to Takehara rose from about 537,000 in 2010 to about 709,000 in 2011, and most visitors were young (*Chu-Nichi Newspaper* 2013). On the internet, there are also many fan websites or SNS to share reports on Takehara visits with the narratives of *Tamayura.* A search of the keywords *"Tamayura"* and *"Seichi Junrei"* leads to websites such as *"Tamayura Seichi Junrei* Report" or "Travels of the Anime *'Tamayura' Seichi Junrei"* There are also several English websites with titles such as "*Tamayura*: Takehara and Onomichi" or "*Tamayura* Pilgrimage to Takehara in Hiroshima", written by international visitors.

In the *Seichi Junrei* movement, animation fans extract locational information in the scenes of the animation from their "database" on the internet. Even though ordinary residents cannot see anything important, fans can find out the significance of the location by extracting knowledge from a short scene of the animation from their "database", and take pictures with the same framing and angle to upload onto the internet.

At this point, the development of ICT changes the meaning of locality. James Scott (1999) mentioned "metis" as the accumulated knowledge embedded with locality like the knowledge of small alleys in a town, the subtle difference between arable lands or unique techniques for appropriating certain locations. As he mentioned as "metis", the locality has been generally thought to be constructed by the knowledge of local residents. However, ICT has allowed knowledge of locality to be accumulated in a "database" on the internet and disseminated to outsiders who are interested in the location through mobile computers. Utilizing the internet creates a new way to accumulate the knowledge set of locality and form a new imagined community. Okamoto (2014) argues that this virtual community also has the autonomy to create a rule to govern the fans' behaviors to find harmony with real local communities. By uploading the experiences of interaction with local residents during their visit, they share the information of appropriate behaviors during their visit or opportunities to collaborate with local communities in local events.

The fan community autonomously bridges the real and virtual worlds of animation. However, to some extent, fan behavior is led by animation production companies and local communities.

The animation company seeks to profit by promoting the interaction of the real and animated worlds of Takehara. This trend emerged from the mixed media

[9] On March 7, 2012, NHK broadcast a 30-minute documentary titled, *"Gekihen Anime Sangyo 'Seichi Junrei' Bumu no Nazo* (The transformation of the anime industry-the miracle of animation pilgrimage)", which focused on the *Tamayura Seichi Junrei* in Takehara, Hiroshima.

strategy of animation companies and the rapid growth of the animation industry. First, the mixed media strategy is to sell the same content in various media such as animation, film, game, radio, novel or related goods. For companies, this strategy not only increases the types of media by which to promote their commodities, but also possesses an autonomous system to produce derivative narratives as commodities continuously. According to Otsuka (2014), the idea of mixed media was introduced to Japan by Haruki Kadokawa to promote films made by Kadokawa Corporation, the company of which he was president in the 1980s. Tsuguhiko Kadokawa, his younger brother, took over as president in 1994. He further developed Haruhiko's mixed media policy into a system to govern the creativity of consumers by selling the original worldview to produce derivative works since the 2000s.

Second, the increasing demand of animations led to a decrease in the time available to create an animation.[10] Producers, however, sought to use fascinating local landscapes, narratives or history as backgrounds of their animations to differentiate them from others in a competitive animation market. Okamoto (2013) points out that the increasing number of *nichijo-kei* animations and decreasing time to create animations led to the digitalization of the producing process of Japanese animation. The digital tracing technique using photos enabled companies to save time and use a fascinating locality as the background of their animations. This time-saving technique unintentionally led to the animation pilgrimage trend mentioned above.

The mixed media strategy thus saves time and costs for small animation production companies with low budgets. In Japan, animation production companies cannot make enough to meet costs by selling their animations for TV broadcasts only. They have to earn supplementary incomes by selling DVDs, music CDs and goods. By involving the local community and the fan community as steady customers, animation companies reduce their production and promotion costs. Since 2007, this animation business style utilizing the locality has attracted a great deal of attention after the pilgrimage movement of *Lucky Star*, which was produced by Kyoto Animation and supported by Kadokawa Corporation. After the success of Kadokawa's mixed media strategy with locality, Shochiku Co., Ltd. and TYO Animations produced the animation with locality, *Tamayura*, in 2010.

Shochiku and TYO Animations value the interaction between fans in the virtual community and the local people

[10] The total annual production of TV animations in Japan increased from 38 titles in 1995 to 124 titles in 2005 (Masuda 2007:126). The number of TV animations that included animation films and OVA increased further.

in Takehara City. According to Hidemasa Tasaka, a Shochiku producer, *Tamayura* is a participatory animation among the local community, company and fans (Mantan Web 2013). The collaboration between companies and the local community, to some extent, is real. However, there are some tensions among companies, the local community and fans. Furota (2013) points out that Shochiku and Takehara City intentionally control the participation of the fan community. Basically, they exclude initiatives of hard-core fan groups, or Otaku, in local events. Furthermore, there are tensions between the company and the city. Since Shochiku strictly controls the copyright, the utilization of *Tamayura* for derivative works or related goods in the local community is limited. In this respect, the case of Takehara is different from Azuma's (2001) discussion of the original and derivative works. The authenticity of the original work still has strong power over derivative works.

Takehara residents have accepted *Tamayura* as a cultural resource of local economy and community symbol. However, according to Furota (2012), when Shochiku first came to negotiate with the city to ask for its cooperation in producing the animation in early 2010, the response of Takehara City was weak. Therefore, NPO Takehara, a town-planning organization, decided to become a counterpart of Shochiku. On October 10, 2010, the first promotion event "The Day of *Tamayura*" was held in Takehara after the release of *Tamayura OVA* Volume 1. Even though the first event had several problems, such as too early promotion and immature experience in accepting visitors (Furota 2012), the number of fans visiting Takehara gradually increased. Thereafter, the city changed its attitude and began to positively accept the animation as contents tourism.

Takehara City is now very supportive of animation fans' visits and promotes walks around the city. City municipality and related organizations including NPO Takehara are taking a role to bridge the fan community and local community. The official website of Takehara City promotes several sample itineraries for *Tamayura* fans with pictures (See Figure 7). This website is beneficial for both communities. By

Figure 7 Sample itineraries for *Tamayura* fans, created by Takehara City.
Source: Takehara City (2015)

accessing this website, fans can easily find the locations that channel the world of *Tamayura*. It also reassures local residents, who sometimes feel anxious about young outsider groups wandering around their hometown and happily taking pictures of ordinary houses or streets that hold not special significance for local residents. The website therefore explains the landmarks that animation fans share as a collective memory of the animation to local residents. These efforts have fostered a mood of acceptance in Takehara. Yasushi Sado, president of NPO Takehara, appreciates *Tamayura* fans. He says, “everyone has good manners and desires to support the local community. They travel around other cultural sites in Takehara even though they are not related to *Tamayura*” (Marumoto 2011). The city therefore welcomes fans to visit the city to create their own stories like the protagonists of the virtual Takehara following the guidance of the local community.

The acceptance of the animation also makes *Tamayura* a symbol of Takehara City. Since 2010, the illustration of *Tamayura* has appeared on the front page of the city bulletin several times (See Figure 8). The city held film festivals of *Tamayura* and photo contests to foster understanding of the animation among local residents. In 2012, the annual Takehara *“Dōkei no Michi”*, where bamboo lanterns

Figure 8 The front page of the Bulletin of Takehara City in September 2012.
Source: Takehara City (2012)

light up a historical street founded in the Edo era, was held in collaboration with *Tamayura* (See Figure 9). The event also interactively appeared twice as episodes of the TV series *Tamayuta-Hitotose* in 2012 and *Tamayura-Moaguressibu* in 2013. Furthermore, several local companies succeeded in producing local products branded by *Tamayura* like “Ryusei Tamayura Sake” produced by Fujii Sake Factory in Takehara City (See Figure 10). *Tamayura* transformed Takehara’s identity by developing landmarks connected with the animation. A large signboard with a picture of *Tamayura* was set in the town and a shopping arcade was painted pink to promote contents tourism. However, it also had negative effects for local residents. Horiuchi and Koyama (2014) reported that

Figure 9 A poster of the event *Takehara Dōkei no Michi,* in collaboration with *Tamayura* in 2012.
Source: Sato and TYA/Tamayura Production committee (2011)

Figure 10 "Ryusei Tamayura Sake Part 4" in 2012.
Source: Sato and TYA/Tamayura Production committee (2011)

some residents worry about this transformation of the local landscape and argued that contents tourism must be developed in interaction with the local community and fan community.

In summary, this section has examined the interaction among the fan community, the animation production company and the local community by consuming information from the virtual Takehara in the animation world in the real world. The fan community autonomously constructs a database from both the real and virtual worlds of Takehara through the internet. At the same time, the animation production company took a mixed media strategy to bridge locality and fans, and opened up the opportunity for contents tourism. Furthermore, the local community has started to accept its additional new identity as the city of *Tamayura* and interrelationship between the animation and reality in Takehara.

5. Developing Transboundary Interactions of the Worlds in Takehara

Tamayura has created many channels to connect between reality and fantasy in various places in Takehara. Here and there, you can see signs of these channels, from a small wooden temple, a street corner or a bridge over a river, which hold no significance for people who do not know the story of *Tamayura.* The *Tamayura* fan community shares the

ability to find connections to the animation from the database of locality.

In terms of animation production, digital tracing technology enables the replication of Takehara, and the storyline of *nichijō-kei* animation enables the illustration of life-like high school students with some fantasy. It accumulates attractive information created by the animation in the locality of Takehara as a “database”.

For the real-life city of Takehara, interactions among the fan community, the animation production company and the local community have realized channels to the animation clearly, enabling the successful penetration of the virtual Takehara world into the real world. The animation production company has adopted a mixed media strategy to bridge the locality and fans, opening up the opportunity for contents tourism. The local community has also started to accept this new symbol of their city and the interaction between the virtual and real Takehara worlds.

The locality can function as a “database” to accumulate the information overlapped with new meanings created interactively in the virtual and real worlds. The channels connecting the city of Takehara to the animation *Tamayura* have become a source of imagination and creation, and enable the animation audience to have a transboundary interaction between the virtual and real worlds.

References

東浩紀 (2001).『動物化するポストモダン』. 東京:講談社(講談社現代新書).

東浩紀 (2007).『ゲーム的リアリズムの誕生――動物化するポストモダン2』. 東京:講談社(講談社現代新書).

大塚英志 (2012).『物語消費論改』. 東京:アスキーメディアワークス(アスキー新書228).

大塚英志 (2014).『メディアミックス化する日本』. 東京:イーストプレス(イースト新書039).

岡本健(2011).「コンテンツツーリズムにおける地域からの情報発信とその流通:『らき☆すた』聖地「鷲宮」と『けいおん!』聖地「豊郷」の比較から」. 観光・余暇関係諸学会共同大会学術論文集, 3:37-44.

岡本健(2013).『n次創作観光―アニメ聖地巡礼/コンテンツツーリズム/観光社会学の可能性』. 東京:北海道冒険芸術出版.

キネマ旬報映画総合研究所(編)(2011).『“日常系アニメ”ヒットの法則』. 東京:キネ旬総研エンタメ叢書.

黒瀬洋平(2009).「新しい『風景』の誕生」『思想地図 特集・想像力』. Vol.4 東京:日本放送出版.

佐藤順一・TYA / たまゆら製作委員会 (2011)『たまゆら~hitotose~』. http://tamayura.info/hitotose/ (2015年9月17日閲覧).

佐藤順一・TYA / たまゆら～卒業写真～製作委員会 (2015)『たまゆら～卒業写真～』http://tamayura.info/ (2015年9月17日閲覧).

鈴木謙介 (2013).『ウェブ社会のゆくえ――〈多孔化〉した現実の中で』. 東京:日本放送出版(NHKブックス[1207]).

竹原市役所 (2012).『市報たけはら』9月号:1.

竹原市役所 (2015).「たまゆら 舞台訪問コース」『竹原市』. http://www.city.takehara.lg.jp/sangyou/kankou/kankou/Tamayura_butai.html (8月10日閲覧).

風呂田武典(2012).「過疎地域におけるアニメ系コンテンツツーリズムの構造と課題～アニメ『たまゆら』と竹原市を事例に～」.広島商船高等専門学校紀要34:101-119.

風呂田武典(2013).「『内発的発展の思考によるコンテンツツーリズム』～広島県内の漫画アニメ地域振興事例の比較検討 たまゆら―竹原・朝霧の巫女―三次～」.広島商船高等専門学校紀要 35:55-68.

堀内和哉・小山友介(2014).「アニメ聖地巡礼に関する調査研究」.第5回社会システム部会研究会, 3月5日-7日, 沖縄.

増田弘道(2007).『アニメビジネスがわかる』.東京:NTT出版.

丸本大輔 (2011).「最終回直前!「たまゆら～hitotose～」広島県竹原市に聖地巡礼おかえりなさいレポ」『エキサイトレヴュー』(12月13日). http://www.excite.co.jp/News/review-music/20111213/E1323707918745.html?_p=4 (2015年9月17日閲覧).

TYA/たまゆら製作委員会 (2013).『たまゆら～もあぐれっしぶ～』. http://Tamayura.info/moreggressive/ (2015年9月17日閲覧).

---(2011).「TVアニメ『たまゆら～hitotose～』アフレコ取材レポート」『HMVオンライン』(10月3日). http://www.hmv.co.jp/news/article/1109270051/ (2015年10月6日閲覧).

---(2013).「アニメ質問状:「たまゆら ～もあぐれっしぶ～」卒業まで描くのがスタッフの悲願」『MANTAN WEB』(8月3日). http://mantan-web.jp/2013/08/03/20130803dog00m200005000c.html (2015年9月17日閲覧).

---(2013).「「たまゆら」効果で竹原沸く」中日新聞 (10月31日).

Iwabuchi, K. (2001). *Recentering globalization: Japanese popular culture and trans nationalism.* Durham: Duke University Press.

Napier, S. J. (2005). *Anime from Akira to Moving Castle: Experiencing contemporary Japanese animation.* New York: Palgrave Macmillan.

Scott, J. C. (1999). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed.* New Haven: Yale University Press.

การอุปถัมภ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทย ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ช่วง ค.ศ. 1970-1980*

ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย**

บทคัดย่อ

การแปลไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งเท่านั้น หากแต่การแปลยังถ่ายโอนวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในงานแปลแต่ละชิ้นกลับไม่ได้ถูกผลิตขึ้นอย่างโปร่งใส เบื้องหลังงานแปลแต่ละชิ้นมีผู้อุปถัมภ์งานแปล (Patron) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอำนาจในการสนับสนุนหรือควบคุมการผลิตงานแปลแต่ละชิ้นให้ออกมาตามอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์งานแปลนั้นๆ จากการรวบรวมหนังสือแปลญี่ปุ่นในไทยช่วง ค.ศ. 1950-1990 พบว่าหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากในช่วง ค.ศ. 1970-1980 เนื่องจากมีผู้อุปถัมภ์งานแปลอันได้แก่ องค์กรต่างๆ จากประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ การอุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างหนังสือที่ถูกแปลจากภาษาญี่ปุ่นให้แพร่หลายในสังคมไทยเท่านั้น หากแต่ยังผลิตสร้างผู้เชี่ยวชาญ กำหนดแนวงานแปล ตลอดจนสอดแทรกอุดมการณ์ความนิยมญี่ปุ่นให้ปัญญาชนไทยยอมรับจนเกิดความมั่นคงต่อภาพลักษณ์ญี่ปุ่นในระดับหนึ่งและนำไปสู่ผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อไป

คำสำคัญ
การแปลศึกษา, ผู้อุปถัมภ์การแปล, อุดมการณ์, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น

* บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
** อาจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว อ.เมือง จ.เชียงใหม่, อีเมล: thanabhorn.t@cmu.ac.th

Patronage in the Thai Translation of Japanese Humanities and Social Sciences Books from the 1970s to the 1980s*

Thanabhorn Treeratsakulchai**

Abstract

Translation is not just the transfer of meaning from one language to another, but also is the transfer of one's cultural values to the receptor's culture. However, translation is never innocent. Behind each translated work stands a "patron," an important factor that holds the power to devise or manipulate the production of the translated work according to their own ideology. After collecting data on Japanese translated works in Thailand that were published in the years 1950-2000, it was found that the number of Thai translation of Japanese works increased significantly during the 1970s-1980s. This rise came as a result of the increasing patronage of Japanese organizations, which provided financial support for publishing the work. The patronage from various Japanese organizations not only popularized the translated Japanese work in Thailand, but also generated professionals, established translation guidelines, and promoted Japanophilic ideology among Thai intellectuals.

Keywords
Translation studies, Patronage, Ideology, Japan-Thailand relations

* This study was supported by Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
** Dr., Lecturer, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, 239 Huay-Kaew Road, Muang, Chiang Mai, email: thanabhorn.t@cmu.ac.th

1. บทนำ

ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นมีสัมพันธภาพที่ยาวนานกว่า 600 ปี ในความสัมพันธ์ที่ยาวนานนี้ ทั้งประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นได้มีการแลกเปลี่ยนกันทั้งในด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ วิชาการ ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ามามีอิทธิพลในด้านเศรษฐกิจต่อไทยอย่างมาก จากปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้สื่อที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นในรูปแบบต่างๆ ได้แพร่เข้าสู่สังคมไทยและทำให้คนไทยซึมซับวัฒนธรรมญี่ปุ่นผ่านสื่อนั้นๆ ไปอย่างไม่รู้ตัว สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือจัดว่าเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่เป็นตัวกลางสื่อสารถ่ายทอดความคิดผ่านตัวอักษรแก่ผู้รับสื่อ สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับหนังสือต่างประเทศที่ผ่านกระบวนการแปลจากภาษาหนึ่งมาสู่อีกภาษาหนึ่งนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่การถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งเพื่อถ่ายโอนความคิดหรือวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งเท่านั้น หากแต่หนังสือแปลเหล่านั้นยังสะท้อนถึงอุดมการณ์แฝงต่างๆ ในงานแปลผ่านกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแปลหรือที่เรียกว่า “ผู้อุปถัมภ์งานแปล” (Patron) อีกด้วย

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (2547:1-14) ได้วิเคราะห์การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในไทย โดยได้แบ่งยุคการแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยออกเป็น 3 ยุคดังนี้ ยุคแรก (เริ่มตั้งแต่การแปลวรรณกรรมเรื่อง *จำพราก*[1] ในช่วง ค.ศ. 1950-1970) การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นแทบทั้งหมดเป็นการแปลทางอ้อม (relay translation) ส่วนการแปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นนั้นเป็นผลงานแปลของคณาจารย์และนิสิตแผนกภาษาญี่ปุ่นคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ยุคที่ 2 (ค.ศ. 1980-1990) เริ่มตั้งแต่ความนิยมของการแปลวรรณกรรมเยาวชน *โต๊ะโตะจัง เด็กหญิงข้างหน้าต่าง* ที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมแปลและบริโภควรรณกรรมเยาวชนมากขึ้น งานแปลในยุคสมัยนี้เป็นผลงานแปลจากผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังปรากฏงานแปลที่แปลจากภาษาอังกฤษอยู่บ้าง ในยุคที่ 3 (ค.ศ. 2000-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่เริ่มมีการแปลวรรณกรรมร่วมสมัยมากขึ้น โดยแปลจากภาษาอังกฤษและให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นตรวจสอบความถูกต้อง โดยในยุคนี้สำนักพิมพ์อิมเมจเป็นผู้บุกเบิกให้วรรณกรรมญี่ปุ่นร่วมสมัยได้รับความสนใจจากผู้อ่านมากขึ้น จนสำนักพิมพ์อื่นๆ ก็หันมาให้ความสนใจต่องานแปลประเภทนี้เช่นกัน ในขณะเดียวกัน Hiramatsu (平松秀樹, 2010:17-18) ได้ศึกษาการแปลหนังสือญี่ปุ่น พร้อมทั้งวิเคราะห์การรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นสมัยนิยม (Pop Culture) ผ่านสื่อต่างๆ ในสังคมไทย จากงานวิจัยของ Hiramatsu พบว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 คนไทยได้เริ่มรับรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นผ่านบทละครแปลเรื่อง *The Mikado (เทศนาเรื่องนิทานมิกาทุระ* ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ *บทละครสังคีตเรื่องมิกาโด* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) นอกจากบทละคร

[1] *จำพราก* คือวรรณกรรมญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเรื่องแรก (อาทร ฟุ้งธรรมสาร, 2534 อ้างถึงในน้ำทิพย์ เมธเศรษฐ, 2547:2) โดยแปลจาก *Namiko* ของโทะกุโตะมิ โระกะ (徳冨蘆花) (ต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นชื่อว่า「不如帰」) *จำพราก* แปลโดย อมราวดี นักแปลวรรณกรรมภาษาอังกฤษที่มีชื่อเสียง ลงตีพิมพ์ในนิตยสารรายสัปดาห์ *นารีนาถ*เมื่อปี ค.ศ. 1954 (พ.ศ. 2497) ก่อนจะนำมารวมเล่มตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518)

เหล่านี้แล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ยังได้แปลหนังสือเรื่อง『日本の子供』(1937年)『二宮尊徳』(1938年) ของ ยะซุอิ เท็ทท์สุ (安井てつ) เป็นภาษาไทย (平松秀樹, 2010:18-19) อย่างไรก็ตาม Hiramatsu เห็นว่าแม้จะมีงานแปลที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นออกมาแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้มีอิทธิพลที่โดดเด่นเมื่อเทียบกับงานแปลที่เข้ามาพร้อมกระแสนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่นหลังช่วง ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา (平松秀樹, 2010:19)

เมื่อดูจากงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้าจะพบว่าการสำรวจงานแปลจากภาษาญี่ปุ่นในไทยจำกัดอยู่ที่งานประเภทวรรณกรรมเพียงเท่านั้น ไม่มีการศึกษางานแปลภาษาญี่ปุ่นประเภทอื่น ทั้งๆ ที่งานแปลหนังสือประเภทอื่นก็สำคัญไม่น้อยไปกว่าหนังสือประเภทวรรณกรรมเนื่องจากเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมชิ้นสำคัญที่จะทำให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในแง่มุมต่างๆ ของสังคม ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งต่อยอดงานวิจัยที่ผ่านมาโดยการขยายขอบเขตประเภทของหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่จะนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะนำข้อมูลหนังสือภาษาญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1970-1980 มาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการอุปถัมภ์งานแปล ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของผู้อุปถัมภ์งานแปลและอุดมการณ์ต่างๆ ที่ซ่อนเร้นในงานแปล

2. ภูมิหลังทางวัฒนธรรมในงานแปล

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแปลนั้นแม้จะมีมายาวนานแล้วก็ตาม แต่การศึกษาส่วนใหญ่เน้นศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์ที่มุ่งศึกษาตัวบทไม่ได้ศึกษาองค์ประกอบอื่นๆที่อยู่นอกเหนือจากตัวบทแปล จนกระทั่งในช่วง ค.ศ. 1980 การศึกษาการแปลได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญ โดยหันมาให้ความสำคัญต่อการศึกษาองค์ประกอบภายนอกตัวบทแปลที่สื่อหรือสะท้อนวัฒนธรรม (Cultural turn) ออกมา การศึกษางานแปลในลักษณะนี้มองว่าไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิตงานแปลหรือการแปลของผู้แปลนั้นไม่สามารถตัดขาดจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมได้ ด้วยเหตุนี้งานแปลจึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะถูกบิดเบือนหรือสอดแทรกโดยอุดมการณ์ต่างๆ จากผู้ผลิตงานแปลได้เลย และทำให้การศึกษาการแปลด้วยวิธีทางภาษาศาสตร์ไม่อาจเพียงพออีกต่อไป (Shuping, 2013:56) นักวิชาการคนสำคัญของทฤษฎีการแปลที่เน้นการศึกษาการแปลแนววิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมนี้ได้แก่ อองเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) เลอเฟอแวร์ได้นำเสนอแนวคิด “Translation as Rewriting” ไว้ว่า งานแปลคืองานที่ถูกเขียนขึ้นใหม่เนื่องจากงานแปลอาจถูกสร้างผ่านวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์บางอย่างในสังคมที่ทำให้งานแปลนั้นถูกปรับหรือบิดเบือนไปจากเดิม ในขณะเดียวกันงานที่ถูกเขียนขึ้นมาใหม่นั้นก็สามารถสร้างมิติใหม่ของวงการแปลหรือวงการวรรณกรรมได้เช่นเดียวกัน โดยเลอเฟอแวร์ได้นำเสนอองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล อันได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม (Professionals within the literary system) การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรม (Patronage outside the literary system) และแนววรรณกรรมในกระแส (The dominant poetics) (อ้างถึงใน Munday, 2001:127-129)

ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม อันได้แก่ ผู้แปล นักวิจารณ์ผู้เขียนบทแนะนำวรรณกรรม

ผู้สอนหรือนักวิชาการจะทำหน้าที่ตัดสินคัดเลือกว่างานวรรณกรรมชิ้นใดที่สมควรนำมาศึกษาวิจารณ์ หรือควรแปลงานแบบใด ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมเหล่านี้มีบทบาทที่จะควบคุมงานวรรณกรรมบางชิ้นที่แหวกแนววรรณกรรมหลักหรือกระแสสังคมจนเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถให้ค่าหรือสนับสนุนวรรณกรรมบางชิ้นที่เหมาะกับสังคมและแนววรรณกรรมที่อยู่ในกระแสนิยมในเวลานั้น

อีกองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปลก็คือ การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรม เลอเฟอแวร์เสนอว่าเมื่อผู้อุปถัมภ์ (Patrons) ใช้อำนาจ[2]ผลิตสร้างงานแปลขึ้นมาอำนาจนั้นสามารถสนับสนุนหรือขัดขวางกิจกรรมการอ่าน การเขียนและการเขียนใหม่ (การแปล) ของวรรณกรรมต่างๆ ได้ เช่น อิทธิพลและอำนาจของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ต่องานวรรณกรรมในเยอรมันช่วง ค.ศ. 1930 เป็นต้น ผู้อุปถัมภ์สามารถเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรสถาบันต่างๆ หรือสื่อแขนงต่างๆ โดยผู้อุปถัมภ์จะเข้าควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างระบบวรรณกรรมและระบบอื่นๆ ที่ได้หล่อหลอมวัฒนธรรมและสังคมขึ้นมา (Lefevere, 1992:15) เช่น การควบคุมทางอ้อมผ่านทางกฎเกณฑ์ของสถาบันต่างๆ ผ่านการจัดจำหน่ายงานแปล ผ่านการเซ็นเซอร์ ฯลฯ การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ (1) องค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์[3] (The ideological component) ที่ครอบคลุมไปถึงรูปแบบ ขนบและความเชื่อที่บงการให้เกิดการกระทำต่างๆ ของผู้อุปถัมภ์ (Lefevere, 1992:16) (2) องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ (The economic component) ที่เกี่ยวกับการตอบแทนของผู้เขียนและผู้แปลโดยผู้อุปถัมภ์การแปล ในอดีตจะอยู่ในรูปแบบของเงินตอบแทนหรือเงินบำเหน็จจากผู้อุปถัมภ์ แต่ในปัจจุบันจะอยู่ในลักษณะของค่าธรรมเนียมการแปลที่จ่ายให้ผู้แปล หรือโดยการแต่งตั้งผู้แปลให้ประจำตำแหน่งงานที่รับผิดชอบ (Lefevere, 1992:16) การตอบแทนผู้แปลในลักษณะนี้จะทำโดยผู้อุปถัมภ์การแปลที่เป็นหน่วยงานอย่างโรงพิมพ์ สถานศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจเหล่านี้จะส่งผลต่องานแปล เป็นต้นว่าหากผู้แปลได้รับค่าตอบแทนน้อย คุณภาพของงานแปลก็จะไม่ดีตามไปด้วย และ (3) องค์ประกอบทางด้านสถานะทางสังคม (The status component) องค์ประกอบนี้คือ ผลตอบแทนจากการอุปถัมภ์งานแปลของผู้อุปถัมภ์โดยสามารถปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น ในแง่ของผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายของผู้อุปถัมภ์ หรือในแง่ของการได้รับการยอมรับทางสถานะหรือได้รับความรู้จักจากการเผยแพร่หรือจัดกิจกรรมชี้ชวนให้คนเข้าร่วมหรือสนับสนุนกลุ่มหรือองค์กรที่ตนให้การสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น จากองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ สามารถจัดประเภทของการอุปถัมภ์ไว้ 2 ประเภท (Lefevere, 1992:17)

[2] ในที่นี้ได้ใช้ความหมาย “อำนาจ” ในนิยามของมิเชล ฟูโกต์ โดยไชยรัตน์ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545:278) ได้อธิบายสรุปเกี่ยวกับ “อำนาจ” ในนิยามของฟูโกต์ไว้ว่า “สำหรับฟูโกแล้ว อำนาจเป็นที่ยอมรับเพราะอำนาจสามารถ/ผลิตบางอย่างขึ้นมาเสมอ เช่น อำนาจนำไปสู่ความสุข ความสำราญ อำนาจสร้างความรู้ ความจริง สร้างวาทกรรม อำนาจเป็นเรื่องของเครือข่ายที่สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่”

[3] อัลธูแซร์ (อัลธูแซร์, 2557) เห็นว่า อุดมการณ์เป็นภาพแสดงตัวแทน (representation) ของความสัมพันธ์ในระดับจินตนาการระหว่างปัจเจกบุคคลและการดำรงอยู่ที่เป็นจริงของเขา เช่น อุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางศาสนา หากเราพิจารณาดูจริงๆ แล้ว อุดมการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเพียงจินตนาการที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เราจึงต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพลวงตาที่เลียนแบบมาจากสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นมาครอบงำผู้คนส่วนใหญ่ ทั้งนี้จินตนาการเหล่านี้ (อุดมการณ์) ย่อมมีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคล เนื่องจากว่า “จะไม่มีอุดมการ (ยึดการสะกดตามแหล่งอ้างอิง: ผู้วิจัย) อันใดดำรงอยู่ได้นอกเสียจากโดยองค์ประธานคนหนึ่งและเพื่อองค์ประธานหลายๆ คน”

คือ (1) การอุปถัมภ์แบบจำแนก (differentiated patronage) และ (2) การอุปถัมภ์แบบไม่จำแนก (undifferentiated patronage) กล่าวคือ หากองค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์ เศรษฐกิจ และสถานะทางสังคมรวมอยู่ในผู้อุปถัมภ์เดียวกันแล้ว ก็จะจัดว่าเป็นการอุปถัมภ์แบบรวม เช่น ในอดีตผู้อุปถัมภ์อย่างราชสำนักจะสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ผลิตงานวรรณกรรมให้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับอุดมการณ์ของราชสำนักเพื่อส่งเสริมสถานะของราชสำนักต่อไป ในขณะที่ระบบทุนนิยมปัจจุบันทำให้งานวรรณกรรมเริ่มเป็นอิสระจากอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์มากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้องค์ประกอบของการอุปถัมภ์ไม่ได้กระจุกรวมกันแบบในอดีต เช่น งานวรรณกรรมที่ผลิตออกมาภายใต้การอุปถัมภ์ของสำนักพิมพ์แห่งใดแห่งหนึ่งนั้นไม่จำเป็นจะต้องส่งเสริมสถานะของสำนักพิมพ์นั้นเสมอไป

วรรณกรรมในกระแสนิยมเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ กลวิธีการประพันธ์ เช่น ประเภทงานวรรณกรรม ตัวละครต่างๆ แนวเรื่อง สัญลักษณ์ต่างๆ ในเรื่อง ฯลฯ และบทบาทของวรรณกรรมที่ “อยู่”/“ควรจะอยู่” ในระบบสังคมต่อไป องค์ประกอบนี้หมายรวมถึงการเลือกสรรวรรณกรรมหรืองานแปลที่มีแก่นเรื่องที่สอดคล้องไปกับกระแสวรรณกรรมที่ได้รับการยอมรับในระบบของสังคม และด้วยเหตุที่กระแสวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา งานแปลชิ้นเดียวกันจึงมีโอกาสถูก “เขียนใหม่” ให้สอดคล้องและเพื่อการยอมรับจากกระแสใหม่ๆ อยู่เสมอ

เมื่อศึกษาทฤษฎีการแปลของเลอเฟอแวร์แล้ว จะเห็นได้ชัดว่าองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล ไม่ว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม และแนววรรณกรรมในกระแสนั้นล้วนได้รับการอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรมอยู่เบื้องหลังในการกำหนดทิศทางและกระบวนการผลิตงานทั้งสิ้น กล่าวคือ แม้ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมจะเป็นผู้กำหนดกระแสวรรณกรรมก็ตาม แต่ผู้เชี่ยวชาญก็อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อุปถัมภ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะเดียวกันหากเราจะมองว่ากระแสวรรณกรรมเป็นตัวกำหนดลักษณะของ “งานเขียนใหม่” ก็ตาม แต่กระแสวรรณกรรมก็ย่อมถูกผลิตให้เป็นไปตามระบบสังคมอันมีผู้อุปถัมภ์อยู่เบื้องหลัง

3. องค์ประกอบควบคุมงานแปลกับการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นช่วง ค.ศ. 1950-1990

เพื่อศึกษาภาพรวมขององค์ประกอบที่ควบคุมงานแปล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ว่า การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรมนั้นได้ควบคุมการผลิตหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1970-1980 อย่างไร และเบื้องหลังการอุปถัมภ์งานแปลเหล่านี้ได้ซุกซ่อนอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์ไว้อย่างไรนั้น ผู้วิจัยได้สืบค้นและรวบรวมรายชื่อหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1950-1990 ผู้วิจัยสามารถรวบรวมรายชื่อหนังสือได้ทั้งสิ้น 342 รายการ[4] โดยแบ่งรายการออกตามการจัดหมวดหมู่หนังสือตามระบบทศนิยมของดิวอี้ประเภทใหญ่ๆ 10 หมวด[5] ตามตารางด้านล่างนี้

[4] จำนวนรายการนี้เป็นเพียงจำนวนรายการหนังสือที่รวบรวมได้จากหอสมุดแห่งชาติและสำนักงานวิทยทรัพยากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้น

[5] ได้แก่ 000 เบ็ดเตล็ดหรือความรู้ทั่วไป/100 ปรัชญา/200 ศาสนา/300 สังคมศาสตร์/400 ภาษาศาสตร์/500 วิทยาศาสตร์/600 วิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือเทคโนโลยี/700 ศิลปกรรมและการบันเทิง/800 วรรณคดี/900 ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์

ตารางที่ 1 จำนวนหนังสือที่แปลจากภาษาญี่ปุ่น ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1950-1990

ช่วงปี	เลขหมู่หนังสือ											
	000	100	200	300	400	500	600	700	800	900	รวม	เพิ่มขึ้นจากช่วง 10 ปีก่อน (%)
1950-1959	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	-
1960-1969	-	-	-	2	-	-	-	-	2	2	6	300%
1970-1979	-	-	1	4	-	-	11	-	17	-	33	550%
1980-1989	-	-	8	22	3	-	30	5	43	7	118	367.57%
1990-1999	1	7	9	35	15	2	64	1	37	12	183	155.08%
รวม	1	7	18	64	18	2	105	6	99	22	342	-
ครองสัดส่วน (%)	0.29	2.05	5.26	18.71	5.26	0.58	30.7	1.75	28.95	6.43	-	-

จากตารางข้างต้นเมื่อดูจำนวนหนังสือภาษาญี่ปุ่นโดยรวมแล้วจะเห็นได้ว่าจำนวนหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1950-1990 เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ค.ศ. 1970-1980 นอกจากนี้ เมื่อศึกษาจำนวนหนังสือแปลที่แยกตามหมวดหมู่แล้ว พบว่าประเภทหนังสือที่ครองสัดส่วนมากที่สุด คือ ประเภทอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี คิดเป็น 30.7% (105 รายการ) รองลงมา ได้แก่ หนังสือประเภทวรรณกรรม คิดเป็น 28.95% (99 รายการ) และหนังสือประเภทสังคมศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมญี่ปุ่น รวมถึงหนังสือประเภทการบริหารงานแบบญี่ปุ่น คิดเป็น 18.71% (64 รายการ) นอกจากนี้ หากจัดประเภทหนังสือแปลแบบกว้างๆ ออกเป็นหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์และหนังสือประเภทสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าจำนวนหนังสือประเภทสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีปริมาณมากกว่าหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์อยู่มาก

เมื่อนำผลสำรวจหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1950-1990 มาศึกษาตามทฤษฎีการแปลของเลอเฟอแวร์แล้ว จะเห็นถึงองค์ประกอบที่ควบคุมกระบวนการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยดังนี้

• ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม

ช่วง ค.ศ. 1950 ถึงช่วงต้น ค.ศ. 1970 สำนักพิมพ์บางแห่งได้นำหนังสือแปลช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจัดพิมพ์ซ้ำ ผู้แปลนับว่ามีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกหนังสือที่ตนเองเห็นว่า “ควรแก่การอ่าน” (จรัส ดวงอุไร, 2509:คำนำ) และ “มีประโยชน์ต่อชาติ” (เสฐียร พันธรังษี, 2508:คำนำครั้งแรก) ผู้แปลที่แปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นบางส่วนเป็นนักเรียนเก่าญี่ปุ่นหรือมีความ

เกี่ยวข้องกับประเทศญี่ปุ่น ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับลักษณะการแปลในช่วงนี้ก็คือ ผู้แปลจะแปลจากหนังสือญี่ปุ่นฉบับภาษาอังกฤษและภาษาอื่นอยู่บ้าง เช่น *คืนฝั่ง*[6] ไม่มีหนังสือที่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโดยตรง

ต่อมาในปลายช่วง ค.ศ. 1970-1980 ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นอาจารย์นักวิชาการในมหาวิทยาลัยและนักเรียนเก่าญี่ปุ่น ลักษณะการแปลหนังสือในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการแปลจากฉบับภาษาอังกฤษแต่ก็เริ่มมีหนังสือที่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโดยตรงบ้างเล็กน้อย แม้ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมเหล่านี้บางส่วนจะเป็นผู้คัดเลือกหนังสือและแปลด้วยตนเองก็ตาม แต่เนื่องจากได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์จากองค์กรญี่ปุ่น ผู้แปลจึงจำเป็นต้องคัดเลือกหนังสือที่อยู่ในเกณฑ์การสนับสนุนของผู้อุปถัมภ์อีกต่อหนึ่ง

ปลายช่วง ค.ศ. 1980 สำนักพิมพ์เอกชนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรใดๆ ได้หันมาแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นประเภทวรรณกรรมและการบริหารจัดการธุรกิจมากขึ้น หนังสือแปลส่วนใหญ่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น เกี่ยวกับประเด็นนี้น้ำทิพย์ (2547:6) ได้วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนเก่าญี่ปุ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากกราฟแสดงการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนค่าใช้จ่ายตามจริงจำแนกตามกิจกรรมช่วง ค.ศ. 1972-2003 ของเจแปนฟาวน์เดชั่นแล้วพบว่างบประมาณส่วนใหญ่ของเจแปนฟาวน์เดชั่นประมาณ 40% นอกจากจะใช้สนับสนุนการวิจัยและเผยแพร่การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและยังเผยแพร่ความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยอีกด้วย (国際交流基金, 2003:106-107, オンライン) โดยจะเห็นได้จากใน ค.ศ. 1981 มีจำนวนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย 9,217 คน (国際交流基金、1981:総表、オンライン) แต่ใน ค.ศ. 1998 มีจำนวนผู้เรียนมากถึง 39,822 คน และเพิ่มเป็น 54,884 คน ใน ค.ศ. 2003 (国際交流基金, 2003:6, オンライン) เมื่อดูจากจำนวนผู้สนใจภาษาญี่ปุ่นที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่าการสนับสนุนด้านการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและการเผยแพร่ความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นของเจแปนฟาวน์เดชั่นเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยทีละน้อย และเป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างผู้แปล ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาญี่ปุ่น และผู้สนใจภาษาญี่ปุ่นในไทยเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จำนวนผู้แปลที่มีความเชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นและสามารถคัดเลือกหนังสือตลอดจนจัดพิมพ์อย่างเป็นอิสระโดยไม่มีองค์กรญี่ปุ่นเข้ามาให้การสนับสนุนก็ตาม แต่การเลือกหนังสือมาจัดพิมพ์ของสำนักพิมพ์ต่างๆ ในช่วง ค.ศ. 1990 ยังคงเป็นหนังสือแปลประเภทเดิมๆ เช่น วรรณกรรมคลาสสิค หนังสือเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจ ฯลฯ ที่ไม่แตกต่างไปจากแนวหนังสือแปลที่องค์กรญี่ปุ่นเคยสนับสนุน มีเพียงสำนักพิมพ์ผีเสื้อที่เลือกจัดพิมพ์วรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่น ซึ่งถือว่าเป็นแนววรรณกรรมแปลที่แปลกใหม่ในสมัยนั้น

[6] แปลจาก 三島由紀夫『午後の曳航』ฉบับภาษาฝรั่งเศสโดย ช. ชาลี (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2520.)

• การอุปถัมภ์ในระบบวรรณกรรม

การจัดพิมพ์หนังสือที่แปลจากภาษาญี่ปุ่นก่อนช่วง ค.ศ. 1970 ส่วนใหญ่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่างๆ โดยปราศจากความช่วยเหลือทางด้านการจัดพิมพ์จากองค์กรใดๆ มีเฉพาะหนังสือแปลจากศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการเท่านั้นที่จัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่อยู่ในโครงการหนังสือ UNESCO Collection of Representative Works ด้วยการสนับสนุนขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เช่น *เสียงพิณเสนาะใสในพม่า*[7] เป็นต้น นอกจากนี้ กรมวิชาการได้รับการสนับสนุนงบประมาณการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นจากสมาคมนานาชาติเพื่อความรู้ทางการศึกษา ประเทศญี่ปุ่น (International Society for Educational Information, Inc.)[8] อีกด้วย

ปลายช่วง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา หนังสือส่วนใหญ่ที่จัดแปลโดยองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ มีหน่วยงานหรือองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นอุปถัมภ์ค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์อยู่เบื้องหลัง เช่น The Japan-Thailand Economic Cooperation Society ที่สนับสนุนการจัดตั้งสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่นที่มีนโยบายจัดพิมพ์หนังสือแปลด้านเทคโนโลยี มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศญี่ปุ่นที่สนับสนุนโครงการรู้จักเพื่อนบ้านและโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น[9] ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เจแปนฟาวน์เดชั่น (The Japan Foundation, Bangkok) ที่สนับสนุนสมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์[10] และสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์[11] และโครงการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา[12]) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นคณะศิลปกรรมศาสตร์[13] และศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา[14]) เป็นต้น นอกเหนือจากการสนับสนุนการจัดพิมพ์วรรณกรรมและหนังสือวิชาการต่างๆ แล้ว จากการรวบรวมข้อมูลหนังสือแปลโดยผู้วิจัยยังพบว่าองค์กรทางศาสนาอย่างสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) ได้ให้สำนักพิมพ์เคล็ดไทย

[7] แปลโดย ฉุน ประภาวิวัฒน (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2510) ในช่วงนี้ยังมีผลงานแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นของฉุนอีกมากมาย เช่น *ราโชมอน* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2514) *เหมันตคาม* (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2515) *เสียงคลื่นที่รื่นรมย์ใจ* (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2517) การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นเหล่านี้สถานทูตญี่ปุ่นได้ส่งจดหมายแสดงความขอบคุณผู้แปลและดำเนินการช่วยขอลิขสิทธิ์การแปลให้อีกด้วย (ฉุน ประภาวิวัฒน, 2514:ปกหลัง)

[8] สมาคมนานาชาติเพื่อความรู้ทางการศึกษาประเทศญี่ปุ่นยังสนับสนุนงบประมาณการแปลและจัดพิมพ์หนังสืออื่นๆ อีก เช่น *การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศญี่ปุ่น* (2535) เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

[9] ผลงานหนังสือที่แปลจากโครงการฯ นี้มีดังต่อไปนี้ *ญี่ปุ่นการก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่* โดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์, *วิวัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น* โดย คงศักดิ์ สันติพฤษวงศ์, *เยิรเงาสลัว* โดย สุวรรณา วงศ์ไวศยวรรณ, *วิวัฒนาการวรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงคราม* โดย อาทร ฟุ้งธรรมสาร, *เมียหมอ* (นวนิยาย) โดย กิติมา อมรทัต, *ห่านป่า* (นวนิยาย) โดย สงบ สวนสันติ (สันติสิริ), *การอุดมศึกษาญี่ปุ่น* โดย ชนิตา *รักษ์พลเมือง*, *อาทิตย์ลับฟ้า* (นวนิยาย) โดย มาลินี แก้วเนตร, *การเกษตรญี่ปุ่น* โดย สุวินัย ภรณวลัย, *วิมานมายา* โดย วันเพ็ญ บงกชสถิต, *การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น* โดย สุกัญญา นิธังกรและอนงค์ โรจน์วณิชย์, *ชีวิตและผลงานของโซเซกิและโทซน* โดย กรรณิกา จรรย์แสง และจุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์, *การเกษตรญี่ปุ่นจะอยู่รอดหรือไม่* โดย ดุสิต เจษฎพิพัฒน์, *ผู้บัญชาการชาวพุทธ* โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ยี่สิบสี่ดวงตา* โดย กิติมา อมรทัต, *การเงินและการธนาคารญี่ปุ่น* โดย สมพงษ์ อรพินทร์ (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:49)

[10] ผลงานแปล ได้แก่ *กระต่ายแก้ว* (2530) *ตำราประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นระดับมัธยมปลายเรื่อง ญี่ปุ่นในมิติเวลา* (2530) เป็นต้น

[11] จัดแปลโดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จากเจแปนฟาวน์เดชั่น ได้แก่ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 1* (ม.ป.ป.), *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 2* (2520), *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 3* (2522) จัดแปลโดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จากมูลนิธินักเรียนเก่าไทยโยชิดะอาโอยามา (Yoshida-Aoyama Taikokuryugakuseikikin) ได้แก่ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 4: รวมเรื่องสั้นของ ริวโนะสุเกะ อะคุตะงะวะ* (2533) *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 5: รวมเรื่องสั้นของ ดะสะอิ โอะซะมุ* (2541) และ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 6: รวมวรรณกรรมเยาวชนของมิยะสะวะเค็นจิ* (2543)

[12] ผลงานแปล ได้แก่ *สังคมญี่ปุ่น* (2525) *พัฒนาการเศรษฐกิจญี่ปุ่นสมัยใหม่* (2530) ฯลฯ

[13] ผลงานแปล ได้แก่ *โคจิกิ ตำนานเก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น* (2521) เป็นต้น

[14] ได้จัดแปลหนังสือสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น เช่น *มุ่งสู่วิทยาการ* (2525) *ญี่ปุ่น: ผู้เป็นหนึ่ง* (2528) เป็นต้น

จัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นผลงานของ อิเกะดะ ไดซะกุ ประธานสมาคมฯ เป็นจำนวนมากอีกด้วย ด้วยเหตุนี้การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยบางส่วนจึงมีผู้อุปถัมภ์มากกว่าหนึ่ง ซึ่งได้แก่สำนักพิมพ์หรือสถาบันที่จัดแปลและองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นที่เข้ามาให้การสนับสนุนทุนจัดพิมพ์ จากการมีผู้อุปถัมภ์ทางด้านการจัดพิมพ์เช่นนี้เป็นผลให้ช่วง ค.ศ. 1970-1980 จำนวนหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเดิมอย่างมาก

เมื่อเข้าสู่ช่วง ค.ศ. 1990 งบประมาณการสนับสนุนการพิมพ์หนังสือแปลจากองค์กรและหน่วยงานของญี่ปุ่นค่อยๆ ลดลง โดยจะเห็นได้จากเจแปนฟาวน์เดชั่นจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารหรือหนังสือในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ประมาณ 10% และลดลงเหลือประมาณ 6% ในช่วง ค.ศ. 1990[15] อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการสนับสนุนการจัดพิมพ์จากองค์กรญี่ปุ่นจะลดน้อยลงก็ตาม แต่ปริมาณการจัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นในตลาดกลับมีปริมาณมากขึ้นกว่าช่วงปีก่อน จากความนิยมหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลานี้อาจกล่าวได้ว่าผู้อ่านชาวไทยมีแนวโน้มที่มีทัศนคติที่ดีต่อประเทศญี่ปุ่น ยอมรับประเทศญี่ปุ่น และสนใจในวิทยาการของประเทศญี่ปุ่นมากขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้ผู้อ่านต้องการบริโภคหนังสือแปลที่ถ่ายทอดวิทยาการหรือความรู้จากประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ความนิยมของผู้อ่านชาวไทยที่มีต่อหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้นนี้ยังอาจสะท้อนถึงความสำเร็จของการสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นของผู้อุปถัมภ์ชาวญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ได้อีกด้วย

• แนววรรณกรรมในกระแสนิยม

สืบเนื่องจากผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมที่ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่ได้รับการอุปถัมภ์จากองค์กรญี่ปุ่นตามที่กล่าวไว้ในข้างต้น แนวหรือลักษณะงานแปลที่ปรากฏในช่วง ค.ศ. 1970-1980 จึงเป็นแนวงานที่ถูกกำหนดโดยผู้อุปถัมภ์เป็นหลัก ตัวอย่างเช่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จัดพิมพ์เฉพาะงานด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมญี่ปุ่นหรือสังคมไทยที่เขียนโดยชาวญี่ปุ่น สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่นจัดพิมพ์งานแปลในหมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือเทคโนโลยี

การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยในช่วงแรกยังมีจำนวนน้อยและไม่ได้เป็นที่นิยมมากนัก การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1950-1960 ส่วนหนึ่งเป็นการแปลที่ผู้แปลคัดเลือกหนังสือจากความสนใจส่วนบุคคลแล้วนำเสนอต่อสำนักพิมพ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นการแปลโดยหน่วยงานราชการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการแปลหนังสือจาก UNESCO หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในสมัยนี้จึงเป็นหนังสือประเภทวรรณกรรมชิ้นเอก (“the masterpieces of world literature”) (Edouard, 1986:6, Online) ที่ถูกคัดสรรจากมาตรฐานของตะวันตก ต่อมาในช่วง ค.ศ. 1970-1980 อาจารย์หรือนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ มักคัดเลือกเฉพาะวรรณกรรมสมัยใหม่ที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนชื่อดังและได้รับการยกย่องเป็นหลักเช่น โมะริ โอะกะอิ (森鴎外) ดะซะอิ โอะซะมุ (太宰治) ทะนิซะกิ จุนอิจิโร (谷崎潤一郎) ฯลฯ พร้อมกันนี้องค์กร

[15] กราฟแสดงการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนค่าใช้จ่ายตามจริงจำแนกตามกิจกรรมช่วง ค.ศ. 1972-2003 (国際交流基金, 2003:106-107)

ญี่ปุ่นต่างๆ ได้เข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์หลักในการแปลโดยการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือแปลที่อยู่ในเกณฑ์หรือแนวทางที่วางเอาไว้ จากกระแสแปลหนังสือแนววรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่เช่นนี้ส่งผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ หันมาแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นลักษณะเดียวกันตามมา เช่น สำนักพิมพ์ดอกหญ้าและสำนักพิมพ์รวมทรรศน์ได้จัดพิมพ์ผลงานของคะวะบะตะ ยะซุนะริ (川端康成) นักเขียนรางวัลโนเบลจากฉบับภาษาอังกฤษของ เอ็ดวาร์ด จี ไซเดนสติกเกอร์ (Edward G. Seidensticker) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหนังสือแปลที่ถูกจัดพิมพ์เป็นหนังสือวิชาการและวรรณกรรมคลาสสิคเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มผู้อ่านจึงมีจำกัดเฉพาะนักศึกษา ปัญญาชน และนักวิชาการเท่านั้น

ปลายช่วง ค.ศ. 1980 ขณะที่การแปลและจัดพิมพ์วรรณกรรมคลาสสิคญี่ปุ่นเริ่มซาลง สำนักพิมพ์ผีเสื้อได้จัดพิมพ์ *โต๊ะโตะจังเด็กหญิงข้างหน้าต่าง* ขึ้นและได้สร้างกระแสความนิยมการแปลและบริโภควรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นในสังคมไทยในเวลาต่อมา (น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ, 2547:5-6) ในช่วง ค.ศ. 1990 จนมีการแปลและตีพิมพ์วรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นมากมาย[16] ตามมา ส่งผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ หันมาสนใจงานประเภทนี้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ปลายช่วงปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมาความนิยมของหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยได้เพิ่มขึ้น โดยจะเห็นได้จากสำนักพิมพ์ต่างๆ ได้เข้ามาผลิตงานแปลอย่างเต็มตัว พัฒนาการของการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเช่นนี้ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นต่างๆ ที่เป็นผู้อุปถัมภ์งานแปลคือตัวแปรสำคัญที่สร้างรากฐานวางแนวทางให้หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยได้รับการยอมรับและความนิยมในประเทศไทยในเวลาต่อมา

จากการศึกษาองค์ประกอบการแปลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ปูพื้นฐานให้หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบันนั้น คือ องค์กรจากประเทศญี่ปุ่นที่มีบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์การจัดพิมพ์หนังสือแปลในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ได้แก่ เจแปนฟาวน์เดชั่น มูลนิธิโตโยต้าฯ และสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้นอกเหนือจากองค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินแก่สถาบันต่างๆ แล้ว ยังมีองค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์ที่เป็นแรงขับสำคัญให้เกิดการอุปถัมภ์ขึ้น ในหัวข้อต่อไปจะขอวิเคราะห์ถึงบทบาทและอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์ในการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นเฉพาะด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในไทยช่วง ค.ศ. 1970-1980[17]

4. การแปลหนังสือกับอุดมการณ์ขององค์กรญี่ปุ่น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักจนสามารถเข้าครอบงำทางด้านเศรษฐกิจประเทศต่างๆ ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่นอย่างมาก ปัญหาการกดขี่ค่าแรง การใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่จากญี่ปุ่น การผูกขาดเทคโนโลยี และการโอนผลกำไรกลับบริษัทแม่ของบริษัทญี่ปุ่นต่างๆ ได้กลายเป็นชนวนสำคัญที่ทำให้ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

[16] ตัวอย่างวรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นที่ถูกจัดพิมพ์ในช่วงนี้ ได้แก่ *เบ็ตตี้ซัง* (กรุงเทพฯ: หนังสือเล่มเล็ก, 2531) *โมโมจัง* (กรุงเทพฯ: หนังสือเยาวชน, 2531) *ดวงตากระต่าย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, 2531) *เด็กหญิงน้อยจัง* (กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ, 2541) *เด็กหญิงอีดะ* (กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ, 2541) เป็นต้น

[17] เกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นจะขอกล่าวถึงในงานวิจัยลำดับต่อไป

ได้จัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นระหว่างวันที่ 20-30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 และยังได้เดินขบวนต่อต้านนายทะนะกะ คะกุเอะอิ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นที่เดินทางมาเยือนประเทศไทยใน พ.ศ. 2517 เพื่อแสดงความไม่พอใจต่ออิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524:219) จากปรากฏการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลานั้น ทำให้กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเห็นความสำคัญของนโยบายด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1972 นายฟุกุดะ ทะเกะโอะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้นจึงได้เสนอให้รัฐบาลจัดตั้งเจแปนฟาวน์เดชั่น (The Japan Foundation: JF) ขึ้น ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนั้น JF ได้ก่อตั้งขึ้นโดยดำเนินกิจกรรมตาม Kokusai Bunka Shinkokai (KBS)[18] องค์กรที่เคยทำหน้าที่เผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1974 The Japan Cultural Center, Bangkok หรือ The Japan Foundation, Bangkok ก่อตั้งขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อดำเนินงานแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย (*เกี่ยวกับเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ*, The Japan Foundation, Bangkok, ออนไลน์)

JF ได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลและหน่วยงานส่วนต่างๆ[19] งบประมาณเหล่านี้ถูกแบ่งเพื่อดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กร[20] โดยมีกิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารเป็นหนึ่งในกิจกรรมภายใต้วัตถุประสงค์นั้น กิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารถูกใช้ใน 3 ด้าน ได้แก่ การผลิตหนังสือหรือเอกสารของ JF เอง การให้ทุนสนับสนุนการผลิตหรือสั่งซื้อหนังสือ การให้ทุนสนับสนุนจัดซื้อหนังสือภาษาญี่ปุ่นเข้าห้องสมุดของมหาวิทยาลัยในนานาประเทศ และการสนับสนุนสื่อหรืออุปกรณ์การสอนภาษาญี่ปุ่น หนังสือที่ JF สนับสนุนการผลิตคือ หนังสือที่ไม่เน้นผลกำไรทางการค้า มุ่งแนะนำวัฒนธรรมญี่ปุ่น บรรณานิทัศน์สิ่งพิมพ์ญี่ปุ่นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยค้นคว้าและประชาสัมพันธ์ความสัมพันธ์อันเป็นมิตรระหว่างญี่ปุ่นกับนานาประเทศ (The Japan Foundation, 1981:32-33)

ในปีเดียวกันที่ JF เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทย มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศญี่ปุ่น (The Toyota Foundation) ก็ได้ก่อตั้งขึ้นในประเทศญี่ปุ่น จากปรัชญาของโตโยต้าที่จะ “สร้างสังคมที่สมบูรณ์ผ่านยนตรกรรม” (「自動車をとおして豊かな社会づくり」) ได้เป็นแรงผลักดันก่อตั้งมูลนิธิโตโยต้าฯ ขึ้นเพื่อคืนกำไรให้สังคมโดยเน้น

[18] Kokusai Bunka Shinkokai (KBS) หรือ The Society for international cultural relations เป็นหน่วยงานญี่ปุ่นที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1934 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในไทย พม่า มาเลเซีย และอินโดนีเซีย KBS ได้เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทยในปี ค.ศ. 1943 โดยใช้ชื่อว่า Nippon Thai Culture House มีสำนักงานอยู่แถวหน้าพระลาน (บริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร) ในปี ค.ศ. 1944 กิจกรรมหลักของ KBS คือ การออกวารสารภาษาไทยและญี่ปุ่นชื่อว่า *นิตตะอิบุงกะ* (「日泰文化」) การสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่น และการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น (酒井健太郎「日泰文化会館の成立」、日タイ交流史研究の新地平　大鳥圭介の『暹羅紀行』(1875)から広がる140年、口頭発表、チュラーロンコーン大学文学部、2015年9月4日.)

[19] จากข้อมูลกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น พบว่าปี ค.ศ. 1972 JF ได้รับงบประมาณสนับสนุนเพียง 614,000 เยน ในปี ค.ศ. 1977 ได้รับงบประมาณ 4,219,000 เยน ปี ค.ศ. 1989 งบประมาณที่ได้รับอยู่ที่ 9,486,000 เยน และในปี ค.ศ. 1996 อยู่ที่ 19,733,000 เยน (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 1997, online)

[20] ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ (2) การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเชิงญี่ปุ่นศึกษา (3) การเผยแพร่ภาษาญี่ปุ่น (4) การสนับสนุนการจัดงานบรรยายวิชาการ งานนิทรรศการ การแสดงต่างๆ (5) การผลิตสื่อ เอกสารหรือหนังสือ (6) การวิจัยเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ญี่ปุ่นกับนานาประเทศ (7) กิจกรรมอื่นๆ ที่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเห็นว่าควรให้การสนับสนุน (The Japan Foundation, 1981:8-9)

การให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในประเด็นสิ่งแวดล้อม สวัสดิการสังคม วัฒนธรรม การศึกษา ฯลฯ แก่นักวิจัยชาติต่างๆ (豊田英二、神谷正太郎、1974、オンライン) ใน ค.ศ. 1978 มูลนิธิโตโยต้าฯ ได้เริ่มสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือแปลในโครงการ “รู้จักเพื่อนบ้าน” (「隣人をよく知ろう」) โดยสนับสนุนการแปลวรรณกรรมหนังสือทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของประเทศต่างๆ ในเอเชียเป็นภาษาญี่ปุ่น ต่อมาใน ค.ศ. 1982 - ค.ศ. 2003 มูลนิธิฯ ได้เริ่มสนับสนุนการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างๆ ในประเทศแถบเอเชีย จำนวนหนังสือที่มูลนิธิฯ ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์รวมกว่า 600 เล่ม (トヨタ財団、オンライン) ในส่วนของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่นของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์[21] นั้น มูลนิธิโตโยต้าฯ ได้กำหนดขอบเขตคุณสมบัติของหนังสือแปลที่จะสนับสนุนไว้ว่า “จะต้องเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับสังคมไทยหรือสังคมญี่ปุ่น และในกรณีที่เป็นหนังสือเกี่ยวกับสังคมไทยนั้นจะต้องเป็นหนังสือที่เขียนโดยนักเขียนญี่ปุ่น” เพื่อสนองต่อนโยบายของมูลนิธิโตโยต้าฯ ที่เห็น “ความจำเป็นของคนไทยที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่นและสิ่งที่ประชาชนญี่ปุ่นคิดเกี่ยวกับไทยให้ดียิ่งขึ้น” (ประธานคณะอนุกรรมการโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น, 2530:คำแถลงของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์)

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับโครงการ “รู้จักเพื่อนบ้าน” ก็คือ โครงการนี้เริ่มดำเนินการหลังจากที่รัฐบาลในสมัยนั้นได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ กล่าวคือ ในการประชุมสุดยอดอาเซียน (ASEAN Summit) ณ กรุงมะนิลา เดือนสิงหาคม ค.ศ. 1977 นายกรัฐมนตรีฟุกุดะ ทะเกะโอะ ได้ประกาศนโยบายเพิ่มความสัมพันธ์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมกับอาเซียนอย่างจริงจัง (Togo Kazuhiko, 2010:201) เมื่อศึกษา The Toyota foundation report ฉบับเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1977 (トヨタ財団、1977:1-8、オンライン) พบว่าเดิมกิจกรรมของมูลนิธิฯ มีเพียงการสนับสนุนกิจกรรมทางวิชาการและทุนวิจัยในสาขาสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยทางการคมนาคม สวัสดิการสังคม การศึกษาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ใน ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา มูลนิธิฯ ได้เพิ่มโครงการแลกเปลี่ยนวิชาการกับนานาประเทศโดยเน้นการใช้ความช่วยเหลือทุนวิจัยและทุนผลิตตำราแก่ประเทศด้อยพัฒนา โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (トヨタ財団、1978:4、オンライン) การปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ที่สอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยนั้นเช่นนี้เรียกได้ยากว่าเป็นความบังเอิญ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการอุปถัมภ์ของมูลนิธิโตโยต้าฯ ที่ไม่ได้มุ่งมั่นคืนกำไรให้สังคมอย่างบริสุทธิ์ใจ หากแต่ซ่อนเร้นความมุ่งมั่นในการตอบสนองนโยบายการสร้างความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออก-เฉียงใต้และอุดมการณ์ของ “หลักการฟุกุดะ” (Fukuda Doctrine) (Sueo Sudo, 1992:4) ที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ต่อนานาประเทศผ่านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจนเกิดกระแสความนิยมต่อประเทศญี่ปุ่นและวัฒนธรรมญี่ปุ่นขึ้นในเวลาต่อมา

[21] จาก *The Toyota foundation report* ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1993 (トヨタ財団, 1993:13) พบโครงการแปลหนังสือที่ชาญวิทย์ เกษตรศิริยื่นขอทุนสนับสนุนการจัดแปล 2 รายการ ได้แก่ *The Anatomy of Dependence* (ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า อะมะเอะแก่นแท้จิตใจคนญี่ปุ่น (2538)) และ *Japanese History Cartoon* Vol.12 Vol.14 Vol.16 (ไม่พบฉบับภาษาไทย) โดยทั้งสองโครงการได้รับทุนช่วยเหลือ 5,000 และ 6,000 ดอลล่าร์สหรัฐตามลำดับ

5. ปัญญาชนไทยผู้สร้างสถานะทางสังคมแก่ญี่ปุ่น

หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา รัฐได้เก็บกวาดล้างทำลายสื่อ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ตรงข้าม จนเป็นผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากเหตุการณ์นี้ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็ถูกรัฐบาลเก็บกวาดหนังสือในโครงการฯ จนบริษัทรับจำหน่ายหนังสือต้องปิดกิจการลงและส่งผลให้เงินค่าหนังสือของโครงการฯ ที่ค้างอยู่กับบริษัทที่เลิกกิจการต้องสูญไปด้วย (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:19) จากปัญหาด้านทุนทรัพย์ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การเมืองภายในประเทศและสภาพตลาดหนังสือตำราที่เปลี่ยนแปลงไป โครงการตำราฯ จึงยุติบทบาทการผลิตตำราเรียนที่เป็นแนวคิดหรือทฤษฎี และเปลี่ยนแผนงานไปมุ่งเน้นการผลิตตำราที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ ค.ศ. 2521 เป็นต้นมา (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:21) สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ของมูลนิธิตำราฯ เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันที่ชาญวิทย์ เกษตรศิริ[22] เข้ามารับหน้าที่กรรมการและเลขานุการมูลนิธิโครงการตำราฯ พร้อมด้วยเงินทุนสนับสนุนจากมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์บางส่วนของมูลนิธิโครงการตำราฯ จนมีเนื้อหาสอดคล้องกับอุดมการณ์ของมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่นเช่นนี้ จึงเรียกได้ยากว่าเป็นเรื่องบังเอิญ

นอกเหนือจากมูลนิธิโครงการตำราฯ แล้ว สำนักพิมพ์เคล็ดไทยของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (อดีตบรรณาธิการ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์) ก็จำเป็นต้องเลิกกิจการไปช่วงหนึ่งจากเหตุการณ์ 6 ตุลา (ส. ศิวรักษ์, 2540:246-247) ภายหลังสำนักพิมพ์เคล็ดไทยได้เปิดกิจการอีกครั้งและจัดพิมพ์หนังสือขององค์กรศาสนาอย่างสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) สุลักษณ์ ศิวรักษ์ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสือของ SGI ไว้ว่า

> "ส่วนพวกโซกากาไกนั้น สนใจมาให้เคล็ดไทยจัดแปลและตีพิมพ์หนังสือของนายใหญ่เขาคือนายอิเคดะ แม้พวกหัวก้าวหน้าและเพื่อนชาวพุทธในญี่ปุ่นอาจจะไม่ชอบใจ แต่บวกลบคูณหารดูแล้ว เห็นว่าร่วมงานกับเขาได้ เพราะเขาก็สนใจทางด้านสันติภาพอยู่มิใช่น้อย ดังในช่วงนี้ข้าพเจ้าเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับ Peace Brigades International ยิ่งๆ ขึ้นทุกที จนได้เป็นตัวแทนของเขาประจำเอเชียอาคเนย์ในระยะกาลต่อมา" (ส. ศิวรักษ์, 2540:470)

จะเห็นได้ว่าสำนักพิมพ์หรือองค์กรประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือตีความอุดมการณ์ของตนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ขององค์กรจากประเทศญี่ปุ่นเพื่อที่จะรับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันองค์กรญี่ปุ่นเองก็ได้คัดสรรองค์กรไทยที่จะทำงานร่วมกันมาเป็นอย่างดี ดังเช่น การเจาะจงเลือกสำนักพิมพ์เคล็ดไทยแปลและจัดพิมพ์ผลงานของอิเกะดะ ไดซะกุ เป็นฉบับภาษาไทยของ SGI นั้น แสดงให้เห็นว่าผลตอบแทนที่ SGI ต้องการจากการจัดแปลใน

[22] ชาญวิทย์ เกษตรศิริได้ลี้ภัยทางการเมืองจากเหตุการณ์ 6 ตุลา โดยได้เป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ในช่วงเวลานั้นได้รู้จักนักวิชาการสำคัญชาวญี่ปุ่นที่สายสัมพันธ์กับมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศญี่ปุ่น (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:22)

ครั้งนี้ไม่ใช่เพียงแค่ผลงานหนังสือแปลที่จะเผยแพร่แจกจ่ายไปสู่ประชาชนไทยเท่านั้น[23] หากแต่ยังต้องการหยิบยืมภาพลักษณ์ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปัญญาชนไทยผู้มีบทบาททางสำคัญด้านศาสนาและสันติภาพระดับโลกเพื่อใช้ในการเผยแพร่องค์กรในกลุ่มปัญญาชนตามลักษณะการดำเนินงานของ SGI ที่มีแนวทางเพิ่มการรับรู้เกี่ยวกับองค์กรโดยการเดินทางไปพบปะสนทนากับผู้นำประเทศและบุคคลสำคัญด้านสันติภาพของโลกในแต่ละประเทศ[24]

เช่นเดียวกับองค์กรที่สนองนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างมูลนิธิโตโยต้าฯ และ JF ที่เน้นดำเนินกิจกรรม ร่วมกับกลุ่มปัญญาชน[25] ผลตอบแทนที่ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้ได้รับนั้นนอกจากจะได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการแลกเปลี่ยนทางความรู้และวัฒนธรรมแล้ว กลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ยังเป็นผู้ที่เคยมีบทบาทสำคัญในการตอบโต้กับอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และสร้างความไม่มั่นคงทางสถานะของญี่ปุ่นในสังคมไทยมาก่อน ดังเช่นสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยที่ได้ออกนิตยสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับ “ภัยเหลือง” (ฉบับเมษายน 2515) วิพากษ์วิจารณ์จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น จนนำมาสู่การเดินขบวนเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นของกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาในเวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้ผลประโยชน์ประการหนึ่งจากการเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นก็คือการได้เข้ามามีอำนาจต่อกลุ่มปัญญาชนไทยผ่านการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็ได้อาศัยพลังของกลุ่มปัญญาชนในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในรูปแบบที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ขององค์กรญี่ปุ่นแก่ประชาชนทั่วไป

6. บทสรุป

เมื่องานแปลอาจถูกสร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์บางอย่าง การศึกษาการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยช่วงปี ค.ศ. 1950-1990 จึงทำให้เห็นพัฒนาการการแปลที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1960 การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นปรากฏในวงแคบและมีปริมาณน้อย งานแปลบางชิ้นอย่าง *บูชิโดจรรยาของทหารดวงวิญญาณของญี่ปุ่น แต่งตามหลักของศาตราจารย์อินาโซ นิโตเบ* ที่แปลและเรียบเรียงโดย เสฐียร พันธรังษี นั้นก็เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านว่าผู้แปลรับเงินจากญี่ปุ่นเพื่อให้เขียนยกย่องชื่นชมญี่ปุ่น การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในช่วงแรกจึงมีจำนวนน้อยและเป็นการแปลตามการคัดเลือกของ UNESCO เป็นหลัก ช่วงต้น ค.ศ. 1970 การเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นระบาดหนักทั่วภูมิภาค

[23] เมื่อเทียบกับกรณีขององค์การศาสนาเซไคคิวเซเคียว สำนักประเทศไทย ที่ได้ว่าจ้างโรงพิมพ์ธีรสารการพิมพ์จัดพิมพ์ *คำสอนท่านเมซุซามะ รากฐานแห่งสวรรค์ เล่มที่ 1-5* ที่มีจำนวนฉบับพิมพ์รวมกันกว่า 100,000 เล่ม

[24] ผู้นำประเทศและบุคคลสำคัญของโลกที่ อิเกะดะ ไดซะกุ ประธาน SGI ได้เข้าพบ ได้แก่ ท่านเคาท์ริชาร์ด กูเดนฮอฟ คาเลอจี (บิดาแห่งการรวมยุโรปเข้าด้วยกัน) ดร.อาร์โนลด์ ทอยน์บี (บิดาแห่งนักประวัติศาสตร์) ดร.ออเรลิโอ เปคเชอิ (ผู้ก่อตั้งสโมสรแห่งโรม้น) โคชิกิน (นายกรัฐมนตรีแห่งสหภาพโซเวียต) ฯพณฯ โจเอินไหล (นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศจีน) เฮนรี คิสซิงเจอร์ (รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา) มิคาอิล กอร์บาชอฟ (ประธานาธิบดีแห่งสหภาพโซเวียต) เนลสัน แมนเดลลา (ประธานาธิบดีแห่งแอฟริกาใต้) ดร.โยฮัน กัลตุง (บิดาแห่งนักสันติภาพ) เป็นต้น นอกจากนี้ อิเกะดะ ไดซะกุ ยังเคยเดินทางมาประเทศไทยเพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อปี ค.ศ. 1994 (Soka Gakkai Thailand, ม.ป.ป., ออนไลน์) อีกด้วย

[25] โดยจะเห็นได้จาก JF ปฏิเสธที่จะสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือชุด Japan in Your Pocket ของศิลป์ ภาคสุวรรณ โดยให้เหตุผลว่า “ไม่มีนโยบายที่จะจัดพิมพ์หนังสือในลักษณะนี้” (ศิลป์ ภาคสุวรรณ, 2532:คำนำการพิมพ์ครั้งที่ 2) ทั้งที่เป็นหนังสือที่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเทศญี่ปุ่นตามเงื่อนไขหนังสือแปลที่ JF กำหนด

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสร้างการยอมรับและความนิยมต่อชาติญี่ปุ่นให้มากขึ้น ญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบใหม่ที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ส่งผลให้องค์กรไม่แสวงหากำไรสัญชาติญี่ปุ่นเข้ามาสนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมและวิชาการ การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นต่างๆ ก็เป็นเครื่องมือรูปแบบหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดอุดมการณ์ของญี่ปุ่นในเวลานั้น

การอุปถัมภ์งานแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ขององค์กรญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1970-1980 มีลักษณะการอุปถัมภ์แบบจำแนก (differentiated patronage) ที่เป็นการอุปถัมภ์ร่วมกันระหว่างองค์กรญี่ปุ่นและหน่วยงานไทย โดยทั้ง 2 ฝ่ายต่างอำนวยประโยชน์ให้ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ แม้องค์กรญี่ปุ่นจะอุปถัมภ์การจัดพิมพ์หนังสือแปลเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐโดยการตั้งเงื่อนไขการสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือจนปัญญาชนไทยบางส่วนได้เปลี่ยนท่าทีและอุดมการณ์ขององค์กรตนไปบ้างก็ตาม แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มิอาจปฏิเสธได้เลยว่าการเข้ามาสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือแปลต่างๆ ขององค์กรญี่ปุ่นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ปัญญาชนไทยถูกควบคุมและได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศในยุคสมัยนั้น ด้วยเหตุนี้การยอมปรับเปลี่ยนอุดมการณ์บางอย่างของปัญญาชนไทยเพื่อให้สามารถสร้างสรรค์งานวิชาการแก่วงการการศึกษาไทยต่อไปได้นั้นจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แม้ว่าภายใต้การอุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นที่กำหนดเงื่อนไขการสนับสนุนหนังสือแปลจะทำให้แนวหนังสือแปลที่ถูกผลิตในช่วง ค.ศ. 1970-1980 จำกัดอยู่ในประเภทเดิมๆ ก็ตาม แต่การสนับสนุนการแปลและจัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยเช่นนี้ได้สร้างการรับรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นแก่ผู้อ่านชาวไทยมากขึ้นโดยจะเห็นได้จากปริมาณการจัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงหลัง ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา

เอกสารอ้างอิง

The Japan Foundation, Bangkok. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ*. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation, Bangkok: http://www.jfbkk.or.th/about_japan_th.php

คาเมมัทซึ มัทซึดะ. (2527). *เทคนิคการตั้งหัวข้อเรื่อง กิจกรรม คิวซี เซอร์เคิล*. (สุจริต คูณธนกุลวงศ์, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: โครงการสนับสนุนเทคนิคอุตสาหกรรม สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

จรัส ดวงอุไร. (2509). คำนำของนาวาตรี จรัส ดวงอุไร. ใน นากาโยะ, ไวสเคานท์ โองะซาวะรา, *ชีวประวัติจอมพลเรือ มาร์ควิส เฮอิฮะจิโร โต โง แห่งจักรพรรดิ์นาวี*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ฉุน ประภาวิวัฒน. (2514). *ราโชมอน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยาโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ทวี ธีระวงศ์เสรี. (2524). *สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

นงลักษณ์ เหล่าวง. (8 ธันวาคม 2009). *25 ปี โต๊ะโตะจัง เด็กหญิงข้างหน้าต่าง.* เรียกใช้เมื่อ 19 สิงหาคม 2015 จาก nonglakspace: http://www.oknation.net/blog/nonglakspace/2009/12/08/entry-1

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ. (2547). การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา.*

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2549). *เส้นทางเดินวิชาการ : 4 ทศวรรษ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2509-2549/มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ประธานคณะอนุกรรมการโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น. (2530). คำแถลงของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ใน ยาสึนาริ คาวาบาตะ, *วิมานมายา.* กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

รีโอโนะสุเกะ อากูตาคาวา. (2514). *ราโชมอน.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ส. ศิวรักษ์. (2540). *ช่วงหลังแห่งชีวิต ของ ส. ศิวรักษ์ : จากเริ่มทำงานในเมืองไทย (ในปี พ.ศ. 2505) จนถึงอายุ 5 รอบนักษัตร (พ.ศ. 2536).* กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). (2516-2517). *อุตสาหกรรมโรงงานขนาดย่อม เล่ม 1-5.* กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

เสฐียร พันธรังษี. (2508). คำนำครั้งแรก. ใน อินาโซ นิโตเบ, *บูชิโด : จรรยาของทหารดวงวิญญาณของญี่ปุ่น.* กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ศิลป์ ภาคสุวรรณ. (2532). *อยู่อย่างญี่ปุ่น.* กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

หลุยส์ อัลธูแชร์. (2557). *อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ.* (กาญจนา แก้วเทพ, ผู้แปล) กรุงเทพ: สยามปริทัศน์.

Soka Gakkai Thailand. (ม.ป.ป.). *ไดซาขุ อิเคดะ.* เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก http://www.sgt.or.th/ไดซาขุ-อิเคดะ

Japan-Thailand Economic Cooperation Society. (ม.ป.ป.). *History of JTECS and TPA and TNI-Japan-Thailand Economic Cooperation Society-.* เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก Japan-Thailand Economic Cooperation Society: http://www.jtecs.or.jp/e/e-history.html

Lefevere, André. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame.* London and Newyork: Routledge.

Maunick, Édouard J. (1986). *A library of world classics.* เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก UNESCO The Courier: http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000681/068108eo.pdf

Munday, Jeremy. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications.* London: Routledge.

Sueo, Sudo. (1992). *The Fukuda Doctrine and ASEAN: New Dimensions in Japanese Foreign Policy.* Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Togo, Kazuhiko. (2010). *Japan's Foreign Policy, 1945-2009: The Quest for a Proactive Policy.* Boston: BRILL.

Ren, Shuping. (2013). Translation as Rewriting. *International Journal of Humanities and Social Science.*

The Japan Foundation. (1981). *The Japan Foundation annual report.* Tokyo: Japan Foundation.

国際交流基金. (1981)『海外日本語教育機関一覧』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: https://www.jpf.go.jp/j/project/japanese/survey/result/dl/1981gaiyou.pdf

国際交流基金. (2003)『海外の日本語教育の現状』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: https://www.jpf.go.jp/j/project/japanese/survey/result/dl/2003gaiyou.pdf

国際交流基金. (2003).『国際交流基金年報2003PDF版』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: http://www.jpf.go.jp/j/about/result/ar/2003/img/ar2003-04-03.pdf

外交青書第40号. (1997). เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก Ministry of Foreign Affairs of Japan: http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/97/1st/373.html

トヨタ財団. (พฤศจิกายน 1977). トヨタ財団レポート No.1. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no1.pdf

トヨタ財団. (มีนาคม 1978). トヨタ財団レポート No.2. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no2.pdf

トヨタ財団. (ตุลาคม 1993). トヨタ財団レポート No.66. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no66.pdf

トヨタ財団. (ม.ป.ป.). 終了したプログラム. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/program/past_programs.html#rinjin_piblication

平松秀樹. (2010). タイにおける日本文学・文化及びポップカルチャー受容の現状と研究 : 『ミカド』『蝶々夫人』から'ブライス'人形まで. 立命館言語文化研究21(3).

豊田英二、神谷正太郎. (19 กันยายน 1974). 設立趣意書. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/charter.html

ญี่ปุ่นกับการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่ : บทบาท แรงจูงใจ และความท้าทาย

นิรินธร มีทรัพย์นิคม*

บทคัดย่อ

ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่ (Chiang Mai Initiative: CMI) ซึ่งเป็นความตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราทวิภาคีระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน+3 เพื่อเสริมสภาพคล่องระหว่างกันในกรณีที่ประสบปัญหาดุลการชำระเงิน ปัจจุบัน CMI ได้พัฒนาไปสู่การเป็นพหุภาคี (Chiang Mai Initiative Multilateralization: CMIM) ทั้งที่ญี่ปุ่นเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจถดถอย เหตุใดญี่ปุ่นแสดงบทบาทเชิงรุกในการพัฒนามาตรการริเริ่มทางการเงินนี้ ญี่ปุ่นมีบทบาทอย่างไร และอะไรคือความท้าทายสำคัญของญี่ปุ่นในการอธิบายและวิเคราะห์บทบาทญี่ปุ่นในเรื่องนี้ บทความนี้ใช้กรอบแนวคิด “สัจนิยมเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ” เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ 1) บทบาทในการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการจัดหาสภาพคล่องฉุกเฉินระหว่างประเทศ 2) บทบาทนำในฐานะเป็นผู้ให้ข้อผูกพันการให้สภาพคล่องทางการเงินฉุกเฉินระหว่างประเทศ 3) บทบาทในการเป็นผู้นำการเจรจาแลกเปลี่ยนเงินตราทวิภาคี และ 4) บทบาทในการเป็นผู้ประสานระหว่างสถาบันของภูมิภาคและสถาบันการเงินของโลก สำหรับแรงจูงใจของญี่ปุ่นในการพัฒนา CMI และ CMIM นั้น ผลประโยชน์แห่งชาติด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นแรงจูงใจสำคัญของญี่ปุ่น ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) CMI และ CMIM ช่วยรักษาเสถียรภาพทางการเงินภายในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งญี่ปุ่นมีผลประโยชน์อย่างแนบแน่น 2) ญี่ปุ่นต้องการใช้เงินทุนสำรองระหว่างประเทศของตนที่มีปริมาณมหาศาลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 3) ญี่ปุ่นหวังให้ CMI และ CMIM เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะสนับสนุนการผลักดันเงินเยนให้เป็นสกุลเงินสากล สำหรับผลประโยชน์ทางการเมืองนั้น ได้แก่ 1) ญี่ปุ่นต้องการเสริมสร้างอำนาจของตนภายในภูมิภาคผ่านมาตรการริเริ่มภูมิภาคด้านการเงิน 2) CMI และ CMIM สร้างแนวการป้องกันความเสี่ยงและอำนาจต่อรองให้กับญี่ปุ่นและประเทศสมาชิก และ 3) ประเทศสมาชิกสามารถรวมจีนซึ่งมีอำนาจมากกว่าทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหารในความร่วมมือภูมิภาคด้านการเงิน ในการติดตามผลประโยชน์เหล่านี้ ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

คำสำคัญ

บทบาทญี่ปุ่น, มาตรการริเริ่มเชียงใหม่, ความตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ, สัจนิยมเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ, ผลประโยชน์แห่งชาติ

* นักวิจัย, สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 99 หมู่ 18 ถ.พหลโยธิน อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี, อีเมล: nirinthorn@asia.tu.ac.th.

Japan and the Development of the Chiang Mai Initiative: Roles, Motivations, and Challenges

Nirinthorn Mesupnikom*

Abstract

Japan has played an important role in the development of the Chiang Mai Initiative (CMI) and its multilateralization (CMIM). CMIM is the regional financial initiative created by ASEAN+3 countries to address short-term liquidity difficulties in response to financial crises. Considering Japan's economic recession, why has it been active in promoting this initiative? How has Japan conducted its role in the CMI? What are the economic and political challenges facing Japan? In order to answer these questions, this paper employs realism in international political economy to analyze Japan's role in the development of this initiative. The findings reveal that Japan has played a leading role as an ideational facilitator, financial contributor, and negotiation leader. Japan has also served as the liaison between regional and global financial institutions. Japan has major economic and political interests to consider. First, Japan perceives its vital economic interests in maintaining financial stability in the region. Second, Japan aims to utilize its foreign reserves more efficiently through currency swap agreements. Third, Japan can employ the CMI and CMIM in order to facilitate the internationalization of the yen. At the same time, Japan wants to strengthen its political power in the region through these regional financial initiatives. The primary threat comes from China, which wields both economic and military power in the region. This paper analyses the challenges that Japan faces at the regional and global level.

Key words

Japan's role, Chiang Mai Initiative, currency swap agreement, realism in international political economy, national interests

* Researcher, Institute of East Asian Studies, Thammasat University, 99, Paholyothin Road, Klongluang, Pathumthani, email: nirinthorn@asia.tu.ac.th.

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีว่าในปี 2540-2541 ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจการเงินในเอเชียซึ่งเริ่มจากประเทศไทย และลุกลามไปยังหลายประเทศในภูมิภาค เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ ส่งผลให้บางประเทศ เช่น ไทย อินโดนีเซีย ต้องขอเข้ารับความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) วิกฤตเศรษฐกิจการเงินที่เกิดขึ้นมีสาเหตุหลักมาจากปัญหาดุลการชำระเงินขาดสภาพคล่องในระยะสั้น เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ดังกล่าว ญี่ปุ่นได้แสดงบทบาทเชิงรุกในการแก้ไขปัญหา และเสนอวิธีป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจอีกครั้ง โดยในช่วงปี 2540-2542 ญี่ปุ่นได้เสนอมาตรการให้ความช่วยเหลือหลายประการ ได้แก่ ข้อเสนอการจัดตั้งกองทุนการเงินเอเชีย (Asian Monetary Fund: AMF) จำนวนวงเงิน 1,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐฯ เพื่อให้ความช่วยเหลือประเทศในภูมิภาคเอเชียที่ประสบวิกฤตเศรษฐกิจได้นำไปเสริมสภาพคล่องทางการเงิน[1] โครงการให้กู้ดอกเบี้ยต่ำต่างๆ เพื่อช่วยเหลือประเทศที่ประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เช่น มาตรการริเริ่มมิยาซาว่าใหม่ (New Miyazawa Initiative: NMI) และแผนเงินเยนพิเศษสำหรับให้กู้ (Special Yen Loan Facility) เป็นต้น (Ministry of Foreign Affairs, 2014)

ตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือด้านการเงินระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย เนื่องจากญี่ปุ่นและประเทศในเอเชียต่างตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการเงินในภูมิภาคให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมและดูแลเสถียรภาพไม่ให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นอีก มาตรการริเริ่มเชียงใหม่ (Chiang Mai Initiative: CMI) เป็นความตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราแบบทวิภาคีระหว่างประเทศอาเซียน+3 ที่จัดตั้งขึ้นในการประชุมรัฐมนตรีคลังอาเซียน +3 (ASEAN+3 Finance Ministers' Meeting: AFMM+3) ในปี 2543 ณ จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อช่วยเสริมสภาพคล่องระหว่างประเทศสมาชิก กรณีประสบปัญหาดุลการชำระเงินขาดสภาพคล่องในระยะสั้น และเป็นส่วนเสริมความช่วยเหลือทางการเงินที่ได้รับจากองค์กรการเงินระหว่างประเทศ (สำนักนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, วารสารการเงินการคลัง ปีที่ 23 ฉ.67, เม.ย.-มิ.ย. 2554, น.109)

ปัจจุบัน CMI ได้รับการพัฒนาไปเป็นความตกลงแบบพหุภาคี (CMI Multilateralization: CMIM) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกทางการเงินในรูปแบบ Self - Managed Reserved Pooling Arrangement (SRPA) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเสริมสภาพคล่องให้แก่ประเทศสมาชิก มีการขยายขนาดกองทุนให้มากขึ้นจาก 80,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เป็น 240,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ (กลุ่มประเทศ +3 สมทบเงินร่วมกันในสัดส่วนร้อยละ 80 ของกองทุน CMIM และกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนสมทบร้อยละ 20) มีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2557 (สำนักนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, วารสารการเงินการคลัง ปีที่ 23 ฉ.67, เม.ย.-มิ.ย. 2554, น.110-111)

[1] ข้อเสนอ AMF ต้องล้มเลิกไปเนื่องจาก IMF และสหรัฐอเมริกาไม่เห็นด้วย รวมทั้งจีนก็มีความไม่ไว้วางใจในแนวคิดและการแสดงบทบาทนำของญี่ปุ่นในเรื่องนี้เช่นกันในช่วงเวลานั้น

CMIM ยังมีการปรับปรุงเงื่อนไขอื่นๆ เพื่อประโยชน์แก่ประเทศสมาชิก เช่น การเพิ่มสัดส่วนการเบิกถอนที่ไม่เชื่อมโยงกับเงื่อนไขของ IMF (IMF De-Linked Portion) จากร้อยละ 20 เป็นร้อยละ 30[2] การจัดตั้งกลไกการให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อป้องกันการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ชื่อว่า “CMIM Precautionary Line (CMIM–PL)” เพื่อเตือนเรื่องความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและของภูมิภาคที่อาจนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจ (The Joint Statement of the 15th ASEAN+3 Finance Ministers and Central Bank Governors’ Meeting 3 May 2012, Manila, the Philippines, p.2) ยิ่งไปกว่านั้นในต้นปี 2554 รัฐมนตรีคลังอาเซียน+3 ได้เห็นชอบให้จัดตั้งสำนักงานเศรษฐกิจมหภาคอาเซียน+3 (ASEAN+3 Macroeconomic Research Office: AMRO) เพื่อทำหน้าที่ในการติดตามภาวะเศรษฐกิจของภูมิภาคในยามที่ยังไม่เกิดวิกฤต ตรวจสอบการปฏิบัติตามเงื่อนไขของประเทศสมาชิกที่ขอรับความช่วยเหลือในยามที่เกิดวิกฤต รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานอื่นๆ ของ CMIM อีกด้วย (The Joint Ministerial Statement of The 14th ASEAN+3 Finance Ministers’ Meeting 4 May 2011, Ha Noi, Viet Nam, p.2)

ในการพัฒนามาตรการริเริ่ม CMI ไปสู่ CMIM นี้ ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญ ทั้งที่ญี่ปุ่นเผชิญกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจในประเทศถดถอยมากว่า 2 ทศวรรษ แต่เหตุใดญี่ปุ่นจึงเปลี่ยนมามีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการส่งเสริมความร่วมมือนี้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาบทบาท แรงจูงใจ/ผลประโยชน์ และความท้าทายที่สำคัญของญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่ม CMI และ CMIM การศึกษานี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงมาตรการริเริ่ม CMI และ CMIM เป็นกลไกทางการเงินที่สำคัญของภูมิภาค แต่การพัฒนามาตรการริเริ่มนี้มักถูกมองว่าเป็นเรื่องเกมของอำนาจที่ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ การศึกษานี้จึงไม่เพียงช่วยให้เข้าใจบทบาทญี่ปุ่นในเรื่องนี้เท่านั้น แต่ยังทำให้เข้าใจการเมืองระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในปริบทความร่วมมือนี้ด้วย

เนื้อหาส่วนถัดไปจะอธิบายถึงวิธีการศึกษา บทบาท ผลประโยชน์ ความท้าทายของญี่ปุ่นในการพัฒนา CMI และ CMIM รวมทั้งบทสรุป

2. วิธีการศึกษา

เพื่อที่จะตอบคำถามข้างต้น บทความนี้มีวิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูล (Data Collection)

ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ทั้งเอกสารประเภทปฐมภูมิซึ่งได้แก่ รายงาน เอกสารการประชุม ข้อมูลทางสถิติ และเอกสารประเภททุติยภูมิ ได้แก่ บทความจากวารสารวิชาการ หนังสือ หนังสือพิมพ์และเว็บไซต์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ อื่นๆ เป็นต้น

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

บทความนี้ใช้กรอบแนวคิด สัจนิยมเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (realism

[2] ในการขอรับความช่วยเหลือจากกองทุน CMIM มีเพียงร้อยละ 30 ของวงเงินทั้งหมดเท่านั้น ที่ประเทศสมาชิกจะสามารถขอรับความช่วยเหลือเบื้องต้นได้ทันที โดยไม่ต้องผ่านโปรแกรมเงื่อนไขของ IMF ส่วนนี้ เรียกว่า CMIM delinked-portion ส่วนอีกร้อยละ 70 ที่เหลือ จะขอใช้ได้ก็ต่อเมื่อผ่านการอนุมัติและเข้าโปรแกรมเงื่อนไขของ IMF แล้ว ซึ่งส่วนนี้ เรียกว่า CMIM Linked-Portion ในการพิจารณาอนุมัติวงเงินช่วยเหลือคณะกรรมการจะประเมินจากภาวะเศรษฐกิจ ความจำเป็นที่ต้องใช้เงินของประเทศผู้ร้องขอ และเงื่อนไขการปฏิบัติหลังจากได้รับวงเงินช่วยเหลือแล้ว

in international political economy) ในการวิเคราะห์บทบาทญี่ปุ่นในการพัฒนา CMI และ CMIM กรอบแนวคิดนี้มองว่ารัฐที่มีอำนาจเข้ามามีส่วนร่วมกับการส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เพื่อติดตามผลประโยชน์จากการสร้างสถาบันของภูมิภาคที่พึ่งพิงกัน แม้ผลประโยชน์ร่วมกันกับรัฐอื่นจะมีความเป็นไปได้ในแง่เสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศ แต่นโยบายที่แต่ละรัฐเน้นคือ ผลประโยชน์ซึ่งไม่ใช่แค่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่อิทธิพลทางการเมืองและความมั่นคงด้วย ความขัดแย้งในผลประโยชน์เป็นอุปสรรคต่อความร่วมมือระหว่างประเทศ ดังนั้น ภูมิภาคนิยมทางเศรษฐกิจจึงเป็นภาพสะท้อนของปัจจัยทางการเมืองทั้งในเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ (William Grimes, 2009, p.11-26; Keohane and Nye 1989; Gilpin 1987, 2001)

นอกจากนี้ มีนักคิดอีกหลายคนที่มองว่าญี่ปุ่นใช้กรอบแนวคิดสัจนิยมเป็นหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยกล่าวว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีมหยุทธศาสตร์ (grand strategy)[3] ต่อเนื่องยาวนานตลอด 150 ปี ซึ่งลักษณะที่สำคัญของมหยุทธศาสตร์ญี่ปุ่น คือ การรักษาดุลยภาพระหว่างการประกันในความมั่นคงปลอดภัยกับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (Richard Samuels, 2006, p.124-125; Richard Samuels, 2007, p.13-37, 185, 185-192; Kenneth Pyle, 2007, p.256; Chalmers Johnson, 1993, p.215, 216, 223)

กรอบแนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิเคราะห์ด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ ดังนั้น บทความนี้จึงใช้กรอบแนวคิดนี้เพื่อวิเคราะห์บทบาทของญี่ปุ่นในการพัฒนา CMI และ CMIM ซึ่งนอกจากจะช่วยให้เข้าใจความปรารถนาของญี่ปุ่นในเรื่องนี้แล้ว ยังเป็นการศึกษานโยบายต่างประเทศด้านการเงินของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงกับภาพรวมนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศในภูมิภาคต่อไป

3. การทบทวนวรรณกรรม

จากการสำรวจพบวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ที่ได้กล่าวถึงบทบาทของญี่ปุ่นในการพัฒนาความร่วมมือด้านการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งรวมถึง CMI และ CMIM

Saori Katada (2001) กล่าวว่า การตอบสนองของญี่ปุ่นต่อวิกฤตการณ์การเงินเอเชีย ปี 2540 มีลักษณะที่ “สับสนและลังเล” ในตอนแรก รัฐบาลญี่ปุ่นทำงานอย่างเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกาและ IMF ในการออกแบบวิธีการแก้ปัญหาในระดับภูมิภาคที่รู้จักในนามกองทุนการเงินเอเชีย (Asian Monetary Fund: AMF) แต่เมื่อแนวคิด AMF ที่ญี่ปุ่นนำเสนอนี้ได้รับการปฏิเสธจากสหรัฐฯ ญี่ปุ่นหวนกลับไปมีบทบาทแบบไม่กระตือรือร้น (reactive) และเมื่อ IMF ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าจัดการวิกฤตเศรษฐกิจผิดพลาด ญี่ปุ่นก็กลับมาแสดงบทบาทนำอีกครั้ง Saori Katada (2003) กล่าวเพิ่มเติมว่า การตอบสนองของญี่ปุ่นต่อวิกฤตการณ์การเงินเอเชีย

[3] จุลชีพ ชินวรรโณ (2557) จากหนังสือ “โลกในศตวรรษที่ 21: กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” กล่าวว่า “มหยุทธศาสตร์” (Grand Strategy) หมายถึง แผนยุทธศาสตร์ระดับโลกที่ประเทศมหาอำนาจกำหนดขึ้นโดยจะใช้ทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งทางทหารและการเมืองระดับโลก

ปี 2540 และการมีส่วนร่วมในการสร้างสถาปัตยกรรมทางการเงินระหว่างประเทศใหม่ แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของ “กลยุทธ์ถ่วงดุล” (Counterweight Strategy) ของญี่ปุ่นใน 2 ลักษณะ คือ 1) การสร้างสถาบันระดับภูมิภาค 2) การเป็นพันธมิตรกับยุโรปและเอเชีย เพื่อส่งเสริมสถานะญี่ปุ่นที่ท้าทายสหรัฐฯ

ในทำนองเดียวกัน Jennifer Amyx (2003) เชื่อว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการสร้างความร่วมมือทางการเงินระหว่างประเทศเพื่อต้านทานแรงกดดันจากสหรัฐฯ ญี่ปุ่นกำลังประเมินผลประโยชน์แห่งชาติใหม่ที่เชื่อมโยงกับเอเชียตะวันออกมากขึ้น Shigeko Hayashi (2005) กล่าวว่า ความคิดริเริ่มทางการเงินของญี่ปุ่นสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายต่างประเทศที่ค่อยเป็นค่อยไป จากเคลื่อนไหวทางการเมืองเล็กน้อยเป็นเชิงรุกมากขึ้น William Grimes (2009) มองว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทที่เหนือกว่าประเทศอื่นในทุกด้านของภูมิภาคทางการเงินในเอเชียตะวันออก บทบาทญี่ปุ่นสร้างผลกระทบต่อการดำเนินมาตรการริเริ่มทางการเงิน

นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมที่ประเมินความสำเร็จของการแสดงภาวะผู้นำของญี่ปุ่นในเรื่องนี้ กลุ่มนักวิชาการที่มองว่าญี่ปุ่นไม่ประสบความสำเร็จกล่าวว่า ญี่ปุ่นพลาดโอกาสทองในการเป็นผู้นำ เพราะล้มเหลวในการดำเนินการตามข้อเสนอ AMF ของตนเอง แม้ว่าสหรัฐฯ และจีนจะคัดค้าน ญี่ปุ่นล้มเหลวในการเป็นที่พึ่งทางการเงินแหล่งสุดท้าย โดยทิ้งบทบาทนั้นให้สหรัฐฯ (Walden Bello, 1998, p.436, Heribert Dieter, 2007, p.7) กลุ่มนักวิชาการที่เห็นต่างกล่าวว่า ทั้งที่ญี่ปุ่นมีภาพของการทูตที่ล้มเหลวช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นสามารถกู้ชื่อเสียงกลับมาได้อีกครั้งโดยการเริ่มต้นที่จะกำหนดวาระการประชุมด้านเศรษฐกิจในภูมิภาค ญี่ปุ่นได้ดำเนินการและใช้อิทธิพลทางการเงินเพื่อที่จะเสนอทางเลือกการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งในรูปแบบทวิภาคีและพหุภาคี (Christopher Hughes, 2000, Jennifer Amyx, 2003, p.217, Glenn Hook et al, 2002, p.178)

กล่าวโดยสรุป วรรณกรรมส่วนใหญ่ข้างต้นศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายแรงจูงใจและการประเมินผลของความสำเร็จของญี่ปุ่น บทความนี้ใช้กรอบแนวคิด “สัจนิยมเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ” ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากแนวทางการวิเคราะห์ของ William Grimes ที่ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวเช่นเดียวกันมาใช้ในการวิเคราะห์ความร่วมมือด้านการเงินระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้มากยิ่งขึ้น

4. บทบาทญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่จากทวิภาคีไปสู่การเป็นพหุภาคี

ในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่จากความร่วมมือแบบทวิภาคี (CMI) ไปสู่การเป็นพหุภาคี (CMIM) รัฐบาลญี่ปุ่นโดยกระทรวงการคลังและธนาคารกลางญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญหลายประการ

4.1 บทบาทในการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการจัดหาสภาพคล่องฉุกเฉินระหว่างประเทศ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทในการสร้างวิสัยทัศน์ของความร่วมมือด้านการเงินระดับภูมิภาค และวิสัยทัศน์แรกเริ่มของ

การก่อตั้ง CMI ญี่ปุ่นเป็นผู้นำเสนอความคิดและประเทศอื่นๆ เป็นผู้ตาม (William Grimes, 2009, p.72) ญี่ปุ่นมีบทบาทนำในการออกแบบโครงสร้างของ CMI และ CMIM การออกแบบสถาบัน AMRO และคำแนะนำเชิงเทคนิคต่างๆ ในปี 2544 ญี่ปุ่นนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเฝ้าระวังทางเศรษฐกิจ (Economic Surveillance) ในภูมิภาค โดยได้นำเสนอเป็นข้อเสนอโครงการ แต่ข้อเสนอนี้ถูกจีนปฏิเสธ (Joel Rathus, 2009) ยิ่งไปกว่านั้น ญี่ปุ่นเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดที่สำคัญต่อการตัดสินใจในมาตรการ CMIM ผ่านบทบาทของผู้อำนวยการของ AMRO ซึ่งปัจจุบันเป็นคนญี่ปุ่นชื่อ Mr. Yoichi Nemoto ในสถาบัน AMRO ยังมีชาวญี่ปุ่นเป็นคณะกรรมการบริหาร คณะที่ปรึกษา และนักเศรษฐศาสตร์ ญี่ปุ่นยังมีบทบาทในการนำเสนอแนวคิดการพัฒนา CMI และ CMIM ผ่านธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ซึ่งผลิตงานวิจัยและข้อแนะนำเชิงนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับ CMI และ CMIM มากมาย รวมทั้งการนำเสนอแนวคิดการพัฒนา CMIM ไปสู่การเป็น AMF อีกครั้ง ซึ่งจากความก้าวหน้าล่าสุดของ CMIM และการจัดตั้ง AMRO ถือว่าความเป็นไปได้ที่แนวคิดการจัดตั้ง AMF จะกลับมามีค่อนข้างสูงทีเดียว

4.2 บทบาทนำในฐานะเป็นผู้ให้ข้อผูกพันในการให้สภาพคล่องฉุกเฉินระหว่างประเทศ

ด้วยญี่ปุ่นมีสถานะเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีเงินทุนสำรองเงินตราระหว่างประเทศจำนวนมหาศาลมาโดยตลอด ทำให้ญี่ปุ่นสามารถให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ประเทศต่างๆ ผ่านการปล่อยกู้ดอกเบี้ยต่ำ รวมถึงเป็นผู้สนับสนุนหลักในการพัฒนาให้มีการประกันการจัดหาเงินทุนสำรองที่มีสภาพคล่องสูงในช่วงเกิดวิกฤตแก่ประเทศในภูมิภาคเอเชียได้ โดยใน CMI และ CMIM ญี่ปุ่นให้ข้อผูกพันที่จะให้สภาพคล่องจำนวนร้อยละ 32 ของกองทุน CMIM ซึ่งปัจจุบันมีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 240 พันล้านเหรียญดอลล่าร์สหรัฐฯ ซึ่งญี่ปุ่นให้ข้อผูกพันเท่ากับจีนรวมฮ่องกง (The Joint Statement of the 12th ASEAN+3 Finance Ministers' Meeting, 2009, p.4) และแม้ญี่ปุ่นจะประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจชะงักงันในประเทศ แต่ ณ สิ้นเดือนธันวาคม 2558 ญี่ปุ่นมีเงินทุนสำรองระหว่างประเทศถึง 1,233.2 พันล้านดอลล่าร์สหรัฐฯ (Trading Economics, 2016) จึงเป็นเครื่องการันตีว่าญี่ปุ่นจะสามารถแสดงบทบาทหลักในการสนับสนุน CMIM ต่อไปได้

4.3 บทบาทในการเป็นผู้นำการเจรจาแลกเปลี่ยนเงินตราแบบทวิภาคี

ญี่ปุ่นเป็นผู้นำในการเจรจาการทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราแบบทวิภาคี (Bilateral Swap Arrangements: BSAs) ภายใต้ความตกลง CMI ข้อมูล ณ สิ้นสุดเดือนเมษายน 2552 ญี่ปุ่นเจรจาทำ BSAs กับ 7 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีใต้ จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และสิงคโปร์ รวมมูลค่าทั้งสิ้น 44,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งเป็นปริมาณมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับจีนซึ่งทำ BSAs มูลค่า 16,500 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และเกาหลีใต้ทำ BSAs มูลค่า 18,500 ล้านเหรียญดอลล่าร์สหรัฐฯ (Ministry of Finance, Japan, 2009)

4.4 บทบาทในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างสถาบันของภูมิภาคและสถาบันการเงินของโลก

ในการพัฒนา CMI ญี่ปุ่นมีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน (liason) ระหว่างสถาบันการเงินระดับภูมิภาคกับสถาบันการเงินโลกโดยเฉพาะ IMF โดยญี่ปุ่นมักจะประเมินปฏิกิริยาตอบกลับของ IMF ต่อการพัฒนา CMI และ CMIM รวมทั้งการสร้างกลไกของ CMI และ CMIM ที่ให้บทบาทแก่ IMF (IMF Linked-Portion)[4] รวมทั้งญี่ปุ่นยังตอบกลับปฏิกิริยาเหล่านั้น ผ่านบทบาทของตนในการเป็นคณะกรรมการบริหารใน IMF นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังสามารถเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประเทศในเอเชียตะวันออก และแสดงบทบาทผู้นำภูมิภาคในการประชุมคณะกรรมการบริหาร IMF อีกทั้งยังมีเจ้าหน้าที่กระทรวงการคลังญี่ปุ่นหลายคนประจำการอยู่ที่ IMF ด้วย ซึ่งจะช่วยดูแลประสานผลประโยชน์ให้ญี่ปุ่นและประเทศในภูมิภาค สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ญี่ปุ่นพยายามที่จะสร้างดุลยภาพเพื่อลดความขัดแย้งกับ IMF ซึ่งยังคงเป็นสถาบันการเงินระดับโลกที่มีอิทธิพลและควบคุมโดยสหรัฐฯ

จากบทบาทของญี่ปุ่นข้างต้น จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา CMI และ CMIM

5. ผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่

ความพยายามของญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่ (Chiang Mai Initiative: CMI) และมาตรการริเริ่มเชียงใหม่ไปสู่การเป็นพหุภาคี (Chiang Mai Initiative Multilateralization: CMIM) มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นแรงขับเคลื่อน

5.1 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ญี่ปุ่นมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก ญี่ปุ่นมองเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนในการรักษาเสถียรภาพทางการเงินภายในภูมิภาค เนื่องจากญี่ปุ่นมีความเกี่ยวพันทางเศรษฐกิจที่กระชับแน่นกับประเทศต่างๆ ผ่านเงินกู้จากธนาคาร การลงทุนโดยตรงและการค้า วิกฤตการณ์เงินที่ก่อตัวเต็มรูปส่งผลร้ายแรงต่อบรรษัทและธนาคารญี่ปุ่น (Hyoung-Kyu Chey, 2009: 457) ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงต้องการให้ CMI และ CMIM เป็นเครื่องประกันการจัดหาเงินทุนสำรองที่มีสภาพคล่องสูงในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยผลักดันบนพื้นฐานที่ว่า CMI และ CMIM มีความสำคัญยิ่งทั้งต่อเสถียรภาพของตลาดการเงิน และการกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั่วทั้งภูมิภาค (Titik Anas and Deni Friawan, 2008, p.152)

ในรายงานของ Keidanren ซึ่งเป็นสมาพันธ์องค์การทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น เห็นว่า CMI และ CMIM จะทำให้เกิดเสถียรภาพด้านค่าเงิน (currency stability) ซึ่งเป็นเงื่อนไขทำให้ประกอบธุรกิจในเอเชียได้อย่างราบรื่น นอกจากนั้น Keidanren ยังได้เรียกร้องให้มีการขยายประเทศ

[4] IMF Linked Portion หมายถึง กรณีประเทศสมาชิกอาเซียน+3 ที่ต้องการขอกู้เงิน ได้เข้าโครงการรับความช่วยเหลือทางการเงินจาก IMF สามารถขอรับความช่วยเหลือจากกองทุน CMIM ได้สูงสุดเท่ากับโควต้าในการขอรับความช่วยเหลือทั้งหมดของประเทศสมาชิกนั้นๆ ซึ่งต่างจาก IMF De-Linked Portion ซึ่งหมายถึง กรณีที่ประเทศสมาชิกอาเซียน+3 ต้องการขอรับความช่วยเหลือทางการเงิน แต่ไม่ได้เข้าโครงการเข้ารับความช่วยเหลือจาก IMF ประเทศสมาชิกสามารถขอรับความช่วยเหลือจากกองทุน CMIM ได้สูงสุดเท่ากับร้อยละ 30 ของโควตาในการขอรับความช่วยเหลือทั้งหมดของประเทศสมาชิกนั้นๆ

สมาชิก CMIM และเพิ่มความยืดหยุ่นในการนำมาตรการริเริ่มนี้ไปปฏิบัติ (Asian Business Summit Joint Statement, 2010) เมื่อการประกอบธุรกิจของญี่ปุ่นในเอเชียราบรื่น ก็เท่ากับเป็นการรักษาความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของชาติไว้ด้วย และเมื่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นแข็งแกร่ง จะทำให้มีงบประมาณในการเสริมอำนาจทางการเงินและการเมืองภายในภูมิภาคได้

ประการที่ 2 ญี่ปุ่นต้องการใช้เงินทุนสำรองระหว่างประเทศของตนที่มีปริมาณมหาศาลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการสะสมเงินทุนสำรองระหว่างประเทศจำนวนมาก แม้จะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เพราะธนาคารกลางสามารถใช้เงินทุนสำรองเพื่อแทรกแซงในช่วงปัญหาไม่วิกฤต (non-crisis) เพื่อลดภาวะความไม่แน่นอน หรือรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม การสะสมเงินทุนสำรองขนาดใหญ่มีต้นทุนสูง สามารถก่อให้เกิดหนี้และมีความเสี่ยงที่จะขาดทุน ทั้งนี้ เพราะเงินทุนสำรองอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศสามารถมีมูลค่าลดลง หากระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราสูงขึ้น (Brussell Green and Tom Torgerson, 2007, p.9) ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่น (รวมทั้งจีน) จึงปรารถนาที่จะช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านเมื่อต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนเงินทุนสำรองอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่ร้ายแรง

ประการที่ 3 ญี่ปุ่นหวังให้ CMI และ CMIM เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะสนับสนุนการผลักดันเงินเยนให้เป็นสกุลเงินสากล (internationalization of the Yen) ซึ่งเป็นเป้าหมายเชิงนโยบายสำคัญที่จะปกป้องเศรษฐกิจภายในประเทศจากความเปราะบางด้านค่าเงิน (currency vulnerability) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา แม้ว่าด้วยพื้นฐานของ CMI และ CMIM ถูกออกแบบมา เพื่อเตรียมการเสริมสภาพคล่องแก่ประเทศที่ประสบวิกฤตด้วยสกุลเงินดอลลาร์ แต่ญี่ปุ่นก็มีการตกลงแลกเปลี่ยนเงินสกุลท้องถิ่นระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน +3 ด้วย เพื่อส่งเสริมการลดการพึ่งพิงเงินดอลล่าร์สหรัฐฯ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเงินเยนกับเงินสกุลของเกาหลีใต้[5] ไทย ฟิลิปปินส์ จีน และสิงคโปร์ (Ministry of Finance, Japan, 2015) โดยมีวัตถุประสงค์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันยามเกิดวิกฤตค่าเงินเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงินแล้ว ยังเป็นช่องทางที่จะทำให้เงินเยนเข้าสู่ระบบการเงินระหว่างประเทศในเอเชียจำนวนมหาศาล ซึ่งจะทำให้เงินเยนมีความสำคัญในภูมิภาคมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง ญี่ปุ่นมีนโยบายสนับสนุนความเป็นสากลของเงินเยนมานาน โดยเริ่มมีการพูดคุยถกเถียงในหมู่ผู้กำหนดนโยบายตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970s หลังการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 2540 ญี่ปุ่นได้ชูนโยบายนี้อย่างชัดเจนโดยเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปทางการเงินครั้งใหญ่ที่เรียกว่า “Financial Big Bang” เนื่องจากเห็นประโยชน์ว่าหากใช้เงินเยนเป็นสกุลเงินหลักในการทำธุรกรรมการเงินระหว่างประเทศ เช่น การค้าขายระหว่างประเทศ การส่งออก-นำเข้า จะช่วยลดความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนที่มีความผันผวน ช่วยกระจายความเสี่ยงของการลงทุน และการจัดการกองทุนของนักลงทุนต่างประเทศ ธนาคารกลาง และ

[5] ความตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ได้มีการจัดทำสัญญาครั้งแรกปี 2544 ซึ่งได้มีการต่อสัญญามาโดยตลอดจนกระทั่งล่าสุดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ทั้งสองประเทศได้ปล่อยให้สัญญาหมดอายุไป โดยไม่ได้มีการร้องขอจากเกาหลีใต้ให้ต่ออายุ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลเกาหลีใต้ในปัจจุบันกำลังพิจารณาการทำสัญญากับญี่ปุ่นอีกครั้ง เนื่องมาจากเล็งเห็นถึงความสำคัญของความตกลงนี้เพื่อป้องกันการเกิดวิกฤตการณ์เงินในอนาคต

อื่นๆ (Internationalization of the Yen, Interim Report, November 12, 1998) ดังนั้น การผลักดัน CMI และ CMIM สามารถเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเป็นส่วนเสริมกับการตอบสนองต่อเป้าประสงค์นี้

นอกจากนี้ ความมุ่งหวังของญี่ปุ่น คือ การได้มาซึ่งประมุขภาพด้านอัตราแลกเปลี่ยน (currency leadership) ที่สามารถทรงไว้ซึ่งเอกสิทธิ์พิเศษ (exorbitant privilege) ในลักษณะเดียวกับที่สหรัฐฯ ได้รับจากบทบาทระดับโลกของเงินดอลลาร์ (Paul Volcker and Toyoo Gyoten, 1992, p.42-43) สหรัฐฯ สามารถใช้อำนาจและเอกสิทธิ์ของตนผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การครอบงำสกุลเงินอัตราแลกเปลี่ยนสากลของเงินดอลลาร์ ตลาดการเงินของสหรัฐฯ ซึ่งมีขนาดมหึมา ความสำคัญของตลาดพันธบัตรรัฐบาล และบทบาทอันทรงอิทธิพลของสหรัฐฯ ภายในสถาบันการเงินโลก อาทิ IMF และธนาคารเพื่อการชำระหนี้ระหว่างประเทศ (Bank of International Settlements: BIS) เป็นต้น (William Grimes, 2009, p.26-29, p.151-153) ในแง่นี้ ญี่ปุ่นจึงต้องการทำให้เงินเยนได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น และหากเงินเยนได้รับการยอมรับ มีค่าเงินที่เหมาะสมและมีเสถียรภาพ ประกอบกับการที่ญี่ปุ่นมีปริมาณทุนสำรองเงินตราต่างประเทศจำนวนมาก ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงสมรรถนะทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่จะทำให้ญี่ปุ่นมีอำนาจในการโน้มน้าวชักชวนให้ประเทศสมาชิกยอมรับในนโยบายหรือความคิดริเริ่มต่างๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของญี่ปุ่น

5.2 ผลประโยชน์ทางการเมือง

แม้สารัตถะของมาตรการริเริ่ม CMI และ CMIM จะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ ทว่าการเมืองย่อมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเลี่ยงไม่ได้ นอกเหนือจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ญี่ปุ่นยังมีแรงจูงใจทางการเมืองในการออกแบบ CMI และ CMIM ตามผลประโยชน์ของตนทั้งในเชิงอำนาจและเกียรติภูมิ

ประการแรก ญี่ปุ่นต้องการเสริมสร้างอำนาจของตนภายในภูมิภาคผ่านมาตรการริเริ่มด้านการเงิน ในช่วงก่อนวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย 2540-2541 กรอบภูมิภาคด้านการเงินที่เสนอโดยญี่ปุ่นมักไม่รวมสหรัฐฯเป็นสมาชิก (Asia-only financial framework) เช่น 1) Executives' Meeting of East Asia–Pacific Central Banks (EMEAP)[6] 2) Japan-ASEAN Finance Ministers' Meeting (Japan-ASEAN FMM)[7] และ 3) Four Markets Group[8] ด้วยเหตุผลที่ว่าหากสหรัฐฯ ยังคงเกี่ยวพันในเอเชีย จะเป็นการยับยั้งการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นภายในภูมิภาค (Shintaro Hamanaka, 2001, p.76-100)

ในช่วงปี 2540-2541 ญี่ปุ่น สหรัฐฯ และ IMF มีความขัดแย้งในเรื่องการอธิบายสาเหตุของวิกฤตการณ์การเงินในเอเชีย ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงต้องการจัดตั้งกองทุนที่เป็นอิสระจาก IMF และอิทธิพลของสหรัฐฯ แม้ CMIM จะต่างจาก AMF แต่การสนับสนุนเชิงนโยบายเฉพาะในการลดการเกี่ยวพันกับ IMF และหันมาให้ความสำคัญกับมาตรการเฝ้าระวังภายในอาเซียน+3 นักวิเคราะห์หลายคนให้เหตุผลว่า การดังกล่าวเป็นก้าวสำคัญ

[6] เวทีการประชุมธนาคารกลางของ 11 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก
[7] การประชุมรัฐมนตรีคลังระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียน
[8] เวทีประชุมของผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจจาก 4 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น ฮ่องกง สิงคโปร์ และออสเตรเลีย

ไปสู่การเป็น AMF ในแง่นี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นสนับสนุนมาตรการริเริ่ม CMI และ CMIM ที่ไม่รวมสหรัฐฯ เป็นสมาชิก เพราะหวังที่จะสร้างอิทธิพลในภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง การเป็นผู้สนับสนุนทางการเงินรายใหญ่สามารถเพิ่มอำนาจ อิทธิพล รวมถึงเกียรติภูมิของชาติได้ในเวทีระหว่างประเทศได้ (Shintaro Hamanaka, 2001, p.76-100, Shintaro Hamanaka, 2009, p.20-21) ในทำนองเดียวกัน Saori Katada (2003) มองว่า ภูมิภาคนิยมด้านการเงินในเอเชียสำหรับญี่ปุ่นนั้น เป็นเรื่องของยุทธศาสตร์สร้างดุลยภาพ (counter-weight strategy) และภูมิรัฐศาสตร์เชิงป้องกันตนเอง (defensive geopolitics of self-preservation)

ประการที่ 2 CMI และ CMIM สร้างแนวการป้องกันความเสี่ยง (hedge) และอำนาจต่อรองให้กับญี่ปุ่นและประเทศสมาชิก เพราะ CMI และ CMIM ไม่เพียงลดการพึ่งพา IMF ซึ่งสร้างเงื่อนไขที่เป็นปัญหา แต่ยังขจัดปัญหาเรื่องความจำเป็นในการพึ่งพาเงินทุนช่วยเหลือสภาพคล่องจากสหรัฐฯ เมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน ซึ่งเป็นการลดอำนาจและอิทธิพลทางการเงินของ IMF และสหรัฐฯ ในภูมิภาค (Randall Henning, 2002, p.86, William Grimes, 2009, p.103)

อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรทั้งทางการค้าและการเมืองกับสหรัฐฯ ไม่ต้องการกระทำการใดๆ ที่เป็นภัยต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ในภูมิภาคโดยตรง ในช่วงที่จีนกำลังทะยานขึ้น หากสหรัฐฯ ยังคงเกี่ยวพันในเอเชียก็จะเป็นการยับยั้งการขยายอำนาจของจีน เพราะประเทศมหาอำนาจที่กำลังทะยานขึ้น อาจต้องการกำหนดระเบียบระหว่างประเทศใหม่เพื่อที่จะสนองความต้องการของประเทศตน ญี่ปุ่นจึงพยายามผลักดันให้ CMI และ CMIM ให้มีความเชื่อมโยงกับระบบของ IMF (IMF Linked-Portion) ดังที่กล่าวในช่วงต้น ทั้งที่ประเทศสมาชิกส่วนใหญ่โดยเฉพาะอาเซียนไม่เห็นด้วย ความเชื่อมโยงกับ IMF ไม่เพียงเป็นผลประโยชน์สำหรับประเทศผู้ให้กู้หลักอย่างญี่ปุ่นที่ต้องการความมั่นใจว่าลูกหนี้จะใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถชำระคืนตามที่เวลากำหนดเท่านั้น แต่ยังเป็นผลประโยชน์ทางการเมืองในแง่ของการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ เพราะการให้ IMF เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจอนุมัติเงินจากกองทุน CMI และ CMIM และการกล่าวเน้นย้ำว่า CMI และ CMIM เป็นส่วนเสริมของแหล่งทุนของสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เป็นการรักษาความสัมพันธ์กับ IMF และสหรัฐฯ ไว้ไม่ให้ต้องเผชิญความขัดแย้งโดยตรง

ประการที่ 3 ประเทศสมาชิกสามารถรวมจีนซึ่งมีอำนาจมากกว่าทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหาร ในความร่วมมือภูมิภาคด้านการเงิน การมีส่วนร่วมของจีนในความร่วมมือด้านการเงินระหว่างประเทศจะเป็นการป้องกันภัยคุกคามทางเศรษฐกิจจากจีนที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันหากปราศจากซึ่งการสนับสนุนของจีนแล้ว การกระชับความร่วมมือภูมิภาคด้านการเงินย่อมเป็นเรื่องยาก ญี่ปุ่นหวังจะตรึงจีนเข้ากับระเบียบด้านการเงินแบบเสรีนิยม ซึ่งจะเพิ่มการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้ภัยคุกคามจากจีนลดลง นอกจากนั้น ความร่วมมือด้านการเงินจะทำให้ตลาดการเงินของจีนเปิดต่อการไหลเวียนของเงินทุนระหว่างประเทศมากขึ้น ซึ่งจะทำให้บรรษัทข้ามชาติของญี่ปุ่นสามารถเข้าถึงตลาดการเงินของจีนได้โดยง่าย (William Grimes, 2009, p.163)

จากที่กล่าวไปทั้งหมด ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นแรงขับเคลื่อนให้ญี่ปุ่นแสดงบทบาทเชิงรุกในการผลักดัน CMI และ CMIM อย่างไรก็ตาม ในการติดตามผลประโยชน์ข้างต้นของญี่ปุ่นต้องเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายซึ่งจะกล่าวในส่วนถัดไป

6. ความท้าทายของญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่และมาตรการริเริ่มเชียงใหม่ไปสู่การเป็นพหุภาคี

การแสวงหาผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในการออกแบบและสร้างความเข้มแข็งให้กับ CMI และ CMIM ไม่ใช่เรื่องง่าย ผลประโยชน์แห่งชาติหลัก (core national interests) ของญี่ปุ่นถูกกำหนดเงื่อนไขด้วยความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

ในระดับภูมิภาค ประเด็นทางประวัติศาสตร์เป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้นำของญี่ปุ่น เพราะประเทศในเอเชียบางประเทศแบ่งรับแบ่งสู้ที่จะสนับสนุนมาตรการริเริ่มที่เป็นอิสระของญี่ปุ่น (Saori Katada, 2002, p.85) ในขณะเดียวกัน การทะยานขึ้นของจีน ทำให้เส้นทางสู่ความเป็นผู้นำภูมิภาคด้านการเงินเลือนรางลง (Ko Hirano, 2011) ในปี 2540 จีนเห็นว่าข้อเสนอ AMF ที่ญี่ปุ่นนำเสนอเป็นความพยายามของญี่ปุ่น ที่จะแสดงตนในฐานะผู้นำภูมิภาค และสถาปนาอำนาจนำ (hegemony) ให้กับเงินเยนซึ่งเป็นสิ่งที่จีนไม่ต้องการให้เกิดขึ้นภายในภูมิภาค และจีนมีนโยบายการสนับสนุนเงินหยวนให้เป็นเงินสกุลสากล (internationalization of the Yuan) ด้วยเช่นเดียวกัน

ญี่ปุ่นและจีนยังแข่งขันกันในหลายเรื่อง เช่น ในระหว่างปี 2548-2552 ญี่ปุ่นและจีนได้แข่งขันกันเพื่อเป็นผู้ให้การสนับสนุนรายใหญ่ที่สุด แต่ในที่สุดทั้งญี่ปุ่นและจีนรวมฮ่องกงตกลงให้ข้อผูกพันที่จะให้สภาพคล่องจำนวน 38,400 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือร้อยละ 32 ของกองทุน CMIM เท่ากัน (สำนักนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, 2554, น.111) นอกจากนี้ ทั้งญี่ปุ่นและจีนยังแข่งขันกันเพื่อดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของ AMRO โดยฝ่ายจีนคัดค้านผู้สมัครจากญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศสามารถตกลงกันได้ในที่ประชุมรัฐมนตรีคลังอาเซียน+3 ปี 2554 ว่าให้ผู้สมัครจากจีน คือ Mr. Wei Benhua เป็นผู้อำนวยการ AMRO ในปีแรก หลังจากนั้น ให้ผู้สมัครจากญี่ปุ่นดำรงตำแหน่งต่อซึ่งก็คือ Mr. Yoishi Nemoto ผู้อำนวยการ AMRO คนปัจจุบัน (Joel Ratus, 2011) ยิ่งไปกว่านั้น จีนยังมีความเคลื่อนไหวมากมายในการทำสัญญาแลกเปลี่ยนสกุลเงินทวิภาคีกับสมาชิกอาเซียน

ความพยายามผลักดันให้เงินเยนเป็นเงินสกุลหลักในการทำธุรกรรมทางการเงินข้ามพรมแดนของญี่ปุ่นยังต้องเผชิญอุปสรรคอันเนื่องมาจากการทวีความสำคัญของเงินหยวนของจีนที่มีปริมาณมากขึ้นทั่วโลกอันเกิดจากการค้าระหว่างประเทศของจีน รวมทั้งความพยายามของจีนในการผลักดันให้เงินหยวนเป็นเงินสกุลสากล (internationalization of the Yuan) ด้วยเช่นกัน เห็นได้ชัดเจนว่าจีนเป็นกุญแจสำคัญในการบดบังบทบาทนำของญี่ปุ่นในการพัฒนา CMI และ CMIM

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศยังส่งผลต่อความก้าวหน้าของความร่วมมือด้านการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ทั้งสองประเทศได้ปล่อยให้สัญญาหมดอายุลงเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ที่ผ่านมา โดยเหตุการณ์นี้เกิดหลังจากที่อดีตประธานาธิบดี Lee Myung-bak

ของเกาหลีใต้ ได้ไปเยือนหมู่เกาะที่เป็นข้อพิพาทระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ หลังจากนั้น ทั้งสองประเทศก็ปล่อยให้สัญญาสิ้นสุดลงเมื่อครบกำหนด แต่ฝ่ายเกาหลีใต้ให้เหตุผลว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องต่อความร่วมมือด้านการเงินกับญี่ปุ่น เนื่องจากเกาหลีใต้มีเงินสำรองเงินตราต่างประเทศเพียงพอแล้ว และมีบัญชีเดินสะพัดที่เกินดุลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีเครือข่ายการทำสัญญาแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศกับจีนและประเทศอื่นๆ (Nikkei Asian Review, 2015)

เกือบสองทศวรรษของการเจรจานับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจสกุลเงินของเอเชีย กลไกมาตรการ CMI เงินสำรองของภูมิภาคยังคงไม่ชัดเจน ในการประชุมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและผู้ว่าการธนาคารกลางจากประเทศอาเซียน +3 ล่าสุดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2559 ที่เมืองแฟรงก์เฟิร์ต ประเทศเยอรมนีที่มีการหารือเกี่ยวกับอนาคตของ CMIM ยังคงมีความขัดแย้งระหว่างประเทศสมาชิก กล่าวคือ ญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ต้องการให้กฎการให้ยืมเงินมีความเข้มงวดและชัดเจนมากขึ้น แต่ประเทศอาเซียนกลับต้องการให้มีการผ่อนคลายกฎและเงื่อนไขเพื่ออำนวยความสะดวกให้ประเทศสมาชิกสามารถเข้าถึงกองทุนได้มากกว่าปัจจุบัน ซึ่งมีเพียงร้อยละ 30 ของกองทุนเท่านั้นที่ประเทศสมาชิกสามารถกู้ได้โดยปราศจากความเกี่ยวพันกับ IMF (Nikkei Asian Review, 2016) ปัจจุบัน ญี่ปุ่นอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากที่จะต้องบริหารความสมดุลระหว่างการรักษาผลประโยชน์ของตนเองในฐานะผู้ให้กู้รายใหญ่ที่ต้องหามาตรการป้องกันไม่ให้ผู้กู้ไม่ชำระเงินคืน กับการรักษาสัมพันธภาพที่ดีโดยการให้ความช่วยเหลือทางการเงินกับประเทศอาเซียน

ในระดับโลก แม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่พอใจกับการครอบงำของสหรัฐฯ ที่บีบให้ญี่ปุ่นต้องยอมรับข้อตกลงต่างๆ ที่ไม่เป็นธรรม แต่ทว่าการก่อตั้งสถาบันระหว่างประเทศที่ประจันหน้ากับบรรทัดฐานโลกของสหรัฐฯ ก็เป็นเรื่องที่ยากจะเกิดขึ้นได้ เพราะหากญี่ปุ่นตัดสินใจเช่นนั้น ย่อมเป็นการแสดงออกทางการเมืองที่มีความเสี่ยง อีกทั้งเป็นการท้าทายอำนาจเชิงโครงสร้างของสหรัฐฯ โดยตรง

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นภาพของความท้าทายสำคัญของญี่ปุ่นในการติดตามผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองข้างต้นที่จะได้รับจากการสนับสนุนการพัฒนา CMI และ CMIM

7. บทสรุป

จากการศึกษาบทบาท ผลประโยชน์ ความท้าทายของญี่ปุ่นในการพัฒนามาตรการริเริ่มเชียงใหม่แบบทวิภาคี (Chiang Mai Initiative: CMI) ซึ่งพัฒนาไปเป็นแบบพหุภาคี (Chiang Mai Initiative Multilateralization: CMIM) จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นกำลังติดตามผลประโยชน์ของตนผ่านการทำความตกลงนี้

การกระทำเพื่อบรรลุผล (activism) ของญี่ปุ่นนั้น มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ในทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นต้องการสร้างเสถียรภาพทางการเงินของชาติ ส่งเสริมการประกอบธุรกิจของบรรษัทญี่ปุ่นในเอเชีย ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือทางการเงินและการทำความตกลงแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศเพื่อลดภาระการแบกรับต้นทุนของการสะสมเงินทุนสำรองขนาดใหญ่ และการทำให้เงินเยนเป็นสกุลเงินสากล นอกจากนั้น CMI และ CMIM ยังช่วย

ตรึงจีนเข้ากับระเบียบด้านการเงินแบบเสรีนิยม ซึ่งช่วยบรรเทาภัยคุกคามจากจีนต่อญี่ปุ่นและประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียอื่นๆ

ในทางการเมือง ญี่ปุ่นต้องการแสดงอิทธิพลในเอเชีย จึงพยายามมีบทบาทนำในการก่อตั้งกลไกสถาบันภูมิภาคต่างๆ ซึ่งลดอำนาจนำของสหรัฐฯเหนือประเทศในเอเชียตะวันออก ด้วยการเป็นประเทศผู้ให้การสนับสนุนรายใหญ่ที่สุด ญี่ปุ่นหวังจะเพิ่มอิทธิพลในการตัดสินใจและเงื่อนไขให้กู้ อย่างไรก็ตาม การดังกล่าวไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ แม้ว่าญี่ปุ่นจะต้องการใช้ CMI และ CMIM เป็นส่วนหนึ่งของกรอบความร่วมมือเฉพาะประเทศในเอเชียเพื่อลดอิทธิพลของ IMF และสหรัฐฯ ญี่ปุ่นก็ต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศภายในภูมิภาคด้วย เพื่อลดความไม่ไว้วางใจซึ่งเกิดจากแอกประวัติศาสตร์ ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นไม่ต้องการท้าทายสหรัฐฯโดยตรง เพราะญี่ปุ่นจำต้องชั่งน้ำหนักระหว่างความไม่พอใจที่มีต่อการครอบงำของสหรัฐฯกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากความสัมพันธ์ทวิภาคี ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงเลือกใช้การถ่วงดุลด้วยการสนับสนุนให้ CMI และ CMIM คงความเชื่อมโยงกับ IMF ไว้ เพื่อประนีประนอมกับผลประโยชน์ของประเทศที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยไม่กำหนดเงื่อนไขที่เป็นการบังคับจนเกินไป ด้วยภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกที่ซับซ้อนนี้ ญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายตามยุทธศาสตร์หลักของตนอย่างชัดเจน และยังได้ประเมินผลประโยชน์ของตนเองใหม่ผ่านการต่างๆของ CMI และ CMIM ด้วย

เอกสารอ้างอิง

จุลชีพ ชินวรรโณ. *โลกในศตวรรษที่ 21 : กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557. 464 หน้า

สำนักนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ. (2554). มาตรการริเริ่มเชียงใหม่ไปสู่การเป็นพหุภาคี. *วารสารการเงินการคลัง,* 23 (67), 109-113.

Anas, T. and Friawan, D. (2008). The future role of the IMF: Asian perspectives. *FES Briefing Paper.*

Amyx, J. (2003). *Japan and the evolution of regional financial arrangements in East Asia.* In E. Krauss & T.J. Pempel. (Eds.), *Beyond bilateralism: US-Japan relations in the new Asia-Pacific.* (pp. 198-220). Stanford, Cal.: Stanford University Press.

Asian Business Summit Joint Statement. *Building Global Prosperity through Sustainable Asian Growth,* March 15, 2010. Retrieved from http://asianbondsonline.adb.org/publications/external/2011/Asian_ Business_Summit_Joint_Statement.htm.

Bello, W. (1998). East Asia: On the eve of the great transformation? *Review of International Political Economy,* 5 (3), 424-444.

Chey, Hyoung-Kyu. (2009). The changing political dynamics of East Asian financial cooperation: The Chiang Mai Initiative. *Asian Survey,* 49 (3), 450-467.

Dieter, H. (2007). Monetary and financial cooperation in Asia: Motives, sequencing and political obstacles. *GARNET Working Paper,* 16/07.

Gilpin, R. (1987). *The Political economy of international relations.* Princeton: Princeton University Press.

_____ (2001). *Global political economy.* Princeton: Princeton University Press.

Green, B. and Tom T. (2007). Are high foreign exchange reserves in emerging markets a blessing or a burden? *Occasional Paper.*

Grimes, W. (2009). *Currency and contest in East Asia: The great power politics of financial regionalism.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Hamanaka, S. (2009). *Asian regionalism and Japan: The politics of membership in regional diplomatic, financial and trade groups.* Abingdon: Routledge.

Hamanaka, S. (2011). Asian financial cooperation in the 1990s: The politics of membership. *Journal of East Asian Studies,* 11 (1). 75-103.

Hayashi, S. (2006). *Japan and East Asian monetary regionalism towards a proactive leadership role?* New York: Routledge.

Henning, R. (2002). East Asian Financial Cooperation. Policy analyses in international economics 68. Washington: Institute for International Economics.

Hirano, K. (2011). Japan today: China's rise clouds Japan's leadership in regional finance. Retrieved from http://www.japantoday.com/category/commentary/view/chinas-rise-clouds-japans-leadership-in-regional-finance

Hook, G., et al. (2002). Japan and the East Asian financial crisis: Patterns, motivations and instrumentalisation of Japanese regional economic diplomacy. *European Journal of East Asian Studies* 1 (2).

Hughes, C. (1999). Japanese Policy and the East Asian currency crisis: Abject defeat or quiet victory, *Review Literature and Arts of the Americas,* 7 (2).

Johnson, C. (1993). *The state and Japanese grand strategy.* In R. Rosecrance & S. Arthur (Eds.), *The domestic bases of grand strategy.* Ithaca: Cornell University Press.

Katada, S. (2001). *Banking on stability: Japan and the cross-Pacific dynamics of international financial crisis management.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

Katada, S. (2002). Japan and Asian monetary regionalisation: Cultivating a New Regional leadership after the Asian financial crisis. *Geopolitics,* 7 (1), 85-112.

Katada, S. (2003). *Japan's Counterweight Strategy: U.S.-Japan cooperation and competition in International Finance.* In E. Krauss & T.J. Pempel (Eds.), *Beyond bilateralism: U.S.-Japan relations in the new Asia-Pacific.* (pp. 176-177). Stanford, CA: Stanford University Press.

_____ (2008). From a supporter to a challenger? Japan's currency leadership in dollar-dominated East Asia, *Review of International Political Economy,* 15 (3), 397–415.

Keohane, R. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy.* Princeton: Princeton University Press.

Keohane, R. & Nye, J. (1989). *Power and interdependence.* Glenview, IL: Scott Foresman and Company.

Nikkei Asian Review. (2015). Japan, South Korea let currency accord expire. Retrieved from http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/Japan-South-Korea-let-currency-accord-expire

Nikkei Asian Review. (2016). Asian dollar reserve talks unravel over funding rules. Retrieved from http://asia.nikkei.com/Japan-Update/Asian-dollar-reserve-talks-unravel-over-funding-rules

Kirshner, J. (2009). *Realist political economy: Traditions themes and contemporary challenges.* In B. Mark (Ed s.), *Handbook of international political economy* (pp. 36-48). New York: Routledge.

Mesupnikom, N. (2011). Japan's role in East Asian financial cooperation: Grand strategy or liberal adaptive state? M.A. Dissertation, Thammasat University.

Ministry of Finance, Japan. (1998). Internationalization of the Yen, Interim Report, November 12, 1998. Retrieved from http://www.mof.go.jp/english/international_policy/financial_cooperation_in_asia/cmi/

_____. (2015). Japan's bilateral swap arrangements (BSAs) under the Chiang Mai Initiative (CMI). Retrieved from https://www.mof.go.jp/english/about_mof/councils/customs_foreign_exchange/ko001.htm

_____. (2015). The Asian economic crisis and Japan's contribution. Retrieved from http://www.mofa.go.jp/policy/economy/asia/crisis0010.html

Postert, Michael. (2005). Japan's leading role and EU influence on financial integration in East Asia. *Japan Aktuell - Journal of Current Japanese Affairs,* 13 (6).

Pyle, K. (2007). *Japan rising: The resurgence of Japanese power and purpose.* New York: Public Affairs.

Rathus, J. (2009). The Chiang Mai Initiative: China, Japan and financial regionalism. Retrieved from http://www.eastasiaforum.org/2009/05/11/the-chiang-mai-initiative-china-japan-and-financial-regionalism/

_____. (2011). Chiang Mai Initiative: China takes the leader's seat. Retrieved from http://www.eastasiaforum.org/2011/06/30/chiang-mai-initiative-china-takes-the-leader-s-seat/

Samuels, R. (2007). *Securing Japan: Tokyo's grand strategy and the future of East Asia.* Ithaca: Cornell University Press.

Sohn, I. (2006). Learning to cooperate: Chinese foreign financial policy and Asian regional cooperation, 1990-2005. Ph.d. Dissertation, George Washington University.

Sussangkarn, C. (2010). Chiang Mai Initiative Multilateralization: Origin, Development and Outlook. *ADBI Working Paper Series.*

The Joint Ministerial Statement of the 8th ASEAN+3 Finance Ministers' Meeting, Istanbul, Turkey, 2005. Retrieved from http://www.amro-asia.org/

The Joint Media Statement of the 12th ASEAN Plus Three Finance Minister Meeting, 2009. Retrieved from http://www.amro-asia.org/

The Joint Ministerial Statement of the 14th ASEAN+3 Finance Ministers' Meeting, May 4, 2011, Ha Noi, Vietnam. Retrieved from http://www.amro-asia.org/

The Joint Ministerial Statement of the ASEAN+3 Finance Ministers Meeting, August 7, 2003, Makati. Retrieved from http://www.amro-asia.org/

The Joint Ministerial Statement of the ASEAN+3 Finance Ministers Meeting, May 6, 2000, Chiang Mai. Retrieved from http://www.amro-asia.org/

Trading Economics (2016). Japan Foreign Exchange Reserves (1957-2016). Retrieved from http://www.tradingeconomics.com/japan/foreign-exchange-reserves

Volcker, P. & Gyoten, T. (1993). *Changing fortunes: The world's money and threat to American leadership.* New York: Times Books.

ลักษณะการประสมและความหมายคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย

ณัฏฐิรา ทับทิม*

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการประสมคำของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยเทียบกับลักษณะภาษา คือ ภาษาคำหลักอยู่หน้า (head-initial language) และภาษาคำหลักอยู่ท้าย (head-final language) และศึกษาความหมายของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร รวบรวมคำประสมจากหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่น 20 เล่มและจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวนคำประสม NV ภาษาญี่ปุ่น 606 คำ คำประสม NV ภาษาไทย 973 คำ ผลการศึกษาพบว่าคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะการประสมคำเป็นไปตามลักษณะภาษา ส่วนคำประสม NV ในภาษาไทยมีทั้งที่เป็นไปตามลักษณะภาษาและไม่เป็นไปตามลักษณะภาษา

คำสำคัญ

คำประสม NV, ภาษาคำหลักอยู่หน้า, ภาษาคำหลักอยู่ท้าย, นามนัย, อุปลักษณ์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000, อีเมล: ntuptim@hotmail.com

The NV Compounding and Meaning in Japanese and Thai

Natthira Tuptim*

Abstract

This research aimed to study NV compounding in Japanese and Thai by comparing it to head-initial language and head-final language and by studying the meaning of NV compound nouns in Japanese and Thai. The research used the documentary approach. NV compound nouns were gathered from 20 Japanese textbooks and related research, with 606 words in Japanese and 973 words in Thai. The findings revealed that the combination of NV compound nouns in Japanese harmonized with head-final language, while the combination of some of the NV compound nouns in Thai harmonized with head-initial language and some did not.

Keywords

NV compound words, head-initial language, head-final language, Metonymy, Metaphor

* Assistant Professor Dr., Japanese Language Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University, Mueang Phitsanulok District, Phitsanulok, email: ntuptim@hotmail.com

1. บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารของมนุษย์ทั่วโลกและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา มีการเกิด มีการตายของคำในภาษาต่างๆ เช่น ในศตวรรษที่ 20 ยังไม่มีคำว่า “สมาร์ทโฟน” หรือ スマホ แต่เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้นก็เกิดคำเรียกสิ่งนั้นๆ ตามมา ทั้งที่เป็นคำเดี่ยวและคำประสม เช่น คำประสมเรียกกิริยาอาการที่เดินไปด้วยเล่นโทรศัพท์มือถือไปด้วยคำว่า 歩きスマホ หรือคำบางคำเคยเกิดขึ้น เช่น ไฮไฟว์ (Hi5) แต่ก็หายไปจากการใช้ภาษาเนื่องจากถูกสิ่งอื่นเข้ามาแทนที่ จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษาเป็นสิ่งไม่มีชีวิตที่สามารถเกิดและตายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำที่ใช้เรียกขานสิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยี การเรียนภาษาต่างประเทศสิ่งสำคัญที่ต้องเรียนรู้ ได้แก่ การออกเสียง คำศัพท์ และโครงสร้างหรือไวยากรณ์ของภาษา ในจำนวนสิ่งที่ต้องเรียนดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการออกเสียงและไวยากรณ์สามารถเรียนรู้ได้ภายในระยะเวลาหนึ่ง ส่วนคำศัพท์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้หมดภายในเวลาอันสั้นและเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ตลอด เนื่องจากคำในภาษามีการเกิดและตายดังที่กล่าวไว้

ในการเรียนภาษาต่างประเทศ คำศัพท์จึงถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง คำในภาษาต่างๆ แบ่งออกได้ตามหลักภาษาเป็นคำเดี่ยว คำประสมและคำประสาน หากลองสุ่มประโยคจากแนวข้อสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่นก็จะพบประเภทของคำทั้ง 3 ชนิดนี้ เช่น

(1) 大雨のせいでやさいやくだものがさらに値上がりしました。

ประโยค (1) ประกอบไปด้วยคำเดี่ยว やさい และ くだもの คำประสม 値上がりました และคำประสาน 大雨 คำประสมที่พบในประโยคนี้เป็นคำประสมคำนาม (N) กับคำกริยา (V) ชนิดคำหลังประสมกันเป็นคำกริยา ภาษาไทยเองก็พบคำประสมในประโยคที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น “ทำอย่างไรให้ทอดมันดูกรอบ เหลืองน่ากินคะ” คำ “ทอดมัน” เป็นคำประสมคำกริยา (V) กับคำนาม (N) ชนิดคำหลังประสมกันเป็นคำนาม สังเกตได้ว่าคำประสมที่นำมาเป็นตัวอย่างมีทั้งความหมายคงเดิม เช่น 値上がりました หรือมีความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม ไม่มีเค้าความหมายเก่า เช่น ทอดมัน ซึ่งทั้งภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยมีลักษณะคำประสมที่ยังคงความหมายเหมือนเดิมและมีความหมายใหม่ กรณีคำประสมที่ยังคงความหมายเดิมผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยสามารถเดาความหมายจากคำที่มาประสมกันได้ แต่หลายครั้งมีปัญหาในการคาดเดาคำประสมที่มีความหมายใหม่ เพราะคำประสมภาษาญี่ปุ่นที่มีความหมายใหม่ไม่สามารถคาดเดาความหมายจากคำที่มารวมกันได้ เช่น คำว่า 水回り ไม่สามารถแปลตรงตัวว่า “การหมุนของน้ำ” ได้ เพราะมีความหมายใหม่ว่า “สถานที่ที่ใช้น้ำ เช่น ห้องน้ำ ห้องครัว” เป็นต้น

นอกจากความหมายของคำที่นำมาประสมกันจะส่งผลต่อการคาดเดาความหมายของผู้เรียนแล้ว โครงสร้างคำก็มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเดาความหมายของคำได้และกรณีไม่เข้าใจโครงสร้างคำอาจทำให้เข้าใจความหมายคำประสมคลาดเคลื่อนได้เช่นกัน จากงานวิจัยของ 松田他 (2006) ที่ศึกษาข้อผิดพลาดในการใช้กลุ่มคำนามประเภทคำนามประสม กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นใน 7 ประเทศ ผลปรากฏว่าผู้เรียนชาวไทยมีปัญหาในการเรียงลำดับคำของคำนาม เนื่องจากตำแหน่ง

คำหลักและคำขยายของภาษาไทยแตกต่างกับภาษาญี่ปุ่น นอกจากนี้ ยังพบการละ の ระหว่างคำนามที่จำเป็นต้องใช้ の เชื่อมและพบกรณีใช้ の ระหว่างคำนามที่ไม่จำเป็นต้องมี の ทั้งนี้ 松田他 วิเคราะห์ถึงสาเหตุดังกล่าวไว้ว่าในการจัดการเรียนการสอนไม่มีการอธิบายการนำคำนามมารวมกันเป็นคำประสม เมื่อเรียนการประสมคำ เช่น アメリカの学生 หรือ 車の雑誌 แล้ว ผู้เรียนก็เจอคำว่า 日本料理 ซึ่งไม่มี の และไม่มีการอธิบายว่าทำไมจึงละ の ได้ ปัญหาการเรียงคำของผู้เรียนชาวไทยสะท้อนความแตกต่างเรื่องลักษณะของภาษา กล่าวคือ ภาษาไทยเป็น head-initial language ส่วนภาษาญี่ปุ่นเป็น head-final language ความแตกต่างนี้ก่อให้เกิดปัญหาในการเรียนรู้ภาษา เช่น งานวิจัยของ Flynn (1989) แสดงผลการศึกษาว่าผู้เรียนภาษาอังกฤษชาวญี่ปุ่นไม่สามารถแต่งประโยค Relative clause ได้ดีและไม่สามารถแต่งประโยคได้จำนวนมากเท่ากับผู้เรียนที่ใช้ภาษาอารบิค เนื่องจากโครงสร้างภาษาเรื่องตำแหน่งคำหลักแตกต่างกัน

การศึกษานี้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาคำประสมทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย เพื่อให้ผู้เรียนชาวไทยเข้าใจโครงสร้างและความหมายของคำที่มาประสมกันและเข้าใจความแตกต่างของ 2 ภาษาเพื่อนำไปสู่การเลือกหาคำแปลภาษาไทยได้ตรงกับโครงสร้างและความหมายของคำประสมนั้นๆ คำประสมหลายคำแม้จะไม่ได้บรรจุอยู่ในพจนานุกรม ผู้เรียนก็สามารถคาดเดาความหมายได้ หากเข้าใจโครงสร้างและความหมายของคำที่มาประสมกัน เช่น คำว่า 宅飲み ซึ่งไม่ปรากฏในพจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย (2548) หรือพจนานุกรมอื่นๆ เช่น 広辞苑 แต่ผู้เรียนส่วนใหญ่สามารถแปลคำนี้ได้จากความหมายประจำคำและโครงสร้างของคำที่ประสมกัน (ดื่มสังสรรค์ที่บ้าน) กรณีผู้เรียนไม่เข้าใจความหมายหรือโครงสร้างคำว่า 宅 ว่าเป็นสถานที่เกิดการกระทำไม่ใช่กรรมของกริยาก็อาจทำให้เกิดการแปลความหมายผิด เช่น แปลเป็นดื่มบ้าน เป็นต้น โดยในงานวิจัยนี้กำหนดคำประสมเป้าหมายว่าเป็นคำ 2 คำรวมกันโดยเมื่อแยกคำออกจากกัน ทั้ง 2 คำมีความหมายในตัวเองและมีการประสมเพียง 1 ครั้ง ขอยกตัวอย่างคำว่า 水割り มาจากคำ 2 คำ คือ 水 กับ 割り และมีการประสมกัน 1 ครั้ง คำว่า ทอดมัน มาจากคำ 2 คำ คือ ทอด กับ มัน และมีการประสมกัน 1 ครั้ง คำประสมลักษณะนี้ทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยจะเป็นคำเป้าหมายในการวิจัย ส่วนคำเช่น 手回り品 ที่มาจากคำ 3 คำ คือ 手、回り และ 品 และ ถั่วฝักยาว ที่มาจากคำ 3 คำ คือ ถั่ว, ฝัก และ ยาว ไม่ใช่เป้าหมายในการวิจัย เนื่องจากมีการประสมกันมากกว่า 1 ครั้งคือ 手回り นับเป็น 1 ครั้งและ 手回り品 นับเป็น 2 ครั้ง ส่วน ฝักยาว นับเป็น 1 ครั้ง ส่วน ถั่วฝักยาว นับเป็น 2 ครั้ง

2. วัตถุประสงค์

1. ศึกษาลักษณะการประสมคำของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยเทียบกับลักษณะภาษา head-final language และ head-initial language

2. ศึกษาความหมายของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทย

3. สมมุติฐานงานวิจัย

1. ลักษณะการประสมของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยเป็นไปตามลักษณะภาษา head-final language และ head-initial language

2. ความหมายของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยเกิดจากความหมายประจำคำที่มาประสม

3. คำประสม NV ในภาษาไทยแตกต่างจากคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่น

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าคำประสมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ คำประสมที่เกิดจากคำที่มีความหมายในตัวเอง 2 คำขึ้นไป คำประสมจะมีโครงสร้างภายในของตนเอง โครงสร้างของคำประสมนำมาจากโครงสร้างของประโยคหรืออย่างน้อยก็มีส่วนที่เหมือนโครงสร้างประโยค โดยคำประสมที่มีจำนวนมากที่สุด คือ คำประสมคำนามหรือที่เรียกว่า 複合名詞 โดยคำประสม NV ก็จัดอยู่ในกลุ่มคำประสมคำนามรวมถึง VN, NN, AN, AdvN, และ NA คำประสมจะประกอบไปด้วยคำที่เป็นคำหลักและคำที่ทำหน้าที่ขยาย ยกเว้นคำประสม NN ที่มีความสัมพันธ์แบบเรียงกัน กล่าวคือ ไม่มีคำหลักและคำขยาย ทั้ง 2 คำมีความเท่าเทียมกันทางความหมาย และเมื่อพิจารณาความหมายคำประสมในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยได้มีการนิยามไว้ดังนี้

日本語教育事典 (2000, p. 284) อธิบายคำประสมหรือ 複合語 ไว้ว่า คือ หน่วยคำอิสระตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมารวมกันกลายเป็น 1 คำ โดยมีคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำประสมคำนามว่ามีทั้งคำประสมที่ประกอบไปด้วยคำขยายและคำที่ถูกขยาย และคำประสมที่ประกอบไปด้วยคำที่นำมาเรียงกันไม่มีความสัมพันธ์กันแบบคำขยายกับคำที่ถูกขยาย

บรรจบ พันธุเมธา (2523, อ้างถึงในแสงเทียน เพ็งคุ้ม, 2535, น. 27) กล่าวถึงคำประสมว่าคือ คำที่มีคำ 2 คำหรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่ คำที่มาประสมกันนี้แต่ละคำไม่ได้มีความหมายคล้ายกันอย่างคำซ้อน ความหมายจะอยู่ที่คำต้น ส่วนคำที่ตามมาเป็นส่วนขยาย คำนิยามดังกล่าวมีความหมายคล้ายคลึงกับคำนิยามของสุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2531, อ้างถึงในแสงเทียน เพ็งคุ้ม, 2535, น. 28) ซึ่งอธิบายว่าคำประสมเกิดจากการนำคำที่มีความหมายต่างกันตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาประสมกันเป็นคำใหม่โดยใช้คำที่มีลักษณะเด่นเป็นคำหลักแล้วใช้คำที่มีลักษณะรองมาขยาย

จากคำนิยามเกี่ยวกับคำประสมของทั้งภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยจะสังเกตได้ว่ามีจุดร่วมกัน คือ ลักษณะของคำที่มาประสมจะต้องมีคำหลักและคำขยาย ซึ่งคำหลักตรงกับคำว่า Head ในภาษาอังกฤษ คำหลักยังพบเห็นได้ทั่วไปในโครงสร้างอื่นๆ ของภาษา สังเกตได้จากตารางเปรียบเทียบลักษณะภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทยต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบลักษณะภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทย
(สัญลักษณ์ + แสดงความเหมือน และใช้สัญลักษณ์ - แสดงความแตกต่าง)

ภาษาญี่ปุ่น	ภาษาไทย	ตัวอย่างภาษาไทย
1. SVO	SOV	
2. คำนามกับคำบุพบท เช่น 机の上に	-	บนโต๊ะ
3. คำแสดงความเป็นเจ้าของกับคำนาม เช่น 私の本	-	หนังสือของฉัน
4. คำบ่งชี้กับคำนาม เช่น その本	-	หนังสือเล่มนั้น
5. คำแสดงจำนวนกับคำนาม เช่น 三人の子供	-	เด็กสามคน
6. คำคุณศัพท์กับคำนาม เช่น 大きい家	-	บ้าน (หลัง) ใหญ่
7. อนุประโยคขยายคำนามกับคำนาม เช่น [昨日、犬を殺した男]は、家にいる。	-	ผู้ชายที่ฆ่าสุนัขตายเมื่อวานอยู่บ้านนี้
8. คำกริยากับคำกริยาช่วย เช่น 食べて[いる]	-	กำลังกิน
9. คำกริยาวิเศษณ์กับคำกริยา เช่น 太郎さんはいつも速く歩きます。	-	ทาโร่เดินเร็วเสมอ
10. คำกริยาวิเศษณ์กับคำคุณศัพท์ เช่น マリーはとてもきれいだ。	-	มาลีสวยมาก
11. อนุประโยคแสดงเงื่อนไขกับประโยคหลัก เช่น もし明日、明子が来れば、花子は行きます。	+, -	(1) ถ้าอาคิโกะมา ฮานาโกะก็จะไป (2) ฮานาโกะจะไปน่ะถ้าอาคิโกะมา
12. อนุประโยคแสดงวัตถุประสงค์กับประโยคหลัก เช่น 花子が出かけられるように、明子は家にいた。	-	อาคิโกะอยู่บ้านเพื่อให้ฮานาโกะได้ออกไปข้างนอกได้

ที่มา: 角田 (2002, p. 266, p. 276)

ตารางข้างต้นผู้วิจัยนำมาจากงานของ 角田 (2002) โดยตัดลักษณะทางภาษาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียงลำดับของคำออก จากข้างต้นสังเกตได้ว่าการเรียงลำดับคำระหว่างภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทยแตกต่างกันในทุกลักษณะ มีเพียงการเรียงลำดับอนุประโยคกับประโยคหลักเท่านั้นที่ภาษาไทยอาจใช้ได้ทั้ง 2 แบบ เช่น กรณีอนุประโยคแสดงเงื่อนไขกับประโยคหลัก (กรณีอนุประโยค

แสดงวัตถุประสงค์กับประโยคหลักก็สามารถสลับตำแหน่งกันได้ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้พูดแต่ละคน) ลักษณะการเรียงลำดับคำของความสัมพันธ์ระหว่างคำนามกับคำขยาย (ลำดับที่ 3-7) ข้างต้นสะท้อนลักษณะทางภาษาตามทฤษฎีแบบลักษณ์ภาษา (Typology) ว่าภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาคำหลักอยู่ท้าย หรือ head-final language ส่วนภาษาไทยเป็นภาษาคำหลักอยู่หน้า หรือ head-initial language (ส่วนที่ไม่ได้ขีดเส้นใต้เป็นคำหลัก) เมื่อพิจารณาตารางข้างต้นจะสังเกตได้ว่าไม่มีการเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างของคำประสม คำสำคัญที่ต้องมีการนิยามให้เข้าใจตรงกันเพื่อให้การวิเคราะห์งานวิจัยนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ head-final language, head-initial language, และ Head

head-final language คือ ภาษาที่มีคำหลักอยู่ท้าย เช่น ภาษาญี่ปุ่น ตามลักษณะตารางที่ 1 ข้อ 3-7 head-initial language คือ ภาษาที่มีคำหลักอยู่หน้า เช่น ภาษาไทย ตามลักษณะตารางที่ 1 ข้อ 3-7 กล่าวคือ คำหลักของคำหรือประโยคในภาษาดังกล่าวจะอยู่ในตำแหน่งหน้าคำหรือหลังคำ เช่น กรณีกลุ่มคำนามที่มีคำขยาย きれいな人 คำหลัก คือ 人 ซึ่งอยู่หลังคำขยาย ส่วน “คนสวย” คำหลัก คือ “คน” ซึ่งอยู่หน้าคำขยาย หรือกรณีประโยคกริยา 私はご飯を食べる (ฉันกินข้าว) คำกริยาซึ่งเป็นคำหลักในภาษาญี่ปุ่นอยู่ท้ายประโยคหรือหลังคำ ส่วนภาษาไทยคำกริยาที่เป็นคำหลักอยู่หน้าคำที่เป็นกรรม

คำว่า Head หรือในงานวิจัยนี้ใช้คำภาษาไทยว่า “คำหลัก” ในภาษาญี่ปุ่นตรงกับคำว่า 主要部 คำว่าคำหลักในภาษาไทยปรากฏในคำนิยามคำประสมของสุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ ส่วนบรรจบ พันธุเมธาใช้คำว่า คำต้น เมื่อค้นหาสารสนเทศที่กล่าวถึงคำหลักในภาษาไทยก็จะพบในงานของนววรรณ พันธุเมธา (2558, น. 6) ที่อธิบายคำหลักไว้ว่า คำหลัก คือ คำสำคัญใช้บอกเนื้อความซึ่งผู้พูดสื่อสารไปยังผู้ฟัง คำหลักมี 2 ประเภทคือ คำนามกับคำกริยา คำนิยามของนววรรณ พันธุเมธาใช้เกณฑ์ความหมายเช่นเดียวกันกับคำต้นที่ถูกกล่าวถึงโดยบรรจบ พันธุเมธาในประเด็นที่ว่าความหมายของคำประสมจะอยู่ที่คำต้น ส่วนคำที่ตามมาเป็นคำขยาย

เมื่อพิจารณาดูคำหลักในภาษาญี่ปุ่นจากงานของ 江村 (2014, p. 6) กล่าวถึง 主要部 ไว้ว่าคือส่วนประกอบที่สำคัญในคำที่กำหนดลักษณะทางไวยากรณ์และประเภทของคำ ในหนังสือ 構造から見る日本語文法 ของ 三原 (2008, p. 31) กล่าวถึง 主要部 ว่าเป็นคำหลักเชิงโครงสร้างมากกว่าใช้เกณฑ์ความหมาย เนื่องจากเมื่อจะแปลความหมายของคำประสมก็ต้องอาศัยคำหลักตามโครงสร้างเป็นหลักในการแปลอยู่นั่นเอง การนิยามคำหลักโดยใช้ลักษณะวากยสัมพันธ์เป็นเกณฑ์สำคัญในการนิยามจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมอีกทั้งคำนิยามคำหลักลักษณะนี้มีปัญหาน้อยกว่าการนิยามโดยใช้ความหมายหรือหลักทางอรรถศาสตร์ (Jack, 1990) โดยงานวิจัยนี้นิยามคำหลักในคำประสมว่าเป็นส่วนประกอบหลักที่กำหนดชนิดของคำ ลักษณะทางไวยากรณ์ ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับการกำหนดชนิดของวลีที่เรียกตามชนิดของคำที่เป็นหลัก เช่น หากคำหลักเป็นคำนามก็จะเรียกนามวลี หากคำหลักเป็นกริยาก็เรียกว่ากริยาวลี เป็นต้น และคำหลักมีตำแหน่งอยู่ท้ายในกรณีภาษาญี่ปุ่นและอยู่หน้าในกรณีของภาษาไทย

ประเภทและลักษณะความหมายคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นถูกแบ่งออกเป็นประเภทย่อยๆ ตามความสัมพันธ์ระหว่างคำหลักกับคำขยายโดย 影山 (2001, p. 242) แบ่งคำประสม NV ออกเป็น 4 ประเภทย่อย ได้แก่ (ตัวอย่างคำประสมนำมาจาก 日本語教育事典 (2000, p. 284) และ 影山 (2001, p. 242))

1. แบบ NV คำนามข้างหน้าเป็นกรรมของคำกริยา	
花売り = 花を売る人	คนขายดอกไม้
缶切り = 缶を切る道具	ที่เปิดกระป๋อง
卵焼き = 卵を焼くこと	ไข่ทอด
2. แบบ NV คำนามเป็นประธานของคำกริยา	
胸焼け = 胸がやけること	พะอืดพะอม
3. แบบ NV คำนามทำหน้าที่เป็นคำกริยาวิเศษณ์บอกเครื่องมือของการกระทำ	
手作り = 手で作った	ทำด้วยมือ
鉛筆書き = 鉛筆で書いた	เขียนด้วยดินสอ
4. แบบ NV คำนามทำหน้าที่เป็นจุดหมายปลายทางของคำกริยา	
里帰り = 里へ帰ること	กลับบ้านเกิด

ข้อสังเกตจากการแบ่งประเภทคำประสมคำนามกลุ่ม NV ของ 影山 คือ โครงสร้างของคำจะมีคำนาม คน เครื่องมือและอาการนามอยู่ท้าย (人、道具、こと) ซึ่งเป็นลักษณะการให้ความหมายคำประสม NV เมื่อถูกนำไปใช้จริง ในกรณีผู้เรียนที่พบคำประสม NV นี้เป็นครั้งแรกอาจไม่รู้ว่า 花売り หมายถึง “คนขายดอกไม้” เพราะไม่มีคำว่า 人 เป็นส่วนประกอบในคำประสม ความหมายที่ถูกขยายมากกว่าความหมายที่ปรากฏในคำที่ประสมกันนี้ ในงานวิจัยนี้เรียกว่า “ความหมายขยาย” ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป การแบ่งคำประสมในภาษาญี่ปุ่นข้างต้นใช้ลักษณะทางวากยสัมพันธ์หรือโครงสร้างความสัมพันธ์ของคำเป็นหลักในการแบ่ง แม้แต่การนิยามคำประสมในภาษาญี่ปุ่นข้างต้นก็เป็นการนิยามเชิงโครงสร้างมากกว่าความหมาย

การขยายความหมายของคำ

แนวคิดเรื่องการขยายความหมายของคำเป็นแนวคิดตามหลักภาษาศาสตร์ปริชานที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาความจำของมนุษย์ที่มีจำกัด แต่มีความคิดสร้างสรรค์เชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่แล้วกับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อให้จดจำและเข้าใจได้ง่าย การขยายความหมายถือเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมาย (意味の変遷) ที่พบได้ทั่วไป เช่น คำว่า 前 (ก่อน ข้างหน้า ด้านหน้า) จากคำแสดงพื้นที่ (space) เปลี่ยนแปลงมาใช้แสดงเวลา (time)

(2) 駅の前で待ちます。(space)

(3) 12 時前に来て下さい。(time)

คำว่า 前 แสดงความหมายเชิงพื้นที่ก่อนที่จะมีวิธีใช้แสดงเชิงเวลา (日本語教育事典,

2000, p. 317) แนวคิดการขยายความหมายของคำประสมพบได้จากงานวิจัยและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง โดยการขยายความหมายในคำประสมพบว่าผ่านวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้ (Lakoff & Jonhnson, 1980 (อ้างถึงใน ศุภชัย ต๊ะวิชัย (2556) และ 陳 (2012))

1. นามนัย (Metonymy-換喩) คือ การกล่าวถึงบางส่วนเพื่อจะหมายถึงทั้งหมด หรือในทางกลับกันคือ การกล่าวถึงทั้งหมดเพื่อจะหมายถึงบางส่วน ทั้งนี้นามนัยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 นามนัยเชิงพื้นที่ เช่น 鼻をたらしている หมายถึงน้ำมูกหยด เป็นการใช้คำว่า 鼻 ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกับ 鼻水 แสดงความหมายขยายถึงน้ำมูก หรือ 研究室をノックした หมายถึงเคาะห้องแล็บซึ่งจริงๆ แล้วคือ การเคาะประตู 研究室のドアをノックした โดยเป็นการใช้ทั้งหมดเพื่อหมายถึงบางส่วน

1.2 นามนัยเชิงเวลา เช่น 頭を抱える หมายถึง กุมศีรษะและในเวลาเดียวกันภาพการกุมศีรษะบอกความหมายว่ามีปัญหา อยู่ในภาวะเดือดร้อน สำนวนนี้จึงถูกนำมาใช้แสดงความหมายว่ามีปัญหา ทั้ง ๆ ที่ไม่พบความหมายนี้จากความหมายประจำคำที่มารวมกัน

2. อุปลักษณ์ (Metaphor-隠喩) คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงด้วยลักษณะที่เหมือนกัน เช่น เปรียบการมีชีวิตคือ การเดินทาง เนื่องจากการมีชีวิตย่อมมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด มีการค้นพบเรื่องราวระหว่างการใช้ชีวิต ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะที่เหมือนกับการออกเดินทาง หรือ การใช้คำว่า “ฟัน” ที่มีลักษณะเป็นซี่ๆ ใช้กัด ตัดอาหาร เรียกชื่อสิ่งของต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับฟัน เช่น ฟันเลื่อย เป็นต้น

แนวคิดการขยายความหมายข้างต้นเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ความหมายคำประสม เนื่องจากคำประสมสามารถแสดงความหมายแยกออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ ความหมายที่เกิดจากความหมายประจำคำซึ่งอาศัยความหมายของคำหลักเป็นหลักในการตีความ และความหมายขยายซึ่งไม่สามารถอาศัยความหมายของคำหลักได้ เนื่องจากมักเกิดความหมายขยายในคำประสมแบบออกนอกศูนย์ (Exocentric compound-外心複合語) (江村, 2014, p. 12-14) ในขณะที่คำประสมที่มีคำหลักจะถูกเรียกว่าคำประสมแบบเข้าศูนย์ (Endocentric compound-内心複合語)

野田 (2011) ศึกษาความหมายและลักษณะทางไวยากรณ์ของคำประสมประเภทคำประสมกริยา เช่น 打ち上がる คำประสมคำนามประเภท NV และ VN เช่น 花見 และ 揚げ油 โดยกลุ่มคำประสมคำนามประเภท NV มีจำนวน 445 คำ มีลักษณะการประสมและการนำไปใช้ในประโยคแบ่งออกเป็น 11 ลักษณะ เมื่อพิจารณาแต่ละลักษณะพบว่า 野田 ใช้คำประสมประเภท NV เมื่อ N ทำหน้าที่เป็นกรรม และเมื่อ N ทำหน้าที่เป็นส่วนเติมเต็มความหมาย (วิธีการ เครื่องมือ สถานที่) เท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมคำประสมประเภท NV เมื่อ N เป็นประธาน โดยการแบ่งกลุ่มเป็น 11 ลักษณะของ 野田 เป็นการแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ความหมายของคำประสมเป็นหลัก และอธิบายลักษณะการนำไปใช้ในประโยค โดยความหมายที่แสดงออกมาเป็นความหมายขยายแบบตั้งชื่อ (Naming) สิ่งของ อาชีพ สถานะทางสังคมหรือเหตุการณ์ที่คำประสมนั้นๆ อ้างอิงถึง เช่น 草刈り、手払い、

カード払い、田植え、親思い、絵描き、野菜炒め、大根おろし、卵焼き、油揚げ、鉄板焼き、卵とじ、鉢植え、裏書き、爪切り、襟当て、手洗い、物置き ฯลฯ

ความหมายคำประสมในภาษาไทยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนงค์ รุ่งแจ้ง (2528ก; 2528ข) อธิบายความหมายของคำประสมว่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ คำประสมที่ใช้เป็นชื่อเรียกสิ่งต่างๆ กับ คำประสมที่หมายถึงกิริยาอาการ ในงานวิจัยของอนงค์ รุ่งแจ้งอธิบายเพียงคำประสมที่ใช้เป็นชื่อเรียกสิ่งต่างๆ ว่าแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่ไม่มีความหมายต่างไปจากเดิม เช่น คนกลาง คนรถ หมูป่า รากฝอย ใบแท้ คู่ความ พ่อตา กันชน ลูกคิด ฯลฯ คำประสมที่ใช้เป็นชื่อเรียกสิ่งต่างๆ กลุ่มที่มีความหมายต่างไปจากเดิม เช่น ตีนแมว หน้าวัว หัวหน้า มือกาว คอเหล้า แมวมอง ลิ้นไก่ ม้าน้ำ ปลาหมึก ฯลฯ

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์และคนอื่นๆ (2528, อ้างถึงในแสงเทียน เพ็งคุ้ม, 2535, น. 36) ศึกษาการประสมคำจำนวน 664 คำ ด้วยวิธีกลืนนามในภาษาไทยพบว่าเมื่อกลืนคำนามที่ประสมแล้วส่วนใหญ่คำประสมจะเป็นคำกริยาประเภทอกรรมกริยา ความหมายส่วนใหญ่เป็นความหมายอุปมาอุปไมยและมีความหมายตามรูปคำที่ปรากฏเป็นส่วนน้อย

แสงเทียน เพ็งคุ้ม (2535) ศึกษาลักษณะโครงสร้างและความหมายของคำประสมที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยมุ่งศึกษาวิธีการประสมและความหมายของคำประสมโดยวิธีการประสม มี 3 วิธี คือ การประสมคำด้วยวิธีรวมคำ การประสมคำด้วยวิธีกลืนคำ และการประสมคำด้วยวิธีกลายคำ โดยวิธีที่พบจำนวนมากที่สุดคือ วิธีการกลืนคำ ด้านความหมายในงานวิจัยของแสงเทียน เพ็งคุ้ม แบ่งความหมายของคำประสมออกเป็น 3 ประเภท คือ คำประสมที่มีเค้าความหมายเดิม คำประสมที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป และคำประสมที่มีความหมายตามบริบท

จากงานวิจัยคำประสมในภาษาไทยแสดงให้เห็นว่าคำประสมในภาษามีการแบ่งคำหลัก (คำต้น)-คำขยาย มีลักษณะการประสมคำแบบรวมคำ กลืนคำ และกลายคำซึ่งเป็นคำสำคัญในการศึกษาคำประสมในภาษาไทยเชิงโครงสร้าง และมีการนำไปใช้ตั้งชื่อสิ่งของ เหตุการณ์ซึ่งเหมือนกับการใช้ที่พบในภาษาญี่ปุ่น ความหมายของคำประสมมีทั้งความหมายประจำคำและความหมายที่ต่างไปจากเดิม งานวิจัยนี้นำผลงานวิจัยของแสงเทียน เพ็งคุ้มประเด็นคำประสมที่เกิดจากวิธีการประสมคำด้วยวิธีกลืนคำประเภทย่อยกลืนคำนามและกลืนคำกริยามาเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ต่อยอดเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการประสม NV ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งการแบ่งโดยใช้เกณฑ์การกลืนคำนี้ถือว่าเป็นลักษณะทางวากยสัมพันธ์ภายในคำที่สังเกตได้จากคำประสม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและคำประสมที่รวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลคำประสมภาษาญี่ปุ่นรวบรวมจากหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 20 เล่ม (ดูรายชื่อเอกสารได้จากเอกสารอ้างอิง) พบคำประสม

NV 161 คำและจากงานวิจัยของ 野田 (2011) จำนวนคำประสม NV 445 คำ รวมจำนวนคำประสม NV เท่ากับ 606 คำ นำมาเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ตามตารางที่ 3-5 จำนวน 165 คำ

2. ข้อมูลคำประสมภาษาไทยรวบรวมจากสื่อ เอกสารอื่นๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ เอกสารราชการ และจากงานวิจัยของแสงเทียน เพ็งคุ้ม (2535) รวมจำนวนคำประสม NV เท่ากับ 973 นำมาเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ตามตารางที่ 7-8 จำนวน 56 คำ[1]

วิเคราะห์ลักษณะการประสมคำและความหมายที่แสดงออกโดยใช้เกณฑ์ลักษณะภาษา head-final language และ head-initial language และเกณฑ์ความหมายประจำและความหมายขยาย

5. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยพบความแตกต่างที่สำคัญคือการกำหนดชนิดคำในคำประสมภาษาไทยไม่ได้อยู่บนลักษณะทางภาษาแบบ head-initial language เหมือนความสัมพันธ์ระหว่างคำขยายกับคำนามอื่น (ตารางที่ 1 ลำดับที่ 3-7) ทั้งที่คำประสมตามคำนิยามของนักภาษาทั้งจากภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยจะมีลักษณะของคำหลักกับคำขยายที่เกิดร่วมกัน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของคำประสม เมื่อพิจารณาตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบลักษณะภาษาญี่ปุ่นกับภาษาไทยจะเห็นได้ว่ากรณีความสัมพันธ์แบบคำหลักกับคำขยายในลำดับที่ 3-7 ทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยมีลักษณะเป็นไปตามลักษณะภาษาแบบ head-final language และ head-initial language สรุปภาพรวมของทั้ง 2 ภาษาได้ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปความสอดคล้องระหว่างลักษณะการประสมคำประสม NV กับลักษณะภาษา

ภาษา	ความสอดคล้องกับ Head final language	ความสอดคล้องกับ Head initial language
ภาษาญี่ปุ่น	O	
ภาษาไทย		O/X

หมายเหตุ O คือ สอดคล้อง X คือ ไม่สอดคล้อง

จากตารางที่ 2 เห็นได้ว่าภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะการประสมคำเป็นไปตาม head-final language กล่าวคือ คำหลักที่อยู่ท้ายคำหรือขวามือเป็นคำกำหนดชนิดของคำและลักษณะทางไวยากรณ์ของคำประสมส่วนคำประสมในภาษาไทยมีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับ head-initial

[1] คัดเลือกคำที่นำเสนอในบทความวิจัยโดยเลือกคำที่พบในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นหลักจำนวน 161 คำ ส่วนอีก 4 คำนำมาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คำว่า 宅飲み、立ち飲み、サシ飲み และ 水回り เพื่อใช้เป็นตัวอย่างอธิบายให้ชัดเจนขึ้น ส่วนภาษาไทย คัดเลือกคำที่มีความหมายเข้าใจได้ชัดเจน ไม่จำเป็นต้องเปิดพจนานุกรมตรวจสอบความหมาย กรณีคำเช่นคำว่า โคมเวียน (โคมที่ใช้ในงานเทศน์มหาชาติ งานบุญต่างๆ เพื่อเล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้า) เงินนอน (เงินที่เหลือใช้) คันชัก (ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะในรถยนต์) ฯลฯ ไม่นำเสนอในบทความเพราะเป็นคำที่ไม่สามารถเข้าใจความหมายได้ทันที

language โดยคำประสม NV ในภาษาไทยที่ไม่สอดคล้องมีลักษณะเด่นด้านโครงสร้างของคำที่สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 8

เมื่อพิจารณารายภาษาและประเภทย่อย NV สามารถสรุปลักษณะการประสมคำประสมในภาษาญี่ปุ่นได้ตามตารางที่ 3-5 (ยกตัวอย่างคำประสมจำนวนหนึ่งประกอบการอธิบาย)

ตารางที่ 3 คำประสม NV เมื่อ N คือประธานของคำกริยา (NsubV)

NsubV					
水回り＊	気がかり＊	山崩れ	気疲れ＊	心変わり＊	身動き＊
手遅れ＊	目覚め＊	雨降り	紐切れ	案内付き	保証付き
予約済み	荷崩れ	鼻づまり	在庫切れ	夜明け	崖崩れ

NV ประเภทนี้มีคำนามเป็นประธานของคำกริยาโดยแสดงความหมายผู้กระทำอาการนามหรือเจ้าของอาการนาม ความหมายของคำประสมสามารถแปลได้ตรงตามความสัมพันธ์ของโครงสร้างคำที่มาประสมกัน จากคำที่นำมาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าประเภทคำกริยาเป็นคำกริยาอกรรมกริยาทั้งสิ้น เช่น (が)覚める、かかる、崩れる、変わる、降る、切れる ฯลฯ โดยมีคำนามเป็นประธานของอกรรมกริยา กรณีคำประสม NV เมื่อ N คือประธานของคำกริยาจะไม่เกิดกับคำกริยาประเภทสกรรมกริยา ซึ่งข้อเท็จจริงนี้เป็นสิ่งที่ในทุกภาษามีลักษณะร่วมกัน(影山, 2010, p. 23) ในประเด็นนี้พบในภาษาไทยเช่นเดียวกัน แต่จากการสำรวจพบคำประสมที่ไม่เข้ากับหลักเกณฑ์นี้ 2 คำ คือ คำว่า 受取人払い (มีการประสม 2 ครั้ง) และ 会社払い ซึ่ง N เป็นประธานของคำกริยาสกรรมกริยา (を)払う

เมื่อพิจารณาความหมายของคำพบว่าคำที่มีเครื่องหมาย ＊ กำกับมีความหมายขยายนอกเหนือจากความหมายประจำคำที่เกิดจากคำหลักกับคำขยายรวมกัน คำที่พบ เช่น 水回り และ 目覚め ซึ่งมีความหมายขยายโดยกระบวนการนามนัยแบบเชิงพื้นที่และเชิงเวลา กล่าวคือ 水回り คือ จุดที่มีน้ำหมุนเวียนมักจะเป็นสถานที่ที่ใช้น้ำ จึงมีความใกล้ชิดเชิงพื้นที่ ความหมายของ 水回り จึงขยายถึงสถานที่ที่ใช้น้ำ เช่น ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องซักล้าง เป็นต้น (広辞苑, 2008, p. 2693) ส่วน 目覚め มีความหมายประจำคำ คือ การลืมตาแต่ลักษณะการลืมตาตื่นนั้นแสดงลักษณะของการได้สติคืนกลับมาด้วย คำ 目覚め จึงมีความหมายได้สติตาสว่าง (広辞苑, 2008, p. 2762) ซึ่งเป็นความหมายขยายจากความหมายเดิมด้วยกระบวนการนามนัยเชิงเวลาเช่นเดียวกับสำนวน 頭を抱える ที่ได้อธิบายไว้ก่อนหน้า ในกรณีคำ 手遅れ ไม่มีความหมายประจำคำปรากฏในพจนานุกรม แต่แสดงความหมายขยายโดย 手 มีลักษณะเชื่อมโยงว่ามือคือสิ่งที่ใช้ในการทำบางสิ่งบางอย่าง ความหมายของ 手 ในคำประสมนี้จึงหมายถึงการเตรียม การรักษาพยาบาล การจัดการ (手当て・処置) ที่ล่าช้า การขยายความหมายเช่นนี้ถือว่าเป็นประเภทอุปลักษณ์ กรณีคำประสมอื่นๆ ในตารางแสดงความหมายที่เกิดจากความหมายประจำคำเท่านั้น

ตารางที่ 4 คำประสม NV เมื่อ N คือกรรมของคำกริยา (NobjV)

NobjV					
茶飲み＊	酒飲み＊	湯飲み＊	子守り＊	子持ち＊	花見＊
缶切り＊	金持ち＊	嘘つき＊	卵焼き＊	目覚まし＊	花売り＊
吸殻入れ＊	凧揚げ＊	鼠捕り＊	皿洗い＊	皮切り＊	人使い＊
野菜炒め＊	帽子掛け＊	砲丸投げ＊	手洗い＊	鉛筆削り＊	目玉焼き
稽古はじめ	仕事始め＊	火遊び＊	間取り＊	物干し＊	型破り＊
棚卸し＊	栓抜き＊	食器洗い＊	秒読み＊	海開き＊	山開き＊
鉄道渡し＊	工場渡し＊	船側渡し＊	木船渡し＊	一戸建て＊	
手出し＊	顔出し＊	目配り＊	気配り＊	口添え＊	思い入れ
肩入れ＊	足入れ＊	腕比べ＊	手合わせ＊	腕まくり＊	骨惜しみ
骨休め＊	舌打ち＊	舌なめずり	足踏み＊	足馴らし＊	腕組み＊
気立て＊	気持ち＊	口出し＊	面出し＊	血染め＊	
線描き	氷詰め	電機閉め	魚釣り	金儲け	夜更かし
汗止め	点取り	関税込み	場所取り	サイズ直し	手紙書き
タイプ打ち	品揃え	色止め	字並べ	倍返し	小売り
理由付け	仕上げ	方向付け	信号待ち	靴拭き	家族連れ
夫婦連れ	子供連れ	夕食作り	場所取り	映画作り	製品作り
値引き	物覚え	物思い	物書き	物笑い	物知り
物見	物忘れ	物語り	物言い		

NV ประเภทนี้มีคำนามเป็นกรรมของคำกริยาโดยแสดงความหมายผู้รับการกระทำ ความหมายของคำประสมสามารถแปลได้ตรงตามความสัมพันธ์ของโครงสร้างคำที่มาประสมกัน มีหลายคำที่มีความหมายขยายใช้เรียกสิ่งของ เหตุการณ์ กิจกรรมซึ่งเป็นข้อสังเกตเดียวกับที่สังเกตได้จากการแสดงความหมายของ 影山 (2001) คือ มีความหมายขยายแสดงถึง เครื่องมือ อุปกรณ์ คน กิจกรรม ทั้งที่ไม่มีคำนามดังกล่าวปรากฏในคำ บางคำมีความหมายขยายหลายความหมาย เช่น

酒飲み ความหมายประจำคำ คือ การดื่มเหล้า ความหมายขยาย คือ คนที่ชอบดื่มเหล้าและอุปกรณ์ที่ใช้ดื่มเหล้า (広辞苑, 2008, p. 1117)

湯飲み ไม่มีความหมายประจำคำ ความหมายที่ปรากฏคือถ้วยดื่มชาซึ่งเป็นคำประสมที่ย่อมาจาก 湯飲み茶碗 (広辞苑, 2008, p. 2874)

茶飲み ความหมายประจำคำ คือ การดื่มชา ความหมายขยายที่พบ คือ คนที่ดื่มชาบ่อย ถ้วยที่ใช้ดื่มชา (広辞苑, 2008, p. 1808)

จากตัวอย่างข้างต้นอาจสรุปเป็นแนวทางการคาดคะเนความหมายของคำประสมที่ลงท้ายด้วย 一飲み กรณีคำนาม N คือ กรรม ได้ว่าแสดงถึงอุปกรณ์ที่ใช้ดื่ม เช่น แก้ว ถ้วยชา แสดงถึงคน และแสดงอาการนาม เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบกับ NV กรณี N คือ ส่วนเติมเต็มความหมายซึ่งลงท้ายด้วย 一飲み เหมือนกัน เช่น 宅飲み、立ち飲み、サシ飲み ไม่พบความหมายขยายที่แสดงถึงอุปกรณ์ที่ใช้ดื่ม (ตารางที่ 5)

鉛筆削り ความหมายประจำคำ คือ การฝนดินสอ ความหมายขยาย คือ กบเหลาดินสอหรือที่เหลาดินสอ

缶切り ความหมายประจำคำ คือ การเปิดกระป๋อง ความหมายขยาย คือ อุปกรณ์เปิดกระป๋องหรือที่เปิดกระป๋อง

花見 ความหมายประจำคำ คือ การดูดอกไม้ แต่ดอกไม้ 花 ในคำประสมนี้ใช้ในความหมายขยายในลักษณะทั้งหมดเพื่อสื่อถึงบางส่วนซึ่งในที่นี้คือดอกซากุระเท่านั้น คำว่า花見 จึงมีความหมายว่าการชมดอกซากุระ

นอกจากนี้ ยังรวมถึงคำอื่นๆ ที่มีเครื่องหมาย ＊ กำกับ ในคำประสม NobjV นี้ยังมีกลุ่มคำประสม NV เมื่อ N คือคำนามอวัยวะ เช่น 口出し、気配り、骨休め ฯลฯ กลุ่มคำประสมประเภทนี้มีความหมายขยายกว้างกว่าความหมายประจำ กล่าวคือ 口出し ไม่ได้หมายถึงการยื่นปากเข้าไป แต่มีความหมายขยายจากความหมายประจำคำโดยหมายถึงการออกความคิดเห็นแทรกระหว่างที่คนอื่นกำลังพูดคุยอยู่ (広辞苑, 2008, p. 804) คำว่า 気配り ไม่ได้มีความหมายเพียงระมัดระวังเพื่อไม่ให้ผิดพลาด แต่มีความหมายขยายจากความหมายประจำคำโดยหมายถึงการใส่ใจต่อผู้อื่น (広辞苑, 2008, p. 668) หรือคำว่า 骨休め ไม่ได้หมายถึงการพักกระดูก แต่คำว่ากระดูกมีความหมายขยายหมายถึงร่างกาย ความหมายของคำประสมจึงหมายถึงการพักผ่อนร่างกาย (広辞苑, 2008, p. 2601) อาจกล่าวได้ว่าคำนามอวัยวะถูกใช้ในลักษณะนามนัยที่ใช้กล่าวถึงบางส่วนเพื่อให้ระบุถึงสิ่งที่ใหญ่กว่าหรือทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการขยายความหมายผ่านกระบวนการอุปลักษณ์ เช่น คำว่า 肩入れ มีความหมายขยายว่า ช่วยเหลือ สนับสนุน ซึ่งเกิดจากมโนทัศน์ของ 肩 ที่มีความหมายพละกำลัง แรงกาย (広辞苑, 2008, p. 536) คำประสม 肩入れ จึงมีความหมายขยายมาจากความหมายในมโนทัศน์ ลักษณะการใช้คำนามอวัยวะในความหมายขยายนี้พบได้ทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย

ตารางที่ 5 คำประสม NV เมื่อ N คือส่วนเติมเต็มความหมายของคำกริยา (NmodiV)

NmodiV					
氷滑り＊	盆踊り＊	足回り＊	胴回り＊	先行き	分割払い
夏休み	一人歩き	半開き	二日酔い	学校帰り	手作り
前借り	下調べ	春休み	田植え	手持ち	前倒し
冬休み	独り占め	前屈み	日帰り	時代遅れ	春巻き
山登り	訓読み	音読み	後付け	両面焼き	前面焼き
仲間入り	名前入り	春雨入り	小売り	外回り	水割り
挨拶回り	一人飲み	手書き	里帰り	川遊び	立ち飲み
サシ飲み	宅飲み				

NV ประเภทนี้มีคำนามเป็นคำขยายกิริยาอาการ ยกตัวอย่างได้ดังนี้ คำแสดงเวลา เช่น 夏休み、二日酔い คำแสดงสถานที่ เช่น 田植え、里帰り คำแสดงวิธีการ เครื่องมือของการกระทำ เช่น 一人歩き、手書き ความหมายของคำประสมสามารถแปลได้ตรงตามความสัมพันธ์ของโครงสร้างคำที่มาประสมกัน สังเกตได้ว่าคำประสม NV ลักษณะแบบตารางที่ 5 มีสัดส่วนคำประสมที่มีความหมายขยายจำนวนน้อยกว่าคำประสม NV อื่นๆ ยกตัวอย่างคำที่มีความหมายขยายในกลุ่มคำประสม NmodiV เช่น

足回りความหมายประจำคำคือบริเวณเท้า ความหมายขยายกว้างไปถึงอุปกรณ์ประกอบล้อ มีการใช้ในประโยคลักษณะที่หมายถึงอุปกรณ์ประกอบล้อ เช่น 足回りを点検する(広辞苑, 2008, p. 49)

氷滑り ความหมายประจำคำ คือ การลื่นบนน้ำแข็ง ความหมายขยาย คือ การเล่นไอซ์สเกตประเภทหนึ่ง (広辞苑, 2008, p. 974)

胴回り ความหมายประจำคำ คือ รอบๆ เอว ความหมายขยาย คือ ความยาวรอบเอวหรือขนาดรอบเอว (広辞苑, 2008, p. 1988)

จากการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าคำประสมในภาษาญี่ปุ่นมีโครงสร้างภายในคำ เมื่อพิจารณาโครงสร้างในคำประสมที่ปรากฏในตารางที่ 3-5 จะพบว่าสามารถคืนโครงสร้างได้ “คืนโครงสร้างได้” ในที่นี้หมายถึง คำประสม NV สามารถเขียนเป็นโครงสร้างประโยคที่ชัดเจน โดยมีคำที่มาประสมกับคำกริยาเป็นส่วนเติมเต็มความหมายตั้งต้นหรือส่วนเติมเต็มความหมายที่จำเป็นสำหรับกริยาและส่วนเติมเต็มความหมายชั้นรองหรือส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา[2] โดยยกตัวอย่างอธิบายได้ดังนี้

NsubV : 目覚め คืนโครงสร้างได้ 目が覚める โดย 目(が) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่จำเป็นสำหรับคำกริยา

NobjV : 皿洗い คืนโครงสร้างได้ 皿を洗う โดย 皿(を) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่จำเป็นสำหรับคำกริยา

NmodiV : 氷滑り คืนโครงสร้างได้ 氷の上を滑る โดย 氷(の上を) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา เสริมความหมายจุดผ่าน

NmodiV : 手書き คืนโครงสร้างได้ 手で書く โดย 手(で) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา เสริมความหมายเครื่องมือและวิธีการที่เกิดการกระทำ

NmodiV : 里帰り คืนโครงสร้างได้ 里へ帰る โดย 里(へ) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา เสริมความหมายจุดหมายปลายทาง

NmodiV : 夏休み คืนโครงสร้างได้ 夏に休む โดย 夏(に) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา เสริมความหมายเวลาที่เกิดการกระทำ

NmodiV : 田植え คืนโครงสร้างได้ 水田の中に(稲を)植える โดย 水田(の上に) เป็นส่วนเติมเต็มความหมายที่ไม่จำเป็นสำหรับคำกริยา เสริมความหมายสถานที่ที่เกิดการกระทำ

จะเห็นได้ว่าคำประสมส่วนใหญ่สามารถคืนโครงสร้างได้ ยกเว้นคำ 春巻き ซึ่งเป็นชื่อเรียก

[2] ความหมายคำและชนิดของส่วนเติมเต็มความหมายอ้างอิงจากณัฏฐิรา ทับทิม (2557)

อาหารชนิดหนึ่งซึ่งใช้ผักสดที่ออกในช่วงฤดูใบไม้ผลิเป็นส่วนประกอบและมีกรรมวิธีการทำโดยการม้วน จึงได้ชื่อว่า 春巻き แต่ความหมายที่กล่าวมานั้นไม่ใช่ความหมายที่เกิดจากความหมายประจำคำของทั้ง 2 คำและไม่มีความหมายใดในคำเกี่ยวโยงกับชนิดอาหาร

จากตารางที่ 3-5 แสดงว่าคำประสม NV มีลักษณะเป็นไปตามลักษณะภาษาญี่ปุ่นที่เป็น head-final language หรือภาษาคำหลักอยู่ท้าย โดยคำประสม NV มีสถานะเป็นคำนามทั้งหมดซึ่งถูกควบคุมโดยคำหลัก V ซึ่งเปลี่ยนเป็นคำนามโดยการตัดหน่วยคำผัน ます ออก เมื่อพิจารณาแต่ละประเภทในประเด็นลักษณะการประสมคำจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง N และ V เป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง N เป็นหน่วยเติมเต็มความหมายของคำกริยาลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดย N แสดงหน้าที่แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

N คือ ประธาน

N คือ กรรม

N คือ ส่วนเติมเต็มความหมายอื่น ได้แก่ เวลา สถานที่ เครื่องมือและวิธีการ

เมื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ได้กับประเภทของคำประสม NV ที่ปรากฏใน 影山 (2001) สามารถสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 6

จากตารางที่ 6 แสดงความแตกต่างระหว่างการแบ่งประเภทของ 影山 กับผลการวิจัยที่ศึกษาได้ โดยในงานวิจัยนี้จัดประเภทของ N แบ่งความหมายเป็นประธาน กรรม และส่วนเติมเต็มความหมาย โดยส่วนเติมเต็มความหมายแสดงความหมายที่หลากหลายกว่าความหมายของ 影山 เมื่อพิจารณาลักษณะของความหมายของคำประสมในภาษาญี่ปุ่นจะแยกออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1. ความหมายประจำคำ
2. ความหมายขยาย

ข้อสังเกตที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวอย่างคำประสม NV คือ แม้ว่าคำประสมจะมีคำหลักเป็นไปตามลักษณะภาษา แต่หลายคำก็มีความหมายขยายโดยผ่านกระบวนการนามนัยคือ ใช้บางส่วนอธิบายทั้งหมดหรือใช้ทั้งหมดอธิบายบางส่วน ใช้กระบวนการนามนัยเชิงพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น 足回り ที่ขยายความหมายไปยังพื้นที่ใกล้เคียงวงล้อซึ่งก็คืออุปกรณ์เสริมล้อต่างๆ และกระบวนการอุปลักษณ์ ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะการประสมและความหมายของคำประสม NV ในภาษาญี่ปุ่นข้างต้นเป็นข้อมูลที่แสดงว่าแม้คำประสมจะมีคำหลักชัดเจนและเป็นคำประสมแบบเข้าศูนย์ แต่ความหมายที่แสดงออกมาก็สามารถแสดงความหมายขยายเกินกว่าความหมายประจำคำได้ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ขัดแย้งกับทฤษฎีทั่วไปที่ว่าความหมายขยาย

ตารางที่ 6 โครงสร้างคำประสมคำนาม NV

影山	**ผลการศึกษา**
NV (N=กรรม/ประธาน/กริยาวิเศษณ์/จุดหมายปลายทาง)	NV (N=ประธาน/กรรม/ส่วนเติมเต็มความหมาย)

มักเกิดในคำประสมที่ไม่มีคำหลักหรือที่เรียกว่าคำประสมแบบออกนอกศูนย์

จากตารางที่ 2 ซึ่งสรุปความสอดคล้องระหว่างลักษณะการประสมคำกับลักษณะภาษาจะเห็นว่าคำประสม NV ในภาษาไทยมีคำที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะทางภาษา head-initial language ปรากฏการณ์นี้เกิดจากกระบวนการประสมคำที่เรียกว่าการกลืนคำ เมื่อพิจารณากระบวนกลืนคำที่ทำให้คำประสมไม่เป็นไปตาม head-initial language ได้ข้อสังเกตว่าภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาคำโดด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของคำ เมื่อประสมคำกัน คำส่วนใหญ่จะมีชนิดคำเป็นไปตามคำหลักเห็นได้จากสัดส่วนคำที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะภาษาจะมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับคำประสมที่สอดคล้องกับลักษณะภาษา ข้อสังเกตที่สำคัญคือ คำประสมที่เกิดการกลืนคำแล้วจะเป็นคำชนิดใดนั้นถูกกำหนดจากการปรากฏในการใช้ในประโยค เช่น คำประสม NV ใจลอย ในตารางที่ 8 ซึ่งเป็นคำกริยา (ทั้งที่ควรจะเป็นคำนาม) เมื่อถูกนำไปใช้ในประโยคจะอยู่ในโครงสร้าง sentence [N2 [V2 [N1+V1]]] คำว่า ใจลอย จะถูกใช้ในตำแหน่ง [N1+V1] ซึ่งมีสถานะเป็น V2 ของ N2 โดย N1 และ N2 มีความสัมพันธ์แบบเจ้าของกับสิ่งของ คำนามที่มักปรากฏในคำประสม NV ประเภทนี้จึงมักเป็นคำนามแสดงอวัยวะ ทั้งนี้การแบ่งประเภท NV ในภาษาไทยตามหน้าที่ของ N จะไม่ชัดเจนเท่ากับภาษาญี่ปุ่น โดยลักษณะการประสมและความหมายคำประสม NV ในภาษาไทยแสดงในตารางที่ 7-8

ตารางที่ 7 คำประสม NV ในภาษาไทยกลุ่มสอดคล้องกับ head-initial language

คำประสม NV	คำประสม NV	คำประสม NV
ไข่ดัน	หมากเก็บ	ข้อหา
บัวลอย	ลิ้นซัก	กองหนุน
ควันหลง	มีดพับ	ของกิน
งูเห่า	ข้อสอบ	ข้าวแช่
ของไหว้	ข่าวกรอง	ไก่ชน
คำทาย	คำร้อง	เครื่องปรุง
เครื่องร่อน	เครื่องเล่น	จานบิน
จุดยืน	เงินกู้	เงื่อนไข
นางกวัก	แต้มต่อ	เต้าเสียบ
ทองหยอด	ทองหยิบ	ทองม้วน
ทางออก	ทางเข้า	

ตารางที่ 7 แสดงคำประสม NV ที่มีคำหลักเป็นคำนามและทำหน้าที่กำหนดชนิดของคำประสมคือเป็นคำนาม ความหมายของคำประสมเกิดจากความหมายประจำคำรวมกันแล้วมีความหมายขยายใช้เรียกชื่อสิ่งของ (Naming (นามนัยลักษณะหนึ่ง)) ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่พบได้ในคำประสม เช่น ทองหยอด ทองหยิบ และทองม้วน เป็นชื่อขนม หรือ เต้าเสียบ เครื่องเล่นก็เป็นชื่อของสิ่งของที่มาจากความหมายประจำคำ หรือ ไก่ชน หมายถึงชนิดของไก่ที่ถูกนำมาแข่งขัน ข้อสังเกตที่ได้คือ คำกริยาหรือ V ทำหน้าที่ขยายความหมายของคำหลักว่าใช้สำหรับทำอะไร ความหมายของคำประสม NV ในภาษาไทยกลุ่มนี้มีคำหลักในตำแหน่งที่สอดคล้องกับลักษณะภาษาและทำหน้าที่กำหนดชนิดคำและความหมาย แต่ความหมายที่มีส่วนใหญ่นำมาใช้ในการเรียกชื่อ ข้อสรุปนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของอนงค์ รุ่งแจ้ง (2528ก; 2528ข) ที่กล่าวว่ามีคำประสมใช้เรียกชื่อสิ่งของ ทั้งนี้ความหมายตั้งชื่อของคำประสม NV ในตารางที่ 7 ใช้ในลักษณะที่ไม่ต่างไปจากความหมายประจำ

จากตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่าไม่พบกรณีคำประสม NV เมื่อ N คือ ประธานของคำกริยาสกรรมกริยาซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดร่วมกันในทุกภาษา คำประสม NV ข้างต้นทุกคำมี V เป็นคำอกรรมกริยา เมื่อพิจารณาเฉพาะคำประสมภาษาไทยจะเห็นได้ว่าคำประสม NV กลุ่มนี้เมื่อประสมกันแล้วชนิดของคำคือคำกริยา ไม่ใช่คำนามซึ่งสรุปได้ว่าคำหลักที่เป็นคำนามไม่ได้ทำหน้าที่กำหนดชนิดคำ ในงานวิจัยของแสงเทียน เพ็งคุ้ม หรืองานวิจัยก่อนหน้านั้น เช่น ของเพียรศิริ และคณะ (2528) จัดคำเหล่านี้เป็นคำประสม NV ที่เกิดจากกระบวนการกลืนคำ งานวิจัยนี้วิเคราะห์ว่าคำประสมกลุ่มนี้ไม่สอดคล้องกับลักษณะภาษา head-initial language เนื่องจากเกิดกระบวนการกลืนคำ เมื่อพิจารณาลักษณะคำประสมจะสังเกตได้ว่าเมื่อถูกนำไปใช้ในประโยคคำประสมกลุ่มนี้จะมีลักษณะร่วมกันคือ คำนาม N มีความสัมพันธ์กับคำนามที่เป็นหัวเรื่องโดยเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของคำนามหัวเรื่องทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ เช่น สิ่งของและอวัยวะต่างๆ ทั้ง หัว ท้อง

ตารางที่ 8 คำประสม NV ในภาษาไทยกลุ่มไม่สอดคล้องกับ head-initial language

คำประสม NV	คำประสม NV	คำประสม NV
หัวเสีย	หัวหมุน	ขวัญหาย
ใจฝ่อ	ท้องเดิน	ตาลอย
ใจหาย	ลมจับ	ลมขึ้น
อารมณ์เสีย	ลมใส่	ท้องผูก
ใจเด็ด	หน้าคว่ำ	ท้องเฟ้อ
ใจแตก	หน้างอ	ท้องร่วง
ใจลอย	ตาตั้ง	ตาลุก
ตาค้าง	ขวัญบิน	ขวัญหนี

ตา หน้า เป็นต้น เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เช่น อารมณ์ ใจ ขวัญ เป็นต้น ขอให้ดูตัวอย่างต่อไปนี้

(4) ก้อยใจลอย

(5) ดาวอารมณ์เสียกับเรื่องไม่เป็นเรื่อง

คำว่า “ใจ” ในประโยค (4) เป็นส่วนหนึ่งของคำนามหัวเรื่อง “ก้อย” เช่นเดียวกับคำว่า “อารมณ์” ซึ่งเป็นคำนามแสดงสภาพของจิตใจที่มีคำนามหัวเรื่อง “ดาว” เป็นเจ้าของสภาพจิตใจนั้นๆ ประโยค (4) และ (5) มีโครงสร้าง sentence[N2 [V2[N1+V1]]] คำว่า ใจลอย และ อารมณ์เสีย ถูกใช้ในตำแหน่ง [N1+V1] ประโยคลักษณะนี้พบบ่อยครั้งในภาษาไทย ลองพิจารณาประโยคต่อไปนี้ซึ่งเป็นประโยคลักษณะเดียวกับ (4) และ (5)

(6) ช้างงวงยาว

คำนาม “งวง” มีความสัมพันธ์แบบอวัยวะกับคำนามหัวเรื่อง “ช้าง” แต่ทั้งนี้จากการสำรวจคำประสมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ไม่ปรากฏว่ามีการจัด “งวงยาว” เป็นคำประสมเหมือนกรณีคำในตารางที่ 8 ทั้งนี้สาเหตุว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ขอให้เป็นการศึกษาวิจัยในคราวต่อไปนี้ แต่ประเด็นที่ต้องการเสนอคือ ด้วยเหตุที่คำประสม NV ในตารางที่ 8 มีลักษณะสามารถเป็นเนื้อความ (หัวเรื่อง-เนื้อความ/Topic-comment) ของหัวเรื่องได้เพราะคำนามมีความสัมพันธ์แบบเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของคำนามหัวเรื่องจึงทำให้เกิดปรากฏการณ์กลืนคำนามโดยคำกริยาที่อยู่ท้ายซึ่งขัดกับลักษณะภาษา head-initial language ของภาษาไทย

เมื่อพิจารณาความหมายของคำประสมในตารางที่ 8 พบว่ามีความหมายขยายโดยผ่านกระบวนการนามนัยเชิงเวลา เช่น หัวหมุน มีความหมายขยาย คือ งง สับสน ซึ่งเป็นความหมายที่เกิดขึ้นพร้อมกับกิริยาอาการเวียนศีรษะ เช่นเดียวกับกระบวนการเกิดความหมายของคำ 頭を抱える ในภาษาญี่ปุ่นที่กล่าวไว้ข้างต้น

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นความแตกต่างของลักษณะการประสม ซึ่งภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะการประสมที่เป็นไปตามลักษณะภาษาแสดงถึงความยึดแน่นตามหลักโครงสร้างของภาษาญี่ปุ่น ในขณะที่คำประสม NV ในภาษาไทยมีทั้งที่เป็นไปตามลักษณะภาษาและไม่เป็นไปตามลักษณะภาษา โดยคำประสมในภาษาไทยบางกลุ่มใช้ลักษณะการนำไปใช้ในประโยคเป็นตัวกำหนดชนิดของคำ ในส่วนของความหมายกล่าวได้ว่าคำประสม NV มีทั้งความหมายประจำและความหมายขยาย

6. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาเพียงคำประสม NV เท่านั้น การศึกษาคำประสมประเภทอื่นๆ เช่น VN, NA, NN จะช่วยให้เข้าใจภาพรวมของคำประสมในสองภาษาได้ดีขึ้นและเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสอนคำประสมในภาษาญี่ปุ่นให้กับผู้เรียนชาวไทยซึ่งสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแปลเอกสารภาษาญี่ปุ่นที่มีคำประสมปรากฏอยู่จำนวนมาก นอกจากนี้ การศึกษาประเด็นการนำคำประสมไปใช้ในประโยคจะช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเข้าใจการนำคำประสมไปใช้ในประโยค จึงควรมีการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับการนำคำประสมไปใช้ในประโยค รวมถึงการแสดงความหมายของคำที่มีคำนามแสดงอวัยวะเป็นส่วนประกอบ

เอกสารอ้างอิง

ณัฏฐิรา ทับทิม. (2557). *ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นววรรณ พันธุเมธา. (2558). *ไวยากรณ์ภาษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 7).* กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรจง พันธุเมธา. (2523). *ลักษณะภาษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 6).* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

จุฬารัตน์ เตชะโชควิวัฒน์ และคณะ. (2548). *พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย 40000 คำ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม.

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์, และคณะ. (2528). การประสมคำด้วยวิธีกลืนคำนามในภาษาไทย. *ภาษาและวรรณคดีไทย 2(3)*, หน้า 48-58.

สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2531). *หลักภาษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 8).* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

แสงเทียน เพ็งคุ้ม. (2535). *วิเคราะห์คำประสมจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2526.* มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ศุภชัย ต๊ะวิชัย. (2556). การขยายความหมายของคำว่า “หลัง” ในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ 9,* หน้า 24-41. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อนงค์ รุ่งแจ้ง. (2528ก). ความหมายคำประสม. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 4(1),* หน้า 1-13. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

_____. (2528ข). ความหมายคำประสม. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 4(2),* หน้า 179-87. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อลิษา อินจันทร์, และกิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา. (2558). คำนามประสมแบบเท่าเทียมในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ 22(1),* หน้า 118-150. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.

Flynn, S. (1989). *The role of the head initial/head final parameter in acquisition of English relative clause by adult Spanish and Japanese speaker.* In Susan M. Gass (Ed.), Linguistic Perspectives on Second Language Acquisition, pp. 89-109. Cambrigde University Press.

Jack, H. (1990). *The head parameter in Morphology and Syntax.* Paper session presented at Dutch Morphology Day and Colloquium at the Max Planck Institute for Phycholinguistics, pp. 119-131. Utrecht and Nijmegen.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphor we live by.* Chiicago and London: The university of Chicaco Press.

江村健介. (2014).『日本語名詞複合語の獲得に関する研究―意味判断課題にもとづいて―』. 博士論文東北大学大学院国際文化研究科. 東北大学.

奥津敬一郎. (1974).『生成に本文法論』. 東京: 大修館書店.

角田太作. (2002).『世界の言語と日本語』. 東京: くろしお出版.

影山太郎. (1999).『形態論と意味』. 東京: くろしお出版.

_____. (2001).『日英対照動詞の意味と構文』. 東京: 大修館書店.

_____. (2010).「複合のタイポロジーと日本語の特質―「日本語は特殊でない」というけれど―」.『国語研プロジェクトレビュー』(1), pp. 5-27.

広辞苑. (2008). 新村出編. 東京: 岩波書店.

陳穎卓. (2012).「「手」に関する比喩表現について―日本語と中国語における表現の比較―」.『 山口国文』(35), pp. 68-55.

中屋晃. (2013).「複合語とその分類について」.『北星学園大学経済部北星論集』52(2), pp. 146-155.

日本語教育事典. (2000). 日本語教育学会編. 東京: 大修館書店.

野田大志. (2011).『現代日本語における複合語の意味形成―構文論によるアプローチ』. 博士学位論文名古屋大学大学院国際言語文化研究科. 名古屋大学.

松田真希子・森篤嗣・金村久美・後藤寛樹. (2006).「日本語学習者の名詞句の誤用と言語転移―アジア7カ国による日本語作文データに基づく分析―」.『留学生教育』(11), pp. 45-53.

三原健一. (2008).『構造から見る日本語文法』. 東京: 開拓社.

ภาคผนวก

แหล่งข้อมูลประเภทหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่น จำนวน 20 เล่ม

เตรียมสอบวัดระดับ N3 ไวยากรณ์/J-Bridge พลิกหลักสูตรการสื่อสารภาษาญี่ปุ่น/55 หัวข้อไวยากรณ์ญี่ปุ่นเปรียบเทียบ/100 สำนวนฮิตธุรกิจญี่ปุ่น/ภาษาญี่ปุ่นการโรงแรม 1/ไวยากรณ์ ระดับ 3 สำหรับเตรียมสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น/ภาษาญี่ปุ่นดื้นได้/เตรียมสอบวัดระดับ N4 คำศัพท์/ภาษาญี่ปุ่นสื่อสาร 2 ระดับกลาง/ไวยากรณ์ระดับ 2 สำหรับเตรียมสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น/ก้าวไกลไปกับภาษาญี่ปุ่น (เล่ม 2)/ภาษาญี่ปุ่นเพื่อการโรงแรม 1/ภาษาญี่ปุ่นเพื่อการโรงแรม 2/ภาษาญี่ปุ่นเพื่อการโรงแรม 4/ภาษาญี่ปุ่นการโรงแรม 1/กุญแจสู่ 500 รูปประโยค/ไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น/ คำช่วยช่วยด้วย/เก่งภาษาญี่ปุ่นง่ายๆ จากเพลงฮิต/คู่มือสอบญี่ปุ่นธุรกิจ BJT

ความชัดเจนในการพูดแสดงความเห็นโต้แย้ง การศึกษาเปรียบเทียบผู้พูดชาวญี่ปุ่นกับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย*

ภรณีย์ พินันโสตติกุล**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความชัดเจนในการแสดงความเห็นโต้แย้งในภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่ศึกษาอยู่ ณ ประเทศญี่ปุ่นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากเจ้าของภาษาอย่างไร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนองค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำ อาทิ การใช้คำบ่งบอกการโต้แย้ง การอ้างอิงคำหรือเนื้อหาของคู่สนทนา การใช้คำเชื่อมแสดงการขัดแย้ง การซ้ำคำเพื่อแสดงการขัดแย้ง การไม่ชะลอความเห็นขัดแย้งของตนในผู้พูดชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย พบว่า จำนวนการปรากฏขององค์ประกอบโดยรวมมีปริมาณใกล้เคียงกัน ทำให้เห็นว่าผู้เรียนมีแนวโน้มทักษะการใช้ภาษาไปในทางเดียวกับเจ้าของภาษา แต่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปรากฏองค์ประกอบต่างๆ กับปัจจัยความสนิทสนมของผู้พูดผู้ฟัง สถานภาพ และระดับความเห็นต่าง พบว่า การแสดงความเห็นโต้แย้งในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยรับอิทธิพลจากความแตกต่างของสถานภาพมากกว่าในผู้พูดชาวญี่ปุ่น อันมีสาเหตุมาจากอิทธิพลของภาษาแม่ ความเข้าใจวัฒนธรรมของผู้เรียน และลักษณะเฉพาะของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

คำสำคัญ
ความชัดเจนในการแสดงความเห็นโต้แย้ง, ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย, ผู้พูดชาวญี่ปุ่น, การแสดงความเห็นโต้แย้ง, ความอ้อม

* บทความนี้ ปรับปรุงจากข้อมูลที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 9

** อ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 99 หมู่ 18 พหลโยธิน คลองหลวง ปทุมธานี
อีเมล: poraneebun@gmail.com

Explicitness in the Expressions of Disagreement: A Comparative Study of Japanese Speakers and Thai Learners of Japanese*

Poranee Pinunsottikul**

Abstract

This paper investigates the explicitness in the expression of disagreement acts by Japanese speakers and Thai learners of Japanese. Three hundred twenty expression samples from each group were coded according to features that determine the explicitness (explicit or implicit) of the disagreement act. These features were referred to autonomy, reference, contrastive discourse marker, recurrence of keywords, and no delay.

The results revealed that the frequency of the features' occurrence in the two groups were about the same. The results of the statistical analysis of the relationship between the features and contextual factors indicated that Thai learners of Japanese appeared to be remarkably influenced by the difference of interlocutor status while the Japanese speakers were not.

Keywords

Explicitness in disagreement act, Thai learners of Japanese, Japanese speakers, Disagreeing, Indirectness

* This paper was a revised version of the paper presented at the 9th Japanese Studies Association of Thailand conference held in Hat Yai, in December 2015.

** Dr., Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, 99 Moo 18 Paholyothin Road, Klongluang, Pathumthani, email: poraneebun@gmail.com

1. บทนำ

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพคือการสื่อสารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเข้าใจตรงกันว่า ผู้ส่งสารต้องการสื่อความหมายอะไร ความเข้าใจดังกล่าวเกิดจากการตีความข้อมูลถ้อยคำที่ปรากฏไม่ว่าในรูปแบบตัวอักษรหรือเสียงได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยการเชื่อมโยงข้อมูลถ้อยคำเข้ากับบริบทรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ที่เกิด ความสัมพันธ์กับคู่สนทนา สถานภาพระหว่างคู่สนทนา ถ้อยคำหนึ่งๆ หากปรากฏในบริบทที่ต่างกันจะสื่อความตั้งใจของผู้ส่งสารออกไปแตกต่างกัน เช่น กรณีที่ผู้พูดกล่าวว่า *“นี่หกโมงแล้วนะ”* หากไม่พิจารณาองค์ประกอบทางเสียงอันได้แก่โทนเสียงหรือน้ำเสียง แต่พิจารณาเฉพาะข้อมูลถ้อยคำและผู้ฟังแปลข้อมูลตรงตัวตามตัวอักษร ถ้อยคำดังกล่าวจะทำหน้าที่เพียงแจ้งเวลาให้ผู้ฟังทราบว่าขณะนี้เป็นเวลา 6 นาฬิกา แต่หากคำนึงถึงบริบทในการเกิดสถานการณ์ร่วมด้วย เช่น ใช้ถ้อยคำนี้ในช่วงเวลาเช้า และผู้พูดเป็นภรรยาของผู้ฟัง อาจเข้าใจได้ในทันทีว่าถ้อยคำนี้มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงประโยคบอกเล่าเพื่อบอกเวลาเท่านั้น แต่เป็นถ้อยคำแสดงการเตือนที่ผู้พูดต้องการเตือนให้ผู้ฟังตื่นนอนหรือออกจากบ้าน เป็นต้น หรือการที่ผู้พูดกล่าวว่า *“เสื้อตัวที่เธอใส่อยู่นั้นความจริงก็สวยดีหรอก”* หากวิเคราะห์ถ้อยคำนี้ตรงตัวตามตัวอักษรอาจมีความหมายเป็นถ้อยคำแสดงความชื่นชม แต่เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับถ้อยคำที่ตามมาด้วยจะพบว่ามักตามด้วยประโยคขัดแย้งเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้ทราบว่าการกล่าวชมไม่ใช่จุดประสงค์ของผู้พูด เป็นเพียงการกล่าวเกริ่นหรือพูดอ้อมเพื่อนำเข้าสู่ถ้อยคำหลักเท่านั้น จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าบริบทในแง่มุมต่างๆ ล้วนมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์และตีความถ้อยคำที่ใช้สื่อสารอย่างมาก

กล่าวกันว่าญี่ปุ่นเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมพึ่งบริบทสูง (high-context culture) ทำให้ภาษาซึ่งเป็นตัวสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมสื่อให้เห็นแนวโน้มการพึ่งบริบทสูงเช่นกัน สังเกตได้จากการละข้อความท้ายประโยคเมื่อปฏิเสธคำชักชวนของคู่สนทนาโดยใช้สำนวน ちょっと การใช้สำนวนพูดอ้อมที่ทำให้ผู้ฟังต่างชาติไม่แน่ใจว่าอีกฝ่ายตอบรับหรือปฏิเสธ เช่น いいです และอีกตัวอย่างหนึ่งที่มักถูกหยิบยกมากล่าวถึงในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นว่าสะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในแง่การพึ่งบริบทสูงได้อย่างดี คือเมื่อผู้พูดชาวญี่ปุ่นกล่าวกับผู้ฟังที่อยู่ในห้องเดียวกันว่า *“อากาศร้อนจังเลย”* ผู้พูดชาวญี่ปุ่นอาจไม่ได้ต้องการบรรยายสภาพอากาศอย่างที่ผู้ฟังชาวต่างชาติเข้าใจ แต่เป็นการพูดอ้อมให้ผู้ฟังช่วยเปิดเครื่องปรับอากาศให้

Beebe & Takahashi (1989) ยกตัวอย่างปัญหาผู้เรียนภาษาอังกฤษชาวญี่ปุ่นที่ใช้วิธีการป้อนคำถามคู่สนทนาชาวอเมริกันต่อเนื่องไปเป็นทอดเพื่อให้คู่สนทนาตระหนักได้เองว่าตนเองไม่เห็นด้วย กรณีนี้เป็นกรณีตัวอย่างของความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ผู้เรียนภาษาอังกฤษชาวญี่ปุ่นไม่เข้าใจว่าวิธีการถามซ้ำไม่ได้ทำหน้าที่สื่อความไม่เห็นด้วยในวัฒนธรรมภาษาอังกฤษของชาวอเมริกันเช่นเดียวกับในภาษาแม่ของตน นอกจากคู่สนทนาชาวอเมริกันจะไม่เข้าใจว่าผู้เรียนภาษาอังกฤษชาวญี่ปุ่นต้องการสื่ออะไรแล้ว ยังไม่พอใจว่าเหตุใดอธิบายอย่างไรผู้เรียนก็ไม่เข้าใจความหมายที่ตนพูด กรณีนี้หากผู้ฟังเป็นชาวญี่ปุ่นจะสามารถเข้าใจในทันทีว่าผู้พูดต้องการสื่อให้ผู้ฟังทราบว่าไม่เห็นด้วย แต่เมื่อผู้ฟังเป็นคนต่างชาติต่างภาษา จึงเข้าใจเป็นอื่นไปว่าผู้พูดต้องการถามเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติม

เท่านั้น ความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของภาษาและผู้เรียนเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมได้

วัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่นมีลักษณะแตกต่างกันอยู่มากถึงแม้จะเป็นวัฒนธรรมเอเชียด้วยกัน ตั้งแต่อดีตมามีชาวไทยสนใจศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากทั้งในประเทศไทยและที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ผู้ที่เคยไปศึกษาหรือกำลังศึกษาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นอาจได้รับข้อมูลไม่น้อยเกี่ยวกับลักษณะการสื่อสารของชาวญี่ปุ่นที่เน้นวิธีการพูดอ้อม รวมทั้งการไม่ใช้ถ้อยคำแสดงความเห็นต่างที่ชัดเจน งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาว่าในการแสดงความเห็นโต้แย้ง สำนวนถ้อยคำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไรกับสำนวนถ้อยคำภาษาญี่ปุ่นของชาวญี่ปุ่น เมื่อพิจารณาผ่านองค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำ และมีปัจจัยในเชิงบริบทการสนทนาใดที่ส่งอิทธิพลต่อการปรากฏขององค์ประกอบดังกล่าว ผู้วิจัยคาดว่ากลุ่มตัวอย่างผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศญี่ปุ่นจะใช้ภาษาญี่ปุ่นในลักษณะใกล้เคียงกับเจ้าของภาษา และหวังว่างานวิจัยนี้จะช่วยสะท้อนความเข้าใจในการเรียนรู้และปัญหาการใช้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทยในแง่มุมหนึ่ง และเป็นประโยชน์ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจวัฒนธรรมของภาษาทั้งสอง

1.1. แนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดเกี่ยวกับความตรงความอ้อมของถ้อยคำซึ่งอ้างอิงจากโครงการวิเคราะห์วัจนปฏิบัติศาสตร์ข้ามวัฒนธรรม CCSARP (Cross-Cultural Speech Act Realization Patterns) โดย Blum-Kulka and Olshtain (1984), Blum-Kulka et al. (1989) การใช้ภาษาเพื่อแสดงความสุภาพของ Brown and Levinson (1987) หลักการความร่วมมือของ Grice (1975) และแนวทางการวิคราะห์ระดับความชัดเจน (explicitness) ของวัจนกรรมโดย Stadler (2011)

1.2. ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาเปรียบเทียบเชิงปริมาณโดยละเอียดว่าปัจจัย เช่น ความสนิทสนม สถานภาพของผู้พูดผู้ฟัง ระดับความขัดแย้ง[1] ส่งอิทธิพลต่อความชัดเจนในการแสดงออกทางวัจนกรรมอย่างไร งานวิจัยจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่วัจนกรรมการแสดงความเห็นในลักษณะโต้แย้ง (disagreement act) ซึ่งเป็นวัจนกรรมที่เกิดขึ้นบ่อยในชีวิตประจำวันและเป็นเรื่องใกล้ตัว โดยศึกษาจากข้อมูลระดับประโยคเป็นสำคัญ ไม่รวมถึงข้อมูลเสียง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความตรงความอ้อมของถ้อยคำเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการหลายสาขาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) และสัมพันธสารวิเคราะห์ (Discourse Analysis) ในปี 1989 โครงการวิเคราะห์วัจนกรรมข้าม

[1] งานวิจัยของ Brown & Levinson (1978) ใช้คำว่า Ranking of Imposition

วัฒนธรรม CCSARP (Cross-Cultural Speech Act Realization Patterns) ได้จัดทำคู่มือวิเคราะห์ความอ้อม (indirectness)[2] ของถ้อยคำและยกกรณีวัจนกรรมการขอร้องและการขอโทษเป็นตัวอย่างการศึกษา ในเวลาต่อมานักวิจัยจำนวนไม่น้อยใช้คู่มือนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วัจนกรรมทั้งสองอย่างแพร่หลายจวบจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามคู่มือวิธีการวิเคราะห์วัจนกรรมการขอร้องของ CCSARP มีข้อจำกัดที่สามารถวิเคราะห์ความตรงความอ้อมในการแสดงออกทางวัจนกรรมได้เพียงจากหน่วยวัจนกรรมหลัก (Head Act) อันหมายถึงตัวถ้อยคำประโยคขอร้องเท่านั้น เช่น ช่วยฉันสิ ช่วยฉันหน่อย ช่วยฉันหน่อยได้ไหม ว่ามีระดับความตรงความอ้อมที่ต่างกัน แต่ถ้าไม่ปรากฏประโยคเหล่านี้ และกล่าวเพียงว่ากำลังลำบากหรือให้เหตุผลว่ากำลังมีปัญหาเท่านั้น จะไม่สามารถระบุได้ว่าประโยคขอร้องในลักษณะนี้มีระดับความตรงความอ้อมในการแสดงออกเป็นอย่างไร ปัญหานี้ทำให้คู่มือนี้ยังไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้วิเคราะห์วัจนกรรมอื่นๆ เนื่องจากไม่มีตัวหน่วยวัจนกรรมหลักดังกล่าว งานวิจัยเกี่ยวกับวัจนกรรมอื่นๆ เช่น วัจนกรรมการแสดงความไม่พอใจจึงหันไปใช้ทฤษฎีความสุภาพเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ความตรงความอ้อมในการแสดงออกทางวัจนกรรม ยิ่งประโยคแสดงความสุภาพเท่าใด ประโยคนั้นก็ยิ่งแสดงถึงความอ้อมของถ้อยคำมากขึ้นเท่านั้น งานวิจัยของ Blum-Kulka (1987) ระบุว่าความตรงความอ้อมของถ้อยคำไม่จำเป็นต้องแปรผกผันกับความสุภาพเสมอไป เพราะเป็นคนละประเด็น แม้จะมีงานวิจัยที่ชี้ปัญหาการนำความสุภาพมาใช้วิเคราะห์เช่นนี้ อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยจำนวนมากที่คงยึดมุมมองความสุภาพตามแนวของ Brown and Levinson เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์ความตรงความอ้อมของถ้อยคำต่อไป สำหรับงานวิจัยภาษาไทย **ดียู ศรีนราวัฒน์** (2544) ได้ศึกษารูปแบบวัจนกรรมอ้อมทำให้ทราบผลการศึกษาที่น่าสนใจว่าการใช้ถ้อยคำอ้อมมากหรือน้อยจะลดหลั่นตามระดับการศึกษาของผู้พูด และวัจนกรรมอ้อมมีหน้าที่สำคัญในการสื่อสารหลายอย่าง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่ได้ระบุว่าภาษาไทยมีระดับความอ้อมในภาษามากน้อยเช่นใดเมื่อเปรียบเทียบกับภาษาวัฒนธรรมอื่น

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งเมื่อใช้ความสุภาพเป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์ความตรงความอ้อมของวัจนกรรม คือการทับซ้อนของเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เช่น การศึกษาโดยดูการปรากฏของคำแสดงทัศนะ (Modality)[3] เป็นสำคัญ เกณฑ์เดียวกันใช้วิเคราะห์ทั้งความตรงความอ้อมและความสุภาพ ทำให้การวิเคราะห์นั้นอาจขาดความน่าเชื่อถือ จึงกลับมาสู่คำถามเดิมที่ว่าการใช้เกณฑ์เดียวกันในการชี้วัดความตรงความอ้อมของวัจนกรรมกับความสุภาพนั้นเป็นวิธีที่เหมาะสมแล้วหรือไม่

Stadler (2011) ไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดที่ว่าความตรงความอ้อมของถ้อยคำหรือวัจนกรรมสัมพันธ์กับความสุภาพอย่างลึกซึ้ง แต่แทนการนำเกณฑ์การวิเคราะห์ระดับความตรงความอ้อมของ CCSARP หรือความสุภาพมาใช้ เขาได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ใหม่โดยให้ชื่อว่าความชัดเจน

[2] ความตรงและความอ้อม (Directness and Indirectness) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง แรกเริ่มเมื่อใช้กับวัจนกรรม วัจนกรรมตรง มีความหมายถึงการที่ความหมายของถ้อยคำนั้นตรงกับความหมายถ้อยคำตามโครงสร้างไวยากรณ์ ส่วนวัจนกรรมอ้อม หมายถึงวัจนกรรมที่เกิดไม่ตรงตามรูปโครงสร้างไวยากรณ์ที่ปรากฏ ทำให้ต้องอาศัยการตีความ เช่น “จงเขียน” ใช้รูปประโยคคำสั่ง และสื่อถึงเจตนาสั่ง จึงเป็นวัจนกรรมตรง ส่วน “เขียนให้ฉันได้ไหม” ใช้รูปคำถาม แต่ผู้พูดมีเจตนาขอร้อง ไม่ได้มีเจตนาถาม จึงเป็นวัจนกรรมอ้อม ดียู (2544) ศึกษาวัจนกรรมอ้อมในความหมายนี้

[3] เช่น คำว่า บางที อาจจะ เกรงว่า คิดว่า

(explicitness) ของถ้อยคำแทนความตรงความอ้อม และวิเคราะห์จากองค์ประกอบที่ปรากฏขึ้นในถ้อยคำเป็นสำคัญ หลักการคือความชัดเจนของถ้อยคำจะมีน้อยเมื่อต้องพึ่งบริบทมาก เช่น เนื้อความของประโยคก่อนหน้า และความชัดเจนของถ้อยคำจะมีมากเมื่อปรากฏความหมายที่ต้องการสื่อในถ้อยคำนั้นๆ โดยไม่ต้องพึ่งบริบทของถ้อยคำใกล้เคียง แนวคิดนี้ของ Stadler สอดคล้องกับหลักการความร่วมมือ (Cooperative principle) ของ Grice (1975) ซึ่งเป็นหลักแห่งการสนทนาเพื่อสื่อความหมายโดยนัยระหว่างการสนทนา เมื่อผู้พูดชวนผู้ฟังไปเที่ยว ผู้ฟังอาจไม่จำเป็นต้องตอบว่าไปไม่ได้ เพียงกล่าวว่าพรุ่งนี้ติดธุระก็สามารถสื่อความหมายได้ว่าด้วยเหตุผลเช่นนี้จึงทำให้ไม่สามารถไปได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวคำปฏิเสธชัดเจน

Stadler วิเคราะห์ความชัดเจนของถ้อยคำโดยดูจากองค์ประกอบต่างๆ ของถ้อยคำ ดังนี้

1) Autonomy ความเป็นอิสระแก่ตน แบ่งเป็น 3 ระดับ

1.1) Autonomous สามารถระบุได้ชัดเจนว่าถ้อยคำแสดงถึงวัจนกรรมนั้นๆ โดยไม่ต้องดูบริบทรอบข้าง เช่น กรณีวัจนกรรมการแสดงความเห็นโต้แย้ง ปรากฏสำนวนว่า “ไม่เห็นด้วย”

1.2) Moderately autonomous ระบุวัจนกรรมนั้นได้จากบริบทถ้อยคำรอบข้าง

1.3) Not autonomous ระบุวัจนกรรมแน่ชัดไม่ได้แม้จากบริบทถ้อยคำรอบข้าง

2) Syntax-function correlation ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหน้าที่ พิจารณาจากรูปประโยคที่ปรากฏว่าสัมพันธ์กับวัจนกรรมนั้นหรือไม่

2.1) does correlate

2.2) does not correlate

กรณีการแสดงความเห็นโต้แย้งปรากฏคำว่า “ไม่” จะจัดอยู่ในกลุ่มแรก หากปรากฏรูปประโยคคำถาม จะจัดอยู่ในกลุ่มหลัง

3) Reference การอ้างอิงเนื้อความของผู้พูดก่อนหน้า แบ่งเป็น 2 แบบดังนี้

3.1) does make reference

3.2) does not make reference

หากปรากฏสำนวนเช่น “สิ่งที่คุณกล่าวมา” จะจัดอยู่ในกลุ่มแรก และหากในถ้อยคำไม่มีข้อความใดๆ เกี่ยวข้องกับที่คู่สนทนากล่าวก่อนหน้า จะจัดอยู่ในกลุ่มหลัง

4) Structural indicators ตัวชี้วัดเชิงโครงสร้าง ได้แก่

4.1) Change of preference organization หากมีการฝ่าฝืนกฎ preference organization (Pomerantz, 1978; 1984) เช่น การแสดงถ้อยคำโดยไม่ลังเล ไม่มีการหยุดชะงักระหว่างที่พูด จะนับว่ามีตัวชี้วัดนี้ปรากฏ

4.2) Interruption การขัดจังหวะการพูดแทรก หากผู้พูดกล่าวถ้อยคำโดยที่คู่สนทนาก่อนหน้ายังกล่าวไม่จบจะนับว่ามีตัวชี้วัดนี้ปรากฏ

4.3) Discourse markers ดัชนีปริจเฉท เช่น การใช้คำว่า “แต่” การใช้คำว่า “แต่” จะช่วยทำให้เห็นวัจนกรรมการแสดงความเห็นโต้แย้งชัดเจน

4.4) Conventionalization cues การใช้สำนวนเช่น “look”“see” เพื่อช่วยนำเข้าสู่วัจนกรรม

4.5) Recurrence of structural indicators การปรากฏตัวชี้วัดซ้ำ การปรากฏตัวชี้วัดซ้ำๆ จะทำให้วัจนกรรมนั้นชัดเจนขึ้น

การใช้เกณฑ์ดูองค์ประกอบเช่นนี้นับเป็นทางเลือกที่ดีทางเลือกหนึ่งในการวิเคราะห์ถ้อยคำวัจนกรรมในมุมมองที่ต่างไปจากงานวิจัยในอดีตที่มุ่งดูการปรากฏของคำแสดงทัศนะ (Modality) เป็นสำคัญ เนื่องจากคำแสดงทัศนะ ไม่สามารถแบ่งกลุ่มวิเคราะห์ย่อยเชิงหน้าที่ได้ชัดเจน ทำให้ประสบปัญหาว่าหากมีคำเหล่านี้จำนวนเท่าใดจึงแปลว่าสำนวนใดมีความชัดเจนหรือความตรงมากกว่า

Stadler เสนอแนวทางวิเคราะห์รวมถึงตัวอย่างวิเคราะห์ไว้โดยละเอียด แต่อย่างไรก็ตามเขาไม่ได้สรุปผลของตัวอย่างเหล่านั้นว่าช่วยให้เห็นภาพรวมลักษณะพิเศษของภาษาที่นำมาวิเคราะห์อย่างไร หรือหากนำไปเปรียบเทียบผลกับภาษาอื่นจะแสดงผลเปรียบเทียบเชิงปริมาณได้อย่างไร จึงทำให้ต้องศึกษาเพิ่มเติมต่อไป และเท่าที่ศึกษายังไม่พบงานวิจัยที่ประยุกต์แนวทางการวิเคราะห์นี้

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1. การเก็บข้อมูล

3.1.1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบเชิงปริมาณตามสถานการณ์ที่กำหนดเฉพาะ รวมถึงมีข้อจำกัดในการกำหนดระดับความสามารถทางภาษาของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยให้อยู่ในระดับเดียวกัน ดังนั้น เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลภาษาปริมาณมาก และควบคุมปัจจัยที่ต้องการศึกษาให้เป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกวิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบทดสอบทางภาษา Discourse Completion Test (DCT) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากวิธีการนี้สามารถสะท้อนภาพรวม แบบแผน กลวิธีการใช้ภาษาที่ผู้พูดต้องการใช้สื่อสารได้เป็นอย่างดี แม้จะไม่ใช่ข้อมูลจากสถานการณ์จริงก็ตาม

DCT นี้สร้างขึ้นโดยสมมติสถานการณ์ให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความเห็นโต้แย้งทั้งหมด 8 สถานการณ์ (3 ปัจจัย × 2 ลักษณะ) ปัจจัยที่เป็นเป้าหมายการวิเคราะห์ได้แก่ ความสนิทสนมกับคู่สนทนา (สนิท-ไม่สนิท) สถานภาพของคู่สนทนา (เท่าเทียมกัน - คู่สนทนาสูงกว่า) และระดับความเห็นต่าง (น้อย - มาก) ใน DCT จะปรากฏข้อความบอกเล่าสถานการณ์ เช่น สถานการณ์ที่ 1 เมื่อผู้ทำแบบทดสอบกำลังพูดคุยกับเพื่อนที่สนิทเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปเที่ยวด้วยกัน แต่ผู้ทำแบบทดสอบมีเหตุผลหรือความกังวลใจเรื่องเงินอยู่เล็กน้อย จึงทำให้รู้สึกไม่ค่อยเห็นด้วยที่จะไปยังสถานที่ที่เพื่อนเสนอมา เมื่อเพื่อนพูดว่า *“ไปเที่ยวที่...ดีไหม”* ผู้ทำแบบทดสอบจะพูดตอบว่าอย่างไร ให้ผู้ทำแบบทดสอบเขียนถ้อยคำที่คิดว่าจะกล่าวในสถานการณ์จริง อนึ่ง สถานการณ์ที่ 1 และสถานการณ์ที่ 2 ที่มีเนื้อหาสถานการณ์เดียวกันจะยกบทสนทนาและคำอธิบายสถานการณ์ร่วมกัน แต่กำหนดให้ผู้ทำแบบทดสอบมีความคิดต่างกันคือ รู้สึกไม่ค่อยเห็นด้วยกับรู้สึกไม่เห็นด้วยอย่างมาก ในที่นี้ขอยกตัวอย่างสถานการณ์ที่ 3 และ 4 ที่ปรากฏในแบบทดสอบประกอบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น

来週外国人の新入生が来ます。あまり親しくないAさんとあなたが寮の歓迎会の担当者です。今、何の料理を食べるかについて、そのあまり親しくないAさんに相談しているところです。

A さん: やっぱり外国人の新入生は日本の文化とかに慣れてないので、え〜っと、せっかくだし、日本のおいしい手巻き寿司を作ったらいいんじゃないかと思うんですけど、どう思いますか。

あなた: の意見は次の通りです。あなたはそのAさんにどのように言いますか。

(สถานการณ์ 3) あなたの意見: 手巻き寿司に賛成 1　2　3　4　他の料理がいい
あまり手巻き寿司に賛成できない理由:もうすぐ12月だ。手巻き寿司のような冷たい料理よりも、例えばてんぷらやすき焼きなど温かい料理の方がよい。

あなた : _____.
_____.
_____.

(สถานการณ์ 4) あなたの意見: : 手巻き寿司に賛成1　2　3　4　他の料理がいい
どうしても手巻き寿司に賛成できない理由:手巻き寿司に入っている生魚が外国人の口に合わない。例えばてんぷらやすき焼きなどの火を通した料理の方がよい。

あなた :_____.
_____.
_____.

สถานการณ์ทั้ง 8 สามารถสรุปรายละเอียดได้โดยย่อดังตารางที่ 1 นี้

ตารางที่ 1 รายละเอียดสถานการณ์ใน DCT

สถานการณ์ที่	ความสัมพันธ์กับคู่สนทนา	สถานภาพของคู่สนทนา	ระดับความเห็นต่าง	เนื้อหาของสถานการณ์
1	สนิท	เท่าเทียมกัน	น้อย	พูดคุยเรื่องสถานที่จะไปเที่ยวด้วยกัน
2	สนิท	เท่าเทียมกัน	มาก	พูดคุยเรื่องสถานที่จะไปเที่ยวด้วยกัน
3	ไม่สนิท	เท่าเทียมกัน	น้อย	พูดคุยเรื่องอาหารที่จะใช้ในงานเลี้ยงรับคนมาใหม่
4	ไม่สนิท	เท่าเทียมกัน	มาก	พูดคุยเรื่องอาหารที่จะใช้ในงานเลี้ยงรับคนมาใหม่
5	สนิท	สูงกว่า	น้อย	พูดคุยเรื่องการจัดกิจกรรมแนะนำภาควิชา
6	สนิท	สูงกว่า	มาก	พูดคุยเรื่องการจัดกิจกรรมแนะนำภาควิชา
7	ไม่สนิท	สูงกว่า	น้อย	พูดคุยเรื่องสถานที่จัดงานสัมมนา
8	ไม่สนิท	สูงกว่า	มาก	พูดคุยเรื่องสถานที่จัดงานสัมมนา

3.1.2. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มประชากร แบ่งเป็นกลุ่มผู้พูดชาวญี่ปุ่น 40 คน และกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย 40 คน ช่วงอายุระหว่าง 18-26 ปี ทำให้ได้ข้อมูลถ้อยคำทั้งหมด กลุ่มละ 320 ตัวอย่าง (40 คน × 8 สถานการณ์) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลผู้พูดชาวญี่ปุ่นที่เมืองนาโกย่า ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้เป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาไทย ส่วนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยนั้นได้จากผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลาตั้งแต่ 1[4] ปีขึ้นไป ที่นาโกย่า โตเกียว ฟุคุโอกะ และมีความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับสูง หรือประมาณเทียบเท่า N2 ขึ้นไป[5]

แบบทดสอบ DCT ที่ใช้ทดสอบกลุ่มตัวอย่างทั้งสองเป็นแบบทดสอบที่ใช้สถานการณ์เดียวกันทุกประการ แต่เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความสามารถทางภาษาของผู้เรียนซึ่งอาจส่งผลทำให้ความเข้าใจโจทย์และสถานการณ์คลาดเคลื่อน จึงได้กำกับเสียงอ่านตัวอักษรคันจิชั้นกลางขึ้นไปรวมถึงกำกับความหมายคำศัพท์บางคำไว้ให้ในแบบทดสอบสำหรับกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

[4] 1 ปี แต่ไม่เกิน 5 ปี ทั้งนี้ ปัจจัยระยะเวลาที่อาศัยอยู่ประเทศญี่ปุ่นอาจส่งผลต่อรูปแบบการใช้ภาษาของผู้เรียน แต่เนื่องจากข้อจำกัดในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง จึงทำให้ไม่สามารถควบคุมปัจจัยดังกล่าวในงานวิจัยชิ้นนี้

[5] เนื่องจากไม่สามารถรวบรวมกลุ่มตัวอย่างผู้เรียนโดยมีเงื่อนไขว่าต้องมีผลสอบวัดระดับตามที่กำหนดได้ ผู้วิจัยจึงใช้การทดสอบ SPOT-test และ Cloze test เป็นตัวทดสอบระดับความสามารถของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแทน และผลการทดสอบทางสถิติชี้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นอยู่ในระดับเดียวกันจริง

3.2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการวิเคราะห์ความชัดเจนของถ้อยคำโดย Stadler (2011) ที่ไม่อิงกับคำแสดงทัศนะและความสุภาพเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการนำมาวิเคราะห์ระดับความชัดเจนในการแสดงออกวัจนกรรมแบบต่างๆ แต่พบว่ามีความซับซ้อนและปัญหาในขั้นตอนการวิเคราะห์ เช่น องค์ประกอบที่ 2) Syntax-function correlation หากในถ้อยคำหนึ่งๆ ประกอบด้วยหลายประโยค เช่น มีประโยคบอกเล่าแสดงความไม่เห็นด้วยและประโยคย้อนถามปรากฏทั้งคู่ควรจะวิเคราะห์ให้เป็นแบบใดระหว่าง does correlate กับ does not correlate องค์ประกอบที่ 4.1) Change of preference organization ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่ว่าลักษณะใดเป็น preferred หรือ dispreferred นอกจากนี้ ส่วนประกอบของ preference organization มีหลายชนิดหากองค์ประกอบปรากฏขึ้นอย่างขัดแย้งกัน เช่น องค์ประกอบที่ 2) ดังข้างต้นควรวิเคราะห์อย่างไร อีกทั้งองค์ประกอบที่ 4.4) conventionalization cues เช่น การใช้คำ “look” “see” เป็นลักษณะที่ไม่ได้เป็นนิยมใช้ในภาษาญี่ปุ่น

ในขั้นตอนวิเคราะห์ Stadler ใช้วิธีนับคะแนนองค์ประกอบโดยองค์ประกอบที่ 1) Autonomy หากเป็นประเภท autonomous จะเท่ากับ 2 คะแนน moderately autonomous 1 คะแนน not autonomous 0 คะแนน องค์ประกอบที่ 2) Syntax-function correlation และ 3) Reference นับคะแนนโดยหากปรากฏองค์ประกอบดังกล่าวจะเท่ากับ 1 คะแนน ไม่ปรากฏเท่ากับ 0 คะแนน ส่วนองค์ประกอบที่ 4) Structural indicators นับตามจำนวนที่ปรากฏ มี 5 ลักษณะจึงนับคะแนน 0 ถึง 5 คะแนน เมื่อดูองค์ประกอบครบทุกชนิดแล้วจึงหาผลรวมว่าถ้อยคำนี้มีคะแนนระดับความชัดเจนเป็นเท่าใด มากกว่าหรือน้อยกว่าอีกถ้อยคำอย่างไร จุดด้อยของการนับคะแนนแบบนี้คือไม่สามารถนำผลคะแนนที่ได้มาเปรียบเทียบเชิงสถิติที่เหมาะสมระหว่างกลุ่มได้ เนื่องจากมีทั้งลักษณะที่เป็น 0 ถึง 1 คะแนน จนถึง 0 ถึง 5 คะแนน ผู้วิจัยจึงออกแบบวิธีวิเคราะห์โดยปรับจากวิธีการของ Stadler ได้องค์ประกอบที่ใช้แสดงความชัดเจนของถ้อยคำดังที่แสดงไว้ด้านล่างนี้ ทั้งหมดเป็นองค์ประกอบที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นตัวแสดงความชัดเจนของถ้อยคำหรือวัจนกรรมแสดงความเห็นโต้แย้งได้อย่างดี โดยใช้วิธีนับเพียงการปรากฏและไม่ปรากฏขององค์ประกอบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่สามารถใช้วัดระดับความชัดเจนของถ้อยคำอาจมีได้มากกว่าที่แสดง เช่น Interruption การขัดจังหวะ ซึ่ง Stadler ได้เสนอไว้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญ แต่เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลถ้อยคำจากเสียงจึงไม่สามารถนำองค์ประกอบนี้มาใช้วิเคราะห์ได้

1) Autonomy

ถ้อยคำนั้นปรากฏคำบ่งบอกการโต้แย้งชัดเจนหรือไม่ เช่น สำนวน 無理　やめよう

> (1) それは無理でしょうっていうかやめた方がいいじゃないかな。生魚とか食べられない人が多いでしょ。
>
> (2) 神戸だと、けっこう旅費とか高くなっちゃうんじゃないかなあ。

จากตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างที่ (1) มีองค์ประกอบชนิดนี้ปรากฏ แต่ตัวอย่างที่ (2) ไม่มี

2) Reference

ถ้อยคำนั้นปรากฏคำสำคัญหรือเนื้อหาที่อ้างอิงถ้อยคำของคู่สนทนาที่มาก่อนหน้าหรือไม่

(3) 神戸良いよね！でもお金ないんだ。神戸はまた今度にして連休はもうちょっと 安く行ける所にしない？

(4) 203号室はどうですか。みんなわかりやすくていいと思いますけど

จากตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างที่ (3) มีองค์ประกอบชนิดนี้ปรากฏ กล่าวคือมีการอ้างถึงโกเบ ซึ่งเป็นสถานที่ที่คู่สนทนาเสนอมา ส่วนตัวอย่างที่ (4) ไม่มี เป็นการเสนอสถานที่ใหม่ ไม่อ้างอิงถึงสถานที่ที่คู่สนทนาเสนอมาก่อน

3) Contrastive discourse marker

ถ้อยคำนั้นปรากฏดัชนีปริจเฉทหรือคำเชื่อมแสดงความขัดแย้ง เช่น “แต่” หรือไม่

(5) でも、近場で安くすませるのもいいんじゃない？

(6) 神戸？それはまた遠いなあ。もっと楽に行けるところにしようよ。

จากตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างที่ (5) มีองค์ประกอบชนิดนี้ปรากฏ แต่ตัวอย่างที่ (6) ไม่มี

4) Recurrence of keywords

ถ้อยคำนั้นปรากฏการทวนซ้ำคำสำคัญในลักษณะต่างๆ ในตัวเองเช่นการใช้คำคล้าย การใช้คำคู่ตรงข้ามหรือไม่

(7) 神戸は遠いよ。行くだけで疲れてしまいそう。もう少し近いところにしない？

(8) 神戸いつか行きたいけど、今度の連休では少し遠くない？

จากตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างที่ (7) มีองค์ประกอบชนิดนี้ปรากฏ แต่ตัวอย่างที่ (8) ไม่มี

5) No Delay

ในถ้อยคำนั้นปรากฏคำหรือข้อความที่ทำหน้าที่ชะลอการแสดงความเห็นขัดแย้งนั้นให้ออกจากตำแหน่งต้นถ้อยคำหรือไม่ โดยการแสดงความเห็นขัดแย้งในที่นี้ หมายถึง การแสดงเหตุผลที่ไม่เห็นด้วย หรือใช้ถ้อยคำบ่งบอกการโต้แย่งชัดเจนในตอนต้นของถ้อยคำ โดยไม่มีการปรากฏสำนวนย้อนกลับ (Back-channel expressions) สำนวนแสดงการลังเล สำนวนแสดงการเห็นด้วยก่อนหน้านั้น

(9) そうだなあ、本当はすごく行きたいんだけど、今ちっとお金ないんだよね。

(10) 神戸は少し遠いよ。もっと近くにしよう！

จากตัวอย่างข้างต้นตัวอย่างที่ (9) ใช้ そうだなあ ในตอนต้นจึงนับว่าไม่มีองค์ประกอบชนิดนี้ แต่ตัวอย่างที่ (10) มี

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบที่ใช้ในการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1) Autonomy และ 2) Reference นำองค์ประกอบ

ตามชนิดเดิมของ Stadler มาใช้ และองค์ประกอบที่ 3) Contrastive discourse marker นำมาจากองค์ประกอบย่อยของ Structural Indicators เดิม องค์ประกอบที่ 5) No Delay ปรับมาจาก Interruption เพื่อให้เหมาะกับวิธีการเก็บข้อมูล ส่วนจุดที่เปลี่ยนแปลงจากงานของ Stadler คือ การเพิ่มองค์ประกอบ Recurrence of Keywords และการเปลี่ยนวิธีการนับองค์ประกอบจาก 0-5 เป็นการปรากฏและการไม่ปรากฏ นอกจากนี้ยังได้ตัดองค์ประกอบที่มีปัญหาในการวิเคราะห์จริงออก ได้แก่ Syntax-function correlation, Change of preference organization, Conventionalization cues และ Recurrence of structural indicators เพื่อให้เห็นภาพการวิเคราะห์ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการวิเคราะห์ประโยคดังตารางที่ 2 นี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างการวิเคราะห์องค์ประกอบแสดงความชัดเจนในการพูดแสดงความเห็นโต้แย้ง

ตัวอย่างประโยค	1) autonomy	2) reference	3) marker	4) recurrence	5) no delay
(11) 神戸良いよね！でもお金ないんだ。神戸はまた今度にして連休は もうちょっと安く行ける所にしない？	0	1	1	1	0
(12) もうちょっと近いところにするのはどう？	0	0	0	0	1
(13) 203号室はどうですか。みんなわかりやすくていいと思いますけど	0	0	0	0	1
(14) この201号室は、学部生には分かるかもしれないですが、外部の参加者にとっては見つけにくい場所にあるので、もう少し分かりやすい場所の方が良いのでないでしょうか。	0	1	1	1	0

หมายเหตุ : 3) marker หมายถึง Contrastive discourse marker 4) recurrence หมายถึง Recurrence of keywords

ถ้อยคำในตัวอย่างที่ 11) 神戸良いよね！でもお金ないんだ。神戸はまた今度にして連休はもうちょっと安く行ける所にしない？ สามารถวิเคราะห์ได้ว่าปรากฏองค์ประกอบความชัดเจนของถ้อยคำ 3 ชนิดคือ 2) Reference 3) Contrastive discourse marker 4) Recurrence of keywords จำนวนองค์ประกอบโดยรวมเท่ากับ 3 ซึ่งมากกว่าถ้อยคำในตัวอย่างที่ 12) もうちょっと近いところにするのはどう？ ที่ปรากฏองค์ประกอบเพียงชนิดเดียวคือ 5) No delay จำนวน

องค์ประกอบโดยรวมเท่ากับ 1 จาก 5 ด้วยวิธีนี้จะสามารถวิเคราะห์ได้ว่าถ้อยคำในตัวอย่างที่ 11) แสดงความชัดเจนในการแสดงออกมากกว่าถ้อยคำในตัวอย่างที่ 12)

หลังจากที่ได้จำนวนรวมของการปรากฏขององค์ประกอบถ้อยคำต่างๆ ของกลุ่มผู้พูดชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยแล้ว จะนำจำนวนนั้นมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขการปรากฏขององค์ประกอบต่างๆ อีกครั้งด้วยวิธี Decision Tree Analysis ซึ่งเป็นวิธีการทางสถิติที่จัดลำดับความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยค่า Chi-Square จากการวิเคราะห์ด้วย Decision Tree Analysis โดยใส่ตัวแปรต้นเป็นปัจจัยความสนิทสนม (สนิท-ไม่สนิท) สถานภาพของคู่สนทนา (เท่าเทียมกัน-คู่สนทนาสูงกว่า) ระดับความเห็นต่าง (น้อย-มาก) และชนิดองค์ประกอบ (5 ชนิด) และใส่ตัวแปรตามเป็นอัตราการปรากฏและไม่ปรากฏขององค์ประกอบ ซึ่งจะทำให้ทราบว่าปัจจัยต่างๆ มีอิทธิพลต่อความชัดเจนในการแสดงออกของกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและผู้พูดชาวญี่ปุ่นในลักษณะเหมือนหรือต่างกันอย่างไร การวิเคราะห์ด้วย Decision Tree Analysis นี้แสดงผลด้วยภาพแผนภูมิต้นไม้ ซึ่งจะปรากฏผลเฉพาะปัจจัยที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเท่านั้น และจะไล่ระดับแผนภูมิลงมาตามลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อกัน กล่าวคือลำดับของปัจจัยที่แสดงอยู่ด้านบนของแผนภูมิจะมีอิทธิพลมากกว่าปัจจัยที่อยู่ในระดับล่างถัดมา ส่วนปัจจัยที่ไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อข้อมูลที่ต้องการวิเคราะห์จะไม่ปรากฏในแผนภูมิ

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1. องค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำ

ตารางที่ 3 ผลรวมปริมาณองค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำ

ชนิดองค์ประกอบ	ผู้พูดชาวญี่ปุ่น (JJ)		ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (JSL)	
	จำนวน	%	จำนวน	%
1) Autonomy	45	6.22%	56	7.57%
2) Reference	258	35.64%	268	36.22%
3) Contrastive discourse marker	97	13.40%	134	18.11%
4) Recurrence of keywords	125	17.27%	140	18.92%
5) No Delay	199	27.49%	142	19.19%
จำนวนรวม	724	100%	740	100%

ผลการวิเคราะห์พบองค์ประกอบที่แสดงความชัดเจนของถ้อยคำปรากฏทั้งหมด 724 ครั้ง จากข้อมูลถ้อยคำ 320 ตัวอย่างของผู้พูดชาวญี่ปุ่น และ 740 ครั้งจากผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย จึงกล่าวได้ว่าโดยรวมปรากฏจำนวนองค์ประกอบในปริมาณไม่ต่างกัน และเมื่อแยกตามชนิดองค์ประกอบแล้ว ดังตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าผลรวมของปริมาณองค์ประกอบแต่ละชนิดในการปรากฏระหว่าง 2 กลุ่มตัวอย่างไม่ต่างกัน ยกเว้น 3) Contrastive discourse marker หรือดัชนีปริจเฉทแสดงความขัดแย้ง ซึ่งอัตราการปรากฏในผู้เรียนชาวไทยมากกว่าผู้พูดชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวน 134 ครั้ง (18.11%) ต่อ 97 ครั้ง (13.40%) และ 5) No delay ซึ่งอัตราการปรากฏในถ้อยคำของผู้พูดชาวญี่ปุ่นมากกว่าในผู้เรียนชาวไทย 199 ครั้ง (27.49%) ต่อ 142 ครั้ง (19.19%)

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ผลรวมขององค์ประกอบการแสดงความชัดเจนของถ้อยคำไม่แตกต่างกัน แต่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่างชนิดกับผู้พูดชาวญี่ปุ่น ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงความเข้าใจของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการแสดงความชัดเจนในถ้อยคำในภาษาญี่ปุ่นที่อาจไม่ตรงกับการใช้จริงของผู้พูดภาษาญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

4.2. ปัจจัยในการปรากฏขององค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำ

ผลจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดองค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำในวัจนกรรมการแสดงความเห็นโต้แย้งกับอิทธิพลของปัจจัยในการปรากฏขององค์ประกอบเหล่านั้น อันได้แก่ ความสนิทสนมกับคู่สนทนา สถานภาพ ระดับความเห็นต่าง ด้วย Decision Tree Analysis พบว่าดังภาพที่ 1 ในผู้พูดชาวญี่ปุ่นการปรากฏขององค์ประกอบที่ 1) Autonomy สัมพันธ์กับปัจจัยความสนิทสนมกับคู่สนทนามากที่สุดโดยมีการปรากฏทั้งหมด 35 ครั้ง เมื่อสนิทกับคู่สนทนาและปรากฏทั้งหมด 10 ครั้งในกรณีไม่สนิทกับคู่สนทนากรณีสนิทกับคู่สนทนาและระดับความเห็นต่างมีมากมีการปรากฏมากกว่าเมื่อระดับเห็นต่างมีน้อยที่อัตรา 25 ครั้งต่อ 10 ครั้ง ส่วนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยดังแผนภูมิภาพที่ 2 ชนิดองค์ประกอบที่ 1) autonomy ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยระดับความเห็นต่างมากที่สุด ปรากฏ 42 ครั้ง เมื่อระดับความเห็นต่างมีมาก และปรากฏ 14 ครั้ง เมื่อระดับความเห็นต่างระหว่างคู่สนทนามีน้อย ส่วนปัจจัยความสนิทสนมส่งอิทธิพลในกรณีระดับความเห็นต่างมีน้อย กรณีไม่สนิทไม่พบการปรากฏขององค์ประกอบชนิดนี้ กรณีสนิทมีการปรากฏทั้งหมด 14 ครั้ง ในส่วนขององค์ประกอบที่ 1) Autonomy จะเห็นว่าปัจจัยความสนิทสนมและระดับความเห็นต่างส่งอิทธิพลทั้งต่อกลุ่มผู้พูดชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย เพียงแต่ลำดับอิทธิพลของปัจจัยเหล่านั้นต่างกัน

องค์ประกอบที่ 2) Reference ในผู้พูดชาวญี่ปุ่นดังภาพที่ 1 จะเห็นว่ามีอัตราการปรากฏมากถึง 258 ครั้ง แต่ไม่มีปัจจัยใดส่งอิทธิพลต่อการปรากฏขององค์ประกอบชนิดนี้อย่างมีนัยสำคัญ ต่างจากผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยดังภาพที่ 2 ที่ระดับความเห็นต่างส่งอิทธิพลโดยระดับความเห็นต่างที่มากปรากฏองค์ประกอบชนิดนี้มากกว่าระดับความเห็นต่างน้อย และในระดับความเห็นต่างน้อยองค์ประกอบชนิดนี้ยังปรากฏมากเมื่อคู่สนทนาสถานภาพสูงกว่า

องค์ประกอบที่ 3) Contrastive discourse marker พบว่าในผู้พูดชาวญี่ปุ่นปรากฏ

มากน้อยขึ้นกับปัจจัยระดับความเห็นต่างเป็นสำคัญ ดังภาพที่ 1 เมื่อระดับความเห็นต่างมีน้อยจะปรากฏองค์ประกอบชนิดนี้มากกว่าเมื่อระดับการเห็นต่างมีมาก และเมื่อความเห็นต่างมีมากกรณีที่สนิทกับคู่สนทนาจำนวนการปรากฏองค์ประกอบนี้สูงกว่ากรณีไม่สนิทกับคู่สนทนา ในส่วนของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยดังภาพที่ 2 องค์ประกอบชนิดนี้ปรากฏในแผนภูมิรวมกับองค์ประกอบอีก 2 ชนิด คือ 4) Recurrence of keywords และ 5) No Delay หมายความว่าโดยรวมองค์ประกอบทั้ง 3 ชนิดนี้ มีแนวโน้มลักษณะการปรากฏที่ใกล้เคียงกันโดยรับอิทธิพลจากปัจจัยความแตกต่างของสถานภาพเป็นสำคัญจะเห็นได้ว่าลักษณะนี้แตกต่างจากผู้พูดชาวญี่ปุ่น เพราะจากการวิเคราะห์ข้อมูลถ้อยคำของผู้พูดชาวญี่ปุ่นไม่ปรากฏอิทธิพลของปัจจัยสถานภาพต่อองค์ประกอบที่ 3 นี้แต่อย่างใด

องค์ประกอบที่ 4) Recurrence of keywords จากภาพที่ 1 จะเห็นว่าในผู้พูดชาวญี่ปุ่นปรากฏองค์ประกอบชนิดนี้มากเมื่อสถานภาพของคู่สนทนาอยู่ในระดับเดียวกันกับผู้พูดซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันกับในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ดังภาพที่ 2 โดยภาพที่ 2 จะแสดงจำนวนการปรากฏซึ่งมากกว่าภาพที่ 1 เนื่องจากเป็นการรวมกันขององค์ประกอบ 3 ชนิด แต่จะเห็นว่า node ที่ 15 ของภาพที่ 2 มีการปรากฏขององค์ประกอบชนิดนี้ 90 ครั้ง เมื่อสภาพเท่าเทียมกันกับคู่สนทนา ในส่วนผู้พูดชาวญี่ปุ่นจะเห็นได้จาก node ที่ 10 ในภาพที่ 1 ซึ่งมีการปรากฏทั้งหมด 76 ครั้งในกรณีเดียวกัน นับว่าจำนวนครั้งที่ปรากฏใกล้เคียงกันเพียงแต่กรณีผู้พูดชาวญี่ปุ่นยังสัมพันธ์กับอิทธิพลของความสนิทสนมอย่างมีนัยสำคัญไปพร้อมกัน

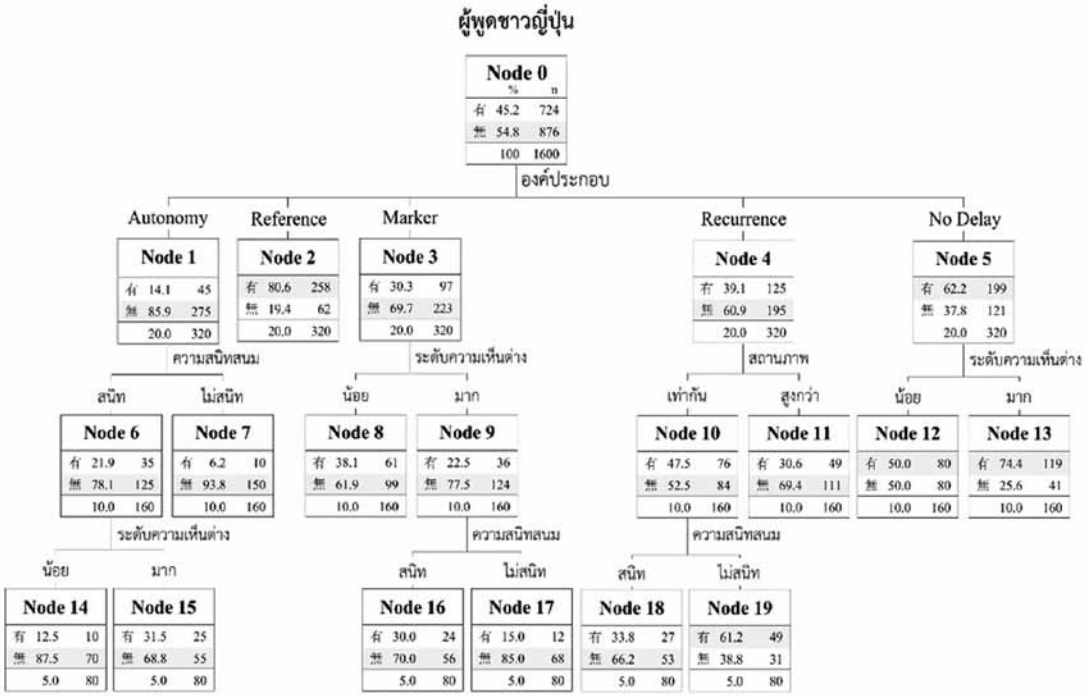

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์ Decision Tree Analysis ของผู้พูดชาวญี่ปุ่น

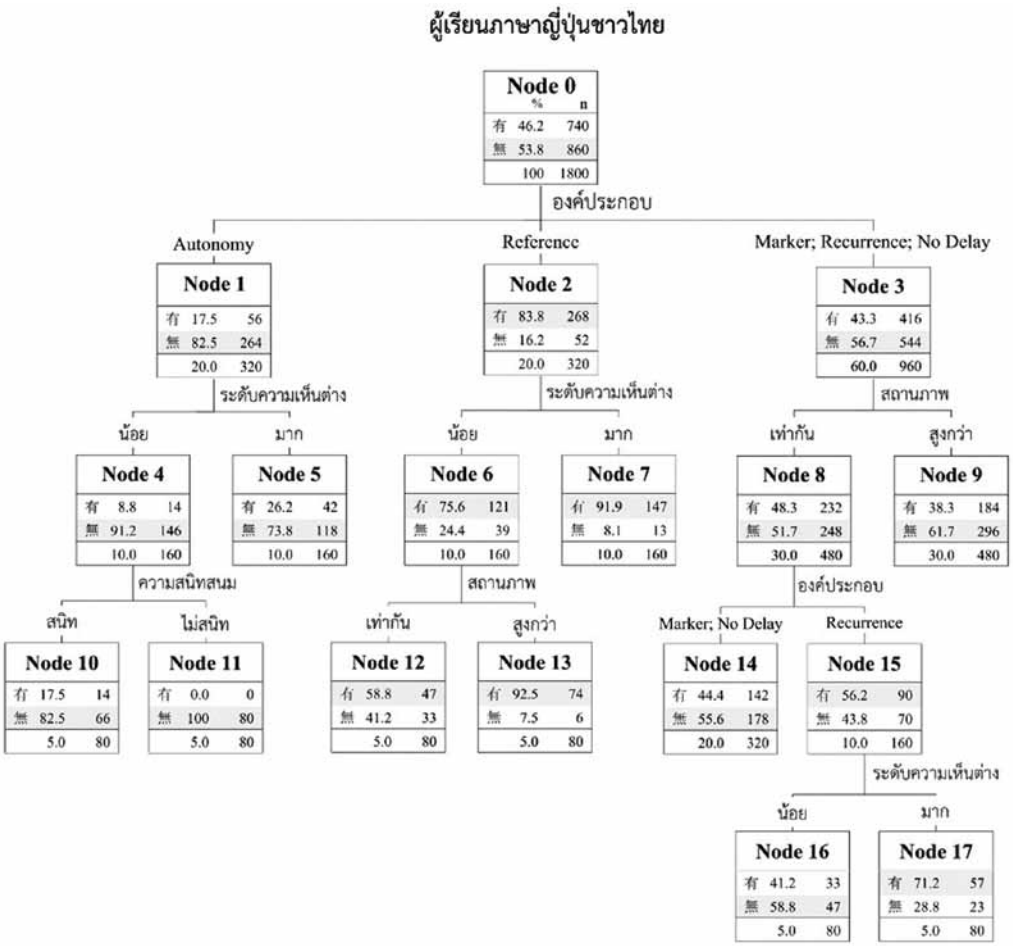

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ Decision Tree Analysis ของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

องค์ประกอบที่ 5) No Delay ในผู้พูดชาวญี่ปุ่นดังภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบชนิดนี้รับอิทธิพลของปัจจัยระดับความเห็นต่างเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อระดับความเห็นต่างมากจะพบว่าปรากฏการไม่ชะลอความเห็นมากกว่าเมื่อระดับความเห็นต่างน้อย ส่วนในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยดังภาพที่ 2 สภานภาพส่งผลต่ออัตราการปรากฏและไม่ปรากฏขององค์ประกอบชนิดนี้มากที่สุด

ผลโดยรวมจะเห็นว่าสถานภาพส่งอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อองค์ประกอบที่ 4) Recurrence of keywords เท่านั้นในผู้พูดชาวญี่ปุ่น ส่วนในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยอิทธิพลของสถานภาพปรากฏในทุกองค์ประกอบยกเว้นองค์ประกอบที่ 1) Autonomy จึงอาจกล่าวได้ว่าสถานภาพมีบทบาทสำคัญต่อการแสดงความชัดเจนในวัจนกรรมการแสดงความเห็นโต้แย้งในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยอันเป็นลักษณะที่ต่างจากผู้พูดชาวญี่ปุ่น

5. การอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าในวัจนกรรมแสดงความเห็นโต้แย้ง ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่ศึกษาอยู่ ณ ประเทศญี่ปุ่นมีความเข้าใจภาษาญี่ปุ่นในระดับหนึ่งว่า โดยทั่วไปในภาษาญี่ปุ่นไม่นิยมการแสดงออกชัดเจนในการโต้แย้งด้วยถ้อยคำหักล้างโดยตรง สังเกตได้จากการปรากฏขององค์ประกอบที่ 1) Autonomy ที่มีอัตราต่ำใกล้เคียงกัน และมักใช้การกล่าวอ้างเนื้อความที่คู่สนทนากล่าวมาก่อนเพื่อส่งสัญญาณว่าจะแสดงความเห็นที่ต่างไปเกี่ยวกับเรื่องนั้น สังเกตได้จากอัตราการปรากฏขององค์ประกอบที่ 2) Reference ที่สูงใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ ยังพบว่าทั้งปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระดับความเห็นต่างล้วนส่งอิทธิพลต่อองค์ประกอบส่วนใหญ่ร่วมกันเช่นเดียวกันในทั้งสองกลุ่ม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตราการปรากฏขององค์ประกอบแต่ละข้อ พบว่าผู้เรียนชาวไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสถานภาพชัดเจนโดยปรากฏอิทธิพลปัจจัยดังกล่าวในทุกองค์ประกอบยกเว้นเพียงองค์ประกอบที่ 1) Autonomy เท่านั้น ต่างจากผู้พูดชาวญี่ปุ่นที่ปรากฏเฉพาะในองค์ประกอบที่ 4) Recurrence of keywords

การที่ปัจจัยสถานภาพที่ต่างกันมีบทบาทต่อการปรากฏและไม่ปรากฏองค์ประกอบแสดงความชัดเจนของถ้อยคำในผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยแทบทุกองค์ประกอบเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนชาวไทยให้ความสำคัญกับเรื่องสถานภาพมากในการเลือกใช้ถ้อยคำแสดงความเห็นโต้แย้ง สามารถวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของปัจจัยที่ทำให้เกิดผลเช่นนี้ได้ดังนี้

1) อิทธิพลภาษาแม่

ปวีณา วัชรสุวรรณ (2547) ที่ศึกษาเรื่องสถานภาพในกรณีการกล่าวแย้งในภาษาไทยได้แสดงผลวิจัยไว้ว่าในผู้พูดชาวไทยสถานภาพที่ต่างกันมีผลต่อการเลือกที่จะแย้งหรือไม่แย้งต่างกัน โดยผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าจะแย้งน้อยกว่าผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า งานวิจัยนี้อาจไม่ได้ให้ผลในแนวทางเดียวกับงานของปวีณา แต่ถือได้ว่าผลสอดคล้องกันในจุดที่ชาวไทยมีแนวโน้มรับอิทธิพลจากปัจจัยสถานภาพมากในการแสดงความเห็นโต้แย้ง ซึ่งแม้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะไปศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น อิทธิพลของปัจจัยนี้ก็อาจไม่ได้ลดลง

2) ความเข้าใจด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่นของผู้เรียน

เป็นไปได้มากที่ผู้เรียนชาวไทยซึ่งศึกษาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีความเข้าใจว่าสังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับระดับสถานภาพสูงต่ำมาก เนื่องจากภาษาญี่ปุ่นมีการจำแนกรูปภาษาเป็นหลายแบบ เช่น รูปพจนานุกรมและรูปคำสุภาพ การใช้คำยกย่องและคำถ่อมตัว เป็นต้น คนที่อาศัยอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นจึงอาจได้รับข้อมูลรับเข้า (input) การใช้ถ้อยคำในลักษณะนี้มาก ไม่ว่าจะเป็นจากพูดคุยกับชาวญี่ปุ่นขณะซื้อสินค้าและบริการ หรือจากสื่อต่างๆ ทำให้ตระหนักเรื่องการใช้ถ้อยคำให้แตกต่างตามสถานภาพที่ต่างมากเป็นพิเศษ ในความเป็นจริงชาวญี่ปุ่นอาจเลือกใช้ถ้อยคำในการแสดงความเห็นโต้แย้งต่อสถานภาพที่ต่างกันในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ความชัดเจนหรือไม่ชัดเจนในการแสดงออก แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องของรูปภาษายกย่องถ่อมตน หรือการเลือกใช้คำแสดงทัศนะแทน เป็นต้น

3) กลุ่มประชากรที่ใช้ในงานวิจัย

เนื่องจากใช้ข้อมูลกลุ่มนักศึกษาเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้พูดชาวญี่ปุ่น ดังนั้นข้อมูลนี้อาจไม่ได้เป็นตัวแทนภาพรวมของชาวญี่ปุ่น เป็นแต่เพียงตัวแทนภาพรวมของคนวัยศึกษาชาวญี่ปุ่นเท่านั้น สำหรับสังคมคนทำงานเมื่อแรกเข้าบริษัทคนญี่ปุ่นจะได้รับการฝึกฝนอย่างเข้มงวดเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติในการติดต่องาน พูดคุยกับลูกค้า หัวหน้า เจ้านาย เมื่อนั้นคนญี่ปุ่นกลุ่มนี้จึงจะตระหนักเรื่องการเลือกใช้ถ้อยคำอันสัมพันธ์กับสถานภาพที่แตกต่างกัน ส่วนสังคมการเรียนในมหาวิทยาลัยนั้นกลับต่างไป เพราะเป็นกลุ่มสังคมที่เน้นการแสดงออกทางความคิด เน้นการระดมสมอง เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันกับอาจารย์ซึ่งมีสถานภาพสูงกว่านักศึกษาก็เลือกที่จะแสดงความเห็นออกไปไม่ต่างกับเวลาที่พูดคุยกับเพื่อนซึ่งมีสถานภาพเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังมีข้อจำกัดหลายอย่าง ในอนาคตจึงควรศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ รูปภาษา ข้อแตกต่างอื่นๆ ในการเลือกใช้ถ้อยคำ รวมถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบถ้อยคำของผู้พูดชาวไทย ผู้พูดชาวญี่ปุ่นที่สังกัดกลุ่มสังคมที่ต่างออกไป

เอกสารอ้างอิง

Beebe, L. M. and Takahashi, T. (1989). 'Do you have a bag? Social status and patterned variation in second language acquisition'. In Gass, S. et al., *Discourse and Pragmatics.* (Multilingual matters, 49. Variation in Second language acquisition V.1), 103-112.

Blum-Kulka, S. (1987). Indirectness and Politeness in requests: same or different? *Journal of Pragmatics,* 11, 131-146.

Blum-Kulka, S. & Olshtain, E. (1984). Requests and Apologies: A cross-cultural study of speech realization patterns (CCSARP). *Applied Linguistics,* 5, 196-213.

Blum-Kulka, S. House, J. & Kasper,G. (1989). Investigating Cross-cultural Pragmatics: An Introductory Overview. In Blum-Kulka, S., House J. and Kasper, G. (eds.), *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies.* 1-27. Norwood, N.J.: Ablex.

Brown, P. and Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage.* Cambridge: Cambridge University Press.

Grice, P. (1975). Logic and conversation. In Cole, P., and Morgan,J.L. (eds.) *Speech Acts.* 41–58. New York: Academic Press.

Pomerantz, A. (1978). Compliment responses: Notes on the co-operation of multiple constraints. In Schenkein, J.N. (ed.), *Studies in the organization of conversational interaction.* 79-112. New York: Academic Press.

Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. In Atkinson, J.M. & Heritage, J. (eds.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis.* 57-101. Cambridge: Cambridge University Press.

Stadler, S. A. (2011). Coding speech acts for their degree of explicitness. *Journal of Pragmatics,* 43, 36-50.

ดียู ศรีนราวัฒน์. (2544). กลวิธีสื่อสารด้วยการพูดอ้อมของคนไทย. *วารสารศิลปศาสตร์,* 1(2), 85-101.

ปวีณา วัชรสุวรรณ. (2547). *กลวิธีการกล่าวแย้งของผู้ที่มีสถานภาพต่างกัน:* กรณีศึกษาของครูและนักเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ผลการทดสอบไคสแควร์ที่ได้ในภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์ Decision Tree Analysis ของผู้พูดชาวญี่ปุ่น

Node ที่	ผลการทดสอบ	Node ที่	ผลการทดสอบ
Node 0	$\chi^2(4)=358.092$, $p<.001$	Node 5	$\chi^2(1)=20.214$, $p<.001$
Node 1	$\chi^2(1)=16.162$, $p<.001$	Node 6	$\chi^2(1)=8.229$, $p<.01$
Node 3	$\chi^2(1)=9.246$, $p<.01$	Node 9	$\chi^2(1)=5.161$, $p<.05$
Node 4	$\chi^2(1)=9.570$, $p<.01$		

ผลการทดสอบไคสแควร์ที่ได้ในภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ Decision Tree Analysis ของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

Node ที่	ผลการทดสอบ	Node ที่	ผลการทดสอบ
Node 0	$\chi^2(2)=290.720$, $p<.001$	Node 4	$\chi^2(1)=15.342$, $p<.001$
Node 1	$\chi^2(1)=16.970$, $p<.001$	Node 6	$\chi^2(1)=24.717$, $p<.001$
Node 2	$\chi^2(1)=15.522$, $p<.001$	Node 8	$\chi^2(1)=6.023$, $p<.05$
Node 3	$\chi^2(1)=9.774$, $p<.01$	Node 15	$\chi^2(1)=14.629$, $p<.001$

โหมโรงซากุระ : สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์

นภดล ทิพยรัตน์*

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาภาพรวมของเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ยังคงปรากฏในวัฒนธรรมดนตรีไทยในปัจจุบัน และศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางสังคีตลักษณ์ของเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น ซึ่งมีเพลง “โหมโรงซากุระ” เป็นกรณีศึกษา โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology) ร่วมกับกระบวนการทางดนตรีวิทยา (Musicology)

จากการศึกษาพบว่าเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นในวัฒนธรรมดนตรีของไทยในปัจจุบันนั้นมีจำนวนน้อยมาก และส่วนใหญ่จะเป็นผลงานประพันธ์เพลงของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่ทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาในประเทศไทย สำหรับเพลงโหมโรงซากุระซึ่งเป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่เป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากเพลง “ซากุระ” ซึ่งเป็นเพลงประจำชาติญี่ปุ่นโดยมีการประพันธ์เป็นทางเปลี่ยน (Variation) เป็นท่อนต่างๆ จำนวน 6 ท่อน และแต่ละท่อนก็ยังคงมีท่วงทำนองแบบดนตรีญี่ปุ่นปรากฏอยู่ผสมผสานกับท่วงทำนองดนตรีไทยได้อย่างลงตัว แล้วนำมาร้อยเรียงเป็นเพลงใหม่

แม้ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งในวัฒนธรรมดนตรีของไทยคือการประพันธ์เพลงไทยให้มีสำเนียงใกล้เคียงกับบทเพลงของชนชาติต่างๆ และเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นอาจมีอยู่จำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ แต่บทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงมิติทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี และการศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การประพันธ์เพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นใหม่ๆ ได้ต่อไป ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาดนตรีไทยให้เกิดผลงานใหม่ๆ ในอนาคตอีกด้วย

คำสำคัญ
โหมโรง, ซากุระ, คีตลักษณ์, การวิเคราะห์, ดนตรี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาศิลปะการแสดง (กลุ่มวิชาโทดนตรีวิจักขณ์) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 181 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000 อีเมล: noppadol.t@psu.ac.th

Sakura Overture: Music Form and Analysis

Noppadol Tippayarat*

This research focuses on traditional Thai music with a Japanese tone. In order to study, identify, and analyze this type of music, "Hom Rong Sakura" has been used as the sample using ethnomusicology and musicology methods.

The study discovered that, in the present day, traditional Thai music with Japanese a tone is very rare. Further, most of this rare music was composed by "Luang Pradit Piraow," who is also known as "Sorn Silapabunleang," one of Thailand's greatest music instructors and composers, during the World War II period when Japanese troopers were settled in Thailand. "Hom Rong Sakura" is traditional Thai music that has been influenced mainly by the "Sakura," traditional Japanese music that originated from Japan. However, this music has 6 variations, each of which has a mixture of Thai and Japanese tones, leading to a unique sound and providing pleasure in a new way.

Normally, one of the obvious characters of traditional Thai music is its tone, and the music is purposely composed close to the music of the communities or societies that live in many regions throughout Thailand. Therefore, it is no surprise that traditional Thai music with a Japanese tone is very rare in Thailand compared to other kinds of traditional Thai music. However, despite its rarity, this traditional music with a Japanese tone has experienced a long history and has contributed to a very good relationship between the two countries, Thailand and Japan. It is strongly believed that this study will lead to new compositions of traditional Thai music with a Japanese tone and will contribute to the development of traditional Thai music in the future.

Keywords

Overture, Sakura, Music Form, Analysis, Music

* Assistant Professor Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Address: 181 Chareonpradit Road, Tambon Rusamilae, Mueng, Pattani, 94000 email: noppadol.t@psu.ac.th

1. ความเป็นมา

วัฒนธรรมทางด้านดนตรีของไทยนับเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังสามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และร่องรอยความเป็นมา รวมถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านเครื่องดนตรี การประสมวงดนตรี จังหวะ ทำนอง และในส่วนของการประพันธ์บทเพลง โดยเฉพาะด้าน “บทเพลงไทย” นั้นถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาไทยที่มีความสำคัญยิ่งในเรื่องดังกล่าว ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาทางด้านดนตรีไทยมาแต่ครั้งอดีต ด้วยการอาศัยภูมิปัญญาในการหยิบยืมเลือกรับและปรับใช้วัฒนธรรมดนตรีที่มาจากต่างวัฒนธรรมมาผสมผสานร่วมกับวัฒนธรรมดนตรีของไทยจนหลอมรวมกลายเป็นอัตลักษณ์ใหม่ๆ ของวัฒนธรรมดนตรีของดนตรีไทยและสืบทอดมาจนทุกวันนี้

เอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของวัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงไทยก็คือ การประพันธ์เพลงเลียนแบบท่วงทำนองดนตรีที่มีสำเนียงของชนชาติต่างๆ ทั้งสำเนียงที่เป็นของชนชาติในดินแดนเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ชิดมีพรหมแดนติดกัน และชนชาติที่อยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ที่ได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับประเทศไทยในแง่มุมต่างๆ ทั้งการทำศึกสงคราม การล่าอาณานิคม การติดต่อค้าขาย หรือแม้แต่การเผยแผ่ศาสนา จึงทำให้บทเพลงไทยนั้นมีท่วงทำนองดนตรีที่มีสำเนียงหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเพลงไทยที่มีสำเนียงลาว สำเนียงจีน สำเนียงแขก สำเนียงฝรั่ง สำเนียงญวน สำเนียงมอญ หรือ สำเนียงพม่า เป็นต้น ซึ่งบทเพลงเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นบทเพลงที่มาจากการสร้างสรรค์โดยบรรพบุรุษที่ใช้ภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนทำให้วัฒนธรรมทางด้านดนตรีของไทยมีความหลากหลายในสำเนียงของบทเพลงจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สำคัญของดนตรีไทยมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน

สำหรับการนำสำเนียงของบทเพลงต่างชาติมาประพันธ์เป็นเพลงไทยสำเนียงต่างๆ นั้น โดยทั่วไปพบว่าจะมีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของบทเพลงสำเนียงแต่ละชนชาติเหล่านั้นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นชื่อของบทเพลงที่มักจะมีชื่อของชนชาติต่างๆ เหล่านั้นปรากฏอยู่ในชื่อของบทเพลงเสมอ เช่น เพลงลาวดวงเดือน เพลงเขมรไทรโยค เพลงแขกต่อยหม้อ เพลงจีนรำพัด เพลงฝรั่งรำเท้า เพลงพม่ารำขวาน เพลงญวนเคล้า หรือเพลง มอญดูดาว เป็นต้น ตลอดจนยังมีลักษณะการใช้กลุ่มเสี่ยงต่างๆที่จะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละสำเนียงเหล่านั้น เช่น เพลงไทยสำเนียงลาวส่วนใหญ่มักจะใช้ 5 เสียงหลัก คือ เสียงโด เสียงเร เสียงมี เสียงซอล และเสียงลา

เพลงไทยสำเนียงเขมร มักจะใช้ 5 เสียงหลักอีกชุดหนึ่งคือ เสียงฟา เสียงซอล เสียงลา เสียงโด และเสียงเร ส่วนเพลงไทยสำเนียงมอญก็มักจะใช้ 2 กลุ่มเสียงหลักควบคู่กัน คือ กลุ่มเสียงแรกประกอบด้วย เสียงซอล เสียงลา เสียงที เสียงเร และเสียงมี และกลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย เสียงฟา เสียงซอล เสียงลา เสียงโด และเสียงเร เป็นต้น อีกทั้งยังมีการใช้เครื่องประกอบจังหวะและกลวิธีการบรรเลงทั้งจังหวะฉิ่งและจังหวะเครื่องหนัง ให้มีความสอดคล้องกับเพลงไทยที่มีสำเนียงแต่ละชนชาติต่างๆ กับเพลงไทยแต่ละสำเนียงนั้นๆ อีกด้วย เช่น เพลงไทยสำเนียงลาว

มักจะใช้หน้าทับลาว เพลงไทยสำเนียงพม่ามักจะใช้กลองยาวตีกำกับจังหวะ เพลงไทยสำเนียงฝรั่งมักจะใช้กลองสะแนร์และกลองเบสของตะวันตกบรรเลง เพลงไทยสำเนียงจีนมักจะใช้กลองตุ๊กและตีฉิ่งจังหวะพิเศษกำกับการบรรเลง เป็นต้น และนอกจากนี้ยังปรากฏคำศัพท์ในเนื้อร้องของบทเพลงไทยสำเนียงต่างๆ ที่เป็นภาษาต่างชาติ หรือเป็นประโยคหรือคำบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชนชาติต่างๆ เหล่านั้นที่นำมาประดิษฐ์เป็นคำร้องและหรือทำนองเพลงอีกด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ในบรรดาเพลงไทยสำเนียงต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมดนตรีของไทยนั้น ยังมีบทเพลงไทยอีกสำเนียงหนึ่งที่พบว่า มีปรากฏอยู่ในบรรดาเพลงไทยสำเนียงต่างๆ ในวัฒนธรรมทางด้านดนตรีของไทยอยู่จำนวนน้อยมาก นั้นก็คือ “บทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น” ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าจะมีปรากฏเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นนี้อยู่เพียงแค่ไม่กี่บทเพลง อย่างไรก็ตาม ด้วยการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมที่มีพัฒนาการมากขึ้นเป็นลำดับในโลกปัจจุบัน จึงได้ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายถ่ายเทและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างเขตวัฒนธรรมหรือชนชาติต่างๆ กันมากขึ้น รวมถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยและประเทศต่างๆ ซึ่งในส่วนของวัฒนธรรมทางด้านดนตรีระหว่างไทยและญี่ปุ่นก็เช่นกัน จึงยังคงทำให้เกิดการนำวัฒนธรรมดนตรีจากต่างชาติเข้ามาผสมผสานกับดนตรีของไทย ดังเช่นบทเพลงประจำชาติของญี่ปุ่นคือบทเพลงที่มีชื่อว่า“ซากุระ” มาเป็นแรงบันดาลใจในการประพันธ์เป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นในยุคปัจจุบัน โดยมีการประพันธ์ทั้งการนำบทเพลงที่เป็นทำนองเดิมแท้ๆ มาผสมผสานในตัวบทเพลงที่ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ และการประพันธ์โดยใช้ลักษณะทางสังคีตลักษณ์ของเพลงซากุระแบบฉบับดั้งเดิมของของญี่ปุ่นมาปรับปรุงทางขึ้นเป็นทำนองใหม่ด้วยเช่นกัน และได้มีการตั้งชื่อเพลงนี้ว่า “โหมโรงซากุระ” จนถือได้ว่าบทเพลงนี้เป็นบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่เป็นบทเพลงที่ให้กลิ่นอายความเป็นวัฒนธรรมดนตรีไทยที่ผสมผสานความเป็นญี่ปุ่นไว้ได้เป็นอย่างดี และบทเพลงโหมโรงซากุระยังถือได้ว่าเป็นบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นบทเพลงล่าสุดที่ปรากฏในวงการดนตรีไทยภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เริ่มมีวัฒนธรรมที่ผสมกลมกลืนจนเกิดลักษณะ **“การกลายเป็นแบบเดียวกันทางวัฒนธรรม”** (cultural homogenization) (Jennings, 2011, pp. 132-136) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมพบได้โดยทั่วไปในปัจจุบัน

ดังนั้นเพื่อเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างท่วงทำนองของดนตรีไทยและดนตรีญี่ปุ่นที่ปรากฏอยู่ในเพลงโหมโรงซากุระ จึงได้มีการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางสังคีตลักษณ์ของบทเพลงดังกล่าวนี้ขึ้น เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของบทเพลง การผสมผสานทางวัฒนธรรมดนตรีของทั้ง 2 ประเทศ โดยสะท้อนผ่านอัตลักษณ์ของการนำเพลงญี่ปุ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการประพันธ์ไทยในปัจจุบันผ่านบทเพลงนี้

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อต้องการศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมของบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น

2. เพื่อต้องการสังเคราะห์การนำบทเพลงญี่ปุ่นมาประพันธ์เป็นบทเพลงไทย โดยมีโหมโรงซากุระเป็นกรณีศึกษา

3. วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “โหมโรงซากุระ : สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์” มีวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาประวัติและความเป็นมาของเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ยังคงสืบค้นได้ในปัจจุบันจากหลักฐานต่างๆ ทั้งเอกสาร วัฒนธรรมมุขปาฐะ ข้อมูลการบันทึกเสียงของบทเพลงด้วยวิธีต่างๆ รวมถึงข้อมูลจากตัวบุคคล เพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของวัฒนธรรมทางด้านดนตรีเกี่ยวกับบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น

2. ศึกษาประวัติและความเป็นมาของเพลงซากุระ ทั้งที่เป็นบทเพลงดั้งเดิมของญี่ปุ่นและบทเพลงที่แต่งขึ้นใหม่เป็นเพลงโหมโรงดนตรีไทย และวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและอัตลักษณ์ของเพลงทั้งสอง

3. ศึกษาวิเคราะห์โน้ตของบทเพลงของบทเพลงซากุระทั้ง 2 ลักษณะและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงกันของทั้ง 2 บทเพลงว่ามีความเหมือนความต่าง ความประสาน และความใกล้เคียงในเชิงสังคีตลักษณ์

4. สังเคราะห์จุดเด่นที่เป็นตัวตนของเพลงโหมโรงซากุระในแง่มุมต่างๆ

5. สรุป อภิปรายผล และนำเสนอข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

4. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาทั้งในมิติของประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และการวิเคราะห์ลักษณะทางสังคีตลักษณ์ จึงใช้แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาในการศึกษาร่วมกัน 2 ทฤษฎี ประกอบด้วย

- การศึกษาเกี่ยวกับการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมด้านดนตรีระหว่างกัน ใช้แนวคิด **“การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory)”** ซึ่งเป็นแนวคิดของ “ฟรานซ์ โบแอส” ที่ว่าด้วยเรื่องของวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนที่ออกนอกเขตวัฒนธรรมหนึ่งไปยังอีกอีกวัฒนธรรมหนึ่ง และสามารถปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมใหม่นั้นได้

- การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างบทเพลงใช้แนวคิดของการศึกษาของกระบวนการ “ดนตรีวิทยา (Musicology)” ซึ่งเป็นการศึกษาตัวตนของดนตรีโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ทั้งเรื่องของระบบเสียงเสียง (Sound) ทำนอง (Melody) จังหวะ (Rhythm) และ รูปแบบ (Form) เป็นต้น

5. ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “โหมโรงซากุระ : สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์” มีผลการศึกษาแยกเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างบทเพลงไทยกับญี่ปุ่น

ภูมิปัญญาที่สำคัญของวัฒนธรรมดนตรีไทย โดยเฉพาะด้านบทเพลงที่มีความโดดเด่นประการหนึ่ง คือการประพันธ์เพลงเลียนสำเนียงดนตรีของชนชาติต่างๆ ซึ่งมีหลากหลายสำเนียง ไม่ว่าจะเป็นเพลงไทยสำเนียงลาว สำเนียงพม่า สำเนียงเขมร สำเนียงจีน สำเนียงญวน สำเนียงแขก สำเนียงฝรั่ง สำเนียงมอญ รวมถึงเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น บทเพลงเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดเป็นจุดเด่นของภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมดนตรีที่มีความสำคัญยิ่งของดนตรีไทยและได้กลายเป็นมรดกตกทอดที่ยังคงมีการสืบทอดเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากเพลงไทยสำเนียงต่างๆ เหล่านั้นยังคงเป็นบทเพลงที่มีชื่อเสียง ได้รับความนิยม และเป็นที่รู้จักกันดีมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เพลงลาวดวงเดือน เพลงเขมร

ไทรโยค เพลงพม่าเขว เพลงเขมรไล่ควาย เพลงจีนไจ๋ยอ เพลงฝรั่งรำเท้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ยังมีบทเพลงไทยอีกสำเนียงหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทเพลงไทยที่มีอยู่จำนวนน้อยมาก และนับวันมักจะหาฟังบทเพลงเหล่านี้ได้ยากด้วยเช่นกัน นั่นคือ “เพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น” ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลรายชื่อเพลงไทยจากสารานุกรมเพลงไทยที่ รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฏกรัชต์ ได้รวบรวมไว้นั้นพบว่ามีเพลงไทยที่มีชื่อและหรือสำเนียงเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นเพียง 4 บทเพลง และแต่ละบทเพลงมีประวัติความเป็นมาดังนี้

- เพลงญี่ปุ่นรำพึง เดิมเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น เป็นเพลงทำนองเก่าที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยเริ่มปรากฏชื่อเพลงนี้ในเพลงเกร็ดนอกเรื่องประชุมบทมโหรีโบราณเมื่อปี พ.ศ. 2463 โดยได้มีการรวบรวมไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณพระนคร และมีการจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในช่วงเวลาดังกล่าวโดยมีชื่อเรียกว่า “เพลงยี่ปุ่น (สะกดโดยใช้ย.ยักษ์)” ต่อมานายพิมพ์ พวงนาค ได้นำทำนองเพลงญี่ปุ่นนี้มาขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียวจนครบเป็นเพลงเถา และต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2521 ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้นำทำนองเพลงนี้มาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียวจนครบเป็นเพลงเถาอีกทางหนึ่ง

- เพลงญี่ปุ่นฉะอ้อน เดิมเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้นเป็นเพลงท่อนเดียวประเภทเพลงสองไม้ มีท่วงทำนองและจังหวะที่มีลีลารุกเร้าสนุกสนาน หม่อมหลวงต่วนศรี วรวรรณ เป็นผู้แต่งทั้งทางดนตรีและทางร้อง โดยแต่งขึ้นเมื่อในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครปรีดาลัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรรณาการกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2474 หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้นำเพลงญี่ปุ่นฉะอ้อน 2 ชั้นนี้ มาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียวจนครบเป็นเพลงเถา แต่ยังคงเรียกชื่อเพลงตามเดิมว่า “เพลงญี่ปุ่นฉะอ้อน” หลังจากนั้นคุณหญิงชิ้น ศิลปะบรรเลงได้แต่งทางร้องขึ้นมาใหม่ พร้อมทั้งนำบทร้องจากเรื่องพระลอนรลักษณ์ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพย์มาเป็นบทร้องของเพลงนี้ จากนั้นในปี พ.ศ. 2500 นายบุญยง เกตุคง ได้นำเพลงญี่ปุ่นฉะอ้อน 2 ชั้นมาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียว โดยเรียบเรียงเป็นเพลงเถาและใช้ชื่อเรียกใหม่ว่า “เพลงวัฒนาเวียดนาม”

- เพลงญี่ปุ่นไทย เดิมเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น เป็นเพลงประเภทหน้าทับสองไม้ นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) แต่งขึ้นเพื่อใช้ขับร้องประกอบเพลงประวัติศาสตร์ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ

- เพลงญี่ปุ่นรัญจวน เดิมเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น เป็นเพลงประเภทหน้าทับสองไม้ มี 2 ท่อน หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แต่งขึ้น ต่อมานายชนก สาคริก ได้นำทำนองดังกล่าวมาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียวครบเป็นเพลงเถาเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 เพลงนี้นำออกมาบรรเลงครั้งแรกด้วยวงเครื่องสายผสมกูเจิ้ง ในงานเชิดชูเกียรตินักแต่งเพลงไทย ของสมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทยที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 5 ตุลาคมพ.ศ.2527 ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

จากประวัติความเป็นมาของบทเพลงไทยที่มีสำเนียงหรือเกี่ยวข้องเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นข้างต้นนั้น พบว่า บทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นส่วนมากจะเป็นผลงานที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยของหลวงประดิษฐ์-ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมถึงจากลูกหลานและบรรดาลูกศิษย์ของท่าน และส่วนมากเป็นบทเพลงในอัตรา 2 ชั้นที่ได้มีการประพันธ์ขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้น และตัดลงเป็นชั้นเดียวจนครบเป็นเพลงเถาแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีบทเพลงบางส่วนที่เป็นเพลงที่ปรากฏมาแต่สมัยอยุธยาและบางส่วนเป็นบทเพลงที่แต่งขึ้นมาใหม่เพื่อประกอบการแสดงนาฏศิลป์อีกด้วย แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดเพื่อการสืบค้นมากนัก

ดังนั้นหากจะประมวลตามประวัติความเป็นมาของบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นข้างต้นนั้น จะสังเกตได้ว่าบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะประพันธ์ขึ้นโดยหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลป-บรรเลง) ซึ่งท่านเป็นคีตกวีและนักดนตรีไทยที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นญี่ปุ่นได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมไทยในหลายมิติ เนื่องจากการที่กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกผ่านเข้ามาประเทศไทยและเกิดการสู้รบกันในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และจากนั้นญี่ปุ่นได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยค่อนข้างมาก (Kenji Oda. 2015, p. 72) ดังนั้นด้วยความใกล้ชิดเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นดังกล่าว จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลป-บรรเลง) ซึ่งเป็นผู้ที่ประพันธ์เพลงไทยในลักษณะแปลกใหม่ต่างๆ ในช่วงเวลานั้น อาจจะได้แรงบันดาลใจจากหลายสาเหตุจนก่อเกิดการประพันธ์เพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นมานั่นเอง นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวยังทำให้เกิดเรื่องราวสำคัญอื่นๆ ที่น่าสนใจมากมาย เช่น การสร้างวาทกรรมและเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้เกิดสำนึกในการรักชาติของคนไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (Barme, 2002, pp. 233-246) รวมถึงการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทำให้เกิดอาชีพผู้หญิงค้าประเวณีเพื่อตอบสนองความต้องการของทหารญี่ปุ่น (พวงทิพย์ เกียรติสหกุล, 2553, น.117-137) ด้วยเช่นกัน

ประวัติและความเป็นมาของเพลงซากุระ

“เพลงซากุระ” หรือมีชื่อเรียกเต็มว่า “เพลงซากุระซากุระ” (さくらさくら) เป็นเพลงที่เป็นที่รู้จักในฐานะเพลงพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่น เป็นบทเพลงที่บรรยายถึงสภาพบรรยากาศในฤดูใบไม้ผลิที่มีการเบ่งบานของดอกซากุระ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของบทเพลงญี่ปุ่นโดยทั่วไปที่มักเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ (ดวงใจ อมาตยกุล, 2533, น. 57) โดยเชื่อกันว่าบทเพลงนี้เพลงที่ไม่ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่เป็นบทเพลงพื้นเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยเอโดะและเพิ่งมาได้รับความนิยมมาเมื่อไม่นาน และยังคงเป็นบทเพลงยอดนิยมของญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบัน

บทเพลงซากุระยังถือเป็นบทเพลงที่มีความสำคัญยิ่งในการเรียนดนตรีพื้นเมืองของประเทศญี่ปุ่น เพราะถูกนำมาใช้เป็นบทเพลงเริ่มต้นหรือเพลงครูสำหรับการเริ่มต้นเรียน “โกโตะ” ของนักเรียนดนตรีในสถาบันการดนตรีของญี่ปุ่นที่มีชื่อว่า “โรงเรียนดนตรีแห่งกรุงโตเกียว (Tokyo Academy of Music)” นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1888 รัฐบาลญี่ปุ่นโดยกระทรวงศึกษาธิการ ยังถือว่าบทเพลงนี้เป็นบทเพลงที่เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติอีกด้วย

ด้วยความที่บทเพลงซากุระนี้ได้รับความนิยมมาเป็นระยะเวลานาน จึงถือได้ว่าเป็นเพลงที่คนทั่วโลกรู้จักกันในระดับสากลว่าบทเพลงนี้

เปรียบเสมือนตัวแทนแห่งวัฒนธรรมทางด้านดนตรีของญี่ปุ่น และหากมีการสืบค้นในสื่อออนไลน์ต่างๆ มักจะพบว่าเพลงซากุระจะเป็นเพลงแนะนำเกี่ยวกับบทเพลงของญี่ปุ่นเป็นเพลงแรกๆ เช่นกัน ในปี 2007 เพลงซากุระยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นเพลงพื้นบ้านและเพลงกล่อมเด็กที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากที่สุดในประเทศญี่ปุ่น และในช่วงต้นปี ค.ศ. 2010 ของนักร้องญี่ปุ่น คือ “Koyoshi Hikawa” ซึ่งเป็นนักร้องเพลงลูกทุ่งชื่อดังของญี่ปุ่นได้นำบทเพลงมาขับร้องใหม่และได้รับความนิยมไปทั่วประเทศอีกครั้งหนึ่งเช่นกัน โดยบทเพลงนี้จะใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ (Time Signature) แบบ 4/4 ซึ่งโดยปกติบทเพลงญี่ปุ่นดั้งเดิมนั้นจะปรากฏเป็นจังหวะหลักแบบคู่เท่านั้น คือ แบบ 2/4 และ 4/4 จังหวะ โดยแทบจะไม่ปรากฏบทเพลงที่ใช้ 3/4 จังหวะ (Stanley Sadie (ed.), 1980, p. 545)

ภาพที่ 1 โน้ตเพลงซากุระของญี่ปุ่น

ที่มา : https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sakura.song.png

โดยบทเพลงซากุระของญี่ปุ่นข้างต้นดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาถอดโน้ตเพลงให้มีลักษณะในรูปแบบการเขียนโน้ตแบบเพลงไทยนั้น จะมีโน้ตเพลงดังต่อไปนี้

- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ล – ท	- - – ล	- ล – ท
- - - ม	- ฟ – ท	ล ฟ – ม	- - - -				

โดยจากโน้ตเพลงซากุระของญี่ปุ่นเมื่อแปลเป็นโน้ตแบบดนตรีไทยนั้น จะทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า บทเพลงนี้มีความยาว 3 บรรทัดกับอีก 4 ห้องเพลง (หรือ 3 บรรทัดครึ่ง) โดยใช้บันไดเสียง 5 เสียง (Pentatonic Scale) ประกอบด้วยเสียงลา เสียงที เสียงโด เสียงมี และเสียงฟา ซึ่งดนตรีญี่ปุ่นดั้งเดิมส่วนใหญ่ จะเป็นดนตรีที่ใช้เสียง 5 โทนเสียงหลักเกือบทั้งหมด (Stanley Sadie (ed.), 1980, p. 545) เว้นแต่ บทเพลงสมัยใหม่หรือประยุกต์มาจากดนตรีตะวันตก โดยจากโน้ตเพลงที่แปลงเป็นโน้ตดนตรีไทยข้างต้นนี้จะเห็นว่าบทเพลงนี้จะมีลักษณะการใช้กลอนเพลงที่เป็นกระสวนจังหวะที่สำคัญ 2 รูปแบบ กล่าวคือ

รูปแบบที่ 1

- - - X	- X – X

ซึ่งประกอบด้วยโน้ตในลักษณะดังกล่าวตามที่ขีดเส้นใต้ และเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของบทเพลงดังนี้

- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ล – ท	- - – ล	- ล – ท
- - - ม	- ฟ – ท	ล ฟ – ม	- - - -				

รูปแบบที่ 2

- X - X	- X X X

ซึ่งประกอบด้วยโน้ตในลักษณะดังกล่าวตามที่ขีดเส้นใต้ดังนี้

- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ล – ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ท – ด	- ท – ล	- ท ล ฟ
- - - ม	- ด – ม	- ฟ – ม	- ม ด ท	- - - ล	- ล – ท	- - – ล	- ล – ท
- - - ม	- ฟ – ท	ล ฟ – ม	- - - -				

ประวัติและความเป็นมาของโหมโรงซากุระ

การศึกษาพบว่าเพลงโหมโรงซากุระเป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ประพันธ์ขึ้นโดยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บินฑสันต์ โดยการนำบทเพลง “ซากุระ” ซึ่งเป็นบทเพลงพื้นเมืองดั้งเดิมของญี่ปุ่นมาประพันธ์ใหม่ในรูปแบบเพลงไทยประเภทเพลงโหมโรงโดยอาศัยเค้าโครงเดิมของเพลงซากุระของญี่ปุ่น ซึ่งเพลงนี้เกิดจากแรงบันดาลใจจากการที่มีชาวญี่ปุ่นมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์เรียนระนาดเอก และศาสตราจารย์ ดร. บุษกร บินฑสันต์ ได้มีโอกาสสอนระนาดเอกให้และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมดนตรีประจำชาติระหว่างกันไปพร้อมกัน สำหรับเพลงโหมโรงซากุระนี้ได้ประพันธ์เป็น 6 ท่อนเพลง โดยแต่ละท่อนมีลีลาที่แตกต่างกันไปแต่ยังคงมีกลิ่นอายความเป็นดนตรีญี่ปุ่นในเค้าโครงเดิม โดยได้บรรเลงครั้งแรกในการนำเสนอผลงานทางวิชาการในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ “ Tai Studies” ณ มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม (University of Amsterdam) ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อปี พ.ศ. 2541 โดยมีคณะนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา แขนงวิชามานุษยวิทยาการดนตรี สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท (ปัจจุบันคือ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย) มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นคณะผู้บรรเลง โดยมีโน้ตเพลงโหมโรงซากุระทั้ง 6 ท่อนดังนี้

โหมโรงซากุระ

ท่อนที่ 1

- - - -	- - - ร	- - - ม	ร ท ล ซ	- - - ซ	ซ ซ ล ท	ร ร ม ร	- ล ท ล
- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ท ท ท	ร ม - ร	- ท - ล	- ซ - ม
- - ล ล	ท ล ซ ร	- - ล ล	ซ ล ท ร	- - ล ล	ท ล ซ ร	- ท – ม	ร ท - ล
- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ท ท ท	ร ม - ร	- ท - ล	- ซ - ม
- - ท ล	ซ ร ซ ร	- - ท ล	ซ ล ท ร	- - ท ล	ซ ร ซ ร	ม ร ท ล	- - - -
- - ซ ซ	ซ ซ ล ซ	- - ล ล	ล ล ท ล	- - ร ร	ร ร ม ร	- - ล ล	ล ล ท ล
- - ร ร	ร ร ร ม	- - ฟ ฟ	ฟ ฟ ฟ ซ	- - ล ล	ล ล ล ท	ล ซ ล ท	ด ร - ร

ท่อนที่ 2

- ซ ซ ซ	- ซ ซ ซ	- ม - ร	- ล ล ล	- - - -	ร ม ซ ล	ท ล ซ ล	- - - -
ร ร ร ร	- ท - ม	- ร - ท	- ท ท ท	- - - -	ร ม ซ ล	ท ล ซ ม	- - - -
- ซ - ซ	ซ ซ - ม	- ซ - ซ	ซ ซ - ล	- - - -	ร ม ร ด	ร ด ท ล	- - - -

- ร - ร	ร ร - ท	- ร - ร	ร ร - ล	- - - -	ร ด ท ล	ซ ม - -	- - - -
(- - ซ ม	ซ ม ซ ร)	(- - ท ล	ท ล ม ร)	(- - ซ ม	ซ ม ซ ร)	ร ท ร ล	- - - -
- - - ซ	- ซ - ล	- - - ท	- ท - ล	- - - ร	- ร - ม	- - - ร	- ร - ล
- - - ร	- ร - ม	- - - ฟ	- ฟ - ซ	- ร - ซ	- ซ ล ท	- ล - ท	- ด - ร

ท่อนที่ 3

- - - ซ	- ซ - ล	- - - ซ	- ซ - ล	(- - - ซ	- ล - ท	- ล - ซ	- ล ซ ม
- - - ร	- ท - ร	- ม - ร	- ท - ล)	- - - ซ	- ซ - ล	- - - ซ	- ซ - ล
- - - ร	- ม - ล	ซ ม - ร	- ร - ร				

ท่อนที่ 4

- - - -	- - - ซ	- - ซ ซ	- - ซ ล	- - ล ล	- - ล ซ	- - ซซ	- - ซ ล
- - ล ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ล ท	- - ท ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ซ ม
- - ม ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ร	- - ร ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ล
- - ล ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ล ท	- - ท ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ซ ม
- - ม ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ร	- - ร ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ล
- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- ร - ซ	- ซ ล ท	ล ซ ล ท	ด ร - ร

ท่อนที่ 5

- ซ - ซ	- ล - ล	- ท - ท	- ล - ล	- ร - ร	- ด - ด	- ท - ท	- ล - ล
- ซ - ซ	- ล - ล	- ท - ท	- ด - ด	- ซ - ซ	- ด - ด	ซ ล ท ด	ร ม - ม
- - - -	- - - -	- - - -	- - - ร	- - - ม	- - - ร	- - - ท	- - - ล

ท่อนที่ 6

(- ซ ล ท	ล ซ ล ท	ล ซ ล ท	ล ซ ล ท)	(- ร ท ร	ท ม ท ร	ท ม ท ร	ท ล ซ ม)
(- ท ล ซ	ล ซ ม ร)	(ล ซ ท ล	ร ท ม ร)	ท ล ท ซ	ล ม ซ ร	ร ท ร ล	- - - -
- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ร	ร ร ร ด	ด ด ด ท	ท ท ท ล
- - มรท	- ล - ร	- - - ท	- - - ล	- - - ซ	- - - ฟ	- - - ม	- - - ร

ภาพที่ 2 โน้ตเพลงโหมโรงซากุระ
(โดย ผู้เขียน)

6. วิเคราะห์ลักษณะทางสังคีตลักษณ์ของโหมโรงซากุระ

จากบทเพลง “โหมโรงซากุระ” ที่ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บินฑสันต์ ได้ประพันธ์ขึ้นจากเค้าโครงเดิมของเพลงซากุระซึ่งเป็นเพลงประจำชาติญี่ปุ่นนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ในภาพรวมแล้วมีลักษณะทางสังคีตลักษณ์ที่สำคัญดังนี้ กล่าวคือ

บทเพลงดังกล่าวนี้ประกอบด้วย 6 ท่อนเพลง ซึ่งแต่ละท่อนเพลงมีความยาวไม่เท่ากัน โดยทั้งนี้บทเพลงโหมโรงซากุระประพันธ์ขึ้นใหม่นั้นแต่เดิมที่มีการปรับทางเพื่อออกบรรเลงครั้งแรกในการประชุมวิชาการ “ไทศึกษา (Tai Studies)” ณ มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้ใช้หน้าทับสองไม้ในอัตรา 3 ชั้นบรรเลงกำกับจังหวะเป็นหลัก เพื่อให้สอดรับการบรรเลงเพลงกรอตามวัฒนธรรมดนตรีไทย เว้นเพียงท่อนที่ 3 และท่อนที่ 4 ที่ใช้กลองตุ๊กตีกำกับจังหวะแต่เป็นการตีจังหวะเลียนท่วงทำนองของจังหวะกลองไทโกะของญี่ปุ่นซึ่งเป็นกลองที่ใช้หนังกวางขึงแล้วใช้ห่วงเจาะรอบๆ หน้ากลอง โดยขึงด้วยสายป่านเพื่อควบคุมความตึงหย่อนอีกครั้ง (William P. Malm, 1959, p. 57) สำหรับระบบเสียงที่ใช้ในบทเพลงโหมโรงซากุระนี้ ในภาพรวมของบทเพลงจะใช้เสียงหลัก 5 เสียง (Pentatonic Scale) คือ ประกอบด้วย เสียงซอล เสียงลา เสียงที เสียงเร และเสียงมี ซึ่งในบางท่วงทำนองของบทเพลงนี้ยังมีการใช้เสียงโด และเสียงฟา เป็นเสียงผ่านเป็นระยะด้วยเช่นกัน และในบางท่อนยังปรากฏจังหวะตกที่ใช้เสียงรองทั้ง 2 เสียง คือ เสียงโด และเสียงฟาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หากมองในภาพรวมของกระสวนจังหวะของวรรคเพลงนั้น ช่วงที่มีการใช้เสียงโด และเสียงฟา เป็นเสียงผ่านนั้นเป็นการย้ำเสียงเพื่อการดำเนินกลอนผ่านไปยังเสียงตกที่เป็นเสียงหลัก 1 ใน 5 เสียงหลักคือ เสียงซอล เสียงลา เสียงที เสียงเร และเสียงมี ทั้งสิ้น

สำหรับทำนองเพลงหลายส่วนได้ประพันธ์สอดแทรกท่วงทำนองที่แสดงอัตลักษณ์ของกระสวนจังหวะแบบญี่ปุ่น โดยมีกลอนเพลงรูปแบบซ้ำๆ ที่เป็นลักษณะเด่น โดยแต่ละท่อนมีรูปแบบกลอนเพลงที่สำคัญ คือ

ท่อนที่ 1 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ 2 รูปแบบ คือ

- - X X	X X X X

และ

- X X X	X X X X

โดยกลอนเพลงทั้ง 2 ลักษณะนี้ที่ปรากฏในท่อนที่ 1 ได้แก่

- - - -	- - - ร	- - - ม	ร ท ล ซ	- - - ซ	ซ ซ ล ท	ร ร ม ร	- ล ท ล
- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ท ท ท	ร ม - ร	- ท - ล	- ซ - ม
- - ล ล	ท ล ซ ร	- - ล ล	ซ ล ท ร	- - ล ล	ท ล ซ ร	- ท – ม	ร ท - ล
- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ซ ซ ซ	ล ท ล ท	- ท ท ท	ร ม - ร	- ท - ล	- ซ - ม
- - ท ล	ซ ร ซ ร	- - ท ล	ซ ล ท ร	- - ท ล	ซ ร ซ ร	ม ร ท ล	- - - -
- - ซ ซ	ซ ซ ล ซ	- - ล ล	ล ล ท ล	- - ร ร	ร ร ม ร	- - ล ล	ล ล ท ล
- - ร ร	ร ร ร ม	- - ฟ ฟ	ฟ ฟ ฟ ซ	- - ล ล	ล ล ล ท	ล ซ ล ท	ด ร - ร

ท่อนที่ 2 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ 2 รูปแบบ คือ

- - - -	X X X X	X X X X	- - - -

โดยกลอนเพลงลักษณะนี้ที่ปรากฏในบรรทัดที่ 1 - 3 ของท่อนที่ 2 ได้แก่

- ซ ซ ซ	- ซ ซ ซ	- ม - ร	- ล ล ล	- - - -	ร ม ซ ล	ท ล ซ ล	- - - -
ร ร ร ร	- ท - ม	- ร - ท	- ท ท ท	- - - -	ร ม ซ ล	ท ล ซ ม	- - - -
- ซ - ซ	ซ ซ - ม	- ซ - ซ	ซ ซ - ล	- - - -	ร ม ร ด	ร ด ท ล	- - - -

- - - X	- X - X

โดยกลอนเพลงลักษณะนี้ที่ปรากฏในบรรทัดที่ 6 - 7 ของท่อนที่ 2 ได้แก่

- - - ซ	- ซ - ล	- - - ท	- ท - ล	- - - ร	- ร - ม	- - - ร	- ร - ล
- - - ร	- ร - ม	- - - ฟ	- ฟ - ซ	- ร - ซ	- ซ ล ท	- ล - ท	- ด - ร

ท่อนที่ 3 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ คือ

- - - X	- X - X

โดยกลอนเพลงลักษณะนี้ที่ปรากฏในท่อนที่ 3 ได้แก่

- - - ซ	- ซ - ล	- - - ซ	- ซ - ล	(- - - ซ	- ล - ท	- ล - ซ	- ล ซ ม
- - - ร	- ท - ร	- ม - ร	- ท - ล)	- - - ซ	- ซ - ล	- - - ซ	- ซ - ล
- - - ร	- ม - ล	ซ ม - ร	- ร - ร				

โดยจากท่วงทำนองเพลงโหมโรงซากุระในท่อนที่ 3 นี้จะสังเกตได้ว่า มีการนำทำนองเพลงซากุระดั้งเดิมของญี่ปุ่นมาทั้งเพลงและมีการดัดแปลงทำนองบางส่วนเล็กน้อยเท่านั้น

ท่อนที่ 4 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ คือ

- - X X	- - X X

โดยกลอนเพลงลักษณะนี้ที่ปรากฏในท่อนที่ 4 ได้แก่

- - - -	- - - ซ	- - ซ ซ	- - ซ ล	- - ล ล	- - ล ซ	- - ซซ	- - ซ ล
- - ล ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ล ท	- - ท ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ซ ม
- - ม ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ร	- - ร ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ล
- - ล ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ล ท	- - ท ล	- - ล ซ	- - ซ ล	- - ซ ม
- - ม ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ร	- - ร ม	- - ม ร	- - ร ท	- - ท ล
- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- ร - ซ	- ซ ล ท	ล ซ ล ท	ด ร - ร

ซึ่งสังเกตได้เช่นกันว่าท่อนที่ 4 นี้ผู้ประพันธ์จงใจใช้เค้าเดิมของทำนองเพลงซากุระแบบดั้งเดิมมาเป็นทำนองเพลง แต่ได้ปรับกระสวนทำนองให้เกิดความเร็วและมีการย้ำเสียงซ้ำแบบกลิ่นอายดนตรีญี่ปุ่นที่คล้ายๆ การบรรเลงซามิเซน

ท่อนที่ 5 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ คือ

- X - X	- X - X

โดยกลอนเพลงลักษณะนี้ที่ปรากฏในท่อนที่ 5 ได้แก่

- ซ - ซ	*- ล - ล*	*- ท - ท*	*- ล - ล*	*- ร - ร*	*- ด - ด*	*- ท - ท*	*- ล - ล*
- ซ - ซ	*- ล - ล*	*- ท - ท*	*- ด - ด*	*- ซ - ซ*	*- ด - ด*	ซ ล ท ด	ร ม - ม
- - - -	- - - -	- - - -	- - - ร	- - - ม	- - - ร	- - - ท	- - - ล

ซึ่งสังเกตได้ว่าทอนที่ 5 นี้จะมีความยาวของท่อนสั้นเพียง 3 บรรทัดเท่านั้น

ท่อนที่ 6 มีการใช้กลอนเพลงที่สำคัญ คือ ในตอนจบของเพลงมีการนำท้ายเพลงวามาบรรเลงต่อท้าย ซึ่งเป็นคีตลักษณ์ที่สำคัญของเพลงโหมโรงเสภาโดยทั่วไป จึงถือได้ว่าเพลงโหมโรงซากุระมีความเป็นรูปแบบของเพลงโหมโรงเสภาที่เด่นชัดจากวรรคเพลงท้ายสุดของท่อนนี้นั่นเอง

(- ซ ล ท	ล ซ ล ท	ล ซ ล ท	ล ซ ล ท)	(-ร ท ร	ท ม ท ร	ท ม ท ร	ท ล ซ ม
(- ท ล ซ	ล ซ ม ร)	(ล ซ ท ล	ร ท ม ร)	ท ล ท ซ	ล ม ซ ร	ร ท ร ล	- - - -
- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ซ	ซ ซ ซ ล	- - - ร	ร ร ร ด	ด ด ด ท	ท ท ท ล
- - มรท	*- ล - ร*	*- - - ท*	*- - - ล*	*- - - ซ*	*- - - ฟ*	*- - - ม*	*- - - ร*

จากการวิเคราะห์บทเพลงซากุระของญี่ปุ่นและบทเพลงโหมโรงซากุระของไทยนั้นพบว่าบทเพลงโหมโรงซากุระของไทยได้รับอิทธิพลทางดนตรีมาจากเพลงซากุระของญี่ปุ่นอย่างชัดเจน ทั้งการนำทำนองเพลงมาเป็นส่วนหนึ่งในท่อนที่ 3 และการนำมาปรับเปลี่ยนทำนองให้เกิดความเหมาะสมในท่อนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม แม้เพลงโหมโรงซากุระของไทยจะอาศัยเค้าโครงเพลง

ซากุระของญี่ปุ่นเป็นหลัก และเป็นระบบเสียงแบบ 5 เสียงหลัก (Pentatonic Scale) เหมือนกันก็ตาม แต่บทเพลงโหมโรงซากุระของไทยจะใช้บันไดเสียงต่ำกว่า 1 ระดับเสียง กล่าวคือ บทเพลงซากุระดั้งเดิมของญี่ปุ่นใช้บันไดเสียงในกลุ่มเสียงที่ประกอบด้วย เสียงลา เสียงที เสียงโด เสียงมี และเสียงฟา แต่เพลงโหมโรงซากุระของไทยใช้บันไดเสียงในกลุ่มเสียงที่ประกอบด้วย เสียงซอล เสียงลา เสียงที เสียงเร และเสียงมี ทั้งนี้อาจเป็นด้วยระยะห่างระหว่างช่วงเสียงของดนตรีไทยและช่วงเสียงของดนตรีญี่ปุ่นที่แตกต่างกันที่อาจส่งผลต่อกลิ่นอายทำนองเพลง จึงต้องเลื่อนบันไดเสียงให้เหมาะสมนั่นเอง ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยปฏิรูปเมจิของญี่ปุ่นนั้น อิทธิพลของดนตรีตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในดนตรีญี่ปุ่น จึงส่งผลต่อดนตรีของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องของระบบเสียง (ไอกาวา ทสึงุโมโตะ และ คณะ, 2549, น. 247) จึงทำให้ระบบเสียงของญี่ปุ่นมีความเป็นตะวันตก ซึ่งแตกต่างจากระบบเสียงของดนตรีไทย

7. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “โหมโรงซากุระ : สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์” ในครั้งนี้ พบว่าภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์เพลงไทยสำเนียงต่างๆ นั้นมีอยู่มากมายหลายสำเนียง ทั้งบทเพลงไทยสำเนียงลาว สำเนียงพม่า เสียงจีน สำเนียงแขก สำเนียงฝรั่ง สำเนียงญวน สำเนียงมอญ หรือสำเนียงเขมร เป็นต้น แต่บทเพลงไทยที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นโดยเฉพาะที่มีสำเนียงญี่ปุ่นเมื่อเทียบกับเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ นั้นปรากฏว่ามีจำนวนอยู่น้อยมากและส่วนใหญ่มักจะไม่เป็นที่รู้จักและไม่นิยมบรรเลงกันอย่างแพร่หลายดังเช่นเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ ซึ่งในปัจจุบันบทเพลงไทยที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นหรือมีสำเนียงญี่ปุ่นที่พอจะสืบค้นได้นั้น ได้แก่ เพลงญี่ปุ่นฉะอ้อน เพลงญี่ปุ่นรัญจวน เพลงญี่ปุ่นรำพึง และเพลงญี่ปุ่น เป็นต้น โดยบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นเหล่านี้ต่างปรากฏขึ้นในวัฒนธรรมดนตรีของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยและเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีชีวิตอยู่และเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานดนตรีไทยในรูปแบบใหม่ต่างๆ มากมาย ทั้งเพลงกรอ เพลงทางเปลี่ยน รวมถึงเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ปรากฏในยุคนี้ภายใต้การประพันธ์เพลงของท่าน

ส่วนบทเพลงโหมโรงซากุระ ถือได้ว่าเป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่เป็นเพลงล่าสุดที่ปรากฏในวงการดนตรีไทยในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา โดยเป็นเพลงที่มีความพิเศษด้วยการประพันธ์ที่นำเอาต้นฉบับบทเพลงซากุระ ซึ่งเป็นบทเพลงประจำชาติของประเทศญี่ปุ่นแท้ๆ มาประพันธ์เป็นทำนองใหม่ที่ที่ยังคงรักษาท่วงทำนองเดิมไว้ จนเกิดเป็นเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นเพลงใหม่ขึ้น และยังถือได้ว่าเป็นบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่เป็นเพลงประเภทเพลงโหมโรงบทเพลงแรกอีกด้วย

สำหรับเพลงซากุระที่เป็นบทเพลงดั้งเดิมของญี่ปุ่นนั้น แต่เดิมทีเดียวเป็นเพลงที่นิยมบรรเลงและขับร้องกันอย่างแพร่หลายในประเทศญี่ปุ่นนั้น มีลักษณะเป็นเพลงท่อนเดียว แต่เมื่อนำมาประพันธ์เป็นเพลงในลักษณะของความเป็นเพลงไทย ผู้ประพันธ์ได้สร้างสรรค์ทำนองให้มีความหลากหลายจนกลายเป็นบทเพลงที่มี 6 ท่อนด้วยกัน อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมี 6 ท่อน แต่ในแต่ละท่อนก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ กลิ่นอายและความ

เป็นตัวตนที่ผสมผสานระหว่างสำเนียงเพลงซากุระดั้งเดิมกับรูปลักษณ์ความเป็นเพลงไทยที่ประพันธ์ขึ้นมามาในรูปแบบเพลงโหมโรงสำเนียงญี่ปุ่นไว้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นแม้จะมีจำนวนอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ แต่เพลงโหมโรงซากุระนี้นับเป็นบทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นที่ทำให้คนไทยไม่ว่าจะเป็นนักดนตรีไทยด้วยกันเองหรือผู้ฟังมีความคุ้นเคยกับเพลงไทยสำเนียงนี้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อันเนื่องมาจากเหตุผล 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก เนื่องจากบทเพลงโหมโรงซากุระที่ประพันธ์ขึ้นมาใหม่นี้ เป็นการนำเอาทำนองเพลงญี่ปุ่นแท้ๆ ที่คนทั่วโลกรู้จักกันเป็นอย่างดี คือ “เพลงซากุระ” มาประพันธ์เป็นบทเพลง จึงทำให้มีความคุ้นเคยต่อท่วงทำนองของเพลงนี้ได้ง่าย

ประการที่ 2 เนื่องจากบทเพลงโหมโรงซากุระนี้ได้นำเสนอในที่ประชุมวิชาการไทศึกษาที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ แม้อาจจะยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง แต่ทำให้นักดนตรีไทยและนักวิชาการทางด้านไทศึกษาคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี

ประการที่ 3 เนื่องจากกระแสการเข้าถึงความเป็นญี่ปุ่นในปัจจุบันของสังคมไทยสามารถทำได้ง่าย ทั้งจากรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละคร บทเพลง วารสาร สื่อสังคมออนไลน์ (Robin Cohen, 2003, p. 45-58) และการเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นโดยไม่ต้องขอวีซ่า ทำให้เกิดการเข้าถึงและซึมซับวัฒนธรรมความเป็นญี่ปุ่นในมิติต่างๆ ได้อย่างง่ายและสะดวกมากขึ้น

แม้บทเพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่นเมื่อเทียบกับเพลงไทยสำเนียงอื่นๆ อาจจะมีอยู่จำนวนน้อยมาก แต่นี่คงเป็นอีกภาระหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่ง ที่นักวิชาการทางด้านดนตรีไทยและนักดนตรีไทยทุกๆ คนควรจะตระหนักถึงภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษร่วมกันสร้างสรรค์มาแต่ครั้งอดีต และคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราเองควรจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมดนตรีไทยไปพร้อมกับการอนุรักษ์ด้วยการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นในวงการดนตรีไทย เนื่องจากดนตรีเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์และการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่ใกล้ตัวของมนุษย์ที่ว่าด้วยเรื่องของเสียงจนก่อเกิดเป็นสิ่งใหม่

ดังนั้นหากทุกภาคส่วนในวงการดนตรีไทยจะได้ให้ความสำคัญในการประดิษฐ์คิดค้น ประพันธ์เพลงไทยสำเนียงต่างๆ หรือสร้างสรรค์เพลงไทยรูปแบบใหม่ๆ จากบทเพลงดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นการเสนอแนวคิดทางศิลปะของเสียงให้มากขึ้น ก็จะเป็นการช่วยกันพัฒนาวงการดนตรีไทยให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและแสดงถึงการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นระบบทางวัฒนธรรมรอบข้างของประเทศไทยได้สืบไป ดังเช่นกรณีของเพลงโหมโรงซากุระนี้

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ชัย ปิฏกรัชต์. (2557). *สารานุกรมเพลงไทย.* นครปฐม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดวงใจ อมาตยกุล. (2533). *ดนตรีตะวันออก.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นภดล ทิพยรัตน์. (2550). กางาคุ: ดนตรีในราชสำนักญี่ปุ่น (ตอนที่ 1) *เพลงดนตรี,* 12(11), 29-35.

พวงทิพย์ เกียรติสหกุล. (2553). “ชีวิตราษฎรไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา: มุมมองผ่าน การเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น” *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย,* 30(1), 117-137.

มูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ. (2525). *ศรทอง.* กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

ไอกาวา ทสึงุโมโตะ และ คณะ. (แต่ง). ปราณี จงสุจริตธรรม และคณะ. (แปล). (2549). *ญี่ปุ่น 360 องศา*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทยญี่ปุ่น.

Barme, S. (2002). *Women, Man, Bangkok; Love, Sex and Popular Culture in Thailand.* England: Oxford.

Cohen, R. & Kennedy, P. (2000). *Gurobaru soshioroji 1-kakusa to Kiretsu.* (แปลจาก Global Sociology โดย Yasushi Yamanouchi and Shigerultou) Great Britain: Palgrave Publishers. (in Japanese)

Jennings, J. (2011). *Globalizations and the Ancient World.* New York: Cambridge University Press.

Oda, K. (2015). Everlasting Mythos: Re-examination of the Collective Memory in Thailand Regarding World War II. *JSN*, (vol. 1). Bangkok.

Stanley, S. (1980). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians.* London: Macmillan Publishers Limited.

William P. Malm (1959). *Traditional Japanese Music and Musical Instruments.* New York: Kodansha Europe.

https://en.wikipedia.org/wiki/Sakura_Sakura

ความต้องการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทยและนโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นในการรับนักศึกษาต่างชาติ

ฮิโรนากะ โทมิตะ*
ทาโร โมจิซึคิ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษานโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติของรัฐบาลญี่ปุ่น 2. เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย 3. เพื่อเปรียบเทียบนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทยว่าสอดคล้องกันหรือไม่ ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ซึ่งรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ผู้ให้ข้อมูลคือนักเรียนระดับมัธยมปลายและนักศึกษาระดับปริญญาตรีในประเทศไทยจำนวน 1,012 คน

จากการวิจัยพบว่านักศึกษาชาวไทยมีความต้องการหลายประการเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น แต่นโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นบางประการยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย มีปัญหาหลักในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย คือ 1. ค่าใช้จ่าย 2. ต้องมีความรู้ภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้ามหาวิทยาลัย ด้านมาตรการสำหรับแก้ไขปัญหาในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทยที่รัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการ ได้แก่ การสนับสนุนการเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัย การจัดสรรทุนการศึกษาระยะสั้นและระยะยาวเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

คำสำคัญ
การศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น, นโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นในการรับนักศึกษาต่างชาติ, ความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, มหาวิทยาลัยโตไก, ที่อยู่: อาคารฟีโก้ ชั้น 3 ห้อง 301, ซอยสุขุมวิท 21, ถ.สุขุมวิท, คลองเตยเหนือ, วัฒนา, กรุงเทพ ฯ 10110, อีเมล : htomita@tokai.ac.jp
** ศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยโอซาก้า

Thai Students' Preferences in Studying Abroad in Japan and the Japanese Government's Policy on Accepting Foreign Students in Universities

HIronaka Tomita*
Taro Mochizuki**

The purposes of this research were: 1. to examine the Japanese national government's policy on accepting foreign students in colleges and universities; 2. to explore Thai students' preferences for further studying in Japan; and 3. to decide whether the government's policy matches the preferences of Thai students. This research uses both documentary data and fieldwork data collected by using a questionnaire as a tool. The total number of subjects was 1,012, which were taken from senior high schools and undergraduate universities in Thailand.

Thai students' preferences in studying abroad in Japan vary indeed. However, the Japanese government's policy involves some points that do not meet the needs of Thai students. There seem to be the following problems. First, tuition fees and living costs are expensive, and second, foreign students are required to learn Japanese before entering the colleges and universities in Japan. The Japanese government has taken measures to solve these problems so far by providing colleges and universities with short- and long-term scholarships and English programs.

Keywords

Further study in Japan, Japanese government's policy on accepting foreign students, Thai students' opinions on studying in Japan

* Assistant Professor, Tokai University; address: Fico Place Building 3rd Floor Room 301, Sukhumvit 21, Wattana, Bangkok 10110 email : htomita@tokai.ac.jp

** Professor Dr. , Osaka University

1. บทนำ

องค์การสนับสนุนนักศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่น (2557) ระบุว่าในปี พ.ศ. 2557 มีนักศึกษาต่างชาติ[1] ที่ศึกษาอยู่ในประเทศญี่ปุ่นจำนวนทั้งหมด 184,155 คน ในจำนวนนี้มีนักศึกษาที่อยู่ในระดับอุดมศึกษา 107,761 คน โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่น 44,970 คน โรงเรียนเฉพาะทาง 29,227 คน และแผนกสอนภาษาญี่ปุ่นของมหาวิทยาลัย (Nihongo Bekka) 2,197 คน นักศึกษาต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ประเทศจีน 94,399 คน อันดับที่ 2 คือ ประเทศเวียดนาม 26,439 คน อันดับที่ 3 คือ ประเทศเกาหลีใต้ 15,777 คน ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 6 ซึ่งมีจำนวน 3,250 คน

เมื่อปีพ.ศ. 2551 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คน ภายในปี พ.ศ. 2563 ตั้งแต่ปีที่ประกาศ นักศึกษาชาวต่างชาติมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ผู้วิจัยมีประสบการณ์ทำงานที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 8 ปี จากการสังเกตนักศึกษาชาวไทยที่ต้องการจะศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นหลายคน ผู้วิจัยพบว่ามีอุปสรรคหลายประการในการศึกษาต่อ ถึงแม้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อช่วยเหลือนักศึกษาต่างชาติที่ศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาว่านโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นในการรับนักศึกษาต่างชาติสอดคล้องกับความต้องการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทยหรือไม่ โดยใช้แบบสอบถาม คาดว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและมาตรการสนับสนุนแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คนภายในปี พ.ศ. 2563 ตามที่รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งเป้าไว้

2. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อศึกษานโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติของรัฐบาลญี่ปุ่น

(2) เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย

(3) เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องระหว่างนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายญี่ปุ่น ได้แก่ Sato (2546, 2-4) ซึ่งได้ระบุว่าในปี พ.ศ. 2444 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกนโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติเป็นครั้งแรก โดยจำแนกนโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติเป็น 3 สมัย ได้แก่ สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (2444 - 2488) สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (2489 - 2525) และสมัยหลังจากรัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติ 100,000 คน (ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2526) ในสมัยที่ 1 ยังไม่มีนักศึกษาต่างชาติที่ได้ทุนรัฐบาลญี่ปุ่น ในปีพ.ศ. 2497 ซึ่งอยู่ในสมัยที่ 2 รัฐบาลได้เริ่มโครงการให้ทุนการศึกษาของรัฐบาลญี่ปุ่น ทำให้ในปีพ.ศ. 2507 มีนักศึกษาต่างชาติที่ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลญี่ปุ่นจำนวนมากกว่า 3,000 คน ในปี พ.ศ. 2526 นายกรัฐมนตรี Yasuhiro Nakasone ได้ประกาศแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติ 100,000 คน หลังจากนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกนโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติหลายฉบับ เช่น นโยบายการลดค่าเล่าเรียนสำหรับนักศึกษาที่ศึกษาต่อโดยใช้ทุนส่วนตัว การเพิ่มจำนวนทุนการศึกษาของรัฐบาลญี่ปุ่น และการจัดตั้งระบบสนับสนุนการศึกษาต่อระยะสั้น เป็นต้น

[1] นักศึกษาต่างชาติ หมายถึงชาวต่างชาติที่มีวีซ่าประเภทการศึกษาต่อต่างประเทศในวันที่ 1 พฤษภาคมของทุกปี ซึ่งวันที่ 1 พฤษภาคมเป็นวันที่รัฐบาลญี่ปุ่นนับจำนวนนักศึกษาต่างชาติ

ในปี พ.ศ. 2546 ประเทศญี่ปุ่นได้บรรลุเป้าหมายรับนักศึกษาต่างชาติ 100,000 คนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วุวงศ์ (2556, 97-98) ได้กล่าวเหตุผลของการรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คนว่า

1. จากการที่ประชากรวัย 18 ปีค่อยๆ ลดลงเป็นลำดับทำให้ญี่ปุ่นมีนักศึกษาอยู่ในสถานศึกษาทั้งสิ้นประมาณ 3 ล้านคนเศษ ในจำนวนนี้มีนักศึกษาต่างชาติอยู่ประมาณ 3% เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษ เช่น เยอรมันมีนักศึกษาต่างชาติ 12.3% ของนักศึกษาทั้งหมด ฝรั่งเศส 11.9% หรือเมื่อพิจารณาจากประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ เช่น อังกฤษ มีนักศึกษาต่างชาติ 25.1% ออสเตรเลีย 26.2% ดังนั้น ถ้าญี่ปุ่นต้องการเพิ่มนักศึกษาต่างชาติเพื่อให้ได้ระดับเทียบเคียงประเทศที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่นต้องเพิ่มจำนวนนักศึกษาต่างชาติให้ได้ประมาณ 10% ซึ่งเท่ากับ 3 แสนคน

2. มีหลายสำนักได้ทำรายงานเสนอไว้ว่าตลาดของนักศึกษาต่างชาตินับวันจะเติบใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ และได้คาดการณ์ไว้ว่าภายในปี พ.ศ. 2558 จะมีนักศึกษาต่างชาติ 5 ล้านคน ภายในปี พ.ศ. 2568 มี 7 ล้านคน ญี่ปุ่นมีส่วนแบ่งการตลาดประมาณ 5% สมมุติว่าภายในปี พ.ศ. 2563 มีนักศึกษาต่างชาติทั่วโลกประมาณ 6 ล้านคน แสดงว่าญี่ปุ่นต้องการรับนักศึกษาต่างชาติให้ได้ประมาณ 3 แสนคน

3. ในโลกของธุรกิจญี่ปุ่นได้เล็งเห็นแล้วว่าเมื่อเยาวชนวัย 18 ปีค่อยๆ ลดน้อยลง แรงงานที่มีฝีมือก็จะลดน้อยลงไปด้วยจึงจำเป็นต้องการแรงงานขึ้นมาทดแทน การนำเข้าแรงงานในความหมายของญี่ปุ่นคือการนำเข้าเยาวชนจากที่ต่างๆ เข้ามาฝึกฝนอบรมให้การศึกษาในมหาวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงคัดกรองแรงงานจากกลุ่มนี้อีกครั้ง จะพบว่าญี่ปุ่นต้องการแรงงานที่มีความสามารถในระดับสูงซึ่งหมายถึง นักศึกษาที่จบจากมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างเศรษฐกิจของญี่ปุ่นพบว่า ญี่ปุ่นมีธุรกิจกระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย ญี่ปุ่นจึงเห็นความสำคัญในการใช้ศักยภาพของนักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาจากญี่ปุ่นไปทำประโยชน์ให้ธุรกิจของตนในต่างแดน

4. ญี่ปุ่นต้องการสร้างเครือข่ายของตนไปสู่ทั่วโลกโดยใช้นักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาจากญี่ปุ่นเป็นตัวกลาง

ด้านสถานการณ์การศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของชาวไทยในปี พ.ศ.2556 Yamamoto (2556, 5) ระบุว่าผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาของรัฐบาลญี่ปุ่นส่วนใหญ่ผ่านโดยการรับรองจากสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย คณะที่มีผู้ได้รับทุนรัฐบาลญี่ปุ่นไปศึกษาต่อมากที่สุดคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ สำหรับผู้ที่ศึกษาต่อโดยใช้ทุนส่วนตัวจะเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีมากที่สุดโดยคณะที่นิยมไปศึกษาต่อคือคณะพาณิชยศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ และคณะบริหารธุรกิจ ในระดับบัณฑิตวิทยาลัย คณะที่ผู้ศึกษาต่อโดยทุนส่วนตัวต้องการเข้าศึกษาต่อมากที่สุดคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ อันดับต่อมาคือคณะบริหารธุรกิจ (MBA) นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาที่ต้องการจะศึกษาต่อด้านการออกแบบในโรงเรียนวิชาชีพเฉพาะทางจำนวนมากเช่นกัน Yamamoto (2556, 8-12) กล่าวว่าอุปสรรคในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของชาวไทยมี 6 ประเด็น ได้แก่ 1. มีการกรอกใบสมัครหลายอย่างและซับซ้อน 2. การชำระค่าสมัครจากต่างประเทศ มหาวิทยาลัยบางแห่งไม่รับการโอนเงินจากต่าง

ประเทศ 3. ผู้ที่สอบเพื่อศึกษาต่อในประเทศญี่ปุ่น (Examination for Japanese University Admission for International Students) มีจำนวนน้อยและมหาวิทยาลัยหลายแห่งไม่ได้ระบุคะแนนสอบว่าจำเป็นต้องมีเท่าไร 4. เวลาในการเตรียมตัวไปประเทศญี่ปุ่นไม่เพียงพอ เช่น เวลาในการขอวีซ่า เป็นต้น 5. คุณสมบัติของผู้สมัครในการสมัครเป็นนักเรียนต่างชาติมีข้อจำกัด 6. จำนวนนักศึกษาต่างชาติที่มหาวิทยาลัยจะรับไม่ชัดเจน

4. ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัยนี้ คือ นโยบายหลักที่สนับสนุน “แผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คนภายในปี พ.ศ. 2563”

งานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นโดยให้เลือกตอบ 1-5 ตามมาตราวัดของลิเกิร์ต (Likert Scale) โดยทำการสำรวจระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคมปี พ.ศ. 2558

ผู้วิจัยวิเคราะห์ผลที่ได้จากแบบสอบถามโดยการหาค่าเฉลี่ยด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับมัธยมปลายและนักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวนทั้งสิ้น 1,012 คน ข้อมูลทั่วไปของผู้ที่ตอบแบบสอบถามมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ระดับการศึกษา

ม.4	ม.5	ม.6	ป.ตรี ปี 1	ป.ตรี ปี 2	ป.ตรี ปี 3	ป.ตรี ปี 4	ไม่ระบุ	รวม
351	272	7	87	105	50	11	129	1,012

ตารางที่ 2 สายที่เรียน

สายศิลป์	สายวิทย์	ไม่ระบุ	รวม
186	628	198	1,012

ตารางที่ 3 ประสบการณ์การเรียนภาษาญี่ปุ่น

มี	ไม่มี	ไม่ระบุ	รวม
521	478	13	1,012

ตารางที่ 4 ความสนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น

สนใจ	ไม่สนใจ	ไม่ระบุ	รวม
697	232	83	1,012

5. ผลการวิจัย

5.1 นโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นในการรับนักศึกษาต่างชาติ

ในปี พ.ศ. 2551 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คน ภายในปี พ.ศ. 2563 และกำหนดนโยบายหลัก 5 ข้อ ได้แก่

(1) การชักชวนให้นักศึกษาต่างชาติศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นและจัดทำระบบการบริการครบวงจรในที่เดียว (One Stop Service)

รัฐบาลญี่ปุ่นและองค์กรที่เกี่ยวข้องร่วมกันเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นขยายการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นให้ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมสังคมและการศึกษาเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศญี่ปุ่น

- การตั้งศูนย์กลางการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเพิ่มโดยอาศัยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยต่างประเทศเพื่อการขยายการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นให้ทั่วถึงในประเทศต่างๆ

- การให้ข้อมูลของมหาวิทยาลัยต่างๆ และการจัดงานแนะแนวศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น

- สถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศต่างๆ สำนักงานองค์กรของรัฐและสำนักงานของมหาวิทยาลัยที่อยู่ต่างประเทศร่วมมือกันให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาต่อและให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาต่างชาติซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น ผู้ที่สนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นสามารถหาข้อมูลและดำเนินการสมัครได้ในที่เดียวกันซึ่งเป็นบริการแบบ One Stop Service

- เพิ่มประสิทธิภาพการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ โดยร่วมมือกับโครงการ Visit Japan Campaign[2]

(2) การปรับปรุงวิธีการสมัครและกระบวนการการสอบเข้าเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยและการเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่น

รัฐบาลญี่ปุ่นปรับปรุงระบบสารสนเทศเพื่อให้นักศึกษาต่างชาติที่สนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นสามารถดำเนินการในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่การหาข้อมูลมหาวิทยาลัยจนถึงการได้รับใบตอบรับให้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยรวมถึงการจองหอพัก นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้พิจารณากฎระเบียบการเข้าประเทศญี่ปุ่นเพื่อให้นักศึกษาต่างชาติดำเนินการสะดวกมากขึ้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสอบเข้ามหาวิทยาลัยโดยเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์

- การสร้างระบบเพื่อให้นักศึกษาต่างชาติได้รับอนุมัติให้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยก่อนเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่น เช่น การปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบเกี่ยวกับการสอบ EJU การสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น TOEFL และ IELTS รวมทั้งการดำเนินการอื่นๆ เช่น หอพักและทุนการศึกษาที่ได้ก่อนไปประเทศญี่ปุ่น

- การสนับสนุนการเปิดสำนักงานของมหาวิทยาลัยญี่ปุ่นในต่างประเทศเพื่อรับนักศึกษาต่างชาติเพิ่ม และส่งเสริมการสร้างความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยของประเทศญี่ปุ่นกับต่างประเทศ

[2] โครงการนี้ เป็นโครงการของกระทรวงที่ดินและคมนาคมของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้เริ่มเมื่อปี พ.ศ.2546 เพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาประเทศญี่ปุ่น

- การปรับปรุงเอกสารในการขอวีซ่านักเรียนให้ง่ายขึ้น และลดระยะเวลาการพิจารณาการขอวีซ่า

(3) การส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นสากล

รัฐบาลญี่ปุ่นสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ สร้างความเป็นสากลให้กับมหาวิทยาลัย เพื่อให้นักศึกษาต่างชาติหันมาสนใจศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยของประเทศญี่ปุ่น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- การคัดเลือกมหาวิทยาลัย 30[3] แห่งเพื่อเป็นศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศญี่ปุ่นที่มีความเป็นสากล

- การสร้างหลักสูตรภาษาอังกฤษเพิ่มเติม

- การส่งเสริมกิจกรรมระหว่างประเทศ เช่น กิจกรรมแลกเปลี่ยน ระบบการโอนหน่วยกิต การเปิดหลักสูตรภาคฤดูร้อน (Summer School) เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของมหาวิทยาลัยให้มากขึ้น

- การจ้างอาจารย์ชาวต่างประเทศเพิ่มเพื่อยกระดับมาตรฐานการศึกษา

- การส่งเสริมการรับนักศึกษาต่างชาติในเดือนกันยายนเพื่อสอดคล้องกับช่วงการเข้ามหาวิทยาลัยของต่างประเทศ และทำให้การส่งนักศึกษาชาวญี่ปุ่นศึกษาต่อต่างประเทศ ทำได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

- การก่อตั้งศูนย์รับนักศึกษาต่างชาติและสร้างระบบในการรับนักศึกษาต่างชาติโดยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในมหาวิทยาลัย

- การให้ความสนับสนุนแก่มหาวิทยาลัยที่ดำเนินการสู่ความเป็นสากลอย่างจริงจัง

(4) การเตรียมความพร้อมด้านอำนวยความสะดวก

รัฐบาลญี่ปุ่นส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยสร้างระบบที่เหมาะสมเพื่อนักศึกษาต่างชาติไม่ต้องกังวลในการศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งพยายามทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนโดยการช่วยเหลือและสนับสนุนจากบริษัทและชุมชนรอบๆ มหาวิทยาลัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ให้มหาวิทยาลัยร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อเตรียมหอพักให้แก่นักศึกษาต่างชาติที่อยู่ในประเทศญี่ปุ่นในระยะเวลาไม่ถึง 1 ปี

- ปรับแก้ระบบทุนการศึกษารัฐบาลญี่ปุ่นและทุนการศึกษาขององค์การสนับสนุนนักศึกษาแห่งประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นทุนสำหรับนักศึกษาต่างชาติที่ไปเรียนด้วยทุนส่วนตัว

- การสนับสนุนกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างนักศึกษาต่างชาติกับชุมชนและบริษัทต่างๆ

- การตั้งแผนกสอนภาษาญี่ปุ่นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาต่างชาติขณะอาศัยอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น

- การส่งเสริมสนับสนุนและให้คำปรึกษาในการใช้ชีวิตประจำวันแก่นักศึกษาต่างชาติและครอบครัว

(5) การส่งเสริมให้สถานประกอบการต่างๆ รับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานหลังสำเร็จการศึกษา

[3] นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ที่เริ่มโครงการ Global 30 ปรากฏว่า ณ ปี พ.ศ. 2554 มีมหาวิทยาลัย 13 แห่งที่ได้รับการคัดเลือกคือ Tohoku, Tsukuba, Tokyo, Nagoya, Kyoto, Osaka, Kyusyu, Keio, Sophia, Waseda, Meiji, Doshisya, Ritsumeikan อย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนรูปแบบใหม่เป็น Super Global University กล่าวคือกระทรวงศึกษาของญี่ปุ่นได้จัดระเบียบการคัดเลือก Global University ใหม่ โดยในปี พ.ศ. 2557 ได้คัดเลือกมหาวิทยาลัย 37 แห่งให้มีสถานะเป็น Super Global University เพื่อทำวิจัยในระดับนานาชาติและเพื่อสร้างให้เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก

รัฐบาลญี่ปุ่นร่วมมือกับองค์กรในภาคอุตสาหกรรมเพื่อสนับสนุนให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาสามารถทำงานต่อในประเทศญี่ปุ่น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- การสนับสนุนการหางานของนักศึกษาต่างชาติ
- การสนับสนุนการหางานหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำธุรกิจส่วนตัว
- การส่งเสริมการสร้างระบบรับนักศึกษาต่างชาติของบริษัท
- การพิจารณากฎระเบียบของวีซ่าประเภททำงานและขยายเวลาในการอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเพื่อหางาน
- การสนับสนุนการก่อตั้งชมรมศิษย์เก่าและการช่วยเหลือสมาคมศิษย์เก่าประเทศญี่ปุ่นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นมากขึ้น

5.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย

จากตารางที่ 4 ทำให้ทราบว่าผู้ที่ตอบว่าสนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นมีจำนวน 697 คน คิดเป็นร้อยละ 68.8 และในจำนวนนี้มีผู้ที่สนใจเข้าหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น 226 คนและหลักสูตรภาษาอังกฤษ 320 คนดังตารางที่ 5

5.2.1 จำนวนผู้ที่สนใจหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นและภาษาอังกฤษ

ผลการวิจัยพบว่าผู้ที่สนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นต้องการเข้าหลักสูตรภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาญี่ปุ่นเนื่องจากหลักสูตรภาษาอังกฤษช่วยลดภาระของนักศึกษาต่างชาติกับการที่ต้องเสียเวลาเรียนภาษาญี่ปุ่น หากพิจารณาการสนับสนุนให้มีการเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่านโยบายนี้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย ดังนั้นหากภาควิชาต่างๆ มีหลักสูตรภาษาอังกฤษจะทำให้มหาวิทยาลัยนั้นๆ มีโอกาสรับนักศึกษาชาวไทยเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนไม่น้อยที่สนใจเข้าศึกษาในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น ผู้วิจัยคิดว่ามหาวิทยาลัยควรดูแลหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นควบคู่ไปกับความพยายามเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ

5.2.2 ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกสถานที่เรียน

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนมาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยในแต่ละข้อคำถามโดยใช้สูตรคำนวนหาความกว้างของอันตรภาคชั้นดังต่อไปนี้

5-1/5 = 0.80 ซึ่งสามารถแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

1.00-1.80 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1.81-2.60 หมายถึง ไม่เห็นด้วย
2.61-3.40 หมายถึง ไม่แน่ใจ
3.41-4.20 หมายถึง เห็นด้วย
4.21-5.00 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตารางที่ 5 สนใจหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาอังกฤษ

ภาษาญี่ปุ่น	ภาษาอังกฤษ	ทั้งภาษาญี่ปุ่นและภาษาอังกฤษ
226	320	151

ตารางที่ 6 ปัจจัยสำคัญในการเลือกสถานที่เรียน

ปัจจัยสำคัญ	คะแนนเฉลี่ย / 5.00
ทุนการศึกษา, การลดค่าเล่าเรียน (4)	4.27
เนื้อหาหลักสูตรของคณะ สาขาวิชา (X)	4.21
ความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน (4)	4.13
ข้อมูลของโรงเรียน (รัฐบาลหรือเอกชน,ค่าเล่าเรียน) (1)	4.09
มีหอพักหรือไม่ (4)	3.98
ความคิดเห็นของผู้ปกครองและญาติ (X)	3.81
มีหลักสูตรภาษาอังกฤษหรือไม่ (3)	3.59
มีเพื่อนในโรงเรียนหรือไม่ (X)	3.51
มีสำนักงานของโรงเรียนนั้นในประเทศไทยหรือไม่ (2)	3.39
อันดับโลกของโรงเรียน (3)	3.31
ชื่อเสียงของโรงเรียน (1)	3.28

ผู้วิจัยจำแนกคำถามแต่ละข้อที่เป็นปัจจัยในการเลือกสถานที่เรียนว่าข้อใดเกี่ยวข้องกับนโยบายหลักในหัวข้อ 5.1

ผลการวิจัยพบว่าสิ่งที่นักศึกษาชาวไทยให้ความสำคัญในการเลือกสถานที่เรียนมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ “ทุนการศึกษา การลดค่าเล่าเรียน” “เนื้อหาหลักสูตรของคณะสาขาวิชา” และ “ความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน” ในทางกลับกัน สิ่งที่มีความสำคัญน้อยในการเลือกสถานที่เรียน คือ “อันดับโลกของโรงเรียน” และ “ชื่อเสียงของโรงเรียน”

5.2.3 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักศึกษาชาวไทยสนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักศึกษาชาวไทยสนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น พบว่าหัวข้อที่นักศึกษาชาวไทยให้ความสำคัญมากที่สุด คือ “ควรมีทุนการศึกษาก่อนที่จะไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น” ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยสำคัญในการเลือกสถานที่เรียน ลำดับต่อมา คือ “ควรมีการโอนหน่วยกิต” และ “ควรมีหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเพื่อศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น”

ตารางที่ 7 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักศึกษาชาวไทยสนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น

ปัจจัยสำคัญ	คะแนนเฉลี่ย/5.00
ควรมีทุนการศึกษาก่อนที่จะไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น (4)	3.96
ควรมีการโอนหน่วยกิต (เช่นปี 1-2 เรียนที่ไทย ปี 3-4 เรียนที่ญี่ปุ่น เป็นต้น) (3)	3.91
ควรมีหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเพื่อศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น (1)	3.87
ควรมีการแนะนำนักศึกษาให้กับบริษัทญี่ปุ่นหลังสำเร็จการศึกษา (5)	3.85
ควรมีการจัดสอบเข้าในประเทศไทย (2)	3.76
ควรจัดงานแนะแนวศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นบ่อยครั้ง (1)	3.66
ควรมีหลักสูตรภาษาอังกฤษมากกว่าปัจจุบัน (3)	3.52
ควรมีแผ่นพับแนะนำสถาบันเป็นภาษาไทย (X)	3.49

5.3 การเปรียบเทียบนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นและความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

ผู้วิจัยจำแนกคำถามแต่ละข้อที่เป็นปัจจัยในการเลือกสถานที่เรียนและปัจจัยที่ทำให้สนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นว่าข้อใดเกี่ยวข้องกับนโยบายใดในหัวข้อ 5.1 โดยอ้างอิงตารางที่ 6 และ 7 เป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังนี้

(1) การชักชวนให้นักศึกษาต่างชาติศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นและจัดทำระบบการบริการครบวงจรในที่เดียว (One Stop Service)

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่านักศึกษาชาวไทยเลือกสถานที่เรียนโดยพิจารณาจากข้อมูลของโรงเรียน (ค่าเฉลี่ย 4.09) และจากตารางที่ 7 นักศึกษาชาวไทยเห็นด้วยว่า “ควรมีหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเพื่อศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น” (ค่าเฉลี่ย 3.87) และ “ควรจัดงานแนะแนวศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นบ่อยครั้ง” (ค่าเฉลี่ย 3.66)

ในปัจจุบันนี้มีงานแนะแนวศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นหลายครั้ง รวมทั้งมีสำนักงานของมหาวิทยาลัยประเทศญี่ปุ่นจำนวนมากกว่า 35 แห่ง[4] ในประเทศไทย นักศึกษาชาวไทยสามารถสอบถามเรื่องการศึกษาต่อมหาวิทยาลัยได้ที่สำนักงานเหล่านี้ ในปี พ.ศ. 2557 ได้ก่อตั้งองค์กร JUN-Thai (Japanese University Network in Thailand)[5] ซึ่งมหาวิทยาลัยที่มีสำนักงานในประเทศไทยร่วมมือกันสนับสนุนให้นักศึกษาชาวไทยหันไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่น กล่าวได้ว่าในประเทศไทยมีระบบการบริการครบวงจรในที่เดียว (One Stop Service) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมทั้งเมื่อปี พ.ศ. 2557 มีโครงการ Nihongo Partners[6] จัดขึ้นใน

[4] อ้างอิงจากเว็บไซต์ขององค์การส่งเสริมวิชาการแห่งประเทศญี่ปุ่น http://jsps-th.org/

[5] ก่อตั้งในปี พ.ศ.2557 สมาชิกต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่มีสำนักงานในประเทศไทย

[6] Nihongo Partners เป็นโครงการของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น โดยมีเจแปนฟาวน์เดชั่นรับเป็นผู้ดำเนินการ โครงการนี้มีจุดประสงค์เพื่อส่งชาวญี่ปุ่นในทุกสาขาอาชีพมาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยครูภาษาญี่ปุ่นชาวไทย เพื่อให้การเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดูรายละเอียดได้ที่ http://jfac.jp/partner/index/

ประเทศไทย โครงการนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งครูสอนภาษาญี่ปุ่นไปตามโรงเรียนต่างๆ ที่ขาดแคลน เพื่อขยายการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นให้ทั่วถึงในประเทศไทยทำให้สามารถเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศญี่ปุ่นได้ จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

(2) การแก้ไขระบบในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย วิธีการเข้ามหาวิทยาลัยและการเข้าประเทศญี่ปุ่น

จากตารางที่ 7 นักศึกษาชาวไทยเห็นด้วยว่า “ควรมีการจัดสอบเข้าในประเทศไทย” (ค่าเฉลี่ย 3.76)

ในปัจจุบันเริ่มมีมหาวิทยาลัยที่จัดสอบเข้าในประเทศไทยแล้วแต่ยังมีเรื่องที่ต้องแก้ไขหลายประเด็นในการสมัครสอบ ดังที่ Yamamoto (2556, 8-12) ระบุอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ได้แก่ “1. มีการกรอกใบสมัครหลายอย่างและซับซ้อน 2. การชำระค่าสมัครจากต่างประเทศ มหาวิทยาลัยบางแห่งไม่รับการโอนเงินจากต่างประเทศ 3. ผู้ที่สอบเพื่อศึกษาต่อในประเทศญี่ปุ่น (Examination for Japanese University Admission for International Students) มีจำนวนน้อยและมหาวิทยาลัยหลายแห่งไม่ได้ระบุคะแนนสอบที่จำเป็นต้องมีเท่าไร” มหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นพยายามแก้ไขปรับปรุงระบบสอบเข้าแต่ยังไม่บรรลุผล เนื่องจากการสอบเข้ามหาวิทยาลัยเป็นเรื่องที่มีรายละเอียดซับซ้อน และต้องมีความยุติธรรมเท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่สอบในต่างประเทศและในประเทศญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยยังไม่มีความมั่นใจในการรับรองความยุติธรรมในส่วนนี้ ดังนั้นมหาวิทยาลัยต่างๆ จึงยังต้องใช้เวลาอีกระยะในการปรับปรุงระบบ จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

สำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเข้าประเทศญี่ปุ่น นักศึกษาต่างชาติยังต้องเตรียมเอกสารหลายอย่างในการขอวีซ่าประเภทการศึกษาต่อต่างประเทศ และช่วงที่ทราบผลการพิจารณาวีซ่าประเภทการศึกษาต่อต่างประเทศนั้นมักใกล้กับวันเปิดภาคเรียนทำให้นักศึกษาไม่มีเวลาพอที่จะเตรียมตัวเดินทางไปประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเด็นที่กระทรวงยุติธรรมและกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควรร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายจำนวนนักศึกษาต่างชาติ จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

(3) การส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นสากล

จากตารางที่ 5 ซึ่งแสดงจำนวนผู้ที่สนใจหลักสูตรภาษาอังกฤษและตารางที่ 7 ในหัวข้อ “ควรมีหลักสูตรภาษาอังกฤษมากกว่าปัจจุบัน” (ค่าเฉลี่ย 3.52) สามารถสรุปได้ว่านักศึกษาชาวไทยมีความต้องการศึกษาต่อในหลักสูตรภาษาอังกฤษมากกว่าหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ โดยกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2557, 46) ระบุจำนวนมหาวิทยาลัยและคณะที่มีหลักสูตรภาษาอังกฤษในประเทศญี่ปุ่นว่า “เมื่อปี พ.ศ. 2551 มีหลักสูตรภาษาอังกฤษในระดับปริญญาตรีจำนวน 8 คณะใน 7 มหาวิทยาลัย และในระดับบัณฑิตวิทยาลัยจำนวน 139 คณะใน 73 มหาวิทยาลัย ต่อมาปี พ.ศ. 2555 มีหลักสูตรภาษาอังกฤษในระดับปริญญาตรีจำนวน 36 คณะใน 20 มหาวิทยาลัย และในระดับบัณฑิตวิทยาลัยมีจำนวน 200 คณะใน 88 มหาวิทยาลัย”

แสดงให้เห็นว่าจำนวนหลักสูตรภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งจำนวนอาจารย์ชาวต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน กระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม การกีฬาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี(2557)ระบุว่า “ในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวนอาจารย์ชาวต่างประเทศ 5,875 คน ต่อมาปี พ.ศ. 2557 มีจำนวน 7,290 คน” จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย อย่างไรก็ตาม สำหรับการเทียบโอนหน่วยกิตที่มีความต้องการสูง (ค่าเฉลี่ย 3.91) นั้น ยังมีมหาวิทยาลัยที่มีระบบการโอนหน่วยกิตน้อย เนื่องจากเนื้อหาและจำนวนหน่วยกิตของวิชาต่างๆ ไม่เท่ากัน เช่น ประเทศญี่ปุ่นไม่มีวิชาที่มี 3 หน่วยกิต มีแต่ 1, 2 และ 4 หน่วยกิต มหาวิทยาลัยประเทศญี่ปุ่นจึงยังไม่พร้อมในการรับนักศึกษาต่อเนื่อง[7]

(4) การเตรียมความพร้อมด้านอำนวยความสะดวก

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่านักศึกษาชาวไทยเลือกสถานที่เรียนโดยพิจารณาจากมีทุนการศึกษา, การลดค่าเล่าเรียน (ค่าเฉลี่ย 4.27) ความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 4.13) หอพัก (ค่าเฉลี่ย 3.98) และจากตารางที่ 7 นักศึกษาชาวไทยเห็นด้วยว่า “ควรมีทุกการศึกษาก่อนที่จะไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น” (ค่าเฉลี่ย 3.96)

นักศึกษาชาวไทยต้องการทุนการศึกษาเป็นพิเศษ จากประสบการณ์ของผู้วิจัย ผู้ที่สนใจศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่มักสอบถามเรื่องทุนการศึกษา ในประเทศญี่ปุ่นมีทุนการศึกษามากมายแต่ยังประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงในประเทศไทย ในสถานการณ์ของประเทศญี่ปุ่นจำนวนนักศึกษาชาวญี่ปุ่นกำลังลดลงตามลำดับ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเอกชนถ้าไม่รับนักศึกษาต่างชาติเพิ่มจะทำให้มหาวิทยาลัยนั้นๆ อยู่ลำบากหรืออาจปิดตัวลงได้ มหาวิทยาลัยญี่ปุ่นควรทำการแก้ไขระบบการให้ทุนการศึกษาเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย ส่วนเรื่องหอพัก มหาวิทยาลัยบางแห่งมีหอพักสำหรับนักศึกษาต่างชาติแต่จำนวนยังไม่มากพอ นอกจากนี้ ในประเทศญี่ปุ่นมหาวิทยาลัยที่มีสถาบันศึกษาภาษาญี่ปุ่นยังมีน้อย[8] รัฐบาลญี่ปุ่นและมหาวิทยาลัยต่างๆ กำลังดำเนินการอยู่อย่างเต็มที่จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวสอดคล้องแต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

(5) การส่งเสริมให้สถานประกอบการต่างๆ รับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานหลังสำเร็จการศึกษา

จากตารางที่ 7 นักศึกษาชาวไทยเห็นว่า “ควรมีการแนะนำนักศึกษาให้กับบริษัทญี่ปุ่นหลังสำเร็จการศึกษา” (ค่าเฉลี่ย 3.85)

การสำรวจของกระทรวงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม (2558, 4) ระบุว่า “ผู้ที่จบหลักสูตรภาษาอังกฤษมีความลำบากในการทำงานในบริษัทญี่ปุ่นเนื่องจากว่ามีความรู้ภาษาญี่ปุ่นน้อย โอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวญี่ปุ่นและสังคมน้อยกว่าผู้ที่จบหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น” และวูวงศ์ (2556, 97-98) ได้กล่าวมาว่า “เมื่อเยาวชนวัย 18 ปีค่อยๆ ลดน้อยลง แรงงานที่มีฝีมือก็จะลดน้อยลงไปด้วย จึงจำเป็นต้องการแรงงานขึ้นมาทดแทน” ก็คือจำนวนประชากรชาวญี่ปุ่นน้อยลงทำให้บริษัทญี่ปุ่นต้องการแรงงานต่างชาติในอนาคต แต่จากการ

[7] นักศึกษาต่อเนื่อง หมายถึง นักศึกษาชาวไทยที่เรียนมหาวิทยาลัยในระดับชั้นปีที่ 1 และ 2 ในประเทศไทยและต้องการโอนหน่วยกิตเพื่อไปศึกษาต่อมหาวิทยาลัยในระดับชั้นปีที่ 3 และ 4 ในประเทศญี่ปุ่น

[8] สมาคมมหาวิทยาลัยเอกชนของประเทศญี่ปุ่นระบุว่า “ในปีพ.ศ.2555 มหาวิทยาลัยเอกชนที่มีแผนกสอนภาษาญี่ปุ่น (Nihongo Bekka) จำนวน 74 แห่ง

สำรวจของกระทรวงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันนี้บริษัทญี่ปุ่นยังต้องการคนต่างชาติที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นและเข้าใจวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ในการวิจัยครั้งนี้พบว่านักศึกษาชาวไทยสนใจเข้าหลักสูตรภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาญี่ปุ่น รวมทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นก็สนับสุนนให้มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ แต่บริษัทญี่ปุ่นต้องการนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่น นักศึกษาชาวไทยสนใจทำงานในบริษัทญี่ปุ่นแต่บริษัทญี่ปุ่นยังไม่พร้อมรับนักศึกษาต่างชาติมากนัก ยังมีการขัดแย้งกันอยู่ จึงกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ปี พ.ศ. 2551 มีนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่นจำนวน 123,829 คนและหลังจากรัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คนภายในปี พ.ศ. 2563 นั้นมีนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จนถึงปัจจุบันมีนักศึกษาต่างชาติ 184,155 คน ถือว่านโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการมาถูกทางระดับหนึ่ง รัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างจริงจัง รวมทั้งมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นได้ร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นในการพยายามปรับปรุงระบบการรับนักศึกษาต่างชาติมาโดยตลอด

ผู้วิจัยได้ศึกษานโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างชาติและได้สำรวจความต้องการเกี่ยวกับการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวไทย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่านโยบายที่นักศึกษาชาวไทยต้องการคือ (1) – (5) ทั้งหมด อย่างไรก็ตามนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทยคือ (1) และ (3) นโยบายที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการคือ (2) และ (5) ส่วนนโยบาย (4) ถือว่าสอดคล้องแต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

ตารางที่ 8 สรุปการเปรียบเทียบนโยบายรัฐบาลญี่ปุ่นกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย

นโยบาย	ผลสรุป
1. การชักชวนให้นักศึกษาต่างชาติศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นและจัดทำระบบการบริการครบวงจรในที่เดียว (One Stop Service)	สอดคล้องกับความต้องการ
2. การแก้ไขระบบในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย วิธีการเข้ามหาวิทยาลัยและการเข้าประเทศญี่ปุ่น	ไม่สอดคล้องกับความต้องการ
3. การส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นสากล	สอดคล้องกับความต้องการ
4. การเตรียมความพร้อมด้านอำนวยความสะดวก	สอดคล้องแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ
5. การส่งเสริมให้สถานประกอบการต่างๆ รับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานหลังสำเร็จการศึกษา	ไม่สอดคล้องกับความต้องการ

นโยบายที่รัฐบาลญี่ปุ่นควรเร่งดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาชาวไทย คือ “การแก้ไขระบบในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย วิธีการเข้ามหาวิทยาลัยและการเข้าประเทศญี่ปุ่น” “การเตรียมความพร้อมด้านอำนวยความสะดวก” และ “การส่งเสริมให้สถานประกอบการต่างๆ รับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานหลังสำเร็จการศึกษา”

สำหรับ “การเตรียมความพร้อมด้านอำนวยความสะดวก” นั้นมีความสำคัญมากที่สุดต่อนักศึกษาชาวไทยในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น ในประเทศญี่ปุ่นมีทุนการศึกษาจำนวนมากแต่ข้อมูลทุนการศึกษายังไม่ทั่วถึง นักศึกษาชาวไทยยังต้องการข้อมูลเกี่ยวกับทุนการศึกษาเป็นอย่างมาก มหาวิทยาลัย องค์กรรัฐหรือเอกชนและบริษัทที่มีทุนการศึกษาควรประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น ส่วน “การส่งเสริมให้สถานประกอบการต่างๆ รับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานหลังสำเร็จการศึกษา” นั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าภาคการศึกษาและภาคอุตสาหกรรมควรร่วมมือกันมากกว่านี้ เช่น เมื่อมีงานแนะแนวศึกษาต่อควรจะมีงานแนะนำอาชีพและบริษัท (Job Fair) ควบคู่กัน ถ้าร่วมมือกันเช่นนี้ได้จะทำให้นักศึกษามองอนาคตของตนเองได้ชัดเจนขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดงานแนะแนวศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นในประเทศไทยหลายครั้งแต่ยังมีการร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมน้อย มหาวิทยาลัยต่างๆ ควรหาแนวทางในการร่วมมือกับบริษัท เช่น ทุนการศึกษาและการวิจัยร่วม เป็นต้น ในประเทศญี่ปุ่นมีบริษัทที่ต้องการรับคนต่างชาติเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาในการรับคนต่างชาติอยู่มาก อาทิ การขอใบอนุญาตทำงาน เป็นต้น

7. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาชาวไทยเท่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าควรมีการสำรวจลักษณะเดียวกันในประเทศอื่นๆ ด้วย เพื่อทราบปัจจัยสำคัญในการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นและการเลือกสถานที่เรียนของนักศึกษาชาติอื่น เพื่อเปรียบเทียบความต้องการที่เหมือนหรือต่างกันของนักศึกษาชาวต่างชาติ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย และตอบสนองต่อมาตรการสนับสนุนแผนรองรับนักศึกษาต่างชาติจำนวน 300,000 คน ภายในปีพ.ศ. 2563 ที่รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งเป้าไว้

เอกสารอ้างอิง

วรินทร วูวงศ์. (2556). *โลกาภิวัตน์กับการปฏิรูปมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Federation of Japanese Private Colleges and Universities Association (2555) Retrieved from http://www.shidai-rengoukai.jp/s_courses/#search

G30 Symposium Report. (2557). *Internationalizing Japanese Universities:* The Global 30 Experience. Kyusyu University.

Japan Society for the Promotion of Science Bangkok. (2558). Retrieved from http://jsps-th.org/

Japan Student Services Organization. (2558). Gaikokujin Ryugakusei Zaiseki Jyokyo Tyosa Kekka [Result of an Annual survey of International Students in Japan 2014]. Japan Student Services Organization, Japan. Retrieved from http://www.jasso.go.jp/statistics/intl_student/ichiran.html

Ministry of Economy, Trade and Industry. (2557). Gaikokujin Ryugakusei no Syusyoku oyobi Teityaku. Jyokyo ni Kansuru Tyosa [Survey about the Finding employment and Fixation Situation of foreign students]. Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan. Retrieved from http:// www.meti. go.jp /policy/ economy/jinzai/global/pdf/H26_ryugakusei_gaiyou.pdf

Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. (2557). Daigaku ni okeru Kyoiku Naiyou nado no Kaikaku Jyoukyou nitsuite [about the reform situation such as the education contents in the university]. Retrieved from http://www.mext.go.jp/a_menu/koutou/daigaku/04052801/1353488.htm

Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. (2553). Wagakuni no Ryugakusei Seido no gaiyo [Outline of the foreign students system in Japan]. Retrieved from http://www.mext.go.jp/component/a_menu/education/detail/_icsFiles/afieldfile/2011/12/12/ 1286521_4.pdf

The Japan Foundation. (2558). Retrieved from http://www.jfbkk.or.th/index_th.php

山本剛. (2556).「タイの学生から見た日本留学の障壁」ウェブマガジン『留学生交流』Vol.38. Retrieved from http://www.jasso.go.jp/about/documents/201405yamamotogo.pdf

การบ่อนเซาะอัตลักษณ์ความเป็นชาติในงานวรรณกรรมของโอเอะ เคนสะบุโร

วรัญญา มหาจุนทการ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและการสร้างตัวละครที่ปรากฏในงานวรรณกรรมยุคต้นๆ ของโอเอะ เคนสะบุโร โดยมีขอบเขตการวิจัยในนิยายสองเรื่องที่มีจุดร่วมและแก่นเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ เรื่อง*เลี้ยงดู*『飼育』(1957) และ *ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*『芽むしり仔撃ち』(1958) ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ว่า แนวคิดชาตินิยมที่ปรากฏในผลงานยุคต้นๆ ของโอเอะ เคนสะบุโรนั้น ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์และโครงเรื่องในงานเขียนอย่างไร และตัววรรณกรรมได้โต้กลับแนวคิดดังกล่าวด้วยการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชาติออกมาอย่างไร โดยได้อ้างอิงแนวคิดต่างๆ ที่มีต่อลัทธิชาตินิยม แนวคิดเรื่องความเป็นอื่น และแนวคิดการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ผู้วิจัยเห็นว่า ผลงานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงผลในทางลบของแนวคิดชาตินิยมที่มีต่อปัจเจกชน และยังพบกระบวนการทำให้กลายเป็นอื่นและบทลงโทษที่มีต่อตัวละครในเรื่อง อย่างไรก็ดี งานวรรณกรรมดังกล่าวได้แสดงให้เห็นการบ่อนเซาะอัตลักษณ์ความเป็นชาติที่เป็นผลจากแนวคิดชาตินิยมปรากฏอยู่ด้วย

คำสำคัญ

วรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงคราม, ชาตินิยมในญี่ปุ่น, โอเอะ เคนสะบุโร

* อาจารย์, คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ 85/1 ถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120, อีเมล: waranyamah@pim.ac.th

The Subversion of National Identity in Ôe Kenzaburô's Literary Works

Waranya Mahajuntakarn*

Abstract

This paper argues that *Prize Stock (Shiiku,* 1957) and *Nip the Buds, Shoot the Kids (Memushiri Kouchi,* 1958), which share the central themes of the loss of childhood innocence and interpersonal violence, represent a critique of Japanese nationalism and its coercive, unitary form of national identity. It discusses the negative consequences of this discourse, particularly the effects on individuals, in three key areas: the negation of individual agency; nationalism as a hegemonic ideology; and the "othering" and punishment of marginal groups caused by nationalism. However, these texts simultaneously question and undermine this discourse, and it can be seen through appropriating the theoretical criticism on Japanese nationalism, the concept of the foreign other, and the politics of identity.

Key words

Postwar Japanese literature, Nationalism in Japan, Ôe Kenzaburô

* Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Panyapiwat Institute of Management 85/1 Chaengwattana Rd., Pakkred, Nonthaburi 11120, email: waranyamah@pim.ac.th

1. บทนำ

เรื่อง*เลี้ยงดู*[1]『飼育』(*Shiiku,* 1957) และ*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*[2]『芽むしり仔撃ち』(*Memushiri Kouchi*, 1958) เป็นผลงานในช่วงแรกๆ ของโอเอะ เคนสะบุโร (1935 - ปัจจุบัน) ที่มีแก่นเรื่อง ตัวละครและฉากของเรื่องที่คล้ายคลึงกัน โดยแก่นเรื่องของทั้งสองเรื่องมุ่งบอกเล่าถึงการสูญเสียความไร้เดียงสาในวัยเด็กอันเนื่องมาจากสงคราม อีกทั้งยังกล่าวถึงความตาย การทรยศหักหลัง ความเป็นอื่น และยังสอดแทรกประเด็นเรื่องการเมืองไว้อีกด้วย แก่นเรื่องหลักของทั้งสองเรื่องนั้นมีที่มาจากชีวิตวัยเด็กของโอเอะและแก่นเรื่องดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามเป็นอย่างมาก ดังที่ซูซาน เจ นาเปียร์ ได้กล่าวไว้ใน *Escape from the Wasteland: Romanticism and Realism in the Fiction of Mishima Yukio and Ôe Kenzaburô* ว่า โอเอะสร้างตัวละครที่เป็นกลุ่มคนชายขอบเพื่อวิพากษ์วิจารณ์อำนาจจากส่วนกลางและเพื่อผลิตซ้ำภาพความเป็นจริงของสังคมญี่ปุ่นที่พลเมืองในประเทศจำต้องยอมรับแนวคิดชาตินิยมอย่างไม่เคยสงสัยหรือตั้งถามไว้ในงานเขียนของเขา (Napier, 1991, p. 25) ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จะอภิปรายถึงการวิพากษ์แนวคิดชาตินิยมและการบ่อนเซาะอัตลักษณ์ความเป็นชาติที่ถูกมองว่ามั่นคงและเป็นหนึ่งเดียวโดยเริ่มจากการอภิปรายถึงผลเสียของแนวคิดชาตินิยมโดยเฉพาะผลเสียที่มีต่อปัจเจกชน เช่น การลบล้างอัตลักษณ์ของปัจเจกชน แนวคิดชาตินิยมในฐานะวาทกรรมครอบงำ ความเป็นอื่นและการลงโทษคนชายขอบของแนวคิดชาตินิยม เป็นต้น นอกจากนี้ บทความนี้ยังกล่าวถึงภาพแทนของอัตลักษณ์อื่นของปัจเจกชนนอกเหนือจากการครอบงำของแนวคิดชาตินิยมที่ปรากฏในบทประพันธ์ทั้งสองเรื่องด้วย

ที่ผ่านมาผลงานในช่วงต้นๆ ของโอเอะมักถูกตีความโดยมุ่งเน้นประเด็นเรื่องความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ ด้วยฉากที่เป็นหมู่บ้านชนบทในหุบเขาที่งดงามและสงบสุขตามแบบฉบับหมู่บ้านชนบทในอุดมคติ เรื่อง *เลี้ยงดู* และ*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*จึงถูกมองว่ามีลักษณะของตำนาน (Myth) นาเปียร์ได้แสดงความเห็นว่า โอเอะนำเสนอตัวละครที่มีความเป็นวีรบุรุษหรือนักรบโดยเลียนแบบตัวละครในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นเพื่ออธิบายความจริงอันน่าหดหู่ในสังคมยุคหลังสงครามโลกของญี่ปุ่น เรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้มีความเป็นลูกผสมระหว่างความโบราณและความร่วมสมัยและระหว่างขนบตะวันตกและขนบตะวันออกเพื่อสร้างทางเลือกที่น่าดึงดูดใจแก่สภาพชีวิตความเป็นจริงอันน่าหดหู่ นาเปียร์ยังได้ให้ข้อสังเกตอีกว่า ผลงานในช่วงต้นของโอเอะเน้นย้ำในแก่นเรื่องชีวิตในชนบทและอภิปรายเกี่ยวกับการสูญเสียความไร้เดียงสาและความทรงจำ (Napier, 1991, p. 18) เช่นเดียวกับแคลร์มอนท์ก็ได้กล่าวว่า โอเอะได้สร้างหมู่บ้านซึ่งเป็นสังคมสมบูรณ์แบบหรือยูโทเปีย (Utopia) และใช้ตำนานเพื่อแสดงรากเหง้าความเป็นญี่ปุ่นขึ้นมาในผลงานยุคต้นๆ ของเขา (Claremont, 2009, p. 54) อย่างไรก็ดี

[1] อ้างอิงคำแปลชื่อเรื่องภาษาไทย จาก เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์. (2549). *พัฒนาการการสร้างตัวละครหญิงในวรรณกรรมของโอเอะ เคนสะบุโร* (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพ.

[2] อ้างอิงคำแปลชื่อเรื่องภาษาไทย จากเล่มเดียวกัน (1)

หมู่บ้านชนบทในผลงานของโอเอะนั้นยังถูกมองว่าเป็นภาพแทนของสังคมหลังสงครามของญี่ปุ่นที่สะท้อนร่องรอยความสูญเสียที่เกิดจากสงคราม (อาทร ฟุ้งธรรมสาร, 2528, น. 188) ดังนั้นนอกจากการศึกษาตีความเรื่องฉากของตัวบทที่มุ่งเน้นเรื่องความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ การศึกษาตัวบทในแง่มุมของผลกระทบของสงครามที่มีต่อสังคมและปัจเจกชนก็เป็นสิ่งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องอัตลักษณ์ของตัวละคร เนื่องจากอัตลักษณ์ของตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์อยู่ตลอดทั้งเรื่อง

นอกจากนี้ ผลงานทั้งสองเรื่องนี้ของโอเอะนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมหลังสงครามซึ่งมีลักษณะของการสะท้อนวิถีชีวิต ค่านิยม สภาพสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการทำสงครามและสะท้อนสภาพจิตใจของผู้คนในสังคมที่ยังเหลือร่องรอยของสงครามอยู่ (อาทร ฟุ้งธรรมสาร, 2528, น. 3) ซึ่งแตกต่างจากผลงานการประพันธ์ในยุคก่อนๆ ที่มักมีกรอบของขนบการประพันธ์แบบ I-Novel ที่เนื้อเรื่องและฉากมักอยู่ในขอบเขตของนวนิยายอิงอัตชีวประวัติ อีกทั้ง คุณลักษณะประการสำคัญของวรรณกรรมหลังสงครามอีกประการหนึ่งก็คือการให้ความสำคัญกับ “ความสัมพันธ์” ระหว่างตัวเองกับผู้อื่น และตัวเองกับสิ่งต่างๆ (มณฑา พิมพ์ทอง, 2547, น. 220) ฉะนั้นแล้ว จึงนับได้ว่างานวรรณกรรมหลังสงครามนั้นทำให้ทั้งผู้เขียนและผู้อ่านได้เดินทางออกจากจุดศูนย์กลางที่เรียกว่าตนเองไปสู่การพิจารณาและเชื่อมโยงตนเองกับผู้อื่น เช่นเดียวกันกับข้อสังเกตของฮัทชินสัน และวิลเลี่ยมที่อ้างว่า เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมทางการเมืองของญี่ปุ่นหลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามและการเริ่มต้นยุคการยึดครองญี่ปุ่นของอเมริกา ญี่ปุ่นจำเป็นต้องหาแบบอย่างของชาติแบบใหม่ที่จะเป็นเครื่องมือในการสร้างประเทศ และจำเป็นต้องนิยาม “อัตลักษณ์” ที่มั่นคงปลอดภัยให้กับตัวเองท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เอกลักษณ์ของวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยหลังสงครามจึงมุ่งเน้นไปที่การนิยามตัวตนของตัวเองที่เกี่ยวพันกับผู้อื่นมากกว่าการคำนึงถึงจากการบอกเล่าถึง “ตัวเองล้วนๆ” (Hutchinson & William, 2007, p. 2) ดังนั้น ในการอ่านตัวบททั้งสองเรื่องนี้ นอกจากจะต้องพิจารณาประเด็นเรื่องการเปลี่ยนกลับสลับไปมาของอัตลักษณ์ของตัวละครที่สับสน ซับซ้อน ไม่ชัดเจน ยังต้องพิจารณาถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอันมีที่มาจากพื้นหลังจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงและระบบการปกครองที่ครอบงำและมีอิทธิพลต่อผู้คน

อนึ่ง ลักษณะงานประพันธ์ของโอเอะนั้นถูกจัดอยู่ในวรรณกรรมหลังสงครามที่ถูกเรียกว่า “นักเขียนหน้าใหม่กลุ่มที่ 3” ซึ่งมักเป็นผลงานที่พยายามหาความหมายใหม่ให้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น หรือตนเองกับสิ่งต่างๆ มากกว่าการใช้วรรณกรรมเพื่อเป็นศูนย์รวมของความคิดทางการเมือง ผลงานวรรณกรรมของกลุ่มนักเขียนเหล่านี้จึงถูกมองว่า เป็นวรรณกรรมที่ไม่สนใจลัทธิและหลักการ (มณฑา พิมพ์ทอง, 2547, น. 223) อย่างไรก็ดี แม้ว่าวรรณกรรมในกลุ่มนี้จะไม่สนใจลัทธิและหลักการ แต่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนนั้นไม่อาจหลีกหนีความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนและสังคมที่คนเหล่านั้นสังกัดไปได้ และหากสภาพหรือความเป็นไปของสังคมนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดบทบาทหรืออัตลักษณ์ของผู้คนแล้ว ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคลกับบุคคล และบุคคลกับสังคมยิ่งกลายเป็นสิ่งที่

หลีกหนีไปไม่พ้น ฉะนั้นแล้ว จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าผลงานทั้งสองเรื่องนี้เป็นผลงานที่ปราศจากแนวคิดทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่อาจอ้างได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่ไม่ใช่เครื่องมือทางการเมืองหรือรับใช้อุดมการณ์ทางการเมืองเหมือนกับวรรณกรรมหลังสงครามในช่วงแรกๆ

นอกจากนี้ ธเนศอาภรณ์สุวรรณได้เสนอว่าสิ่งที่กล่าวได้ว่าเป็น “การเมือง” ในบริบทของวรรณกรรมการเมืองนั้น “ไม่ใช่เรื่องของนักการเมือง ผู้นำรัฐบาล ผู้นำกองทัพ และบรรดาคนที่มีอำนาจในมือหรือสถาบัน แต่การเมืองในที่นี้ หมายถึง ‘ความสัมพันธ์’ ทั้งสังคมหรือประเทศที่เคลื่อนไหว ‘เปลี่ยนแปลง’ ด้วยการใช้ ‘อำนาจ’ อันมีผลกระทบ ‘ต่อชีวิต’ และ ‘การดำรงอยู่’ ของสมาชิกในสังคมนั้นทั้งทางวัตถุและทางความคิด” (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556, น. 99) ฉะนั้น การศึกษาผลงานดังกล่าวในแง่มุมของการวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองที่ครอบงำสังคมญี่ปุ่นหลังสงครามจึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ จากลักษณะของแก่นเรื่องซึ่งแสดงภาพภูมิหลังของสังคมญี่ปุ่นหลังสงครามและรูปแบบของวรรณกรรมในฐานะที่เป็นวรรณกรรมหลังสงครามที่สนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังที่กล่าวไปในข้างต้น การศึกษาวิเคราะห์ตีความผลงานในเรื่อง*เลี้ยงดู*และ*ฆ่ามันซะอย่าให้โต*นี้ ผู้วิจัยจึงต้องการมุ่งเน้นศึกษาแนวคิดชาตินิยมที่ครอบงำสังคมและผู้คน รวมถึงผลกระทบของแนวคิดดังกล่าวที่มีต่ออัตลักษณ์ของผู้คน

2. ผลเสียของลัทธิชาตินิยมที่มีต่อตัวบุคคล

ในการศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นรัฐชาติและสังคมสมัยใหม่ตามแนวคิดและวิธีการศึกษาของนักคิดสำนักสมัยใหม่ (modernist) นั้นมองว่า ชาตินิยมเป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ แม้ชาติพันธุ์เองก็นับว่าเป็นผลผลิตของอุดมการณ์ชาตินิยมตามแนวคิดของเออร์เนส เกลเนอร์ (Ernest Gellner) ที่เสนอว่า ชาติและชาตินิยมนั้นเป็นผลพวงของการขยายตัวของแนวคิดอุตสาหกรรมนิยมและสังคมสมัยใหม่ที่ต้องการการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีประสิทธิภาพ จึงนำมาซึ่งความต้องการความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวของผู้คนในสังคม ความพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางชาติพันธุ์ ความเป็นมาตรฐานเดียวกัน การมีความรู้สึกร่วมและผูกพันในสิ่งเดียวกัน และความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกันของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย จึงปรากฏขึ้นในกระบวนการสร้างชาติ (ธีรยุทธ บุญมี, 2547, น. 37) อย่างไรก็ดี เกลเนอร์ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการครอบความเป็นหนึ่งเดียวลงบนความแตกต่างหลากหลายว่า เนื่องจากสังคมแบบเก่าซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมและมีความเป็นพหุนิยมนั้นไม่พร้อมที่จะรับเอาแนวคิดและรูปแบบของชาตินิยมมาใช้จึงทำให้เกิดความไม่ลงรอยของอัตลักษณ์และเกิดการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้คนในด้านลบอันนำไปสู่การปรากฏตัวของความเป็นปฏิปักษ์ที่มีต่อแนวคิดชาตินิยม กลุ่มนักคิดสำนักใหม่ได้ให้ความเห็นต่อปัญหาดังกล่าวว่า ควรต้องแก้ไขด้วยการรื้อฟื้นและยอมรับความแตกต่าง จนทำให้เกิดเป็นกระแสความคิดเรื่องพหุสังคม พหุวัฒนธรรม รวมไปถึงการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ (politics of identity) ขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2547, น. 51)

ในผลงานเรื่อง*เลี้ยงดู*และ*ฆ่ามันซะอย่าให้โต*นั้นอาจกล่าวได้ว่า มีการแสดงภาพแทนของความพยายามที่จะลบล้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติที่ถูกครอบงำและตายตัว อันน่าจะมาจากความเชื่อ

ของโอเอะที่มีต่อแนวคิดชาตินิยมว่า เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งผลเสียต่อผู้คนและสังคม ดังนั้น ผลสรุปอันเป็นโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวละครของโอเอะจึงน่าจะเป็นการแสดงภาพเปรียบเทียบของผลเสียของแนวคิดชาตินิยมที่เกิดขึ้นกับผู้คน ในผลงานทั้งสองเรื่องมีการแสดงให้เห็นถึงการลบล้างอัตลักษณ์ของปัจเจกชน โดยมีการใช้สภาวะนิรนามในตัวบททั้งสองเรื่อง ดังที่จะเห็นได้ว่า ตัวละครในทั้งสองเรื่องไม่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ แต่จะถูกเรียกด้วยชื่อเล่น ฉายา สถานะ หรือคำแทนสถานะในครอบครัว ในเรื่อง*เลี้ยงดู*ไม่ปรากฏชื่อของผู้ดำเนินเรื่องและตัวละครอื่นๆ ในเรื่องเลย แต่ตัวละครในเรื่องจะถูกเรียกด้วยคำแสดงความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ดำเนินเรื่อง เช่น “弟” “父” หรือด้วยตำแหน่งทางอาชีพ เช่น “書記” “軍隊” หรือด้วยฉายา เช่น “兎唇”[3]

เช่นเดียวกัน ในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* เองก็ไม่มีการกล่าวถึงชื่อของตัวละครในเรื่อง ตัวละครทั้งหลายจะถูกเรียกด้วยคำเรียกแทนสถานะอาชีพ หรือคำบ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้บรรยายกับตัวละครนั้นๆ เหมือนในเรื่อง*เลี้ยงดู* ยกตัวอย่าง เช่น “น้องชาย” “เด็กผู้หญิง” “มินามิ” (ฉายาของเด็กผู้ชายที่มีความหลงใหลในเกาะทางใต้) “ผู้ใหญ่บ้าน” “ชาวบ้าน” “ช่างตีเหล็ก” “หมอ”[4] เป็นต้น นาเปียร์ได้เสนอว่า การไม่ปรากฏชื่อของตัวละครเหล่านี้เป็นการแสดงภาพเชิงสัญญะถึงสภาวะนิรนามที่นำไปสู่สังคมชนบทแบบปศุสัตว์ในอุดมคติ (Napier, 1991, p. 31) แต่อย่างไรก็ดี ตัวละครที่ไม่มีชื่อเรียกเหล่านี้สามารถมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดแบบลัทธิชาตินิยมซึ่งมองว่า สมาชิกของกลุ่มเปรียบเสมือนฟันเฟืองของเครื่องจักรขนาดใหญ่ บุคคลทั้งหลายเปรียบเป็นชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบของเครื่องจักรเพื่อให้เครื่องจักรสามารถทำงานได้ การนิยามถึงตัวบุคคลจึงเป็นการนิยามด้วยบทบาทในโครงสร้างทางสังคมและหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อสังคมหรือองค์กร ลักษณะความแตกต่างหลากหลายอื่นๆ หรืออัตลักษณ์ประจำตัวของแต่ละบุคคลที่ไม่มีประโยชน์จึงถูกลบทิ้งไป โดยผู้มีอำนาจ ตัวละครในนิยายทั้งสองเรื่องเองก็เปรียบเหมือนภาพแทนของประชาชนที่ถูกครอบงำโดยหลักความเชื่อของการเชื่อฟัง คล้อยตาม และยินยอมพร้อมใจเพื่ออรรถประโยชน์ อีกทั้งยังถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ (dehumanised) ด้วยการลบส่วนอื่นๆ ที่ไม่เป็นประโยชน์ออกไป ดังที่เราเห็นได้จากการที่ชื่อของตัวละครในทั้งสองเรื่องที่ไม่ปรากฏให้เห็นและกลายเป็นสภาวะนิรนามของตัวตนซึ่งมองได้ว่าเป็นผลเสียที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคล

นอกจากนี้ ในผลงานทั้งสองเรื่องยังปรากฏภาพแทนของอัตลักษณ์อันเหมาะสมของปัจเจกชนที่รับใช้ต่ออุดมการณ์ชาตินิยมและผลของมันที่มีต่ออัตลักษณ์ของผู้คนมีตัวละครจำนวนมากในทั้งสองเรื่องที่เป็นตัวอย่างของอัตลักษณ์ที่รับใช้อุดมการณ์ชาตินิยมในแง่ของการเชื่อฟังคำสั่งโดยอัตโนมัติและเกรงกลัวต่อคำสั่งของผู้มีอำนาจจากส่วนกลาง อีกทั้ง ตัวละครเหล่านี้ยังชื่นชมความยิ่งใหญ่ของพลังทางการทหารของชาติและเคารพต่อการสร้างชาติ ในเรื่อง*เลี้ยงดู* คนในหมู่บ้านต้องรอคอยคำสั่งจากสำนักงานของจังหวัดในการจัดการกับทหารคนดำที่ถูกจับได้ในป่า ในทีแรกพวกเขาจำเป็นต้องขังทหารคนดำไว้ในหมู่บ้าน ต่อมา

[3] 大江健三郎(2013)『死者の奢り・飼育』新潮社

[4] อ้างอิง คำแปลภาษาไทย จาก โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). *ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต* [Memushiri Kouchi] (เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

เมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มคุ้นเคยกับทหารคนดำแล้ว พวกเขากลับต้องประหารทหารคนนั้นตามคำสั่งที่ได้รับ ทั้งที่แท้จริงแล้วผู้คนในหมู่บ้านไม่ได้มีเจตนาที่จะสังหารทหารคนดำ แต่กลับคล้อยตามความคิดที่ว่า ทหารคนดำคือศัตรู และทำตามคำสั่งของผู้ปกครองอย่างง่ายดาย และยังเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างทหารคนดำและคนในหมู่บ้านนั้นมีหลากหลายมิติ ทัศนะที่มีต่อทหารคนดำของคนในหมู่บ้านนั้นเป็นทัศนะสองทัศนะที่ซ้อนทับกันอยู่ ในแง่หนึ่งทหารคนดำคือสิ่งมีชีวิตที่ “ว่าง่ายราวกับสัตว์ปศุสัตว์[5]” (大江, 2013, p. 132) และถูกพรรณนารูปลักษณ์ว่า “ร่างเปลือยเปล่าของทหารคนดำเป็นประกายราวกับร่างของม้าสีดำ สมบูรณ์และสวยงาม[6]” (大江, 2013, p. 140) แต่ในอีกแง่หนึ่ง เขาคือทหารคนดำที่ “เปลี่ยนเป็นศัตรู” ตามคำสั่งของผู้มีอำนาจที่สั่งการมายังชาวบ้านผู้อยู่ใต้ปกครอง อนึ่ง ทัศนะดังกล่าวคือผลพวงจากสงครามที่ให้ความสำคัญกับเชื้อชาติของคนในประเทศ ที่ว่าด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางเชื้อชาติ ฉะนั้น อัตลักษณ์ของชาวต่างชาติที่พยายามเข้ามายึดครองญี่ปุ่นจึงถูกสร้างมโนภาพว่าเป็นศัตรู รัสเซลกล่าวถึงมโนภาพของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อทหารคนดำว่า

> Indeed, the black GI would occupy a different role in the Japanese imagination, as predator and bestial curiosity on the other hand, and pure-hearted man-child and sympathetic victim of racial oppression on the other. (1991, p. 8 as cited in Russell, 2009, p. 103)

> เป็นที่ชัดเจนว่า ในทัศนะของชาวญี่ปุ่นทหารคนดำจะมีบทบาทที่หลากหลาย ในแง่หนึ่งคือนักล่าและตัวประหลาดที่ดุร้าย ในอีกแง่หนึ่งคือคนไร้เดียงสาที่มีจิตใจบริสุทธิ์และเป็นเหยื่อของการกดขี่ทางเชื้อชาติที่น่าเห็นใจ

จะเห็นได้ว่า ทัศนะของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อทหารคนดำแบ่งออกเป็นสองทัศนะ ในมุมหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่ถูกเหยียดหยามทางเชื้อชาติและไม่มีพิษภัย แต่ในอีกมุมหนึ่งก็เป็นศัตรูที่จะเข้ามารุกรานอย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นถูกอเมริกาเข้ายึดครอง ทัศนะที่มีต่อทหารคนดำถูกนำเสนอขึ้นใหม่ต่อชาวญี่ปุ่นว่า ทหารคนดำหรือทหารอเมริกาคือศัตรู

ขณะเดียวกันในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* อำนาจของวาทกรรมของลัทธิชาตินิยมสามารถทำให้ผู้คนปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างโหดร้าย หรือแม้กระทั่งลุกฮือขึ้นไล่ล่าและเข่นฆ่า “ศัตรู” อย่างบ้าคลั่งและไร้มนุษยธรรมเพียงเพื่อความต้องการสนองตอบต่ออุดมการณ์ชาตินิยมที่ผู้ปกครองได้มอบหมายมาสู่ผู้ใต้ปกครองอย่างกลุ่มชาวบ้าน ในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการข่มเหงคนที่มีชาติพันธุ์ที่แตกต่างอย่าง ลี ซึ่งเป็นคนเกาหลี หรือการเข่นฆ่าคนที่มีสัญชาติเดียวกันกับพวกตน อย่างเช่น ทหารฝึกหัดที่หนีกองทัพมาหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าและถูกชาวบ้านสังหารอย่างโหดร้ายทารุณในท้ายที่สุด ดังเช่นที่ปรากฏในตัวบทดังนี้

[5] 「黒人兵が家畜のようにおとなしい」
[6] 「黒人兵の裸は黒い馬のそれのように輝き、充実して美しかった。」

「あいつらは殺しあう」李がにくしみにみちていった。「俺たちはかくまっておいたのにおなじ日本人同士で殺しあう。山へ逃げこむ奴を、憲兵や巡査や、竹槍をもった百姓や、大勢の人間が追いつめて突き殺す。あいつらのやる事はわけがわからない」[7]

"พวกมันฆ่ากันเอง" ลีพูดเต็มไปด้วยความเกลียดชัง "พวกเราช่วยซ่อนเขาไว้ แต่พวกญี่ปุ่นกลับฆ่ากันเอง สารวัตรทหาร ตำรวจ ชาวนาถือหอกไม้ไผ่ ผู้คนมากมายตามไล่ล่าคนที่หนีเข้าไปในภูเขา และแทงเขาจนตาย ฉันไม่เข้าใจเลยว่า พวกเขาทำอะไรกัน"[8]

ทหารฝึกหัดถึงแม้ว่าจะเป็นชาวญี่ปุ่นเหมือนกันกับพวกชาวบ้าน แต่ทหารหนีกองทัพเปรียบได้กับผู้ที่ต่อต้านอำนาจของกองทัพและเป็นปฏิปักษ์ต่ออุดมการณ์จึงถูกลงโทษอย่างเด็ดขาดด้วยการทำให้ถึงแก่ความตาย การไล่ล่าฆ่าฟันนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการยึดถือปฏิบัติตามลัทธิชาตินิยมอย่างมุ่งมั่นจนส่งผลให้ความเป็นมนุษย์ของตัวละครในเรื่องผิดเพี้ยนไป

ผลงานทั้งสองเรื่องยังแสดงในเห็นการทำให้เป็นชายขอบและการลงโทษของวาทกรรมลัทธิชาตินิยมที่มีต่อตัวละครที่ถูกมองว่า "ไร้ประโยชน์" ภายใต้กรอบของลัทธิชาตินิยม เช่น กลุ่มเด็กชายจากสถานดัดสันดาน ผู้หญิง ผู้พิการและพลเมืองที่ไม่เชื่อฟัง ในเรื่อง*เลี้ยงดู* ความเป็นอื่นไม่เพียงหมายถึงทหารคนดำเท่านั้น แต่ยังอาจหมายรวมถึงผู้พิการด้วย เนื่องจากผู้พิการมีร่างกายที่ไม่สมบูรณ์จึงไม่สามารถรับใช้ชาติเป็นกำลังพลของกองทัพได้ ผู้พิการจึงเป็นผู้ไร้ประโยชน์ตามหลักความเชื่อลัทธิชาตินิยม ดังเช่น 書記 ซึ่งเป็นชายผู้มีขาเดียวจึงถูกมองว่าเป็นพลเมืองที่ไร้ประโยชน์ที่ไม่สามารถเป็นทหารได้ และการตายของ 書記 ก็อาจจะตีความได้ว่าเป็นความพยายามลบตัวตนของผู้พิการออกจากสังคมชาตินิยม นอกจากนี้ ผู้พิการยังถูกมองว่าเป็นพลเมืองที่ไม่มีความสามารถในการทำงาน อย่างที่ปรากฏเป็นตัวละคร 兎唇 ที่ไม่เคยได้รับการมอบหมายให้ทำงานใดๆ

ความเป็นเด็กก็ถูกจัดว่าเป็นความเป็นอื่นเช่นกัน ตัวละครที่ยังมีความเป็นเด็กที่ปรากฏในเรื่องจะถูกกำจัดหรือพรากเอาความเป็นเด็กออกไป 書記 อาจมองได้ว่า เป็นตัวละครที่มีความเป็นเด็กอยู่ในตัว ดังจะเห็นได้ว่า 書記 เป็นผู้ใหญ่เพียงคนเดียวที่พูดคุยกับเด็กชายผู้ดำเนินเรื่อง เขาเล่นแคร่เลื่อนซึ่งเป็นการละเล่นของเด็กและในท้ายที่สุดเขาก็ถูกกำจัดจากเรื่องด้วยความตาย จึงอาจกล่าวได้ว่า เพราะความไร้เดียงสาแบบเด็กๆ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กองทัพ รัฐจึงผลักดันให้คนหนุ่มสาวสละความไร้เดียงสาวัยเด็กทิ้งและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถรับใช้ประเทศชาติตลอดจนเป็นกลไกในการสร้างประเทศ ขณะเดียวกันใน*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* กลุ่มของเด็กชายถูกแสดงเป็นภาพแทนของความเป็นอื่นอย่างชัดเจน ซึ่งจะสามารถเห็นได้จากความสัมพันธ์ของกลุ่มเด็กชายและชาวบ้าน กลุ่มเด็กชายได้รับการปฏิบัติจากชาวบ้านราวกับว่าพวกเขาเป็นอาชญากร อย่างเช่นในตอนที่ช่างตีเหล็กควบคุมให้กลุ่มเด็กชายขึ้นไปทำงานบนภูเขา ช่างตีเหล็กแบกปืนไว้บนบ่าของเขาด้วย ส่วนผู้คนในหมู่บ้านก็คาดคะเนว่า กลุ่มเด็กชายเหล่านี้จะต้องทำเรื่องไม่ดีหรือก่ออาชญากรรมสักอย่างขึ้นในหมู่บ้านของพวกเขา ดังจะเห็นได้จากที่ผู้ใหญ่บ้านพูดขึ้นว่า

[7] 大江健三郎(2011)『芽むしり子撃ち』新潮社 p. 192

[8] โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต. น. 162

盗み、ひつけ、乱暴を働く奴は村の人間が叩き殺してやるお前らは厄介者だということを忘れるな。それをかくまって食わせてやるんだ。この村のむだな厄介者だといつも覚えておけよ。おまえら[9]。

ไอ้พวกขี้ขโมย ก่อไฟหรือก่อความรุนแรงจะโดนชาวบ้านตีจนตาย อย่าลืมว่าพวกแกเป็นคนที่สร้างความเดือดร้อนให้ที่นี่ แต่เราก็ให้ที่พักที่กินกับพวกแก ฉะนั้น จำเอาไว้ให้ดีนะว่าในหมู่บ้านแห่งนี้ พวกแกเป็นแค่พวกน่าขยะแขยงไร้ประโยชน์ใดๆ[10]

การปฏิบัติต่อกลุ่มเด็กหนุ่มของชาวบ้านเต็มไปด้วยความเกลียดชังและหยาบคาย เด็กชายผู้ดำเนินเรื่องถูกจ้องมองราวกับเป็นสัตว์ร้าย เนื่องจากชาวบ้านหวาดระแวงอยู่เสมอว่า กลุ่มเด็กชายเหล่านี้เป็นผู้ที่กระทำสิ่งชั่วร้าย เป็นคนกลุ่มนอกสังคมที่สมควรได้รับการลงโทษ ดังนั้น เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในหมู่บ้าน พวกชาวบ้านจึงเลือกที่จะทิ้งกลุ่มเด็กชายและขังพวกเขาไว้ในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ ยังมีตัวละครอื่นในเรื่องที่ไม่สามารถเป็นประโยชน์ต่อแนวคิดชาตินิยมหรือในทางทหารได้ เช่น ผู้หญิงซึ่งถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ หรือน้องชายของผู้ดำเนินเรื่องที่มีความเป็นเด็ก หรือทหารหนีทัพซึ่งเป็นผู้ต่อต้านกองทัพในท้ายที่สุดแล้วตัวละครเหล่านี้ก็ถูกกำจัดไป อย่างเช่น เด็กสาวที่ติดโรคระบาดจนตาย น้องชายของผู้ดำเนินเหตุการณ์ที่หนีเข้าป่าไปและคาดว่าน่าจะเสียชีวิต และทหารหนีทัพที่ถูกชาวบ้านหักหลังและฆ่าตาย

3. การบ่อนเซาะของอัตลักษณ์ความเป็นชาติ

อัตลักษณ์ความเป็นชาติของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองสร้างขึ้นเพื่อออกแบบอัตลักษณ์ของชาติผ่านการควบคุมทางสังคมและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม อีกทั้ง แนวคิดที่สำคัญที่สุดก็คือความเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างสมบูรณ์ภายใต้กรอบความเชื่อเรื่องชาติและจักรพรรดิ ไวเนอร์ให้ข้อสังเกตว่า อัตลักษณ์ความเป็นชาติของญี่ปุ่นซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปเมจิคือ การสร้างวาทกรรมความเป็นหนึ่งเดียวกันทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในอุดมคติเพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างรัฐชาติ (nation-state) โดยการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมได้สร้างความหมายให้กับ “ความเป็นญี่ปุ่น” ว่าเป็นภาพแทนที่ทรงพลังของความบริสุทธิ์ที่ยืนยงและก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทั้งในชาติ ในครอบครัว ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น ชาติถูกมองว่าเป็นครอบครัวขยายที่มีพระจักรพรรดิเป็นเสมือนพ่อผู้เป็นสมมติเทพของประชาชนในชาติและผู้นำของรัฐ (Weiner, 1997, p. 2) นอกจากนี้ ทิปตันยังได้กล่าวเกี่ยวกับคำขวัญที่รัฐบาลญี่ปุ่นใช้ในการขับเคลื่อนทางจิตใจ (spiritual mobilisation) ในช่วงสงครามช่วงปี 1930 ว่า คำขวัญดังกล่าวได้เข้าไปออกคำสั่งให้ประชาชนชาวญี่ปุ่น “work, work for the sake of the country and to respect imperial rescript” “ทำงาน ทำงานเพื่อประเทศชาติ และเคารพต่อคำสั่งแห่งองค์พระจักรพรรดิ” (Tipton, 2002, p. 134) อีกทั้ง ยังเกิดนโยบายการผสานกลืนชาติอื่นภายใต้อำนาจของจักรวรรดิญี่ปุ่นที่ถูกบังคับใช้ประมาณช่วงปี 1920 ขบวนการทำให้เป็นญี่ปุ่น (Japanisation) ถูกนำมาใช้และยังมีการเพิ่มขึ้นของการโฆษณาและการนำเสนอขนบธรรมเนียมและวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่น (Tipton, 2002, p. 141)

[9] 大江健三郎(2011)『芽むしり子撃ち』新潮社 p. 35

[10] โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต. น. 36

โอเอะได้นำอัตลักษณ์ความเป็นชาติเข้ามาใช้และได้สร้างอัตลักษณ์แบบใหม่ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดชาตินิยมขึ้นในผลงานของเขาเพื่อที่จะวิพากษ์แนวคิดชาตินิยมและผู้ปกครองของรัฐประการแรก โอเอะได้รื้อสร้างสังคมญี่ปุ่นที่ดูเหมือนจะเป็นสังคมเนื้อเดียว (homogeneous society) โดยการเน้นภาพของความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสังคมญี่ปุ่น ในสังคมญี่ปุ่นนั้นได้มีการแบ่งแยกความสัมพันธ์ของคนออกเป็นคนในและคนนอก เราสามารถเห็นได้จากวรรณกรรมทั้งสองเรื่องของโอเอะว่า ปรากฏให้เห็นการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมอยู่ในเนื้อเรื่อง ในเรื่อง*เลี้ยงดู*จะเห็นได้ว่า มีการแบ่งแยกระหว่างผู้คนที่อยู่ในเมืองและชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านในหุบเขาอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ดังที่จะเห็นได้ว่าผู้ดำเนินเหตุการณ์ของเรื่องรู้สึกไม่เป็นมิตรกับเมืองและผู้คนที่มาจากที่นั่น นอกจากนี้ เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ ได้กล่าวเกี่ยวกับความเป็น “พวกเขา” และ “พวกเรา” ที่ถูกแบ่งแยกไว้อย่างชัดเจนโดยได้ให้ความเห็นว่าเป็นการแบ่งคู่ตรงข้ามในระดับกลุ่มหรือชุมชน ไม่ใช่การแบ่งแยกตามชาติพันธุ์หรือสถานะแต่ประการใด การแบ่งขั้วตรงข้ามเช่นนี้เป็นกลวิธีของโอเอะที่ชี้ให้ผู้อ่านเห็นความผิดเพี้ยนของสังคม (เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์, 2547, น. 7) ดังจะเห็นได้ในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* ได้นำเสนอภาพของชาวบ้านที่มีพฤติกรรมอันดุร้ายไม่เป็นมิตรกับกลุ่มเด็กชายที่มาจากสถานดัดสันดานและยังมีการแบ่งแยกระหว่างทั้งสองกลุ่มโดยการพูดภาษาถิ่น ซึ่งหากชาวบ้านพูดภาษาถิ่น บรรดาเด็กชายก็ไม่อาจจะเข้าใจได้ แสดงให้เห็นว่า สภาพสังคมที่ควรจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นปรากฏให้เห็นว่ามีความแตกแยกและการแบ่งพรรคแบ่งพวกอยู่ และหากพิจารณาถึงสภาวะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมญี่ปุ่นก็จะเห็นได้ว่า ในสังคมญี่ปุ่นมีการแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็นคนในและคนนอก เครธ์ตันได้เสนอว่า ความคิดเรื่องความเป็นญี่ปุ่นนั้นถูกยึดโยงไว้กับแนวคิดเรื่อง อุชิ (uchi) และโซะโตะ (soto) หรือเรื่องคนในและคนนอกเสมอ (Creighton, 1997, p. 212) อีกทั้ง แฮรเรลล์ยังได้ย้ำอีกว่า

> [the minorities] exist within Japan’s borders as uchi Others, ‘inside Others’ ... Although their existence as specific minority groups is denied in the imagination of homogeneity, like foreigners, they also serve as a contrasting Other in opposition to which mainstream Japanese identity is constructed; where foreigners represent ‘not us’, minorities are ‘not quite us’. (Harrell, 1995, p. 25 as cited in Creighton, 1997, p. 214)
>
> กลุ่มคนชายขอบปรากฏในญี่ปุ่นในฐานะของความเป็นอื่นแบบอุชิ หรือ “ความเป็นอื่นที่เป็นคนใน” ... ถึงกระนั้นก็ตาม การมีอยู่ของกลุ่มคนชายขอบที่เฉพาะเจาะจงนี้ถูกปฏิเสธภายใต้แนวความคิดเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียว คนชายขอบไม่ต่างกับคนต่างชาติ พวกเขาทำหน้าที่เป็นความเป็นอื่นที่มาเปรียบต่างเพื่อให้อัตลักษณ์ญี่ปุ่นกระแสหลักถูกสร้างขึ้นมา ในขณะที่คนต่างชาติเป็นตัวแทนของคนที่ ‘ไม่ใช่เรา’ คนชายขอบนั้นเป็นคนที่ ‘ไม่ค่อยใช่เรา’

และเพราะการมีอยู่ของความเป็นอื่นที่เป็นคนใน (insider other) ในสังคมญี่ปุ่นนี้เองที่ทำให้เห็นความเป็นวาทกรรมของเอกสภาพของอัตลักษณ์ความเป็นชาติของญี่ปุ่นที่กล่าวอ้างเรื่องความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในสังคม

นอกจากการแสดงให้เห็นถึงสภาวะสังคมเนื้อเดียวที่ไม่เป็นจริงแล้ว ประการถัดมา โอเอะได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่มีหลากหลายมิติของตัวละครที่แบ่งแยกระหว่าง “พวกเรา” และ “พวกเขา” “มิตร” และ “ศัตรู” และสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่แปรผันสับเปลี่ยนได้อีกด้วย อัตลักษณ์ที่มีหลายมิติที่ปรากฏในตัวบทเป็นเหมือนสัญญะที่ช่วยยืนยันความไม่เป็นจริงของอัตลักษณ์เชิงเดี่ยวในสังคมเนื้อเดียว ซึ่งตรงกับที่เครตันเสนอเกี่ยวกับการแบ่งแยกระหว่างคนในและคนนอกว่าเป็นการแบ่งแยกที่สามารถแปรเปลี่ยนได้ ดังที่กล่าวว่า “Although interacting networks of relationship in Japan are also conceptualised in uchi/soto terms, such that indexical framework of uchi and soto is situational and shifting” “แม้ว่าโครงสร้างการติดต่อปฏิสัมพันธ์ในญี่ปุ่นจะถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความเป็นอุชิ/โซะโตะ (คนในและคนนอก) แต่ระบบบ่งชี้อุชิและโซะโตะนี้ก็แปรเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และสลับไปมา” (Creighton, 1997, p. 212) ดังนั้น การสลับสับเปลี่ยนของอัตลักษณ์ของผู้ดำเนินเรื่องและตัวละครอื่นๆ อย่างต่อเนื่องในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*ที่เห็นได้จากการที่ในช่วงเวลาหนึ่งพวกเขาอาจเป็นศัตรูกัน แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในเรื่องก็เปลี่ยนไปด้วย ในทางกลับกัน เมื่อพวกเขาขัดแย้งกันและสถานการณ์แปรเปลี่ยนไป พวกเขาลดทอนความเป็นอริและหันมามีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกัน อย่างเช่นในตอนที่ผู้ดำเนินเรื่องและเด็กชายคนอื่นๆ ถูกทอดทิ้งให้อยู่ในหมู่บ้านที่ปิดตาย ในตอนแรกพวกเขาโต้เถียงกันว่าจะหนีหรือไม่หนี ต่อมาเมื่อพวกเขาพบว่าทางออกสู่ป่านั้นถูกปิดตายและถูกสกัดกั้นโดยชาวบ้าน ความร้าวฉานในระหว่างกลุ่มเด็กชายก็จางหายไป

> 森を出てトロッコの軌道の始まるところで南たちが茫然と立ちどまり、そこへ僕と弟も我をわすれて駈けよった。既に僕らの間の小さい分裂は姿をかくし僕らはすっかり一つの塊り、茫然とした者らの一つの群れになって軌道の向こうを見つめていたのだ。[11]
>
> เมื่อออกจากป่าแล้ว กลุ่มมินามิก็หยุดยืนอ้ำอึ้งอยู่ตรงบริเวณหัวรางรถลาก ผมกับน้องชายวิ่งไปหาพวกเขาอย่างลืมตัว ความบาดหมางเล็กน้อยที่เกิดขึ้นระหว่างพวกเรามลายไป แต่กลับรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวอีกเป็นกลุ่มที่ยืนอ้ำอึ้งตะลึงงันกลุ่มเดียวกัน ขณะที่จ้องมองไปยังปลายอีกด้านของรางรถลาก[12]

ไม่ว่าจะเป็นภาพของการสับเปลี่ยนของความสัมพันธ์ของเด็กชายจากสถานดัดสันดานที่เมื่อพวกเขาเกิดความรู้สึกร่วมกันจึงเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว แต่ในเวลาต่อมา พวกเขาก็สามารถกลับไปทะเลาะเบาะแว้งกันอีกเมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* หรือความสัมพันธ์ที่มีการสลับระหว่างความเป็นมิตรและศัตรูที่ในเวลาหนึ่งทหารคนดำและเด็กชายผู้ดำเนินเรื่องและชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นเปรียบเสมือนมิตรที่ดีต่อกัน แต่ในเวลาต่อมาความสัมพันธ์ของพวกเขากลับกลายเป็นศัตรูที่ปรากฏให้เห็นในเรื่อง*เลี้ยงดู*ก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นภาพแสดงความเป็นพหุสภาวะของอัตลักษณ์ กล่าวคือบุคคลในแต่ละบุคคลนั้นไม่สามารถมีอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งได้เพียงอัตลักษณ์เดียว แต่มนุษย์ทุกคนสามารถเลือกสวมอัตลักษณ์ต่างๆ ได้ขึ้นอยู่

[11] 大江健三郎(2011)『芽むしり子撃ち』新潮社 p. 73

[12] โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต น. 68

กับสถานการณ์และบริบททางสังคม อัตลักษณ์ทั้งหมดใช่ว่าจะคงความสำคัญยั่งยืนตลอดไป แต่อัตลักษณ์บางกลุ่มนั้นอาจเกิดขึ้นและหายวับไปอย่างรวดเร็ว และบ่อยครั้งที่อัตลักษณ์เชิงเดี่ยวกลายเป็นเครื่องมือของนักกิจกรรมที่ชอบแบ่งฝักแบ่งฝ่ายโดยมีเป้าหมายให้สมาชิกที่สังกัดกลุ่มของตนปฏิเสธความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์แบบอื่นๆ (อมารตยา เซ็น, 2555, น. 16-20) ฉะนั้นแล้ว ภาพลวงของอัตลักษณ์เชิงเดี่ยวในแบบที่ลัทธิชาตินิยมต้องการให้บุคคลมีเพื่อให้เชื่อมั่นและยึดโยงอยู่ในอุดมการณ์นั้นจึงไม่สามารถเป็นจริงได้ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครของโอเอะได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นพหุสภาวะของอัตลักษณ์อย่างชัดเจน และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์นี้ยังสามารถอธิบายลักษณะการสร้างตัวละครในผลงานของโอเอะที่มักจะมีความซับซ้อนและมีมิติที่หลากหลายอีกด้วย

นอกจากนี้ ทั้งสองเรื่องยังมีการใช้สัญลักษณ์เพื่อแสดงให้เห็นการลบล้างความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นแบบฉบับ สำหรับอุดมการณ์ชาตินิยมแล้ว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ถูกเทิดทูนสูงส่ง ผู้คนต้องสรรเสริญความเป็นชาติของตน แต่ในเรื่อง*เลี้ยงดู*กลับไม่พบการสรรเสริญความเป็นชาติของตนและความเป็นปฏิปักษ์ต่อชนชาติอื่นในหมู่ชาวบ้าน ราวกับว่าแนวคิดเรื่องการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายตามชาติพันธุ์นั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในหมู่บ้านชนบทในภูเขาที่เปรียบเสมือนสังคมแบบเก่าที่ยังไม่ถูกครอบงำด้วยลัทธิชาตินิยม อันจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องเอกลักษณ์เฉพาะเจาะจงของเชื้อชาติที่ไม่ชัดเจนของทหารคนดำ ผู้อ่านถูกแจ้งให้ทราบเพียงแค่ว่าชายคนนั้นเป็นทหารคนดำหรือเป็นเชลยที่จับได้ แต่ไม่ได้ถูกบอกเล่าว่าทหารคนดำนั้นเป็นคนเชื้อชาติอะไร เพียงแต่อนุมานได้ว่า ทหารคนดำคือทหารจากสหรัฐอเมริกา

ในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*ก็มีสัญญะของการลบล้างความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นแบบฉบับ ซึ่งก็คือ การขจัดภาพสมมติของความเชื่อเรื่องความยิ่งใหญ่ทางการทหารของญี่ปุ่น ทหารหนีทัพในเรื่องเปรียบได้กับภาพแทนความเชื่อเรื่องความยิ่งใหญ่ของกองทัพในทัศนคติของผู้คน ดังเช่น ที่ผู้ดำเนินเรื่องและตัวละครอื่นๆ พากันตื่นเต้นเมื่อได้รู้ว่ามีทหารหนีทัพมาหลบอาศัยอยู่ที่บ้านของชาวเกาหลีและคาดหวังที่จะได้ชื่นชมเครื่องแบบทหาร แต่แล้วบรรดาเด็กชายกลับต้องผิดหวังกับรูปลักษณ์ของนายทหารที่พวกเขาได้เห็น ดังที่ถูกกล่าวว่า

> 期待の熱いかたまりが僕の胸のなかで融け、苦しい失望がじくじく躰をひたした。男は予科練の兵隊のあらゆる輝かしさ、光彩に欠けていた。ひきしまって小さく硬く欲望をそそる制服のなかの尻、逞しい頸、剃りたてで青っぽい顎を彼は持っていなかった。そのかわりに、しぼみきっている年齢があいまいな貧弱な顔に暗く疲れきった表情をたたえてむっつり黙っているのだ。彼はしかもあの情欲にみちて極度にみだらな戦争の服にかわりに作業用の上衣をつけていた。[13]
>
> ก้อนร้อนๆ แห่งความหวังละลายเหลวอยู่ในอกของผม และความผิดหวังขมขื่นก็เปียกชุ่มทั่วร่าง ชายหนุ่มผู้นี้ไร้ประกายรุ่งโรจน์สง่างามของทหารฝึกหัด เขาไร้ซึ่งบั้นท้ายเล็กหนั่นในชุดเครื่องแบบที่เร้าอารมณ์ และไร้ซึ่งช่วงคอแข็งแรง รวมถึงคางที่โกนสะอาดเป็นสีเขียวครึ้ม ตรงกันข้ามเขากลับนิ่งเงียบหม่นหมองบนใบหน้าที่ตอบเหี่ยวแห้งบ่งบอกอายุไม่ได้แน่ชัดนั้นแสดงความเหน็ดเหนื่อยสิ้นเรี่ยวแรง และแทนเสื้อผ้าชุดออกรบที่สุดแสนเซ็กซี่กระตุ้นราคะ เขากลับสวมเสื้อแจ็กเก็ตสำหรับใส่ทำงาน[14]

[13] 大江健三郎(2011)『芽むしり子撃ち』新潮社 pp. 108-109

[14] โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต น. 96

ภาพลักษณ์ที่ผิดคาดและน่าผิดหวังของทหารหนีทัพนี้เปรียบได้กับการทำลายภาพความยิ่งใหญ่ของทหาร ซึ่งก็เท่ากับเป็นการทำลายความเป็นญี่ปุ่นอันเป็นแบบฉบับลงไปด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นการลบล้างความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นแบบฉบับในเรื่อง*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต* คือ ตอนที่กลุ่มเด็กชายได้เรียนรู้วิธีการล่านกจากเด็กหนุ่มเกาหลี และยังมีฉากที่น้องชายของผู้ดำเนินเรื่องจับไก่ฟ้าได้และฆ่าไก่ฟ้าตัวนั้นตาย การฆ่าไก่ฟ้าตายนี้อาจสามารถตีความถึงการลบล้างความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นผลผลิตจากกระบวนการสร้างชาติเชิงวัฒนธรรม เพราะไก่ฟ้านั้นถือได้ว่าเป็นนกประจำชาติของญี่ปุ่น การที่ตัวละครในเรื่องฆ่าไก่ฟ้าตายจึงเปรียบเหมือนตัวละครนั้นฆ่าความเป็นญี่ปุ่นและปฏิเสธอัตลักษณ์ความเป็นชาตินิยม

4. บทสรุป

เป็นที่น่าสนใจมากว่า ทั้ง*เลี้ยงดู*และ*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*ไม่มีการเอ่ยถึงจักรพรรดิเลย แม้ว่าจักรพรรดิจะเป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนของความเป็นชาติและมักถูกอ้างถึงเสมอในการปลุกใจทหารในกองทัพญี่ปุ่นหรือคำขวัญปลุกใจประชาชนในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยเหตุนี้ จึงอาจตีความได้ว่าการไม่ปรากฏของจักรพรรดิอย่างจงใจในทั้งสองเรื่องอาจจะหมายถึงความตั้งใจแสดงการต่อต้านแนวคิดชาตินิยมอย่างแนบเนียน และยังมีการแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ใหม่ของญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งก็คืออัตลักษณ์ความเทิดทูนที่มีต่อจักรพรรดิว่าเป็นเสมือนสมมติเทพในตัวผู้คนนั้นได้เสื่อมสลายไป ความศักดิ์สิทธิ์ของสมมติเทพลดต่ำลง จักรพรรดิของญี่ปุ่นกลายเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดา และความไม่ใส่ใจกับความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นธรรมเนียมนิยมมากเท่าเมื่อก่อน ในทางกลับกัน ทัศนะเกี่ยวกับความโหดร้ายของสงครามและการรับรู้ถึงความล้มเหลวของลัทธิชาตินิยมที่รับปากว่าจะตอบแทนประชาชนด้วยความยิ่งใหญ่ของชาติแลกกับการเสียสละของผู้คนในระดับปัจเจกกลับเข้ามาแทนที่ โอเอะไม่เพียงแสดงภาพความโหดร้ายที่เห็นได้อย่างเด่นชัดของสงคราม แต่ยังเสนอภาพของวาทกรรมที่ครอบงำอยู่ของแนวคิดชาตินิยมอย่างเป็นเหตุเป็นผลเป็นอย่างยิ่งทั้งในเรื่อง*เลี้ยงดู*และ*ฆ่ามันซะอย่าให้มันโต*เพื่อที่จะวิพากษ์ความรุนแรงในเชิงกายภาพ เชิงโครงสร้าง และเชิงทัศนะของลัทธิชาตินิยม

เอกสารอ้างอิง

เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์. (2547). คำนำผู้แปล. ใน เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ (แปล), *ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต.* (น. 5-8). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2556). *กบฏวรรณกรรม บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการเมืองในวรรณกรรม.* กรุงเทพฯ: สมมติ.

ธีรยุทธ บุญมี. (2547). *ชาตินิยมและหลังชาตินิยม.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สายธาร.

มณฑา พิมพ์ทอง. (2547). *มองสังคมญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากวรรณกรรม.* กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมารตยา เซ็น. (2555). *อัตลักษณ์และความรุนแรง* [*Identity and Violence*] (ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 2006).

อาทร ฟุ้งธรรมสาร. (2528). *วิวัฒนาการวรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงคราม.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โอเอะ, เคนซาบุโร. (2547). *ฆ่ามันซะ! อย่าให้มันโต* [*Memushiri Kouchi*] (เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

Claremont, Y. (2009). *The novels of Ôe Kenzaburô.* London: Routledge.

Creighton, M. (1997). Soto other and uchi other: Imaging racial diversity, imagining homogeneous Japan. In M. Weiner (Ed.), *Japan's minorities: The illusion of homogeneity* (pp. 211-237). London: Routledge.

Huthinson, R., & Williams, M. (2007). *Representing the other in modern Japanese literature: A critical approach.* London: Routledge.

Napier, S. J. (1991). *Escape from the wasteland: Romanticism and realism in the fiction of Mishima Yukio and Ôe Kenzaburô.* Cambridge: Council on East Asian Studies, Harvard University.

Russell, J. G. (2009). The other other: The black presence in the Japanese presence. In M. Weiner (Ed.), *Japan's minorities: The illusion of homogeneity* (pp. 84-115). London: Routledge.

Tipton, E. K. (2002). *Modern Japan: A social and political history.* London: Routledge.

Weiner, M. (1997). The invention of identity: Self and other in pre-war Japan. In M. Weiner (Ed.), *Japan's minorities: The illusion of homogeneity* (pp. 1-16). London: Routledge.

大江健三郎(2011)『芽むしり子撃ち』新潮社

大江健三郎(2013)『死者の奢り・飼育』新潮社

ภาพไทยใน ซะโยะนะระอิท์ซุกะ: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์

ภีมภัทร บัวระภา*
ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย**

บทคัดย่อ

ซะโยะนะระอิท์ซุกะ(「サヨナライツカ」世界文化社、2001年1月）นวนิยายที่ใช้ฉากประเทศไทยเล่าเรื่องราวความรักหนุ่มสาวญี่ปุ่น ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ในชื่อเดียวกันเมื่อปี ค.ศ. 2010 อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาเปรียบเทียบนวนิยายและภาพยนตร์ดังกล่าวแล้ว องค์ประกอบภายใน เช่น แนวคิด ตัวละครไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ภาพไทยที่ถูกนำเสนอกลับมีความแตกต่างกัน

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความแตกต่างของการนำเสนอภาพไทยในนวนิยายและภาพยนตร์เรื่องซะโยะนะระอิท์ซุกะเพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบที่ทำให้การนำเสนอภาพไทยเปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษาพบว่า ความแตกต่างที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์ก็คือ ภาพยนตร์พยายามหลีกเลี่ยงการนำเสนอภาพในแง่ลบของประเทศไทย เช่น การตัดฉากเกี่ยวกับการซื้อบริการทางเพศออกทั้งหมด ในทางกลับกันภาพยนตร์มุ่งนำเสนอความแปลกใหม่ของไทย (Exotic) มากกว่านวนิยาย โดยองค์ประกอบประการหนึ่งที่ทำให้การนำเสนอภาพไทยในนวนิยายและภาพยนตร์มีความแตกต่างกันคือการร่วมกันผลิตสร้างภาพประเทศไทยจากเจ้าของบทประพันธ์ (ญี่ปุ่น) ทีมงานสร้างภาพยนตร์ (เกาหลีใต้) และผู้สนับสนุน (ไทย) จนทำให้เกิดการรับรู้ต่อประเทศไทยแบบใหม่ขึ้นในที่สุด

คำสำคัญ
ซะโยะนะระอิท์ซุกะ, ภาพแทนประเทศไทย, วรรณกรรมเปรียบเทียบ

* นักวิจัยอิสระ, 12 ซ.41 ถ.ริมคลองสมถวิล ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000, อีเมล: peemmaphat.buarapha@gmail.com
** อาจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 50200, อีเมล: Thanabhorn.t@cmu.ac.th

The Representation of Thailand in Sayonara Itsuka: A comparative study of novel and film

Peemmaphat Buarapha*
Thanabhorn Treeratsakulchai**

Abstract

Sayonara Itsuka（「サヨナライツカ」世界文化社、2001年1月） is a romantic novel whose story took place in Thailand. The novel was made into a film in 2010. After studying the Thai images through the differences between the novel and film, it was found that there were a few changes in the theme, concept, and character roles. However, there was a great difference in the representation of Thailand.

The purpose of this research was to examine the differences between the novel and the film version of Sayonara Itsuka in order to analyze the changes in the representation of Thailand. According to the results of the study, it was found that the film version avoided representing Thailand in negative images, for example, deleting scenes about prostitution in Thailand. On the other hand, the film chose to represent Thailand in a more exotic way than the novel. The factor that made the representation of Thailand in the film differ from the novel was the cooperation between the writer (Japanese) of the original work, the film production team (South Korean), and the sponsors (Thai). In the end, the cooperation between each party created a new perspective of the representation of Thailand.

Key words

Sayonara Itsuka, Representation of Thailand, Comparative literature

* Researcher, 12 soi 41 Rimkrongsomthavin Rd., Tarad, Muang, Mahasarakham 44000, email: peemmaphat.buarapha@gmail.com

** Dr., Lecturer, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Chiang Mai University 50200, email: Thanabhorn.t@cmu.ac.th

1. บทนำ

นวนิยายญี่ปุ่น *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* (「サヨナライツカ」) เขียนโดย ท์ซุจิ ฮิโตะนะริ (辻仁成) ตีพิมพ์ครั้งแรกในชื่อ *โองน โนะ ฌินฌิท์ซุ* (「黄金の寝室」) ในนิตยสารสำหรับผู้ชาย Men's Extra ฉบับเดือนเมษายน 1999 - ฉบับเดือนพฤษภาคม 2000 ภายหลังได้นำมาปรับปรุงและรวมเล่มใน ค.ศ. 2001 *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชายหนุ่มชาวญี่ปุ่นชื่อ ฮิกะฌิกะอิโต ยูตะกะ ยูตะกะมีคู่หมั้นชื่อว่าทะสึซุเอะ มิท์ซุโกะ และทำงานที่สายการบินอีสเติร์นแอร์ไลน์ ต่อมายูตะกะถูกส่งมาประจำการที่สำนักงานกรุงเทพฯ ใน ค.ศ. 1975 วันหนึ่ง ยูตะกะไปดื่มฉลองกับเพื่อนและได้รู้จักกับมะนะกะ โทโกะ ทั้งสองเริ่มมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกัน ยูตะกะไปพบกับโทโกะอีกหลายครั้งที่ห้องสวีท Samerset Maungham ในโรงแรมโอเรียนเต็ลซึ่งเป็นที่พักของโทโกะ ความสัมพันธ์ของทั้งสองคนพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนข่าวลือเชิงชู้สาวแพร่ออกไปในหมู่คนญี่ปุ่นในไทย และเป็นเหตุให้ยูตะกะทะเลาะกับคิโนะฌิตะเพื่อนสนิทของตนด้วยเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของยูตะกะและโทโกะก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อมิท์ซุโกะตัดสินใจจะมาอาศัยอยู่ที่ไทย

25 ปีต่อมา ยูตะกะก้าวหน้าในหน้าที่การงานและมีครอบครัวแต่ก็ยังไม่สามารถลืมโทโกะได้ วันหนึ่งยูตะกะมาทำธุระที่ไทยและได้พบโทโกะอีกครั้งที่โรงแรมโอเรียนเต็ล โทโกะได้ให้ที่อยู่ของตนกับยูตะกะไว้ แต่ยูตะกะก็ไม่ได้ติดต่อไปจนกระทั่งกลับญี่ปุ่นเนื่องจากไม่สามารถทิ้งชีวิตตอนนี้เพื่อโทโกะได้ โทโกะเขียนจดหมายมาหายูตะกะหลายครั้งแต่ก็ไม่ได้รับจดหมายตอบกลับเลย 4 ปีต่อมาโทโกะเขียนจดหมายแจ้งข่าวว่าตนไม่สบายและหวังว่าจะได้พบกับยูตะกะอีกครั้งในวาระสุดท้ายของชีวิต ยูตะกะจึงเดินทางไปที่ไทยอีกครั้งเพื่อโทโกะ 2 อาทิตย์หลังจากนั้นโทโกะก็เสียชีวิตลง

นวนิยายเรื่องนี้ถูกดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ในชื่อเดียวกันใน ค.ศ. 2010 กำกับโดย John H. Lee ผู้กำกับชาวเกาหลีใต้ โดยถ่ายทำใน 3 ประเทศได้แก่ ประเทศไทย เกาหลีใต้ และประเทศญี่ปุ่น (Production Note, 2010, Online) และใช้นักแสดงชาวญี่ปุ่นตลอดทั้งเรื่อง ภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* เข้าฉายครั้งแรกที่ญี่ปุ่น หลังจากเปิดตัวได้เพียง 2 วันก็ทำรายได้ถึง 130 ล้านเยนและมีจำนวนผู้ชม 1 ล้านคนใน 1 เดือน รวมรายได้ทั้งหมด 1,080 ล้านเยน (韓国映画「サヨナライツカ」、日本興行 135 億ウォン売上突破、2010 、オンライン) ถึงแม้ว่าภาพยนตร์เรื่อง *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* ยังคงองค์ประกอบภายใน เช่น แนวคิด ตัวละคร ฯลฯ ตามนวนิยายต้นฉบับก็ตาม แต่การสร้างออกมาเป็นภาพยนตร์ย่อมมีส่วนที่แตกต่างจากผลงานต้นฉบับไม่น้อย อีกทั้งการนำเสนอของภาพยนตร์ที่ต้องสื่อออกมาผ่านภาพและเสียงในเวลาจำกัด การที่ต้องตรึงคนดูไว้กับภาพยนตร์ตลอดเวลาตลอดจนปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น ทุนสร้าง การตลาด ข้อตกลงทางการถ่ายทำ ฯลฯ ล้วนส่งผลให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องดัดแปลงการนำเสนอให้แตกต่างจากนวนิยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอภาพประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอภาพไทยในนวนิยายและภาพยนตร์เรื่อง *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* เพื่อวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการนำเสนอภาพไทยดังกล่าว

2. ภาพไทยในวรรณกรรมญี่ปุ่น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาของการนำเสนอภาพไทยในสังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่[1] พบว่าภาพไทยในช่วงต้นญี่ปุ่นสมัยใหม่นั้นเป็นเพียง “ประเทศเขตร้อนทางใต้” (南洋) ที่ไม่ได้มีภาพที่ชัดเจนอะไร คุโบะตะ ยูโกะ (久保田裕子, 2010) วิเคราะห์ว่าประเทศไทยเริ่มถูกทำให้เป็นเพศหญิง (女性ジェンダー化) ในช่วงปีโฌวะที่ 10 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นและไทยเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ามากขึ้น ผ่านการนำเสนอภาพ “นางสาวสยาม” ในสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในเวลานั้น ก่อนที่ภาพนี้จะกลายเป็นภาพประทับ (stereotype) ของไทยในเวลาต่อมา

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (ナムティップ・メタセート, 2008) ได้ศึกษาภาพแทนไทยผ่านวรรณกรรมรักสมัยใหม่ของญี่ปุ่น 5 เรื่อง[2] พบว่าประเทศไทยถูกนำเสนอเป็น “ประเทศในเขตร้อนแห่งจินตนาการทางเพศและความแปลกประหลาด” (「エキゾチックで官能的な夢の南国」) มาตั้งแต่ในงานวรรณกรรมของมิฉิมะ ยุกิโอะ[3] (三島由紀夫)ช่วง ค.ศ. 1960 และภาพเหล่านี้ได้ถูกนำมาผลิตซ้ำในวรรณกรรมยุคต่อมา การนำเสนอภาพไทยในวรรณกรรมเหล่านี้มีลักษณะเป็น Orientalism[4] แบบญี่ปุ่น กล่าวคือ ญี่ปุ่นจะมองตนเป็นผู้ปกครองเทียบชั้นกับชาติตะวันตกซึ่งมีความรู้มากกว่า พัฒนากว่าชาติอื่นๆ ในเอเชีย ในขณะที่ชาติเอเชีย (ไทย) เป็นผู้สมควรถูกปกครอง มีความรู้น้อยกว่า ด้อยพัฒนากว่า

นอกจากนี้น้ำทิพย์ (2008) ยังได้วิเคราะห์เกี่ยวกับการนำเสนอฉากโรงแรมโอเรียนเต็ลในนวนิยาย *ชะโยะนะระอิท์ซุกะ* ไว้ว่า ภาพโรงแรมโอเรียนเต็ลนั้นเป็น “ภาพลวงตาราวกับอยู่ในพระราชวังในจินตนาการหรือในพื้นที่พิเศษ” (หน้า 72) ที่ทั้งโทโกะและยูตะกะสามารถ “ใช้ชีวิตราวกับราชาและราชินีที่ตัดขาดจากโลกภายนอก” (หน้า 72)[5] และได้รับการ “ปลดปล่อยจากธรรมเนียม กฎเกณฑ์ และกาลเวลา” (หน้า 72) ความเป็นโรงแรมโอเรียนเต็ลนั้นคือตะวันออกที่เป็นผลผลิตของตะวันตก นอกเหนือจากประวัติศาสตร์อันยาวนานแล้ว โรงแรมโอเรียนเต็ลยังปรากฏในวรรณกรรมญี่ปุ่นต่างๆ และถูกนำเสนอในหนังสือนำเที่ยวในฐานะของโรงแรมที่ปฏิเสธนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพร้อมคณะทัวร์จนกระทั่งถึงปลายช่วง ค.ศ. 1980 ด้วยเหตุนี้สำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นทั่วไปแล้ว โรงแรมโอเรียนเต็ลจึงเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยากและเป็นพื้นที่ที่นำพาความโรแมนติค (「ロマンチシズムを誘う場所」) ที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น (โดยเฉพาะสตรี) ปรารถนาจะมาเยือน (ナムティップ・メタセート, 2010) และอาจเพราะด้วยนัยสำคัญที่แฝงอยู่ในพื้นที่โรงแรมโอเรียนเต็ลที่เช่นนี้จึงทำให้ผู้กำกับ John H. Lee ขออนุญาตถ่ายทำฉากโรงแรมโอเรียนเต็ลจากสถานที่จริง

---

[1] สมัยเมจิ (ค.ศ. 1868) เป็นต้นมา

[2] ได้แก่ 宮本輝『愉楽の園』、嵐山光三郎『蘭の皮膜』、山田詠美『天国の右手』、佐藤亜由子『ボディ・レンタル』、辻仁成『サヨナライツカ』

[3] สามารถติดตามการศึกษาเกี่ยวกับภาพแทนไทยในงานวรรณกรรมของมิฉิมะ ยุกิโอะเรื่อง *อะกะท์ซุกิ โนะ เทะระ* ได้ที่ 久保田裕子. (2011). 王妃の肖像--三島由紀夫『暁の寺』におけるタイ国表象. 福岡教育大学国語科研究論集.

[4] ทฤษฎีบูรพาคดีศึกษาหรือ Orientalism ถูกกล่าวถึงครั้งแรกโดย Edward W. Said หมายถึงการที่ชาติตะวันตกการแบ่งแยกระหว่างความเป็นตะวันตกหรือความเป็น “เรา” กับความเป็นตะวันออกหรือความเป็น “เขา” ซึ่งแบ่งโดยชาวตะวันตกเองโดยชาวตะวันตกมองตนเป็นผู้ปกครอง มีความรู้มากกว่า พัฒนากว่า ในขณะที่ชาติตะวันออกเป็นผู้สมควรถูกปกครอง มีความรู้น้อยกว่า ด้อยพัฒนากว่า แปลกใหม่ น่าค้นหา

[5] งานวิจัยฉบับนี้ได้อ้างอิงตัวบทวรรณกรรมทั้งหมดจาก 辻仁成. (2008). 『サヨナライツカ』幻冬舎文庫.

> "The Oriental Bangkok (โรงแรม Mandarin Oriental; ผู้วิจัย) ตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพฯ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็น "ความภูมิใจของไทย" ยาวนานถึง 130 ปี มีชื่อเสียงในฐานะของโรงแรมที่รับรองเชื้อพระวงศ์ แขกระดับประเทศตลอดจนนักเขียนยอดนิยมอย่าง โจเซฟ คอนราด ซอมเมอร์เซท มอม ในนวนิยายต้นฉบับก็ใช้ชื่อจริงของโรงแรม ในภาพยนตร์ก็เป็นพื้นที่สัญลักษณ์แสดงความรักของโทโกะและยูตะกะ จากการเจรจากับทางโรงแรม ทีมงานได้สร้าง "Mission Impossible" ขึ้นโดยทางโรงแรมได้พิจารณาฉากต่างๆ อย่างละเอียดและอนุญาตให้ถ่ายทำภายในเป็นครั้งแรกในรอบประวัติศาสตร์ 130 ปี ด้วยเหตุที่โรงแรมเห็นร่วมถึงความลึกซึ้งของแนวคิดในวรรณกรรมและความเป็น The Oriental Bangkok ในบทประพันธ์ที่ "ไม่สามารถใช้โรงแรมอื่นทดแทนได้" จึงทำให้เปิดกว้างพื้นที่ทุกส่วนของโรงแรมทั้ง ทางเดิน สวน ร้านอาหาร ห้องพัก ล็อบบี้ ฯลฯ จนทำให้ท้ายสุดฉากโรงแรมในภาพยนตร์ 100% ได้ถ่ายทำที่ The Oriental Bangkok จริงๆ (映画「サヨナライツカ」公式サイト、2010、オンライン) (แปลและขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย)

การได้รับอนุญาตจากโรงแรม Mandarin Oriental ให้ถ่ายทำฉากโรงแรมโอเรียนเต็ลได้นั้น นอกจากทางโรงแรมจะได้รับผลประโยชน์ทางการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านฉากต่างๆ ในภาพยนตร์แล้ว[6] การถ่ายทำฉากโรงแรมโอเรียนเต็ลจากสถานที่จริงนั้นยังเป็นการเชื่อมโยงพื้นที่โรงแรมโอเรียนเต็ลในจินตนาการของชาวญี่ปุ่นที่มักปรากฏซ้ำๆ ในวรรณกรรมญี่ปุ่นที่มีฉากประเทศไทยเรื่องต่างๆ[7] สู่พื้นที่ของโรงแรม Mandarin Oriental ในโลกแห่งความจริงที่ผู้อ่านสามารถครอบครองประสบการณ์โรแมนติคหรูหรา "ราวกับราชาและราชินี" เช่นเดียวกับตัวละครอีกด้วย

ความโรแมนติคของโรงแรมโอเรียนเต็ลทั้งในนวนิยายและภาพยนตร์เรื่อง *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* ถูกนำเสนอผ่านเรื่องราวความรักระหว่างตัวละครยูตะกะและโทโกะ กล่าวคือ ขณะที่ตัวละครโทโกะสะท้อนถึงความรักความต้องการที่ผิดศีลธรรม อารมณ์ปรารถนาอันร้อนแรง ความแปลกใหม่ทางสัมผัสที่ยูตะกะไม่เคยได้รับมาก่อน พื้นที่ของโทโกะ (โรงแรมโอเรียนเต็ล - ประเทศไทย) จึงสะท้อนให้เห็นถึงความพิเศษที่ผิดแปลกไปจากพื้นที่ในชีวิตประจำวัน

ในขณะเดียวกัน ตัวละครมิท์ซุโกะ สื่อถึงความรักที่อยู่ในกรอบศีลธรรม การอยู่ในกฎเกณฑ์ของขนบธรรมเนียมญี่ปุ่น พื้นที่ของมิท์ซุโกะ (ญี่ปุ่น) จึงสะท้อนถึงพื้นที่ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวพันกับหน้าที่ความมั่นคงในการงาน สถานภาพทางสังคมและครอบครัว ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนสัมพันธ์กับโลกแห่งความเป็นจริงของยูตะกะ ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่าพื้นที่ใน *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* ถูกแบ่งออกเป็นคู่ตรงข้ามและการแบ่งคู่ตรงข้ามเช่นนี้ยิ่งขับเน้นการนำเสนอภาพไทย อันเป็นพื้นที่พิเศษที่ตัวละครสามารถสัมผัสประสบการณ์ความโรแมนติคและอีโรติคตามที่น้ำทิพย์ได้วิเคราะห์ไว้ว่าเป็นการมองประเทศไทยในแง่ของความคาดหวังในการได้รับความสุขทางเพศตามแนวคิดบูรพาคดีนิยม (Orientalism) ให้แปลกแตกต่างจากการนำเสนอภาพญี่ปุ่น อันเป็นพื้นที่ในชีวิตประจำวันที่เคร่งครัดด้วยกฎเกณฑ์และขนมธรรมเนียมประเพณี

---

[6] โรงแรม Mandarin Oriental ยังได้รับการติดแบนเนอร์ของโรงแรม Mandarin Oriental Hotel Tokyo บนเว็บไซต์ทางการของภาพยนตร์ ซึ่งเมื่อคลิกเข้าไปจะพบเฉพาะเพจของแคมเปญที่พักราคาพิเศษของโรงแรม Mandarin Oriental Hotel Tokyo ที่จัดขึ้นเพื่อร่วมโปรโมทภาพยนตร์โดยใช้ชื่อแคมเปญว่า "บังโกะกุ โนะ โคะอิ"

[7] โรงแรม Mandarin Oriental ยังถูกนำเสนอในวรรณกรรมญี่ปุ่นที่มีฉากประเทศไทยอีกหลายเรื่อง เช่น เรื่อง *อะกะท์ซุกิ โนะ เทะระ* ของ มิฉิมะ ยุกิโอะ (三島由紀夫「暁の寺」) เรื่อง *ยุระกุ โนะ โซะโนะ* ของ มิยะโมะโตะ เทะรุ (宮本輝「愉楽の園」) เป็นต้น (ナムティップ・メタセート, 2010)

[8] นอกเหนือจากนี้แล้ว มิท์ซุโกะยังถูกนำเสนอให้เป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ควรมีของสตรีญี่ปุ่นคือ มีความสามารถทางการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นและการชงชาอีกด้วย (หน้า 174) ภายหลังจากการแต่งงาน มิท์ซุโกะยังคงก็เป็นภรรยาและแม่ที่ดีตามหลักปฏิบัติของญี่ปุ่นอีกด้วย (「まさに古いタイプの日本人にとっては理想の良婦賢母であった。」 หน้า 174)

3. ภาพไทยในนวนิยาย ซะโยะนะระอิท์ซุกะ

นอกเหนือจากภาพประเทศไทยที่ถูกนำเสนอให้เป็นพื้นที่โรแมนติค-อีโรติคดังที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว จากการศึกษาการนำเสนอเกี่ยวกับภาพประเทศไทยในนวนิยาย *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* พบว่าประเทศไทยยังถูกนำเสนอในอีก 3 ประเด็นหลักคือ (1) พื้นที่ที่ด้อยกว่าญี่ปุ่น (2) พื้นที่แห่งความแปลกใหม่ที่ผิดไปจากชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น และ (3) พื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศอีกด้วย

ประเด็นแรก คือการนำเสนอประเทศไทยในฐานะชาติที่ด้อยกว่าญี่ปุ่น จะเห็นได้ในฉากบรรยายความสกปรกของบ้านเมือง ความแออัดของรถเมล์ไทยและถนนในกรุงเทพฯ ว่า “ราวกับประเทศญี่ปุ่นเมื่อ 30 ปีก่อน (หน้า 99)” และการวิพากษ์วิจารณ์ประเทศไทยในอีก 25 ปีต่อมาถึงปัญหาความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคมไทย นอกเหนือจากการบรรยายความด้อยกว่าของประเทศไทยโดยตรงแล้ว ประเด็นนี้ยังสะท้อนทางอ้อมผ่านการใช้ชีวิตของตัวละครชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยอีกด้วย เช่น การรักษากับแพทย์ญี่ปุ่นเมื่อเจ็บป่วยในเมืองไทย (หน้า 59) หรือการที่ตัวละครชาวญี่ปุ่นเลือกรับประทานเฉพาะอาหารตะวันตก ฯลฯ การใช้ชีวิตของตัวละครชาวญี่ปุ่นที่พยายามปฏิเสธการดำเนินชีวิตแบบไทยเช่นนี้สามารถเห็นถึงความไม่มั่นใจต่อภูมิปัญญา สุขอนามัยแบบไทยที่ย้ำให้เห็นถึงความด้อยกว่าของไทยอย่างชัดเจน

ประเด็นต่อมาคือการนำเสนอประเทศไทยในมุมมองที่ผิดไปจากชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น (Exotic) เช่นการนำเสนอความแปลกใหม่ของประเทศไทยผ่านการเดินทางโดยยานพาหนะต่างๆ ของตัวละคร โดยจะเห็นได้ว่าผู้เขียนจงใจไม่เลือกยานพาหนะที่มีอยู่ทั่วไปอย่างแท็กซี่หรือรถประจำทาง แต่กลับให้ตัวละครโดยสารยานพาหนะที่แปลกใหม่อย่าง รถตุ๊กตุ๊ก เรือข้ามฝาก หรือเรือหางยาวแทน นอกจากนี้ผู้เขียนยังสอดแทรกความแปลกใหม่ของไทยอย่างเช่นความเป็นสยามเมืองยิ้มของคนไทยและประเพณีการไหว้ของคนไทยดังนี้

> 朝の空気を入れようと窓を開けると、その音にきがついた青年が豊を振り返り、例の胸で合掌するタイ式の挨拶をした。豊も真似て掌を合わせ、小さくお辞儀をしてみた。青年の笑顔は心を洗うほどに爽やかで、くったくがなかった。(หน้า74)
> เมื่อเปิดหน้าต่างออกเพื่อรับอากาศยามเช้า เด็กหนุ่มที่ได้ยินเสียงนั้นก็หันกลับมาทักทายแบบไทยโดยพนมมือไว้ที่หน้าอกเหมือนทุกครั้ง ยูตะกะก็ยกมือมาประสานตามแล้วคำนับเล็กน้อย ใบหน้ายิ้มแย้มของเด็กหนุ่มดูสบายใจและสดใสจนเหมือนว่าได้ชำระจิตใจ (แปลโดยผู้วิจัย)

จากข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า “ใบหน้ายิ้มแย้มของเด็กหนุ่ม” ชาวไทยนั้นไม่ใช่รอยยิ้มธรรมดาที่พบเห็นได้ทั่วไป หากแต่เป็นยิ้มที่สามารถ “ชำระจิตใจ” พาให้ยูตะกะดำดิ่งไปสู่อีกห้วงอารมณ์หนึ่งและแสดงถึงความอ่อนโยนของคนไทย รอยยิ้มและการไหว้ของเด็กหนุ่มได้สะท้อนถึงความเป็นไทยในจินตนาการของผู้เขียนที่พยายามนำเสนอความแปลกใหม่ที่หาไม่ได้ในนวนิยายญี่ปุ่นเรื่องอื่นๆ แก่ผู้อ่านนั่นเอง

ประเด็นสุดท้ายคือการนำเสนอประเทศไทยเป็นพื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศโดยนำเสนอผ่านฉากการทะเลาะกันระหว่างยูตะกะกับคิโนะณิตะ โดยยูตะกะได้ต่อว่าคิโนะณิตะดังนี้

「綺麗ごと言うなよ。お前なんか毎晩パッポンで女あさりしているじゃないか。外国の女性を金で買っているような奴にとやかく言われる筋合いはない。そっちのほうは社会問題になっている。僕は日本女性とデートしているだけだ、お前たちが勘繰るような関係じゃない」(หน้า96-97)
"อย่าปากดีหน่อยเลย นายเองก็คั่วผู้หญิงที่พัฒน์พงศ์ทุกคืนไม่ใช่เหรอ ชั้นไม่อยากจะฟังคนที่ใช้เงินซื้อผู้หญิงต่างชาติอย่างนายมาสอนหรอกนะ นายน่ะเป็นปัญหาสังคมมากกว่าอีก ชั้นแค่เดทกับผู้หญิงญี่ปุ่นแค่นั้นไม่ได้มีอะไรกันอย่างที่พวกนายระแวงหรอกน่ะ" (แปลโดยผู้วิจัย)

ในช่วง ค.ศ. 1970 ย่านพัฒน์พงศ์เป็นแหล่งไนท์คลับที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวญี่ปุ่นทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาประเทศไทยเพื่อหาประสบการณ์ทางเพศ และในกลุ่มพนักงานกินเงินเดือนชาวญี่ปุ่นที่มาสังสรรค์ผ่อนคลายจากการทำงาน ตัวละครคิโนะณิตะนับว่าเป็นตัวละครที่สะท้อนพฤติกรรมการซื้อบริการทางเพศของชาวญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้นได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าสำหรับชาวญี่ปุ่นอย่างคิโนะณิตะนั้นไม่ได้มองว่าการซื้อบริการทางเพศในไทยเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาสังคมหรือผิดจริยธรรมแต่อย่างใด

นอกเหนือจากการนำเสนอพัฒน์พงษ์แล้ว ภาพไทยในฐานะพื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศยังสะท้อนผ่าน สุเทพ ตัวละครไทยเพียงหนึ่งเดียวในนวนิยายเรื่องนี้อีกด้วย สุเทพเป็นชายหนุ่มผิวคล้ำมีเพียงแต่ฟันเท่านั้นที่ขาว (หน้า 15-16) มีหน้าที่พาลูกทัวร์คนญี่ปุ่นไปเที่ยวสถานบริการทางเพศ นอกจากนี้ สุเทพยังหลอกผู้หญิงญี่ปุ่นบ่อยครั้งจนเป็นปัญหาต่อบริษัทของยูตะกะและถูกมองว่าเป็นคนที่ไม่ควรคบหา (หน้า 65) อีกด้วย ลักษณะของสุเทพเช่นนี้ นอกจากจะสะท้อนถึงความนิยมของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาซื้อบริการทางเพศของไทยสมัยนั้นแล้ว การสร้างตัวละครชายไทยให้ไร้มนุษยธรรม โกหก หลอกลวง เอาเปรียบผู้หญิงเช่นนี้ได้ยังปรากฏในนวนิยายญี่ปุ่นแนวสืบสวนสอบสวนที่ใช้ฉากประเทศไทยตีพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1970-1980 อีกหลายเรื่อง[9] อีกด้วย

จากทั้ง 3 ประเด็นในข้างต้นจะเห็นได้ว่าสำหรับประเทศไทยแล้ว ภาพที่ถูกนำเสนอส่วนใหญ่ในนวนิยาย *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* นั้นไม่ใช่ภาพที่ดีต่อประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการมองประเทศไทยในฐานะชาติที่ด้อยกว่าหรือมองประเทศไทยเป็นพื้นที่แห่งการขายบริการทางเพศ นอกจากนี้ พื้นที่ประเทศไทยยังเต็มไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่สร้างความรู้สึกแปลกแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันของผู้อ่านชาวญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็น การไหว้ ยิ้มสยาม หรือยานพาหนะประหลาดต่างๆ อีกด้วย

4. ภาพไทยในภาพยนตร์ที่เปลี่ยนไป

แม้ว่าองค์ประกอบภายใน เช่น แนวคิด ตัวละคร การนำเสนอฉากโรงแรมโอเรียนเต็ลฯลฯ ในภาพยนตร์จะยังคงดำเนินตามนวนิยายต้นฉบับ อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาการฉายและการที่ต้องตรึงให้ผู้ชมอยู่กับเนื้อเรื่องตลอดเวลานั้น ทำให้ภาพยนตร์มีความจำเป็นต้อง

[9] เช่น ในเรื่อง *ฮิโตะริกิริ โนะ เซ็นโจ* (谷恒生. (1980). 一人っきりの戦場. 小説推理.) นอกจากที่ให้ตัวละครชายไทยเป็นตัวร้ายที่กระทำการล่วงละเมิดทางเพศเด็กสาวแบบวิตถารในเรื่องแล้ว ยังมีการบรรยายถึงผู้ชายไทยว่า "ขายจิตวิญญาณแก่ปีศาจร้าย ยาเสพย์ติดและสุรา" (「酒、麻 薬という悪魔に魂を売りわたし」) หรือในเรื่อง *เชียงใหม่ โนะ คุบิ: ฌิ โนะ นิโอะอิ* กล่าวถึงผู้ชายไทยว่า "ไม่ทำงานทำการอะไร วันๆ เอาแต่สูบฝิ่นอย่างเดียว" (「働かず、日夜阿片を吸うだけ」) (中村敦夫. (1983). チェンマイの首:愛は死の匂い. 講談社文庫) ตรงกันข้ามกับหญิงไทยที่กลางวันต้องทำงานในโรงงานและกลางคืนก็ต้องขายบริการทางเพศเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ให้กับครอบครัว (ทนาพ็อน•ทริรัชกุลเจาะ. (2013). 日本近現代文学におけるタイ表象の研究. 九州大学大学院比較社会文化学府博士論文. http://catalog.lib.kyushu-u.ac.jp/ja/recordID/1440992, 観覧日:2015年2月10日)

ดัดแปลง เพิ่ม ลด การนำเสนอเรื่องราวให้แตกต่างจากนวนิยาย จากการศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอภาพไทยระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์แล้ว สามารถสรุปความแตกต่างได้ดังนี้

ประเด็นแรก การแสดงออกเกี่ยวกับความด้อยกว่าของประเทศไทยนั้นถูกนำเสนอผ่านฉากที่บอกเล่าสภาพบ้านเมืองของไทยตอนที่ยูตะกะได้เห็นประเทศไทยเป็นครั้งแรก ฉากนั้นเป็นฉากฟุตบาทที่มีร้านแผงลอยเต็มสองข้างทาง สภาพอาคารบ้านเรือนในไทยและหอพักของยูตะกะค่อนข้างสกปรก อาคารออฟฟิศมีสายไฟห้อยระโยงระยาง ภาพเหล่านี้แม้จะสะท้อนถึงความความสกปรกไร้ระเบียบวินัยของไทยก็ตาม แต่เนื่องด้วยผู้กำกับเพิ่มองค์ประกอบบางอย่างลงไปในฉาก เช่น การให้สามเณรนั่งโกนหัวอยู่บนทางเท้า การมีช้างเดินไปมาบนท้องถนนร่วมอยู่ด้วยนั้น ทำให้ประเด็นความด้อยกว่าของไทยเหล่านี้ถูกกลบด้วยความแปลกแตกต่างที่ถูกจัดวางอย่างโดดเด่นและตั้งใจในภาพยนตร์เรื่องนี้

ความแปลกแตกต่างของไทยยังคงถูกเพิ่มเข้ามาในอีกหลายฉาก เช่น การเพิ่มบทให้ยูตะกะพูดภาษาไทยหรือพูดชื่อเต็มของกรุงเทพฯ ในเรื่องการเพิ่มฉากวัดหรือฉากที่จงใจให้มีพระสงฆ์เดินเรียงรายออกมา การให้ตัวละครเดินทางโดยรถตุ๊กตุ๊กและเรือข้ามฟากตามแบบในนวนิยาย การเดินทางเหล่านี้ไม่ใช่การเดินทางธรรมดา หากแต่เป็นการเดินทางที่ผสมผสานความสุขและความโรแมนติคผ่านฉากรักของตัวละครนำทั้งคู่ (ดูภาพที่ 1) ซึ่งฉากนี้นับว่าเป็นฉากสำคัญที่ถูกนำมาใช้ “ขาย” ผ่านโปสเตอร์ภาพยนตร์ที่นำไปฉายที่ประเทศเกาหลีใต้และบนปกหลังดีวีดีภาพยนตร์ที่วางจำหน่ายในญี่ปุ่น ตลอดจนภาพประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์และตัวอย่างภาพยนตร์อีกด้วย

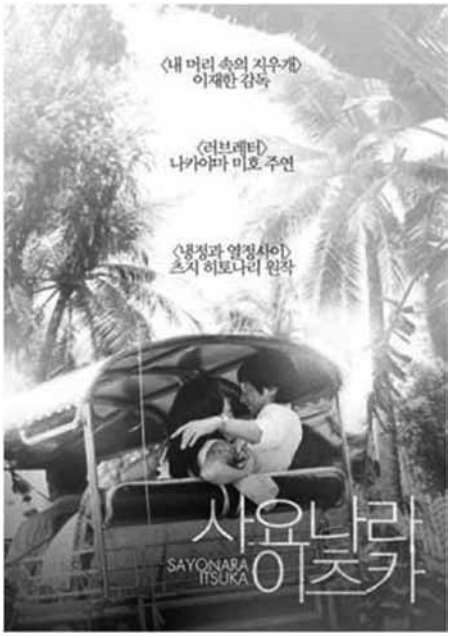

ภาพที่ 1 ภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์ เรียกใช้เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2015 จาก : http://blogimgs43.fc2.com/b/i/n/binsan67/201002092232203d4.jpg

ในฉบับนวนิยาย ก่อนที่ยูตะกะและโทโกะจะจากกันเนื่องจากคู่หมั้นของยูตะกะกำลังจะเดินทางมาหาในไม่ช้านั้น ทั้งคู่ได้เดินทางไปเที่ยวด้วยกันเป็นครั้งสุดท้ายที่อยุธยา แม้ว่าในฉากนี้จะบรรยายอยุธยาในฐานะของสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่อารมณ์ของตัวละครและบรรยากาศของฉากกลับไม่ได้ทำให้อยุธยาเป็นสถานที่ที่น่ามาเยี่ยมเยือนแต่อย่างไร ในทางตรงกันข้ามภาพยนตร์ได้ดัดแปลงฉากนี้ให้กลายเป็นการเดินทางไปเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จ. ราชบุรี เพื่อให้ยูตะกะและโทโกะได้รู้จักกันและกันมากขึ้น ในฉากตลาดน้ำตัวละครทั้งคู่ได้นั่งเรือพายพูดคุยเรื่องราวต่างๆ อย่างสนุกสนานท่ามกลางบรรยากาศที่น่าตื่นตาตื่น

ใจของตลาดน้ำและวัตถุทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น หุ่นเชิดนางรำ หุ่นเชิดช้างระนาดขนาดเล็ก ฯลฯ การดัดแปลงฉากเช่นนี้ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกกลายเป็นภาพติดตาติดใจของผู้ชมในแง่ของสถานที่ที่มีความแปลกใหม่และโรแมนติคแตกต่างการการนำเสนอภาพอยุธยาในนวนิยายอย่างชัดเจน

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือภาพยนตร์จงใจตัดทอนประเด็นเกี่ยวกับปัญหาสังคมของไทย ไม่ว่าจะเป็นการเลี่ยงกล่าวถึงปัญหาความแตกต่างระหว่างชนชั้น หรือเลี่ยงการนำเสนอประเทศไทยในฐานะพื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศ กล่าวคือเดิมในนวนิยายนั้นมีการนำเสนอภาพไทยในฐานะพื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศผ่านคำพูดของยูตะกะที่ตำหนิคิโนะฌิตะที่ซื้อบริการทางเพศและผ่านการบรรยายตัวละครสุเทพ ไกด์ที่ทำหน้าที่พาชาวญี่ปุ่นไปเที่ยวกลางคืน อย่างไรก็ตามในภาพยนตร์กลับดัดแปลงฉากต่างๆ ที่เกี่ยวกับการซื้อบริการทางเพศของคนญี่ปุ่น เช่น การเปลี่ยนฉากที่ยูตะกะตำหนิคิโนะฌิตะให้เป็นฉากที่คิโนะฌิตะทะเลาะกับยูตะกะเนื่องจากคิโนะฌิตะหึงหวงเมื่อรู้ว่ายูตะกะคบหากับโทโกะหญิงสาวที่ตนเองแอบชอบอยู่

ในส่วนของตัวละครสุเทพในภาพยนตร์แม้จะไม่มีอาชีพเหมือนในนวนิยายก็ตาม แต่ก็ถูกเพิ่มบทบาทเป็นเพื่อนสนิทของยูตะกะที่คอยรับฟังปัญหาต่างๆ ลักษณะตัวละครสุเทพถูกปรับแต่งใหม่ให้เป็นคนไทยที่คลั่งใคล้ในวัฒนธรรมและแฟชั่นอเมริกันช่วง ค.ศ. 1960 นอกเหนือจากตัวละครสุเทพแล้ว ในภาพยนตร์ได้เพิ่มเติมตัวละครประกอบชาวไทยเข้ามาอีกมากมาย เช่น พนักงานโรงแรม เลขานายกรัฐมนตรีและภรรยา เป็นต้น บทบาทของตัวละครไทยเหล่านี้ทำหน้าที่เพียงบอกเล่าทัศนคติที่ดีของคนไทยที่มีต่อคนญี่ปุ่น หรือจะกล่าวให้ถูกต้องก็คือ ตัวละครประกอบชาวไทยเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้แสดงท่าทีความเป็นมิตรต่อญี่ปุ่นนั่นเอง

โดยสรุปแล้วความแตกต่างที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์ก็คือภาพยนตร์จะไม่นำเสนอภาพที่มีผลทางเชิงลบต่อประเทศไทย เช่น การดัดแปลงหรือตัดบทสนทนาเกี่ยวกับการซื้อบริการทางเพศของคิโนะฌิตะทิ้งไป การเปลี่ยนลักษณะตัวละครสุเทพ เป็นต้น หรือหากนำเสนอก็จะนำเสนอแต่องค์ประกอบเพียงเล็กน้อยโดยมุ่งเน้นสะท้อนความแปลกแตกต่างที่หาไม่ได้ทั่วไป ไม่ได้ตอกย้ำความด้อยกว่าของไทยอย่างที่ปรากฏในนวนิยาย เช่น การนำเสนอช้างที่เดินบนท้องถนน พระสงฆ์ที่เดินเรียงรายออกมาจากวัด เป็นต้น นอกจากนี้ ภาพยนตร์ยังเพิ่มหรือดัดแปลงฉากในนวนิยายบางฉาก เช่น เปลี่ยนฉากที่ยูตะกะและโทโกะเดินทางไปเที่ยวอยุธยาครั้งสุดท้ายก่อนจะจากกันเป็นฉากเดินทางไปเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกเพื่อเริ่มความสัมพันธ์ของทั้งคู่ การดัดแปลงฉากในภาพยนตร์เช่นนี้ส่งผลให้ภาพไทยในภาพยนตร์เต็มไปด้วยความแปลกแตกต่างที่ผสมผสานความโรแมนติค เมื่อองค์ประกอบนี้ผสานเข้ากับความเป็นมิตรของคนไทยหรือการชื่นชมคนญี่ปุ่นที่ถ่ายทอดผ่านตัวประกอบชาวไทยต่างๆ ในเรื่องแล้ว พื้นที่ประเทศไทยในภาพยนตร์จึงกลายเป็นพื้นที่อุดมคติที่เพียบพร้อมทั้งผู้คนที่เป็นมิตร สถานที่และวัฒนธรรมอันแปลกใหม่น่าค้นหาในที่สุด

5. สู่ภาพไทยที่ไทยอยากให้เป็น

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* ฉบับนวนิยายและฉบับภาพยนตร์นำเสนอภาพ

ประเทศไทยแตกต่างกันนั้นก็คือนวนิยายนั้นมีอิสระในการถ่ายทอดภาพประเทศไทยมากกว่าภาพยนตร์ ด้วยเหตุที่นวนิยาย *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* มีผู้อ่านกลุ่มเป้าหมายเป็นชาวญี่ปุ่นโดยส่วนใหญ่ การสะท้อนภาพประเทศไทยในนวนิยายจึงเป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ผู้เขียนประสบพบเห็นสู่ผู้อ่านที่อยู่ในบริบทสังคมเดียวกันโดยตรง กล่าวคือภาพประเทศไทยเหล่านั้นเป็นภาพที่เกิดจากการสร้างความหมายเชิงภาษาและวัฒนธรรมร่วมกันของชาวญี่ปุ่นที่สั่งสมมาดังที่น้ำทิพย์ (2010) และคูโบตะ (2010) เรียกว่าเป็น Orientalism แบบญี่ปุ่น ในทางกลับกันภาพยนตร์นั้นมีข้อจำกัดในหลายด้าน John H. Lee กล่าวว่า หลังจากที่เขาได้อ่านนวนิยาย *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* ฉบับแปลภาษาเกาหลีแล้ว เขาได้เขียนบทภาพยนตร์และส่งให้ท์ซุจิ ฮิโตะนะริ เจ้าของบทประพันธ์อ่านในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2007 ท์ซุจิชื่นชมบทภาพยนตร์และกล่าวกับ Lee อย่างมั่นใจว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะเป็นผลงานชิ้นสำคัญต่อไป พร้อมกับเสนอภรรยาของเขา (นะกะยะมะ มิโฮะ) ให้รับบทโทโกะในภาพยนตร์เรื่องนี้ (映画.com編集部, 2010, オンライン) ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่าอำนาจของเจ้าของบทประพันธ์[10] ที่เข้ามาตรวจสอบและแทรกแซงการผลิตภาพยนตร์นั้นคือข้อจำกัดประการแรกของการผลิตภาพยนตร์เรื่องนี้

แม้ว่าผู้กำกับภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* จะเป็นชาวเกาหลีใต้ก็ตาม แต่ Lee ก็ตัดสินใจกำกับภาพยนตร์เรื่องนี้โดยใช้นักแสดงจากญี่ปุ่น โดยให้เหตุผลว่าเพื่อสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของตัวละคร ภูมิหลังทางสังคมและประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตามบทประพันธ์ต้นฉบับ (映画「サヨナライツカ」公式サイト, 2010, オンライン) แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากทีมผู้ผลิตภาพยนตร์ทั้งหมดเป็นชาวเกาหลีใต้ จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการนำเสนอภาพประเทศไทยในภาพยนตร์เรื่องนี้จะคงภาพประเทศไทยที่ปรากฏในบทประพันธ์ต้นฉบับได้ครบถ้วนนัก นอกจากนี้ เนื่องด้วยภาพยนตร์เรื่องนี้ได้มีผู้สนับสนุนหลัก[11] อย่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)[12] ที่ได้รับผลประโยชน์จากการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ[13] ผ่านภาพยนตร์ จึงทำให้ภาพยนตร์ไม่สามารถนำเสนอภาพประเทศไทยตามสายตาของผู้เขียนอย่างอิสระเหมือนเช่นในนวนิยาย ส่งผลให้ต้องตัดทอนการนำเสนอภาพที่มีผลทางเชิงลบต่อประเทศไทย รวมทั้งดัดแปลงหรือเพิ่มเติมองค์ประกอบความแปลกใหม่เพื่อสนองอุดมการณ์ของผู้สนับสนุนหลัก ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่าในขณะที่นวนิยายสะท้อนภาพประเทศไทยจากสายตาของชาวญี่ปุ่นอย่างตรงไปตรงมานั้น ภาพประเทศไทยในภาพยนตร์กลับเกิดจากการร่วมผลิตสร้างจาก

[10] ภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* เดิมมีกำหนดถ่ายทำตั้งแต่ ค.ศ. 2002 แต่เนื่องจากเจ้าของบทประพันธ์กับ ยุกิซะดะ อิซะโอะ ผู้กำกับในเวลานั้นมีความคิดไม่ลงรอยกัน จึงล้มเลิกไป (産経新聞編集部, 2012)

[11] นอกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) แล้ว ยังมีผู้สนับสนุนอื่นๆ อีก เช่น โรงแรม Mandarin Oriental การบินไทย และบริษัท สิงห์คอร์เปอเรชั่น จำกัด เป็นต้น

[12] โดยจะสังเกตได้จากแบนเนอร์สัญลักษณ์ของ ททท. ปรากฏอยู่บนเว็บไซต์ทางการของภาพยนตร์และจากแบนเนอร์นั้นสามารถเชื่อมเข้าสู่เว็บไซต์โปรโมทการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นของ ททท. โดยอัตโนมัติ

[13] เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านนิตยสาร Bangkok Walker (2010) นิตยสารที่ทาง ททท. จัดทำขึ้นประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ โดยนิตยสารนี้เปิดให้ดาวน์โหลดฟรีทางอินเตอร์เน็ตสำหรับผู้สนใจและแจกฟรีพร้อมกับนิตยสาร Fukuoka Walker ฉบับประจำเดือนเมษายน ค.ศ. 2010 ภายในมีคอลัมน์แนะนำโรงแรม Mandarin Oriental ว่าเป็นฉากที่ใช้ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องนี้ (สามารถเข้าถึงนิตยสารฉบับนี้ได้ที่ http://www.thailandtravel.or.jp/common/pdf/show.cgi?pdf=/common/pdf/bangkokwalker2010.pdf&no=28)

หลากหลายประเทศ ทั้งเจ้าของบทประพันธ์ (ญี่ปุ่น) ทีมงานสร้างภาพยนตร์ (เกาหลีใต้) และผู้สนับสนุน (ไทย) จากประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าในบริบทพื้นที่ข้ามพรมแดนนี้ ประเทศไทยไม่ใช่ “ผู้ถูกกระทำ” ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของญี่ปุ่นในกระบวนการสร้างความหมายดังเช่นในนวนิยายอีกต่อไป หากแต่ได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็น “ผู้กระทำ” ที่มีอำนาจผลิตสร้างความหมายของตนเองที่ควรจะเป็นเพื่อเผยแพร่แก่ผู้อื่นต่อไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่า ททท. ประสบความสำเร็จในการกำหนดภาพประเทศไทยที่ควรจะเป็นและได้โฆษณาประชาสัมพันธ์ภาพนั้นสู่สายตาผู้ชมชาวต่างชาติก็ตาม[14] แต่สิ่งที่สำคัญเทียบเท่ากับการตัดหรือดัดแปลงภาพที่มีผลทางเชิงลบต่อประเทศไทยออกไปจากภาพยนตร์นั้นก็คือ การพิจารณาองค์ประกอบภายในหรือนัยยะต่างๆ ที่ซุกซ่อนอยู่ในเรื่องว่าองค์ประกอบเหล่านั้นส่งผลเชิงลบหรือเชิงบวกต่อประเทศไทยกันแน่ สิ่งนี้จะเห็นได้จากภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* นั้น แม้จะไม่ปรากฏภาพเชิงลบเกี่ยวกับประเทศไทยเลยก็ตาม แต่การวางตัวละครโทโกะที่สะท้อนถึงความรักความต้องการอันร้อนแรงและผิดศีลธรรม โดยใช้พื้นที่ประเทศไทยเชื่อมโยงนัยยะของตัวละครดังกล่าวนั้น ก็ไม่ต่างอะไรกับการตอกย้ำประเทศไทยในฐานะดินแดนที่ให้ความสุขทางเพศนั่นเอง

6. บทสรุป

นวนิยายเรื่อง *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* เล่าเรื่องราวของคู่รักหนุ่มสาวชาวญี่ปุ่นในดินแดนประเทศไทยโดยนำเสนอภาพไทยในในฐานะพื้นที่ที่ด้อยกว่าญี่ปุ่น พื้นที่แห่งความแปลกใหม่ที่ผิดไปจากชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น และพื้นที่แห่งการค้าบริการทางเพศ ในทางตรงกันข้ามภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* กลับดัดแปลงการนำเสนอภาพไทยจากนวนิยายใหม่โดยเลี่ยงการนำเสนอภาพที่มีผลทางเชิงลบต่อประเทศไทย นอกจากนี้ลักษณะเด่นของการนำเสนอภาพไทยในภาพยนตร์เรื่องนี้คือการนำเสนอความแปลกใหม่หรือเอกลักษณ์แบบไทยผสมผสานกับความโรแมนติคของคู่รักชาวญี่ปุ่นในเรื่อง จนทำให้ประเทศไทยเป็นดินแดนที่แปลกใหม่ น่าค้นหา และมีกลิ่นอายความโรแมนติคซุกซ่อนอยู่

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ภาพยนตร์นำเสนอภาพประเทศไทยแตกต่างจากนวนิยายก็คือการร่วมผลิตสร้างจากหลากหลายประเทศ ทำให้การนำเสนอภาพประเทศไทยไม่ใช่ภาพสะท้อนจากระดับประเทศ (เฉพาะในญี่ปุ่น) อีกต่อไป หากแต่เป็นภาพประเทศไทยแบบใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่ก้าวข้ามพื้นที่ระดับประเทศสู่พื้นที่ระดับโลก ความน่าสนใจของการผลิตสร้างภาพประเทศไทยในความสัมพันธ์เช่นนี้อยู่ที่บทบาทของประเทศไทยที่ไม่ใช่ฝ่ายรอให้ผู้อื่นมาวาดภาพให้ตนเอง หากแต่เป็นผู้กำหนดและถ่ายทอดภาพตนเองที่ควรจะเป็นออกมาสู่ผู้อื่น และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับประเทศไทยในรูปแบบใหม่ในที่สุด

[14] ในกรณีประเทศญี่ปุ่น จะเห็นได้จากการที่บริษัทนำเที่ยวต่างประเทศต่างๆ ของญี่ปุ่นได้นำภาพยนตร์เรื่องนี้มาใช้โฆษณารายการทัวร์ตามรอยสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์ที่ประเทศไทย ตัวอย่างเช่น เว็บไซต์วางแผนการเดินทางท่องเที่ยวชื่อดังอย่าง Travel.jp ได้ลงบทความท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ *ซะโยะนะระอิท์ซุกะ* (travel.jp, 2014, online) แถมการโฆษณาแพคเกจทัวร์ประเทศไทยในตอนท้าย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

映画.com編集部.(2010年1月21日).イ・ジェハン監督“岐路”を経て突き進む、傑作への飽くなき願望. http://eiga.com/movie/53703/interview/, 閲覧日:2015年2月10日.

映画「サヨナライツカ」公式サイト(2010). サヨナライツカ. http://sayo-itsu.com/, 閲覧日:2015年2月10日.

久保田裕子. (2010). 近代日本における〈タイ〉イメージ表象の系譜―昭和10年代の〈南洋〉へのまなざし―. 立命館言語文化研究, 29-41.

COCO CAMERIA. (2014年11月18日).映画「サヨナライツカ」にも登場！水上マーケットでタイの古き良き時代へタイムスリップ！. http://guide.travel.co.jp/article/7213/, 閲覧日:2015年2月10日.

産経新聞編集部. (2012年8月25日).【転機 話しましょう】映画監督の行定勲さん つまずいた時こそ明日を考える「影武者」で目覚め 挫折繰り返した. 産経新聞.

中央日報.(2010年03月11日).韓国映画「サヨナライツカ」、日本興行135億ウォン売上突破. http://japanese.joins.com/article/079/127079.html?sectcode=&servcode=, 閲覧日:2015年2月10日.

辻仁成. (2008). サヨナライツカ. 幻冬舎文庫.

ナムティップ メタセート. (2008).日本文学に描かれた「タイ」―オリエンタルなロマンスを求めて―. タイ国 日本研究国際シンポジウム2007 報告書, 137-155.

ナムティップ メタセート. (2010).日本文学におけるタイ表象: オリエンタリズムのまなざしから観光のまなざしへ. 立命館言語文化研, 5-16.

บทบาทของภาษาศาสตร์สัมพัทธภาพในการสอนภาษาญี่ปุ่น

ฮิเดโอะ มารุยามะ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของภาษาศาสตร์สัมพัทธภาพที่ส่งผลต่อการสอนภาษา ครูผู้สอนภาษาไม่ควรสอนแค่เพียงแต่ภาษาเท่านั้น แต่ควรถ่ายทอดวัฒนธรรมและทัศนะการมองโลกของภาษาเป้าหมายให้แก่ผู้เรียนด้วย อีกทั้ง ครูผู้สอนควรสนับสนุนให้ผู้เรียนทำความเข้าใจกับภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง ฉะนั้นแล้ว ผู้สอนจึงควรศึกษาทำความเข้าใจและนำแนวคิดเรื่องภาษาศาสตร์สัมพัทธภาพมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียน

คำสำคัญ

ลักษณะเฉพาะของไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น, ทัศนะการมองโลกของคนญี่ปุ่น, ภาษาศาสตร์สัมพัทธภาพ, การสอนภาษา, การเรียนภาษา

* อาจารย์ ดร., คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ 85/1 หมู่ 2 ถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120, อีเมล: hideomar@pim.ac.th

The Role of Linguistic Relativity for the Teaching of Japanese Language

Hideo Maruyama*

Abstract

This article aims to introduce linguistic relativity and consider its role in language teaching. Language teachers should teach not only language but also culture and world perspective behind the target language. Furthermore, teachers should encourage learners to understand their own language and their own culture. For this purpose teachers should understand and apply the concept of linguistic relativity in the classroom.

Key words

Characteristics of Japanese grammar, Japanese world perspective, Linguistic relativity, Language teaching, Language learning

* Dr., Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Panyapiwat Institute of Management 85/1 Moo 2 Chaengwattana Road, Pakkred, Nonthaburi 11120, email: hideomar@pim.ac.th

1. Introduction to Linguistic Relativity

Language learners may find some similarities regarding grammar in comparison to their native languages. Especially in the different part of language grammar, it might reflect the peculiar world perspective of the speaker of the target language because language reflects their culture. This is the thought of linguistic relativity. In addition, teachers lead their learners to understand their language and culture. Teachers should let the learners understand their language and culture and to tell them about other culture. For this reason language teachers should understand the importance of the relativism of language.

In this article, linguistic relativity will be introduced first. Then some examples of characteristics of Japanese grammar will be examined introducing Japanese world perspective. Finally we will discuss the necessity to apply this relativism in the classroom.

The theory of linguistic relativity was first known as the theory of 'The Sapir-Whorf hypothesis advocated by Edward Sapir and Benjamin Whorf, which asserts that the thinking of the person is influenced by the person's language(s). Sapir (1949, p. 69) describes 'the "real word" is to a large extent unconsciously built up on the language habits of the group.'

The theory of 'The Sapir-Whorf hypothesis' has two versions. The first is 'linguistic determinism', and the second is 'linguistic relativity'. Although the linguistic determinism is not accepted at the present time, the second linguistic relativity which insists that language and culture influence the people's thought. This does not mean that language determines one's thinking that language influences one's thinking.

The theory of linguistic relativity is a field of linguistics relating to anthropology. The phenomena itself has its own parameters. However, the phenomenon is recognized in various ways. The articulations of the phenomena are variable. The viewpoint is variable and it depends on a person's culture. For instance, the color of the sun is perceived as red in some cultures while in other cultures the sun may be perceived as yellow. Not only visualized colors but the thinking manner is also influenced by language. Language influences perceptions of reality.

According to Humboldt (1999, p.215) all languages are, in their inner concepts and linguistic forms, the same. However, languages are also diverse. Although languages are the same in essence, all languages are not the same, because of human freedom and different mental endowments, diverse mental develop-

ments, and the inexplicable role of emotion and imagination in language - making. It asserts that culture and language constrain people's understandings of the world. It means that the world is recognized in different ways from culture to culture and language to language. Language reflects culture. Thus, different languages have different categorization of the world.

The differences between languages influence people's world perspectives (Ikegami, 2009b, p.4). Steiner (1998, p.79) describes that this difference creates different perspectives of the world and it reflects the different world perspectives of people.

Language and thinking are inseparable. The origin of the study of the relationship between cultures and languages has a long history, although scholars have also considered the relationship between language and thought. This consideration regarding linguistic relativity started in the eighteenth century.

2. The historical review of Linguistic Relativity

The idea of linguistic relativity is not new. The consideration of 'language and thought' sprouted since the age of ancient Greece.

Long before then though, Plato's 'Cratylus' is the first text to describe the influence of language on thinking. In 'Cratylus', Plato did not describe this relationship clearly. However, his writing shows that, in his view, language and thought are related. 'The signification of words is given by custom ... custom and convention must be supposed to contribute to the indication of our thoughts ...' (Plato, 1970, 435b, p.188).

Aristotle (1941, p. 40) also describes in 'De Interpretatione' that humans' mental experiences are the same, but humans' expressions produced by speech or writing are different from one another.

The study focusing on language and thought started in Germany in the eighteenth century. Johann Georg Hamann (1730-88) and his companion, Johann Gottfried Herder (1744-1803), are the foundational names in the area of linguistics relativity. According to Penn (1972, p. 72), Hamann is the first scholar who advocated that language and thought were closely related.

Herder is also known as insisting that language and thought are the same. In 1766 he published his idea in *'Fragmente über die neuere deutsche Literatur'* asserting that languages have a power to form speakers' particular culture and life. Thus language is the medium of thought (Herder, 2002, p.211). Therefore for Herder, language to thought is strongly related and it is

said his idea is the basis of 'The Theory of Linguistic Relativity'. From these scholars' assertions which are as Berlin (2000, p.194) describes in his work, language to thought is the same. These thinkers influenced Humboldt and Humboldt developed this idea.

Humboldt advocates that 'there is no thought without language, so all thoughts must be influenced by language' (Beek, 2006, P. 9). Wilhelm von Humboldt (1767 - 1835), a philosopher and linguist, developed the idea of Herder and Hamann. In his writings, *Über die Entstehung der grammatischen Formen und ihren Einfluss auf die Ideenentwicklung,* 1822. And in *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts,* 1830-1835, he presented the idea of the theory of linguistic relativism. He presents the idea of linguistic relativity and makes it a clear treatise insisting that 'language is the formative organ of thought' (Humboldt, 1969, p.190), and thus thought and language are impossible to separate from each other (Humboldt, 1999, p. 54). Further, in his writing a German linguist, Leo Weisgerber who is also influenced by Humboldt, wrote that one's mother tongue forms human mentality (Das Menschheitsgesetz der Sprache in 1964).

On the other hand, in France, Cours de linguistique générale which is authorized by Ferdinand de Saussure was published in 1916. In it, Saussure advocates the difference of word signification and value between languages. Charles Bally, a student of Saussure, describes mental differences between French and German speakers. These studies define the basic premise of Linguistic relativity.

3. Japanese language and Japanese culture

According to linguistic relativity, language reflects its culture. It is that Japanese culture influenced language. Some peculiar characteristics of Japanese language are influenced by Japanese people's life circumstances. In this section, two peculiar expressions of Japanese will be listed and their cultural backgrounds will be considered. The first is the proper noun 'I' and the second is the verb 'give' in Japanese language.

Historically rice cultivation in small communities, on a family by family basis, made people manage themselves emotionally in order to survive in the community. Selflessness and submission to both authority figures and the will of peers was seen as the best way to live in these close communities. Among people in such communities, attention was always focused on making sure that one was part of the majority, thus appearing to be different or

in a minority was avoided. People were cautious and curious of those outside of their immediate community. This attitude reflected to early Japanese language (Kindaichi, 1990, p. 13).

The leaders of early Japanese communities used rules to control their communities. For the people in the community thought the safe way is to follow the rules. To follow was the safe way to survive in the community. To be the same with others in behavior, in thoughts was the safest way otherwise he or she would have been discriminated upon and banished (Miyahira, 2005, p.142; Nakano, 2006, p. 62). To have been considered an outsider would have meant death. The ruler had authority and to follow the ruler was the best way to survive in the communities. Thus people followed their rulers without criticism or question.

People do not want to make trouble in a community. They avoided confrontation. For this reason, people never expressed decisive expressions such as 'I ..., You ...'. When people spoke in this way in Japanese, it would have sounded aggressive, direct and forceful. They would, rather, prefer to use indirect expressions. In Japanese communication, the use of 'I' and 'you' usually unnecessary. Thus they did not use personal pronouns frequently. They tended to use passive expressions because with these expressions, the subject is ambiguous. Japanese choose selflessness.

The Japanese language shows us that the Japanese world perspective is more structured around 'selflessness' compared to European cultures. Sugiman (2010, p. 23) holds those cultures appear to have more emphasis on the elevation of the self and individualism.

Takahashi (2005, p.7) advocates that lack of idea of individuality has reason. People live in a small island and make their living through agriculture and fishery. People have to help each other during the seasons of harvest or fishing; therefore, collective life style is a necessity. In such a community, people have to live together to ensure a living society of order. It is essential to pay respect to elders to establish and maintain good relationships within a small community. To ensure a life with a sense of direction, people rely on each other in such a community.

Japanese people focus on human relationship rather than individuality. According to Suzuki (1992, p.127, p.148, p.203), the vocabulary in Japanese relating to human relationships is rich. In Western culture human beings are seen as independent and individual, and the ideal of being an 'individual' has a strong cultural presence. However, in Japan, human rela-

tionships are relative (Miyahira, 2005, p.131). Thus, 'I' is situationally changeable.

In Japanese, originally, there were no personal pronouns. Thus the word 'I' could be translated into many words in Japanese. There is no 'I' but there are many 'I's' in translation, 'I' is variable and 'I' is not fixed. A man calls himself 'otoōsan' (father) to his children. 'A person sometimes refers to himself as 'sensei' (teacher) to his students, it means 'I'. Where is 'I'? There is no absolute 'I' but a situational 'I'. The 'I' is in the human relationship. Thus it is relative (Suzuki, 1992. p.148; Miyahira, 2005, p.130, p.144). The reason that there is no necessity to assert the 'I' is that selflessness is a social norm. Thus, for Japanese, the consciousness toward the idea of individuality is lesser compared to European culture (Sugiman, 2010. p. 25).

There is no proper pronoun for 'I' or 'You'. Not pronouns but proper nouns are used in forms of address in Japanese. The usage of the noun is secondary. 'Watashi (I)', is originated from 'private' as opposed to public, and this word is rarely used by the Japanese in conversation. They do not like to use it often, as in Japanese culture it has connotations of selfishness. It is avoided due to it being seen as demonstrating overbearing self-assertion. Rather, the Japanese use common nouns to signify themselves.

Japanese people do not like to use 'I' often in conversation. The overuse of 'I' is, for Japanese, over self-assertion, and the Japanese do not like to over self-assert themselves (Araya, 2013, P. 12). They do not want to oppose 'I' to 'You'. Toda holds that the Japanese language instead aims at harmony and fusion (Toda, 1996, p.46). This is an important part of Japanese culture. Thus in Japanese the concept of 'I' is different to that of English: it is not absolute but relative. The individual is not an absolute entity but is relatively expressed in relation to others.

According to Moriya (2009, p.119), usually people do not refer to the subjects of the action. She gives some examples: 'I will marry' in actual Japanese the 'I' does not refer to the 'I'. They say 'It became to marry (今度結婚することになりました。 kondo kekkon suru koto ni narimashita)'. On this point, Ikegami (2009a, p. 22) advocates that to clarify the subject or to not clarify the subject is strongly rooted in the culture.

The politeness formula is a system of expressions to be used when with others. To maintain a well-functioning community and personal relationships, there are four systems of expressions within the formula. They are honorific forms, humble forms, polite forms and familiar forms. This system shows clearly the significance of human relationships in a community rather than

the self-assertion of individualism. The system of how to treat other people in conversation is a trait of the Japanese language. In this manner, Japanese culture and language are strongly focused on human relationships.

According to Kindaichi (1990, pp.194-204), vocabulary in Japanese relating to the human state of mind is also rich. This reflects the significance of human relationships in a community, especially the stress on attitudes found in Japanese social relationships. Human relationships are significant. To keep these relationships functioning smoothly is a necessity from the standpoint of a Japanese people.

A verb – 'sassuru (察する)' – describes this attitude of Japanese culture. This word reflects the Japanese world perspective. It is important to have human relationships 'by heart'. 'By heart' means communication by fewer words, and to guess, or to sense what the others may want one to do. It must be understood from the immediate context of the situation, and the speaker's appearance or body language during communication is contributing factors.

The Japanese frequently consider what others think about them, and how others feel towards their attitudes and behavior. They consider how they are being judged and appraised. This is the standard of social manners in Japan. It is concentrated on the performance and behavior of selflessness.

Here is another example referring to verbs. 'To give' is changeable, as well. The relationship between speaker and listener is more important than that of English communication for example. English concentrates on the subject in sentences. Regarding this, Kato shows an example. There are two sentences.「私は彼に本をあげた。(watashi wa kare ni hon o ageta 'I gave him a book')」「私は彼に本をもらった。(watashi wa kare ni hon o moratta 'He gave me a book')」In English the verb 'to give' is used, however in Japanese 'to give' is translated into「あげた (ageta)」or「もらった (moratta)」.

In case of a speaker as the giver, the verb「あげる (ageru＞ageta)」is used and in case of a speaker as the receiver「もらう (morau>moratta)」is used. In English the verb 'to give' is used. Regardless of the subject 'I' or 'He', specifically, whoever the giver is, the verb 'to give' is used. In Japanese communicators do not focus on the subjects, instead relationship dictates the appropriate language form. When a speaker is the subject of the sentence,「あげる (ageru)」is used and when a receiver is the subject,「もらう(morau)」is used. This is

a typical example of the importance of the communicators' relationship rather than subject itself (Kato, 2012, p. 9).

These ideas described above are the idea based on the language relativity. Kindaichi and Suzuki introduced this idea on language relativity through a plenty number of books since the middle of 20th century.

4. Japanese language and contextualized culture

Language reflects culture. Then is it possible to apply this idea of language relativity to the teaching and learning of the Japanese language and culture? In this section, 'ambiguity', a typical factor of Japanese culture, will be considered for the application to language teaching and learning.

Ambiguity, according to Takahashi (2005, p. 6), is an important factor to understand Japanese. It is quite different from European culture. Liu et al. (2011, p.78-84) advocate that ambiguous expressions are the distinguishing characteristics of the Japanese language and Japanese communication. These ambiguous expressions reflect Japanese human relationships in the society. In Japanese society,「和 (wa)」'harmony' is the dominant factor. This factor is paramount to maintain a peaceful harmony amongst the people. This thought developed into these ambiguous expressions. These expressions reflect their thought of the harmonies among human relationship.

The idea of「和 (wa)」'harmony' originated from Confucianism. It is found in the Seventeen-article constitution which is authorized by Prince Shōtoku in 604 describing 'Harmony'. Harmony is to be valued, and the avoidance of wanton opposition to be honored'. This philosophy was most appreciated among the people of China. Later the philosophy spread to Japan where it became a significant aspect of Japan and Japanese society up to present day.

Context plays a significant role in deciding the meaning of the word. Here is an example of an ambiguous word;「けっこう(kekkō)」. The interpretation of the meaning depends on the situation. A Situation includes time, place, person, expression of speaker, tone of voice and so on. For example「けっこう(kekkō)」means sometimes 'acceptable' in the sentence of「今夜いっしょに食事しませんか？ (Let's go to dine out!)」「結構ですね。(kekkō desu ne or sounds nice!)」, however, sometimes it means 'unacceptable' in the sentence of「もういっぱいいかがですか？(Would you like to have some more?)」「もう結構です。(mō kekkō desu or I am full now)」.

Japanese characteristic is context dependent culture, as well. Japan is a small island nation and was essentially a single raced nation. People belonged to small agricultural communities, and so Japanese society is constituted from such communities. The lifestyle of the people is uniform. Thus their thoughts and behavior were, and still are today, similar in such small communities. These factors constitute a contextualized community. It is homogeneous thought and lifestyle. Contextualized community created wordless society.

Liu et al concludes that Japanese society is in fact a contextualized society. Communication depends on contexts. Japanese do not like direct expressions because of the existing contextual environment. Indirect expressions are preferable. This situation brought people to evolve into a contextualized society. Japanese people always communicate in a passive manner. This is another characteristic of Japanese language reflecting Japanese perceptions.

Thus the Linguistic relativity plays a significant role in language learning. Learners should perceive the background of peculiar expressions and understand the viewpoint of world perspective from the aspect of Japanese people. One of the purposes of learning foreign languages is to communicate with the people of the target languages. However, the senses of values are different from culture to culture. To study language is to learn the culture of the target language. Thus to learn a new language is to learn a new culture or new world perspective. In the new culture the thoughts are different from the learners' world perspective. Differentiations are from the different articulation of categorization. Perception of the world is relative, which is the premise of linguistic relativity.

Nomura (1991, pp.219-220) points out those learners of foreign languages tend to assimilate the target cultures without criticism. They unconsciously absorb and follow the value of the target culture. Teachers should instruct relative viewpoints through language teaching. The target language is not an absolute world perspective. To know relativeness is more important. This viewpoint helps learners to foster a tolerant attitude. Such an attitude ultimately leads to cross cultural or intercultural understanding. Learners have varied world perspectives, therefore teachers should be flexible and not absolute in approaches. Nomura warns that teachers should not convey their own sense of value to the learners' culture and learners should not think the target value is absolutely correct. To know the difference is more important than ignore to follow the target value of the culture. Oth-

erwise communication would be difficult to comprehend. This principle ultimately brings multi-diversity.

Nowadays our life is globalized and there are numerous opportunities to make contact with foreign cultures. To know the difference of value is to find that learners' traditional value is not absolute and common to the world. To acquire different viewpoints of world perspective is to learn the relativism of language which can be acquired through foreign language learning (Imanaka, 1997, pp. 42- 43).

5. Conclusion

I have divided my conclusion into two segments. First to learn foreign languages are to learn new world perspectives. Language is a tool of communication. However, learners should understand the culture behind the language, otherwise communication gaps are apt to occur. That is to say that to accept different values and world perspective is not to learn different language and culture is not to assimilate or exclude target culture (Nakano, 2006, p.62). Rather it is to accept the different language and culture. This attitude will enhance learners' attitude towards development, tolerance, and flexibility regarding different languages and cultures.

The second concept is to know yourself. Studying foreign language encourages learners to recognize their own language and culture. A learner of the target language may very well reflect on the contrasts relating to their mother tongue language. Every language has its own world perspective. This reflection to their own language and culture is another benefit of learning a foreign language through 'Linguistic relativity'. The Linguistic relativity concept suggests that the target language being learned and the language of the learner are interrelated to some degree. On this point linguistic relativity plays a significant role in teaching and learning a foreign language.

As a conclusion, I strongly insist that to teach or to learn a foreign language, not only Japanese but also other languages, is to build a global society. Global society means a society where various sorts of values can exist together. Through learning language, learners find and understand the diversity of culture. To understand cultural diversity is to concern others. Learners should understand the differences and diversity of language and culture is the basic principle of language learning through language relativity.

References

Aristotle (1941). De Interpretatione. In Richard McKeon (Ed.), *The Basic Works of Aristotle Vol.1.* (pp. 40-61). New York: Random House.

Beek, Wouter (2006). Linguistic Relativism: Variants and Misconceptions. Retrieved from http://staff.science.uva.nl/~bredeweg/pdf/BSc/20052006/Beek.pdf

Berlin, Isaiah (2000). Herder and the Enlightenment. In Henry Hardy (Ed.). *Three Critics of the Enlightenment Vico, Hamann, Herder* (pp.168-242). New Jersey: Princeton University.

Herder, Johann Gottfried von (2002). On the Cognition and Sensation of the Human Soul. In Michael N. Forster (Ed. and Trans.). *Herder: Philosophical writings* (pp.187-243). Cambridge: CUP. (Original work published 2002)

Humboldt, Wilhelm, von (1999). On Language. Michael Losonsky (Ed.). (Peter Heath, Trans.). Cambridge: CPU. (Original work published 1999)

Humboldt, Wilhelm, von (1969). Introduction to Concerning the Variety of Human Language and Its Influence on the Intellectual Development of Mankind. In Peter H. Salus (Ed.). On language: *Plato to von Humboldt* (pp.178-198). New York: Holt Rinehart and Winston, Inc.

Penn, Julia M. (1972). *Linguistic relativity versus innate ideas: the origins of the Sapir-Whorf hypothesis in German thought.* The Hague: Mouton.

Plato (1970). Cratylus (Benjamin Jowett, Trans.). In R. M. Hare & D. A. Russell (Ed.). The *Dialogues of Plato, vol 3 Timaeus & Other Dialogues* (pp. 119-194). London: Sphere Books Ltd. (Original work published 1970)

Sapir, Edward (1949). Language. New York: Harcourt Brace.

新屋映子 (2013).「日本語の無主語文をめぐって」『桜美林言語教育論叢』9:1-14.

池上嘉彦 (2009a).『自然な日本語を教えるために―認知言語学をふまえて』 東京:ひつじ書房.

池上嘉彦 (2009b).『言語　思考　現実』. 東京:講談社.

今仲昌宏 (1997).「英語教育と文化相対主義」『東京成徳大学研究紀要』4: 39-49.

加藤薫 (2012).「日本語の構文的特徴から見えてくるもの :「主体・客体」と「自分・相手」」『文化学園大学紀要. 人文・社会科学研究』20: 1-13.

金田一春彦 (1990).『日本語(上)』. 東京:岩波書店.

劉麗芸、都恩珍、宋晶晶(2011).「 外国人日本語学習者から見た場面的意味における日本語の曖昧性について」『桜花学園大学人文学部　研究紀要』13: 77-86.

杉万俊夫(2010).「「集団主義－個人主義」をめぐる3つのトレンドと現代日本社会」『集団力学』27:17－32.
中野はるみ (2006).「異文化教育における留学生の役割」『 長崎国際大学論叢』6: 55-64.
野村夏治 (1991).「国際理解と英語教育」『名古屋女子大学紀要.人文・社会編』37: 219-229.
宮平望 (2005).「キリスト教徒日本風土の接点」塩野和夫 今井尚生(編),『神(ゴッド)と近代日本―キリスト教の受容と変容』(115-147). 福岡: 九州大学出版会.
守屋三千代 (2009). 「結婚することになりました。」池上嘉彦(編著),『自然な日本語を教えるために―認知言語学をふまえて』(119-123). 東京:ひつじ書房.
鈴木孝雄 (1992).『ことばと文化』.東京:岩波書店.
高橋寿夫(2005).「異文化理解:言語からのアプローチ」『外国語教育研究』10:6.
戸田義雄 (1996).『宗教と言語』.東京:大明堂.

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับการเตรียมบทความต้นฉบับ

วารสาร jsn Journal เปิดรับบทความวิชาการหรือบทความวิจัยต้นฉบับจากอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่ทำงานวิชาการเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา บทความที่ส่งมายังกองบรรณาธิการเพื่อรับการพิจารณาสำหรับตีพิมพ์ต้องเป็นต้นฉบับที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น บทความอาจเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ รูปแบบของการจัดเตรียมบทความจะต้องเป็นไปตามแนวทางของวารสาร ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร บทความจะต้องผ่านการอ่านและการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ หรือ ผู้รู้เสมอกัน ด้วยระบบปกปิดชื่อ หนึ่งบทความจะมีผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอย่างน้อย 2 ท่าน

แนวทางการจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความต้นฉบับที่จะเสนอเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ควรมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 โดยจัดหน้ากระดาษด้วยขนาดมาตรฐาน บทความต้นฉบับจะประกอบด้วย 4 ส่วน

ส่วนที่หนึ่ง (หน้าแรก) ระบุ ชื่อบทความ ชื่อ-สกุลผู้เขียน สังกัด บทคัดย่อ คำสำคัญ 3-5 คำ และเชิงอรรถที่ระบุชื่อ ที่อยู่ และอีเมลที่ติดต่อของผู้เขียนเป็นภาษาไทย

ส่วนที่สอง (หน้าที่สอง) มีรายละเอียดเหมือนในหน้าแรกทุกประการ โดยเขียนเป็นภาษาอังกฤษ

ส่วนที่สาม (ตั้งแต่หน้าที่สามเป็นต้นไป) เป็นเนื้อหาของบทความโดยเรียงลำดับตามมาตรฐานปกติของการเขียนบทความ ทั้งนี้ ผู้เขียนควรใช้ตัวเลขอารบิคในการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทความในส่วนของบทนำจนถึงบทสรุป

ส่วนที่สี่ เอกสารอ้างอิงหรือภาคผนวก (ถ้ามี) ให้เขียนต่อท้ายจากบทสรุปตามลำดับโดยไม่ต้องใช้ตัวเลขในการเรียงลำดับ การจัดทำเอกสารอ้างอิงให้ใช้ระบบ APA (American Psychological Association)

รูปแบบของการนำเสนอ

การเตรียมต้นฉบับบทความให้มีระยะห่างระหว่างบรรทัด single space กรณีตัวอักษรภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวอักษร Th Sarabun PSK/Th Sarabun New ขนาดของตัวอักษรที่ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. ชื่อบทความ: ตัวเข้ม ขนาด 20 พอยท์

2. ชื่อ-สกุลของผู้เขียน: ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์ (สังกัดของผู้เขียน: ตัวเอียง ขนาด 16 พอยท์)

3. บทคัดย่อ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 10 บรรทัด)

4. คำสำคัญ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 5 คำ)

5. หัวเรื่อง: ระดับต้น (เช่น 1.XXX, 5.XXX, เอกสารอ้างอิง, ภาคผนวก) ตัวเข้ม ขนาด 18 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1, 2.1.3) ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1ม 2.1.3) ตัวเข้มขนาด 16 พอยท์

6. เนื้อหา: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์

7. เชิงอรรถในหน้าแรกและหน้าที่สอง: ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ (มีสองส่วน)

* รายละเอียดบางประการที่ผู้เขียนต้องการระบุเกี่ยวกับบทความ กิตติกรรมประกาศ ฯลฯ

** ระบุตำแหน่งทางวิชาการหรือตำแหน่งอื่นของผู้เขียนบทความ ที่อยู่และ e-mail ดังตัวอย่างต่อไปนี้ รองศาสตราจารย์ ดร... , ที่อยู่: ....., e-mail: .....

8. เชิงอรรถในเนื้อหาบทความ: เขียนไว้ในแต่ละหน้า ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ เรียงลำดับด้วยตัวเลขอารบิค

9. ตาราง: ตัวเข้มหรือตัวปกติ ขนาดไม่เกิน 16 พอยท์ (ตามความเหมาะสม)

10. เอกสารอ้างอิง: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์

11. ภาคผนวก: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์

12. หากมีความจำเป็นต้องใช้ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นให้ใช้ MS Mincho ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่ใช้โดยทั่วไปในเนื้อหาให้มีขนาด 10.5 พอยท์ หากเป็นการใช้ภาษาญี่ปุ่นในส่วนอื่นๆ ของบทความให้ปรับขนาดตามความเหมาะสมโดยยึดถือหลักเกณฑ์ข้างต้น

ตารางและภาพ

ผู้เขียนจะต้องเรียงลำดับตารางและภาพโดยใช้ตัวเลขอารบิค (เช่น ตารางที่ 1 ภาพที่ 2) และต้องระบุชื่อตารางและภาพหลังตัวเลขด้วย ชื่อตารางกำกับไว้เหนือตาราง ชื่อแผนภูมิ รูปภาพ กำกับไว้ใต้ภาพ ขนาดของตัวอักษรในตารางและภาพใช้ตามหลักเกณฑ์ข้างต้นโดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความสวยงาม และลักษณะของเนื้อหา ต้องระบุแหล่งที่มาของตารางและภาพให้ครบถ้วน หากเป็นผลการศึกษาหรือเรียบเรียงโดยผู้เขียน ให้ระบุด้วย เช่น คำนวณ/เรียบเรียง/สรุปโดยผู้เขียน

การอ้างอิงในเนื้อหาและรายการเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิงในเนื้อหาให้ระบุชื่อสกุลของผู้เขียน ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้าภายในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น กรณีหนังสือ บทความในวารสาร หรือรายงานวิจัย (ธำรงศักดิ์ อายุวัฒนะ, 2547, น. 20) หรือ (Feuchtwanger, 2002, p. 99) กรณีหนังสืออ้างอิง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) หรือ (Merriam-Webster's collegiate dictionary, 1993, p. 125) กรณีเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (ชวนะ ภวกานันท์, 2548) หรือ (Lesley University, 2005)

ในการจัดทำรายการเอกสารอ้างอิงขอให้ใส่ใจใน 4 หัวข้อต่อไปนี้ 1) การเรียงลำดับเอกสารอ้างอิงตามพจนานุกรม 2) การใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่างๆ และการเว้นวรรค 3) การใช้ตัวอักษรใหญ่ หรือ เล็ก และ 4) การขีดเส้นใต้ ข้อมูลพื้นฐานและตัวอย่าง กรณีการอ้างอิงที่ใช้กันทั่วไปกรุณาดูตามตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง (Examples of References list) ด้านล่างสำหรับรายละเอียดอื่นๆ ขอให้ศึกษาจาก *American Psychological Association (APA) 6th edition style Examples.* from www.edu.au/ tutorials/citing/apa-a4.pdf.

Criteria and guidelines for preparing the original copy of an article

The "jsn Journal" welcomes original academic articles or research papers written by professors, scholars, researchers, students, and private persons that are working in the area of Japanese studies. The articles to be submitted to the editor's office consideration to be published must not have been published before and also must not be subject to the consideration process for publication in other journals or media. The article may be written in Thai or English, and must be written in the format provided by the Journal. Before the article is approved, it will be read and assessed by an expert in the field of knowledge pertaining to the article, with the assessment method being the double-blind reviewer system.

Preparing the article

The article to be considered for publication in the Journal should not be longer than 20 pages (A4) with standard page layout. The original copy must consist of three sections. The first section (first page) contains the name of the article, first and last name of the author, his/her affiliation, the abstract, keywords, and a footnote in the Thai language. The second section (second page) contains the same information as in section 1, but in English. The third section (from the third page onwards) is the main part of the article written in the standard order for article composition. The author should number the paragraphs from the preface to the conclusion using Arabic numerals in sequence. If there is a reference list or appendix, it should be attached at the end of the conclusion without being numbered. The reference list must comply with APA (American Psychological Association) format.

Presentation format

The article must be written using single-space format, and Th Sarabun PSK or Th Sarabun New must be used as the font type for both the Thai and English languages. The sizes of the fonts are as follows:

1. Name of the article: 20 point size.

2. First and last name of author: 16 point in bold (affiliation: 16 point in italics).

3. Abstract: normal font, 16 point (maximum 10 lines).

4. Keywords: normal font, 16 point (maximum 5 words).

5. Headings: first level (i.e. 1.xxx, 5.xxx. reference list, and appendix), 18 point in bold, second level and so on (i.e. 1.1, 2.1.3), 16 point in bold.

6. Main content: normal font, 16 point.

7. Footnotes in the first and second pages: normal font, 12 point (there are 2 possible types of footnotes):

a. *Information that the author wishes to add about the article such as acknowledgements.

b. **Specifying academic titles or other titles of the author, an address, and an e-mail by following this format:

Associate Professor (Dr.)....., Contact Address: ....., e-mail: .....

8. Footnotes in the main content: written in each page in normal 12 point font in Arabic number sequence.

9. Table: bold or normal font, not larger than 16 point (as suitable).

10. Reference list: Reference list: normal font, 16 point.

11. Appendix: normal font, 16 point.

12. Others: If Japanese characters are required, the author must select MS Mincho font. The size of the Japanese characters used generally in the main content is 10.5 point (same size as 16-point Th Sarabun PSK or Th Sarabun New characters). If Japanese characters appear in other parts of the article, their size should be adjusted to the most suitable size by following the aforementioned criteria.

Tables and figures

The author must place tables and figures in Arabic numerical sequence (i.e. Table 1, Figure 2) and specify the name of the table and figure after the number. The table label should be set to appear above the table and the figure label is set to appear below the figure. The font size in the table and figure should follow the aforementioned criteria and according to the suitability, appearance, and style of the content. The complete source of a table and figure must be included. If it is the work of the author, the source must be entered as "Calculated/written/ summarized by the author."

Citation in text and References list

The citations in text and references list should give readers enough information to locate each source. To refer to the content, the first and last name of the author must be detailed, followed by the year of publication and the relevant page number in parentheses. For instance, in the case of a book, article in a journal, or a research paper: (ธำรงศักดิ์ อายุวัฒนะ, 2547, น. 20) or (Feuchtwanger, 2002, p.99). In the case of a reference book: (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) or (Merriam-Webster's collegiate dictionary, 1993, p.125). And in the case of an e-document (ชวนะ ภวกานันท์, 2548) or (Lesley University, 2005).

When compiling a reference list, please pay particular attention to the following: 1) sequence; 2) punctuation and spacing; 3) capitalization; and 4) underlining. This guide covers basic information and examples for the most common types of citations. For full information, please consult *American Psychological Association (APA) 6th edition style Examples.* from www.edu.au/ tutorials/citing/apa-a4.pdf.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง (Examples of References list)

หนังสือ (Books)

อรรถยา สุวรรณระดา. (2555). *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Wood, E. W., Jr. (2006). Worshipping the myths of World War II: Reflections on America's dedication to war. Washington, DC: Potomac Books.

Rogers, T. T., & McClelland, J. L. (2004). Semantic cognition: A parallel *distributed processing approach.* Cambridge, MA: MIT Press.

Oguma, E. (1995). Tanitsu minzoku banashi no kigen: "Nihonjin" no jigazou no keifu [The myth of the homogeneous nation: Genealogy of "Japanese people's" self-portrait]. Tokyo: Shinyo Sha.

小熊 英二 (1995).『単一民族話の起源〈日本人〉の自画像の系譜』. 東京: 新曜社.

หนังสือแปล (Translated books)

ฟุฮิโตะ ชิโมยามะ. (2553). รู้ไว้ ก่อนใช้ชีวิตที่ญี่ปุ่น [The Rules of Living in Japan] (ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม สสท. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ.2008)

Oguma, E. (2002). A genealogy of 'Japanese' self-images (D. Askew, Trans.). Melbourne: Trans Pacific Press. (Original work published 1996)

ホワイト, W.F. (2000).『ストリート・コーナー・ソサエティ』〔Street corner society〕(奥田道大, 有里典三 訳), 東京: 有斐閣.(原著1993年)

บทความในหนังสือที่มีบรรณาธิการ (Article in an edited book)

สุมิตร คุณานุกร. (2520). การวางแผนการสอน ในไพฑูรย์ สินลารัตน์ (บรรณาธิการ), *คู่มืออาจารย์ด้านการเรียนการสอน.* (น. 58-69). กรุงเทพฯ: หน่วยพัฒนาคณาจารย์ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Gill, M. J., & Sypher, B. D. (2009). Workplace incivility and organizational trust. In P. Lutgen-Sandvik & B. D. Sypher (Eds.), *Destructive organizational communication: Processes, consequences, and constructive ways of organizing* (pp. 53–73). New York, NY: Taylor & Francis.

砂川有里子(2013).「コーパスを活用した類義語研究―複合辞「ニツレテ」と「ニシタガッテ」―」藤田保幸(編),『形式語研究論集』(35–60). 大阪:和泉書院.

บทความในวารสาร (Journal articles)

ประมูล สัจจิเศษ. (2541). ปัญหาและแนวทางแก้ไขเศรษฐกิจไทย. *สังคมศาสตร์ปริทัศน์,* 19 (2), 34-39.

Carlson, L. A. (2003). Existential theory: Helping school counselors attend to youth at risk for violence. *Professional School Counseling,* 6(5), 10-15.

Landman, Fred (1989a). Groups, *I. Linguistics and Philosophy,* 12 (5), 559-605.

Landman, Fred (1989b). Groups, *II. Linguistics and Philosophy,* 12 (6), 723-744.

หมายเหตุ: กรณีที่อ้างอิงหลายบทความจากผู้เขียนคนเดียวกันให้กำกับที่หลังปีด้วยอักษร a b c ตามลำดับ

坂本正(1993).「英語話者における『て形』形成規則の習得について」『日本語教育』80: 125–135.

รายงานวิจัย รายงานของรัฐบาล (Research Reports, Government Reports)

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. (2535). *การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กทำงาน* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Heart, ung, and Blood Institute. (2003). *Your guide to lowering blood pressure.* (NIH Publication o. 03-5232). Retrieved from ttp://www.nhlbi.nih.gov/health/public/heart/hbp/hbp_low/hbp_low.pdf

Ministry of Foreign Affairs. (1997, June 12). Peru jiken choosa iinkai no hokoku ni tsuite no Ikeda Gaimu Daijin no kishakaiken [Press interview with Foreign Minister Ikeda on the report of the investigation committee on the Peru Incident]. Ministry of Foreign Affairs, Japan. Retrieved from http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/hoka/peru/index.html

สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ (Computer Software, Databases and Websites)

ชวนะ ภวกานันท์. (2548). ธุรกิจสปาไทยน่าก้าวไกลไปกว่านี้. ค้นจาก http://www.businesstgai.co.th/content.php?data= 407720-opinion

Lesley University. (2005). Basic APA format for citing print materialist media. Retrieved from http://lesley.edu/library/guide/citation

文化庁（2002).「国語表記の基準 常用漢字表記」, 国語施策情報システム. http://www.bunka.go.jp/kokugo/main.asp?fl=list&id=1000003929&clc=1000000068

ไม่มีชื่อผู้แต่ง (No authors)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. (2546). กรุงเทพฯ: นาม มีบุ๊คส์.

More jobs waiting for college grads. (1986, June 17). Detroit Free Press, pp. 1A, 3A.

สำนักงานกองบรรณาธิการ (Editorial office of jsn Journal)

Room 606, Faculty of Political Sciences, Thammasat University,
Pranakorn, Phraborom Maha Ratchawang, Bangkok 10200, Thailand
Tel. Fax. 02-221-2422
URL: jsat.or.th
e-mail: jsn.jsat@gmail.com

ประกาศรับสมัครผลงานเพื่อนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 10

"Rikkoku : ยืนหยัด ไทย – ญี่ปุ่น"

15 - 16 ธันวาคม 2559

ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มเป้าหมาย: อาจารย์ นักวิจัย และ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

ผลงาน: งานวิชาการในหัวข้อทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา

รูปแบบ:

1. **โปสเตอร์วิชาการ** บทคัดย่อภาษาไทย ความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4
2. **การนำเสนอปากเปล่า** บทความนำเสนอ**ภาษาไทย/อังกฤษ** ความยาว 10-15 หน้า **พร้อมบทคัดย่อไทยและอังกฤษโดยมีคำสำคัญ ไม่เกิน 5 คำ**

องค์ประกอบบทคัดย่อ : ชื่อเรื่อง สมมติฐาน (ถ้ามี) วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย ผลการศึกษา

แบบตัวอักษร : ภาษาไทย **Th Sarabun New 14 พอยท์** ตัวอย่าง ญี่ปุ่นศึกษา

ภาษาอังกฤษ **Th Sarabun New 14 พอยท์** ตัวอย่าง Japanese Studies

ภาษาญี่ปุ่น **MS Mincho 10 พอยท์** ตัวอย่าง 日本学

กำหนดส่งผลงาน: ภายในวันที่ **31 กรกฎาคม 2559**

โดยส่งไปรษณีย์มาที่: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (JSAT#10)
อาคารประชาธิปก-รำไพพรรณี ชั้น 7
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

หรืออีเมลเป็นไฟล์แนบไฟล์ doc และไฟล์ PDF มาที่: jsat2559@gmail.com

หมายเหตุ:

1. ผลงานที่ประสงค์จะนำเสนอต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยนำเสนอในที่ประชุมใดๆ หรือตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน
2. ผู้ส่งบทความฉบับสมบูรณ์ตามประกาศของสมาคมฯ และผ่านการพิจารณาให้นำเสนอบทความ จะได้รับค่าเดินทางและค่าที่พัก 1 คืน ตามเงื่อนไขของสมาคมฯ
3. กำหนดการโดยรวม

มี.ค. - ก.ค. 2559	รับสมัครบทความ
ก.ย. 2559	แจ้งผลการคัดเลือก
ต.ค. 2559	ปิดรับบทความฉบับสมบูรณ์
15 - 16 ธ.ค. 2559	นำเสนอผลงานในงานประชุมวิชาการฯ

** หากมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จะแจ้งให้ทราบในภายหลัง**

เลขที่สมาชิก.....

JSAT

ใบสมัครสมาชิก
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

ห้อง 606 ชั้น 6 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์/โทรสาร 02-221-2422

ข้าพเจ้า (นาย,นาง,นางสาว) .....ตำแหน่งทางวิชาการ.....
Name (In English) .....
วัน เดือน ปีเกิด..... หมายเลขบัตรประชาชน .....
ที่อยู่ปัจจุบัน.....
.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....โทรสาร.....มือถือ.....อีเมล.....
หน่วยงาน .....ตำแหน่ง.....
ที่อยู่หน่วยงาน.....
.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....โทรสาร.....
บุคคลที่สามารถติดต่อได้ กรณีที่ไม่สามารถติดต่อท่านได้
ชื่อ-นามสกุล.....เบอร์โทรศัพท์.....อีเมล.....
เพื่อนสมาชิกสมาคมฯ ที่รู้จัก (ถ้ามี) คือ
1..... 2.....
ข้าพเจ้าขอสมัครเป็นสมาชิกประเภท
( ) สามัญรายปี (200 บาทต่อปี) ( ) สามัญตลอดชีพ (2,000 บาท)
( ) วิสามัญ (100 บาทต่อปี) ( ) สถาบัน (200 บาทต่อปี หรือ ตลอดชีพ 2,000 บาท)

£ หลักฐานประกอบการสมัคร สำเนาบัตรประชาชน/เอกสารรับรองสถาบัน
£ ข้าพเจ้าได้อ่านและยอมรับเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกสมาคมฯ

ลงชื่อ.....ผู้สมัคร
(.....)
วันที่...../...../.....

หมายเหตุ 1. การสมัครเป็นสมาชิกสมาคมฯ จะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อเป็นไปตามเงื่อนไขของสมาคมฯ
2. เมื่อมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารพิจารณารับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะได้รับการติดต่อ ให้มาชำระค่าลงทะเบียนสมัครสมาชิกและค่าบำรุงรายปี/ตลอดชีพ

....

ส่วนนี้เฉพาะเจ้าหน้าที่สมาคมฯ

ได้รับการพิจารณาให้เป็นสมาชิกสมาคมฯ ประเภท ( ) สามัญรายปี ( ) สามัญตลอดชีพ ( ) วิสามัญ ( ) สถาบัน
จากการประชุมคณะกรรมการบริหารฯ ครั้งที่...../..... เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
เลขที่ใบเสร็จค่าลงทะเบียน...../.....ลงวันที่ ...../...../.....

ลงชื่อ.....นายทะเบียน ลงชื่อ.....นายกสมาคมฯ
(.....) (.....)

jsn Journal Vol. 6 No. 1 June 2016

Editorial Note v

Research Paper and Academic Paper

Japanese Institutional Arrangements for Disaster Relief and Humanitarian Operation: A Case Study of Triple Disasters in 2011 1
Siriporn Wajjwalku

Locality in Japanese Animation: Transboundary Interactions between the Animation *Tamayura* and Takehara City in Hiroshima, Japan 21
Masayuki Nishida

Patronage in the Thai Translation of Japanese Humanities and Social Sciences Books from the 1970s to the 1980s 39
Thanabhorn Treeratsakulchai

Japan and the Development of the Chiang Mai Initiative: Role, Motivations, and Challenges 57
Nirinthorn Mesupnikom

The NV Compounding and Meaning in Japanese and Thai 74
Natthira Tuptim

Explicitness in the Expressions of Disagreement: A Comparative Study of Japanese Speakers and Thai Learners of Japanese 95
Poranee Pinunsottikul

Sakura Overture: Music Form and Analysis 114
Noppadol Tippayarat

Thai Students' Preferences in Studying Abroad in Japan and the Japanese Government's Policy on Accepting Foreign Students in Universities 132
Hironaka Tomita & Taro Mochizuki

The Subversion of National Identity in Ôe Kensaburô's Literary Works 147
Waranya Mahajuntakarn

The Representation of Thailand in Sayonara Itsuka: A Comparative Study of Novel and Film 161
Peemmaphat Buarapha & Thanabhorn Treeratsakulchai

The Role of Linguistic Relativity for the Teaching of Japanese Language 173
Hideo Maruyama